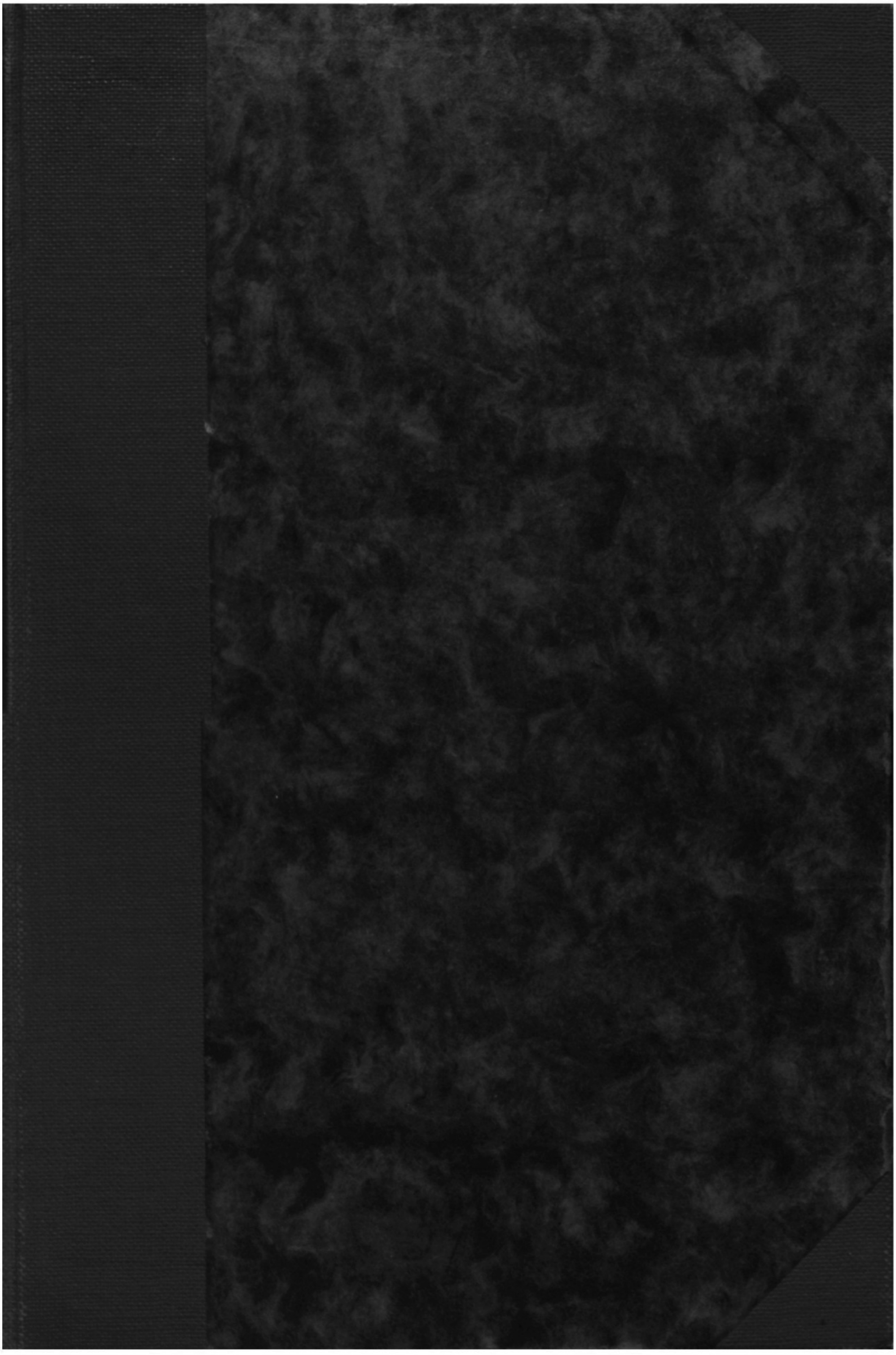

L.

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

ONTSTAAN UIT

DE WEST-INDISCHE GIDS
VOX GUYANAE CHRISTOFFEL

VIER EN VEERTIGSTE JAARGANG

KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1965

Copyright 1965 by Martinus Nijhoff, The Hague, Netherlands
All rights reserved, including the right to translate or to
reproduce this book or parts thereof in any form

PRINTED IN THE NETHERLANDS

INHOUD VAN DE VIER EN VEERTIGSTE JAARGANG

ADAM, B. H., Tien jaar Statuut 1954–1964. De wetgeving 3–15

DAM, C. F. A. VAN, Bescheiden over de vrijheidsstrijd van Spaans Amerika, berustende in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage; 2 platen buiten de tekst 216–247

DAM, C. F. A. VAN, Brieven van Simón Bolívar en van Louis Brion in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage; 3 platen buiten de tekst 109–118

FELHOEN KRAAL, JOHANNA, *Boekbespreking* 252–254

GORDIJN, W., Tien jaar Statuut 1954–1964. Culturele ontwikkelingen in Rijksverband 60–74

GOSLINGA, CORNELIS CH., Rodrigo de Bastidas. Tien jaar Caribische geschiedenis: 1532–1542 185–215

GROOT, SILVIA W. DE, Migratiebewegingen der Djoeka's in Suriname van 1845 tot 1863 133–151

JONG, C. DE, *Boekbespreking* 255–258

JONKERS, E. H., Tien jaar Statuut 1954–1964. Enkele facetten van de economische ontwikkeling van Suriname 16–49

KUIP, E. J. VAN DER, Aruba's Hydroponics Farm; met 8 figuren in de tekst en 6 daarbuiten 162–184

LAMUR, H. E., De levensomstandigheden van de in Paramaribo werkende Aukaner arbeiders 119–132

PRINS, J., Twintig jaar praktijk van de Aziatische huwelijkswetgeving in Suriname 78–108

REDACTIE, Bij het aftreden van W. R. Menkman als redacteur van dit tijdschrift; portret buiten de tekst 75–77

TENHAEFF, W. H. C., *Boekbespreking* 258

VRIES, F. P. DE, Tien jaar Statuut 1954–1964. Motieven en perspectieven van de Nederlands-Antiliaanse economie 50–59

WAGENAAR HUMMELINCK, P., *Bibliografie* 262–287

— *Boekbespreking* 259–261

— Drs. ds. A. J. C. Krafft, 1892–1964 248–251

WESTERMANN, J. H., In memoriam Johanna Felhoen Kraal; portret buiten de tekst 153–161

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS (W.H.) 262–287

BOEKBESPREKING

HENFREY, COLIN, *The Gentle People: a Journey among the Indian Tribes of Guiana*, 1964 (Johanna Felhoen Kraal) 253–254

LAMPE, PADÚ, *The 3rd Element. A revolutionary hypothesis propounding the existence of a supernormal form of vibration ...*, 1960 (W. H. C. Tenhaeff) 258

Hugenholtz' Curaçao, 1964 (Wagenaar Hummelinck) . . . 259–261

Van Britsch-Indisch emigrant tot burger van Suriname, 1963 (Johanna Felhoen Kraal) 252–253

WIZNITZER, ARNOLD, *Jews in colonial Brazil*, 1960 (C. de Jong) 255–258

NIEUWE WEST-INDISCHE GIDS

Redactie Nederland

Mr. JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL †, Prof. Dr. G. J. KRUIJER, Dr. J. H. WESTERMANN en Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, *secretaris*, Sweelincklaan 84, Bilthoven.

Redactie Suriname

Prof. Dr. C. F. A. BRUIJNING, Dr. Ir. F. E. ESSED, Dr. D. C. GEIJSKES, Mr. H. POS en Dr. Mr. J. H. ADHIN, *secretaris*, Prinsenstraat 65, Paramaribo.

Redactie Nederlandse Antillen

Drs. O. BEAUJON, Drs. CARLOS RÖMER, Mr. ERGO DE LOS SANTOS, Dr. L. W. STATIUS VAN EPS en Dr. HANS HERMANS, *secretaris*, Landhuis Brievengat, Curaçao.

Eindredactie

Prof. Dr. C. F. A. BRUIJNING, Oegstgeest, Dr. L. W. STATIUS VAN EPS, Curaçao, en Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK, *secretaris*, Bilthoven.

No 1-2, april 1965, p. 1-152

No 3, november 1965, p. 153-287

TIEN JAAR STATUUT

1954-1964

B. H. ADAM

DE WETGEVING

In de eerste jaren na de totstandkoming van de 'nieuwe rechtsorde' in ons Koninkrijk – om de terminologie van het veertiende hoofdstuk van de Grondwet 1948 en 1953 te gebruiken – zijn in een niet onaanzienlijk aantal radiolezingen en artikelen – ik denk daarbij in het bijzonder aan die, verschenen in *Schakels* – uiteenzettingen gegeven omtrent de opzet en het wezen van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden (Stb 1954, 596; G.B. 172; P.B.121). Deze voorzagen ongetwijfeld in een leemte; onder brede lagen van de bevolkingen van onze drie landen ontbrak toentertijd immers – begrijpelijk overigens – elementaire kennis omtrent dit unieke, in rangorde boven de grondwet gestelde, staatsstuk.

Voor de geschoolden in het staatsrecht verscheen, naast interessante beschouwingen in de 'vakbladen', het standaardwerk van mr. W. H. van Helsdingen: *Het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden.*

Bij het tweede lustrum van het Statuut in december 1964 heeft het zin te bezien of dit in de praktijk heeft voldaan aan hetgeen de makers ervan tien jaren geleden voor ogen heeft gestaan. Voorts, wat in het achter ons liggende decennium tot stand is gebracht, alsmede of het Statuut heden ten dage nog steeds voldoet aan de 'eisen des tijds'.

In Suriname kwamen in de jaren 1955 t/m 1963 tot stand 316 landsverordeningen en 190 landsbesluiten houdende algemene maatregelen; in de Nederlandse Antillen 359 landsverordeningen en 531 landsbesluiten houdende algemene maatregelen.

De vier artikelen over TIEN JAAR STATUUT, 1954–1964, geschreven door Mr. B. H. ADAM, Kabinet Vice-Minister-President, 's-Gravenhage, Drs. W. GORDIJN, Sticusa, Amsterdam, Drs. E. H. JONKERS, Vertegenwoordiger van Nederland voor het Tienjarenplan, Paramaribo, Mr. F. P. DE VRIES, Kabinet Gevolmachtigde Minister van de Nederlandse Antillen, 's-Gravenhage, werden door het Kabinet van de Vice-Minister-President ter publicatie in de *Nieuwe West-Indische Gids* aangeboden.

Uit de staatsbladen blijkt dat:

	rijks-wetten	*wetten*	*a.m. v.r.b.'s*	*a.m. v.b.'s*	*K.B.'s en minister. beschik-kingen*
in de jaren 1955 t/m 1963 tot stand zijn gekomen: [1]	94	2215	25 [2]	2033	1013
hiervan zijn koninkrijksaangelegenheden	94	729	24	166	107
a betr. de grondwet	12	—	—	—	—
b betr. buitenl. zaken	32	68	5	14	7
c betr. defensie	3	38	5	143	69
d betr. naturalisatie	40	596	—	—	10
e betr. Ned. Nw. Guinea	—	23	—	2	2
f betr. andere onderwerpen	7	4	14	7	19

Indien de vele naturalisatiewetten [3] buiten beschouwing worden gelaten ziet de tabel er als volgt uit:

	rijks-wetten	*wetten*	*a.m. v.r.b's*	*a.m. v.b's*	*K.B.'s en minist. beschik-kingen*
over de jaren 1955 t/m 1963:	54	1619	25	2033	1013
hiervan zijn koninkrijks-aangelegenheden	54	133	24	166	97
a betr. de grondwet	12	—	—	—	—
b betr. buitenl. zaken	32	68	5	14	7
c betr. defensie	3	38	5	143	69
d betr. Ned. Nw. Guinea	—	23	—	2	2
e betr. andere onderwerpen	7	4	14	7	19

[1] Over 1964 zijn geen gegevens verstrekt, aangezien nog niet alle officiële publicatiebladen van Ned., Sur. en de N.A. verschenen zijn.

[2] Eén a.m.v.r.b. (algemene maatregel van rijksbestuur) betreft geen koninkrijksaangelegenheid nl. die betreffende de instelling van de Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk (Stb. 1961, 12; G.B. 15; P.B. 36).

[3] Naturalisatie betreft het Nederlanderschap en is derhalve een Koninkrijksaangelegenheid.

Uit dit cijfermateriaal blijkt, dat Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen op het terrein van de wetgeving vrijwel volkomen zelfstandig zijn en dat de rijkswetgeving zeer beperkt is.

Zulks is geheel in overeenstemming met de opzet bij de totstandkoming van het Statuut. Die opzet was: de zelfstandigheid van onze landen zoveel mogelijk te waarborgen door de Koninkrijksaangelegenheden tot een minimum te beperken.[1] Op dit laatste terrein zou zelfs zo weinig mogelijk door de drie landen gezamelijk worden verricht. Dit blijkt uit de volgende bepalingen:

1 artikelen 16 t/m 18 Statuut, waaruit men kan lezen dat bij wetgeving voor Suriname, de Nederlandse Antillen niet worden betrokken en omgekeerd;

2 het derde lid van artikel 14,[2] dat een groot deel der Koninkrijksaangelegenheden ter regeling overlaat aan Nederland alleen; tegenover – men zie de tweede tabel – 54 rijkswetten en 24 algemene maatregelen van rijksbestuur staan als gevolg van deze bepaling 133 wetten en 166 algemene maatregelen van bestuur betreffende Koninkrijksaangelegenheden;

3 artikel 30, lid 2, en het eerste en tweede lid van artikel 31 – tegenhanger van artikel 14, lid 3 – waarbij drie onderwerpen betreffende de defensie – derhalve Koninkrijksaangelegenheid – uitsluitend aan regeling bij landsverordening worden voorbehouden. Voor een voorbeeld zie men hierna bij de vermelding van de tot stand gekomen Koninkrijkswetgeving in het jaar 1961;

4 het vierde lid van artikel 14 eist naturalisatie bij rijkswet alleen ten aanzien van personen woonachtig in Suriname en de Nederlandse Antillen; het resultaat: 40 rijkswetten tegenover 596 wetten;

5 het tweede lid van artikel 6 schrijft waar mogelijk inschakeling van de landsorganen voor bij de behartiging van Koninkrijksaangelegenheden;

6 artikel 10 bepaalt, dat de Gevolmachtigde Minister alleen deelneemt aan het overleg in de vergaderingen van de Raad van

---

[1] Limitatief in het Statuut opgesomd, vide artikel 3. Om met prof. J. H. A. Logemann te spreken (*Ned. Juristenblad* 1952, blz. 314) zijn er in wezen slechts twee: de defensie en de buitenlandse betrekkingen. De meeste andere zijn aangelegenheden, die belangrijke repercussies op de buitenlandse betrekkingen kunnen hebben, zoals het Nederlanderschap, de regeling van de nationaliteit van schepen, de vlag en het wapen van het Koninkrijk, uitlevering, internationale luchtlijnen.

[2] artikel 14, lid 3: Regelen omtrent aangelegenheden van het Koninkrijk, welke noch in Suriname, noch in de Ned. Antillen gelden, worden bij wet of algemene maatregel van bestuur vastgesteld.

Ministers over aangelegenheden van het Koninkrijk, welke het betrokken land raken; toch namen de Gevolgmachtigde Ministers of hun vervangers in de jaren 1955 t/m 1963 nog in 182 vergaderingen over 708 aangelegenheden deel aan het ministerieel overleg in de Koninkrijksministerraad;

7 artikel 11, lid 6, decreteert, dat ten aanzien van het ministerieel overleg in de Koninkrijksministerraad de Regeringen van Suriname en de Nederlandse Antillen de vrijheid hebben te bepalen of een Koninkrijksaangelegenheid hun landen al dan niet raakt;

8 artikel 13 stelt de deelneming door Suriname en de Nederlandse Antillen aan de arbeid van de Raad van State afhankelijk van de wens van de betrokken regeringen;

9 artikel 23, lid 2 doet dit ten aanzien van de deelneming aan de arbeid van de Hoge Raad.

Welk een nodeloze administratieve rompslomp en verspilling van energie door de vooruitziende blik van de Statuutontwerpers – ik denk daarbij in het bijzonder aan wijlen prof. Kernkamp – werd bespaard laat zich raden! Maar ook: welk een gezonde zin voor het levend staatsrecht moeten de Surinaamse en Antilliaanse delegatieleden in de met politieke spanningen geladen naoorlogse jaren hebben getoond, toen zij aan de conferentietafel verklaarden, dat Suriname en de Nederlandse Antillen generlei bemoeienis wensen met Koninkrijksaangelegenheden, welke voor deze landen van geen enkel belang zijn.

Gezien het hiervoren sub 7, 8 en 9 gestelde zij nog, wellicht ten overvloede, aangetekend, dat het Statuut derhalve het adagium 'publiek recht is publieke plicht' niet – en blijkens de wordingsgeschiedenis welbewust niet – huldigt.

De meest volledige inventarisatie van de totstandgekomen rijkswetgeving is uiteraard het stuk voor stuk opsommen van alle rijkswetten en algemene maatregelen van rijksbestuur. Zulks kan men echter de lezer niet aandoen. Het zou bovendien vrij zinloos zijn. Bij een terugblik over tien jaren slechts te volstaan met twee tabellen, zal geïnteresseerden in deze materie naar het voorkomt evenmin bevredigen. Misschien is wel de beste oplossing vermelding van de meest relevante zaken, waaronder ook enkele niet-Koninkrijksaangelegenheden, nl. die, welke – een zeer belangrijk aspect van het Statuut! (vide paragraaf 3, artikel 36–40) – de onderlinge bijstand, overleg en samenwerking betreffen, en voor het overige te volstaan met een nadere aanduiding.

1955

Zes a.m.v.r.b.'s waarbij krachtens het vierde lid van artikel 59 van het Statuut de Staatsregelingen, de Reglementen voor de Gouverneurs en de Defensiewetten voor Suriname en de Nederlandse Antillen zijn vastgesteld: Stb 1955, 133–138; GB 53–55; PB 32–34; en twee a.m.v.r.b's waarbij krachtens artikel 9 van het Statuut het eedformulier voor de Gevolmachtigde Ministers werd vastgesteld: Stb 91 en 92; GB 57 en PB 51.

Wet van 8 december 1955 houdende machtiging tot deelnemen in de financiering van het door Suriname vastgestelde tienjarenplan voor de ontwikkeling van Suriname (Stb 556).

1956

In 1956 is met het oog op het Statuut een herziening tot stand gekomen van de Reglementen van Orde van de Ministerraad en van de beide Kamers der Staten-Generaal. Dat van de Ministerraad is bij zg. 'klein rijks K.B.' vastgesteld en met een nota van toelichting in het staatsblad (no. 309) opgenomen, opdat de betekenis van de Raad mede als Koninkrijksorgaan duidelijk zou blijken.

1957

Rijkswet van 29 mei 1957 houdende goedkeuring van de op 3 april 1957 te Washington tot stand gekomen luchtvaartovereenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Verenigde Staten van Amerika (Stb 183, GB 61, PB 107, Tractatenblad 1957, 53).

Wet van 18 december 1957 houdende enige wijzigingen in de wet op de rechterlijke organisatie en het beleid der justitie (Stb 539). Deze wet bevordert dat ervaren rechters in Nederland zich eerder beschikbaar stellen voor rechtsprekende functies in Suriname en de Nederlandse Antillen en wel door de betrokken ambtenaar redelijke zekerheid te bieden, dat hij na terugkeer in Nederland en benoeming in gelijk ambt geen verlies in anciënniteit zal hebben geleden. Voor een niet-ambtenaar zal bij eventuele benoeming in Nederland de diensttijd in Suriname of de Nederlandse Antillen meegerekend worden.

1958

Rijkswet van 22 mei 1958 tot intrekking van de wet van 14 juni 1930 (Stb 244) houdende bepalingen tot voorkoming van dubbele belasting (Stb 700, GB 1959, 87, PB 1959, 144).

Rijkswet van 16 juli 1958, houdende wijziging van de wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap (Stb 1892, 268) voor wat betreft vrouwen, die gehuwd zijn geweest, en minderjarige kinderen (Stb 342, GB 63, PB 107).

Een a.m.v.r.b.: besluit van 20 december 1958, houdende nadere wijziging van het schepenbesluit 1952 (Stb 696, PB 1959, 46).

Wet van 9 januari 1958, houdende machtiging tot het verlenen van de garantie van Nederland voor de door de Nederlandse Antillen te sluiten leningen ten behoeve van de ontwikkeling van Curaçao en Aruba (Stb 1).

1959

Rijkswet van 25 juli 1959, houdende goedkeuring van het op 1 juni 1956 te 's-Gravenhage gesloten verdrag nopens de erkenning van de rechtspersoonlijkheid van vreemde vennootschappen, verenigingen en stichtingen (Stb 255, GB 81, PB 132; Trb 1956 no 131).

1960

Rijkswet van 28 juli 1960 tot goedkeuring van het op 28 september 1955 te 's-Gravenhage ondertekend protocol tot wijziging van het op 12 oktober 1929 te Warschau gesloten verdrag tot het brengen van eenheid in enige bepalingen inzake het internationale luchtvervoer (Stb 325, GB 93, PB 176, Trb 1956, 26). Ongetwijfeld ook van belang voor de onlangs opgerichte Antilliaanse Luchtvaartmaatschappij (A.L.M.)

Wet van 23 december 1960 houdende machtiging tot deelnemen in de financiering van het door de Nederlandse Antillen vastgestelde driejarenplan voor de ontwikkeling van Bonaire en de Bovenwindse eilanden (Stb 599).

1961

Rijkswet van 22 juni 1961 tot goedkeuring van de op 26 januari 1960 te Washington vastgestelde en op 21 september 1960 voor

het Koninkrijk der Nederlanden ondertekende overeenkomst betreffende de internationale ontwikkelings-associatie (Stb 184, GB 112, PB 125, Trb 1960 no. 142).

Rijkswet van 20 juli 1961, houdende de 'Cassatieregeling van de Nederlandse Antillen' (Stb 212, PB 142). Deze rijkswet kwam tot stand krachtens artikel 23 Statuut.

Besluit van 17 januari 1961, houdende instelling van de Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk (Stb 12, GB 15, PB 36). Deze a.m.v.r.b. betreft niet een Koninkrijksaangelegenheid doch de onderlinge samenwerking der landen ex artikel 37 en 38 Statuut.

Landsverordening van de 20ste december 1961 tot regeling van de militaire dienstplicht (PB 1961, 223).

1962

Rijkswet van 19 juli 1962, houdende goedkeuring voor Suriname van het E.E.G.-verdrag van Rome van 1957 (Associatie van Suriname met de E.E.G.; Stb 285, GB 139, Trb 1957, 74 en 91). De Staten van Suriname maakten voor het eerst sedert de inwerkingtreding van het Statuut gebruik van de door artikel 17, lid 2, Statuut geboden gelegenheid om voor de mondelinge behandeling van deze (ontwerp) rijkswet in de Staten-Generaal bijzondere gedelegeerden af te vaardigen.

Rijkswet van 12 juli 1962, houdende wijziging van de wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap (Stb 249, GB 142, PB 114).

Wet van 3 mei 1962 houdende machtiging tot het verlenen van de garantie van Nederland voor de door de Nederlandse Antillen te sluiten leningen ten behoeve van de versteviging van de economische basis van de Eilandgebieden Curaçao en Aruba (Stb 153).

Besluit (een a.m.v.r.b.) van 24 september 1962 houdende wijziging van het Schepenbesluit 1952 (Stb 419, PB 170).

Hoewel geen wetgeving: de installatie op 20 juni 1962 van de Industriële Adviesraad waarin vertegenwoordigers uit de drie landen zitting hebben. De raad heeft o.m. tot taak zijn bijdrage te leveren in de totstandkoming van een zo gunstig mogelijk investeringsklimaat in Suriname en de Nederlandse Antillen en aan het Nederlandse industriële bedrijfsleven voorlichting te geven over vestigingsmogelijkheden in Suriname en de Nederlandse Antillen.

1963

Wet van 23 april 1963 houdende machtiging tot deelnemen in de financiering van het door Suriname vastgestelde aanvullende opbouwplan (Stb 224).

Rijkswet van 4 juli 1963, houdende wijziging van het militaire strafprocesrecht (Stb 294, GB 105, PB 127).

Rijkswet van 4 juli 1963, houdende wijziging van het materiële militaire strafrecht en het militaire tuchtrecht (Stb 295, GB 106, PB 126).

Rijkswet van 14 november 1963, houdende wijziging van de wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap (Stb 1892, 268) in verband met huwelijk (Stb 467, GB 1964, 10, PB 1964, 7).

Rijkswet van 18 december 1963 houdende wijziging van de Cassatieregeling voor de Nederlandse Antillen (Stb 546).

Besluit van 14 oktober 1963, houdende vaststelling van een Algemene Maatregel van Rijksbestuur inzake de 'regeling financiële voorzieningen Suriname-vrijwilligers' (Stb 419, GB 154).

1964

Hoewel, zoals ik hiervoren reeds zei, dit overzicht niet het jaar 1964 bestrijkt veroorloof ik mij – gezien de importantie voor de Nederlandse Antillen – een uitzondering, door te vermelden:

Wet van 23 april 1964 houdende machtiging tot deelnemen in de financiering van een door de Nederlandse Antillen vastgesteld ontwikkelingsplan (Stb 133).

De associatie van de Nederlandse Antillen met de E.E.G. dd. 1 oktober 1964.

De in de tabellen vermelde cijfers inzake de rijkswetgeving betreffen voor het overige nog:

a de grondwet: de grondwetswijzigingen in 1956 en 1963;

b de buitenlandse betrekkingen: goedkeuringswetten van verdragen; a.m.v.r.b's betreffende het consulair besluit; de rijkswet van 22 juni 1961 houdende regeling inzake de bekendmaking van internationale overeenkomsten en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties (Stb 207): deze zullen geschieden in het Tractatenblad;

c de defensie: toelage ridders militaire Willemsorde; het Rode Kruis; de krijgstucht; kentekenen Nederlands oorlogsvaartuig;

d naturalisaties

e Ned. Nieuw-Guinea: uit het stilzwijgen van het Statuut over Nederlands Nieuw-Guinea (alleen terloops in artikel 40 wordt NNG genoemd) concluderen sommigen, dat NNG niet tot de aangelegenheden van het Koninkrijk behoorde, aangezien immers de Koninkrijksaangelegenheden limitatief in het Statuut zijn opgenoemd; nu was in een voorafgaand ontwerp van artikel 11 Statuut een bepaling opgenomen dat "regelingen betreffende Nederlands Nieuw-Guinea geacht worden Suriname en de Nederlandse Antillen niet te raken"; deze bepaling is vervallen, omdat zij overbodig werd geacht; het was echter niet de bedoeling door schrapping van die bepaling de aangelegenheden betreffende NNG van de Koninkrijksaangelegenheden uit te schakelen;

f andere onderwerpen: naast het Nederlanderschap en de Cassatiegereling Nederlandse Antillen: het schepenbesluit, het Surinaamse zeebrievenbesluit, het Curaçaos zeebrievenbesluit, het Nederlands onderdaanschap.[1]

Voldoet het Statuut nu nog aan de eisen des tijds? Sedert zijn inwerkingtreding op 29 december 1954 is de staatkundige ontwikkeling van tal van landen, vooral in Afrika maar toch ook in het Caraïbisch gebied, stormachtig geweest. Koloniën verkregen in luttele jaren tijds onafhankelijkheid en verwierven het zo begeerde lidmaatschap van de Verenigde Naties. Suriname en de Nederlandse Antillen daarentegen – maar ook Nederland! – zijn geen souvereine staten. Het is het Koninkrijk der Nederlanden – waarvan onze drie landen als gelijkwaardige partners deel uitmaken – dat de souvereiniteit bezit en als zodanig lid is van de V.N. Hierbij zij nog wel aangetekend, dat de V.N. in 1955, na bestudering van het Statuut, besliste dat Suriname en de Nederlandse Antillen niet langer 'niet-zelfbesturende gebieden' zijn, weshalve rapportage over deze landen ex artikel 73e van het V.N. Charter niet verplicht is.

Het antwoord op deze vraag zal mede afhangen van degene tot wie de vraag wordt gericht. Het meest belangwekkende antwoord acht ik dat van de regeringen van Nederland, Suriname

---

[1] In het *Ned. Juristenblad* zijn jaaroverzichten verschenen over 'De wetgeving betreffende Koninkrijksaangelegenheden' van de hand van mr. W. H. van Helsdingen, later van mijn hand (N.J.B. 1956, blz. 334 e.v.; N.J.B. '57 blz. 394 e.v.; N.J.B. '58 blz. 665 e.v.; N.J.B. '59 blz. 603 e.v.; N.J.B. '60 blz. 583 e.v.; N.J.B. '61 blz. 894 e.v.; N.J.B. '62 blz. 775 e.v.; N.J.B. '63, blz. 854 e.v.).

en de Nederlandse Antillen, aangezien deze regeringen in de praktijk dagelijks, direct of indirect, met de rechtsregels van het Statuut worden geconfronteerd en daaraan gebonden zijn. Alvorens een standpunt te bepalen zullen de regeringen onzer landen mijns inziens niet alleen het Statuut aan een kritisch onderzoek onderwerpen maar ook, en in nauw verband met de statutaire bepalingen, aangelegenheden als: de geografische ligging der landen, het economisch, militair en intellectueel potentieel, het gezonde eigenbelang, de wensen van de bevolking. De aard van dit artikel laat niet toe op laatstbedoelde aangelegenheden in te gaan. Het is bovendien – voor een jurist – veiliger dit niet te doen.

Indien wij het Statuut op zichzelf, derhalve zuiver als rechtsregeling, onder de loep nemen en naar mogelijke 'knelpunten' zoeken ligt het voor de hand, dat wij hoofdzakelijk moeten bezien die artikelen, welke handelen over de Koninkrijksaangelegenheden. Immers slechts Koninkrijksaangelegenheden kunnen [1] verplichten tot een gemeenschappelijke behartiging, zulks ondanks tegenstrijdige belangen der landen. Zo dit het geval is, zal er uiteraard naar een compromis worden gestreefd. Indien men daarin niet slaagt, ook niet in de Ministerraad van het Koninkrijk, is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat van Surinaamse of Antilliaanse zijde wordt verzocht het overleg voort te zetten op de wijze als bedoeld in artikel 12 leden 3 en 4,[2] het

---

[1] 'Kunnen,' omdat, zoals eerder werd betoogd, de Koninkrijksaangelegenheden lang niet altijd gemeenschappelijk 'moeten' worden behartigd.

[2] Artikel 12.

1. Indien de Gevolmachtigde Minister van Suriname, onderscheidenlijk van de Nederlandse Antillen, onder aanwijzing van de gronden waarop hij ernstige benadeling van zijn land verwacht, heeft verklaard, dat zijn land niet ware te binden aan een voorgenomen voorziening, houdende algemeen bindende regelen, kan de voorziening niet in dier voege, dat zij in het betrokken land geldt, worden vastgesteld tenzij de verbondenheid van het land in het Koninkrijk zich daartegen verzet.

2. Indien de Gevolmachtigde Minister van Suriname, onderscheidenlijk van de Nederlandse Antillen, ernstig bezwaar heeft tegen het aanvankelijk oordeel van de Raad van Ministers over de eis van gebondenheid, bedoeld in het eerste lid, dan wel over enige andere aangelegenheid, aan de behandeling waarvan hij heeft deelgenomen, wordt op zijn verzoek het overleg, zo nodig met inachtneming van een daartoe door de Raad van Ministers te bepalen termijn, voortgezet.

3. Het hiervoren bedoeld overleg geschiedt tussen de Minister-President, twee ministers, de Gevolmachtigde Minister en een door de betrokken regering aan te wijzen minister of bijzonder gemachtigde.

z.g. intern appèl. Het is duidelijk, dat, zo de drie 'Nederlandse' ministers in het voortgezette overleg een zelfde standpunt innemen – geen axioma overigens – het resultaat voor Suriname of de Nederlandse Antillen niet zal zijn als door de regeringen dier landen wordt voorgestaan. Immers, ingevolge het bepaalde in het vijfde lid van artikel 12, oordeelt de Ministerraad van het Koninkrijk overeenkomstig de uitkomst van het voortgezette overleg. Hierbij zij nog aangetekend – men zie artikel 12, lid 1 – , dat de kansen op intern appèl minimaal zijn, indien de controversiële kwestie een voorgenomen voorziening *houdende algemene bindende regelen* betreft. In de gevallen van artikel 25 lid 1,[1] zelfs uitgesloten, aangezien aan Suriname en de Nederlandse Antillen een vetorecht is toegekend.

Van praktisch belang is de vraag of een 'overruling' van Suriname en de Nederlandse Antillen via het intern appèl in de achter ons liggende tien jaren veelvuldig heeft plaatsgevonden. Naar ik meen zelden. Zulks gebaseerd op de volgende overwegingen:

1. Men kan veilig aannemen, dat zulks nimmer is geschied in de gevallen, dat ontwerp-rijkswetten in de Koninkrijksministerraad aan de orde werden gesteld; want ware dit wèl het geval geweest, dan zou de Gevolmachtigde Minister van het betrokken land ongetwijfeld gebruik hebben gemaakt van het hem in artikel 18, lid 1, Statuut toegekende recht zich in de Kamers der Staten-Generaal – derhalve in het openbaar – tegen het wetsontwerp te verklaren; zo'n verklaring werd nooit afgelegd; dat zegt wel wat.

2. Het veld van de verplichte samenwerking is nu eenmaal klein;

3. Een intern appèl met ongunstig resultaat voor Suriname of de Antillen zou de goede verstandhouding tussen onze landen

---

4. Wensen beide Gevolmachtigde Ministers aan het voortgezette overleg deel te nemen, dan geschiedt dit overleg tussen de Minister-President, twee ministers en de beide Gevolmachtigde Ministers. Het tweede lid van artikel 10 is van overeenkomstige toepassing.

5. De Raad van Ministers oordeelt overeenkomstig de uitkomst van het voortgezette overleg. Wordt van de gelegenheid tot het plegen van voortgezet overleg niet binnen de bepaalde termijn gebruik gemaakt, dan bepaalt de Raad van Ministers zijn oordeel.

[1] Artikel 25, lid 1.

Aan internationale economische en financiële overeenkomsten bindt de Koning Suriname, onderscheidenlijk de Nederlandse Antillen, niet, indien de regering van het land, onder aanwijzing van de gronden, waarop zij van de binding benadeling van het land verwacht, heeft verklaard, dat het land niet dient te worden verbonden.

kunnen schaden; er zal derhalve tot het uiterste worden gestreefd naar een compromis;

4. Het is een publiek geheim, dat de ministeriële contacten zowel in als buiten de Koninkrijksministerraad immer verlopen in een sfeer van wederzijds vertrouwen en begrip voor elkanders standpunten;

5. De betrekkingen tussen onze landen zijn goed;

6. Er zijn bij mijn weten in de parlementen van Suriname en de Nederlandse Antillen nooit stemmen opgegaan, die aandrongen op een wijziging van artikel 12, hetgeen veelbetekenend is.

Sommige Statuutonderzoekers zouden kunnen opmerken, dat een 'conflictenregeling' als neergelegd in artikel 12 niet meer past in een tijd als de onze of dat het veld van de Koninkrijksaangelegenheden, hoewel klein, toch nog te groot is. Daar staat tegenover, dat het Statuut, blijkens de preambule, een constructie is, die uit vrije wil is aangegaan; voorts biedt het Statuut de mogelijkheid tot wijziging, zonder dat daarbij een al te zware procedure behoeft te worden gevolgd. Uit de officiële toelichting op artikel 55, dat de wijzigingsprocedure aangeeft, blijkt bovendien in welke geest het Statuut tot stand kwam: "De rechtsregeling van het Statuut is geen eeuwig edict. Het is een vastlegging van de rechtsorde, die thans onder de tegenwoordige omstandigheden als juist en redelijk wordt gezien. De ontwikkeling van de landen zal voortgaan, de weg moet open zijn om de rechtsorde hieraan aan te passen ..."

Dat het de regeringen onzer landen ernst is niet alleen naar de letter maar ook naar de geest van het Statuut te handelen is in 1961 gebleken toen Suriname verzocht voorbesprekingen in het kader van een R.T.C. te houden en Nederland en de Nederlandse Antillen zich aanstonds bereid verklaarden aan dit verzoek te voldoen. Dat de R.T.C. 1961 nog niet tot resultaten heeft geleid, is blijkens uitlatingen van officiële zijde een gevolg van de ingewikkeldheid van de te bestuderen materie,[1] in genen dele

---

[1] Blijkens het op 14 juni 1961 aan de pers verstrekte communiqué – o.m. te vinden in *N.J.B.* 1962, blz. 764 – heeft de Conferentie Nederland-Suriname-de Nederlandse Antillen zich gesteld op de grondslag van het zelfbeschikkingsrecht der landen. Tegen dit zelfbeschikkingsrecht bestonden in 1953 – men leze het artikel 'Hoofdtrekken van de ontwikkeling van Suriname en de Ned. Antillen' van de hand van drs. A. Jonkers, *W.I.G. 34*, 1954, blz. 151 e.v. – overwegende bezwaren. Er heeft in Nederland na 1953 dus wel een evolutie plaatsgevonden in het staatkundig denken.

een gevolg van onwil van de zijde van Nederland of van de Nederlandse Antillen. Door de op 14 juni 1961 geschorste conferentie werd bepaald, dat een tripartite werkgroep voorbereidende werkzaamheden zal verrichten. Deze werkgroep is in zijn driedelige samenstelling nog niet bijeengekomen. Dit zal eerst geschieden nadat de Surinaamse sectie van de werkgroep daartoe de wens te kennen heeft gegeven, hetgeen tot dusver nog niet is geschied.

Of Suriname – voorlopig - van gedachten is veranderd?

Het zou zijn goed recht zijn.

s-Gravenhage, 30 oktober 1964.

E. H. JONKERS

ENKELE FACETTEN VAN DE ECONOMISCHE ONTWIKKELING VAN SURINAME

Terugblikkend op de economische ontwikkeling, die zich in Suriname in de periode van 1954–64 heeft voltrokken, kan men in ieder geval de conclusie trekken dat de bedrijvigheid gedurende deze periode niet alleen belangrijk groter is geweest dan die in de voorafgaande decennia, doch dat tevens tot op zekere hoogte een basis werd gelegd voor de noodzakelijke opvoering van de nationale productie. Geeft dit aanleiding tot tevredenheid en vertrouwen met betrekking tot de aanwezige mogelijkheden voor een verdere versnelde ontwikkeling, het betekent echter nog niet – zoals nader zal blijken – dat enkele belangrijke vraagstukken, waarmede Suriname wordt geconfronteerd, tot definitieve en bevredigende oplossing zijn gebracht.

In de eerste plaats dient er op te worden gewezen dat de bereikte economische vooruitgang voor een zeer belangrijk deel gedragen werd door activiteiten, gefinancierd uit ontwikkelingsgelden verstrekt door Nederland en in mindere mate door de Verenigde Staten van Amerika en enkele internationale organen, alsmede door de investeringen van enkele grote, reeds in Suriname werkzame particuliere ondernemingen zoals de Suriname Aluminium Cy (Suralco), Bruynzeel Suriname Hout Mij en de Billiton Mij Suriname.

Ondanks de inspanning, die Suriname zich daartoe getroost heeft, moest de eigen bijdrage in de financiering van de ontwikkelingsactiviteiten in absolute zin van vrij bescheiden omvang blijven. Indien in aanmerking wordt genomen dat Suriname een land in ontwikkeling is met een geringe bevolking, een acuut werkgelegenheidsvraagstuk en een nog niet op peil gekomen productieapparaat, kon redelijkerwijs ook niet anders verwacht worden.

Voor velen is het een teleurstelling geweest dat de investeringsactiviteiten van de particuliere sector, zowel die van binnenlandse als buitenlandse oorsprong, belangrijk ten achter zijn gebleven bij de verwachtingen die daaromtrent gekoesterd

werden. Of deze teleurstelling al dan niet gerechtvaardigd is, is een moeilijk te beantwoorden vraag. Voor een juiste oordeelvorming over dit probleem zijn niet alleen nodig exacte cijfers over de particuliere investeringsactiviteit, waarover momenteel niet kan worden beschikt, doch tevens een nuchter en objectief inzicht in de factoren, die het investeringsklimaat bepalen. Op dit aspect zal elders in dit artikel nog in het kort worden teruggekomen.

Wat de particuliere investeringsactiviteiten betreft, hierover zijn slechts fragmentarische gegevens bekend, die overigens wel enige indicatie opleveren. Zo werden ten behoeve van de missie Prof. P. Lieftinck in april 1959, op instigatie van de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven, door enkele accountantskantoren gegevens verzameld over de totale investeringen, die in de periode 1954 t/m 1958 in de particuliere sector hebben plaats gevonden. Bij dit onderzoek is er naar gestreefd cijfermateriaal te verzamelen over alle bedrijven met een investering van meer dan Sf. 50.000 en een aantal werknemers van meer dan 10 man. Blijkens dit onderzoek bedroegen de bruto-investeringen door deze bedrijven in de jaren 1954 t/m 1958 in totaal Sf. 87,6 miljoen, waarvan rond Sf. 38,5 miljoen (44%) in de mijnbouwkundige sector, Sf. 17,5 miljoen (20%) in de agrarische sector en bijna Sf.10 miljoen (11%) in de industriële sector. Onder de gegeven omstandigheden kan dit cijfer niet onbevredigend worden genoemd, vooral indien in aanmerking wordt genomen dat de overheidsinvesteringen in die periode rond Sf. 45 miljoen bedroegen en het leeuwendeel van de omvangrijke Brokopondo-investeringen door Suralco, en van belangrijke uitbreidingsinvesteringen door enkele andere grote ondernemingen eerst na 1958 plaatsvonden.

Wel kan gesteld worden dat het particuliere investeringsvolume bij lange na niet toereikend was om te kunnen voorzien in de bestaande behoefte aan additionele werkgelegenheid. welke overigens zeer groot is. Evenzeer kan naar voren worden gebracht dat de ontwikkelingsactiviteiten, gefinancierd in het kader van de buitenlandse gouvernementele en semi-gouvernementele hulpverlening, vermoedelijk een te grote bijdrage hebben geleverd in verhouding tot de verhoogde economische bedrijvigheid en grotere welvaart, die bereikt werd.

De belangrijkste plaats bij deze vorm van hulpverlening wordt ongetwijfeld ingenomen door het Tienjarenplan, dat een drieledig doel heeft n.l. een regelmatige verhoging van het reëel inkomen van de bevolking, verbetering van de betalingsbalans en ver-

breding van de economische basis van het land, waardoor ook de werkgelegenheid zou worden verruimd. Primair werd het accent gelegd op investeringen, welke gericht waren op een verbetering van de infrastructuur. Eerst sedert 1963 werd meer aandacht geschonken aan investeringen in de direct-productieve sectoren.

Volgens de oorspronkelijke opzet was voor dit plan Sf. 127 miljoen uitgetrokken. Hiervan zou één derde deel door Suriname zelf worden opgebracht, terwijl van het resterend gedeelte de helft door Nederland als lening werd verstrekt en de helft als schenking. In 1960 werd dit plan uitgebreid met het zg. Aanvullend Opbouwplan ad Sf. 80 miljoen, waarin door Nederland op dezelfde voorwaarden als voor het Tienjarenplan gelden, wordt deelgenomen, terwijl in 1964 nog een suppletie plaats vond met Sf. 6,25 miljoen. Het totale geldsbedrag waarover in het kader van het Tienjarenplan annex het Aanvullend Opbouwplan beschikt kan worden, bedraagt derhalve ruim Sf. 213 miljoen, waarvan tot en met ultimo 1964 naar schatting reeds Sf. 168 miljoen besteed is. Het resterend deel van de fondsen zal in de jaren 1965 en 1966 verbruikt worden.

Toen Suriname zich in 1962 voor ernstige liquiditeitsmoeilijkheden geplaatst zag, werd met Nederland overeengekomen dat de ontwikkelingshulp, die Suriname als geassocieerd lid van de E.E.G. uit het ontwikkelingsfonds van deze Gemeenschap zou verkrijgen, met ingang van 1963 in de plaats zou treden van Suriname's bijdrage aan de financiering van het Tienjarenplan.

Behalve de Tienjarenplan-hulp ontving Suriname ook nog uit andere bronnen bijstand en financieringssteun, die echter van geringer omvang waren en in sommige gevallen incidenteel van aard. In dit verband dient naar volgorde in de eerste plaats genoemd te worden de hulpverlening in het kader van de Amerikaanse Technische Bijstand aan Suriname, waarbij het accent lag op de beschikbaarstelling van deskundigen, het verrichten van onderzoekingen en niet zo zeer op de financiering van projecten. Deze Amerikaanse bijstand werd in 1963 beëindigd doch het is niet uitgesloten dat zij in de toekomst in een andere vorm zal worden hernieuwd.

Voor enkele projecten werd voorts gedeeltelijke financieringshulp verkregen van het United Nations Special Fund. Van grotere importantie is evenwel de hulp, die Suriname krachtens het geassocieerd lidmaatschap kan verkrijgen uit het Ontwikkelingsfonds van de E.E.G. Voor de vijfjarige periode 1963 tot en

met 1967 kan gerekend worden op financiële steun tot een bedrag van ten minste U.S. $ 29 miljoen. Het totale aantal bij de E.E.G. ter financiering ingediende projecten bedraagt thans 17. Hiervan zijn reeds 6 projecten goedgekeurd, met de uitvoering waarvan spoedig een begin zal worden gemaakt.

Daar het streven van de huidige Surinaamse Regering er op gericht is bij het aanboren van nieuwe financieringsbronnen het spreidingsbeginsel toe te passen, zodat men niet in belangrijke mate op financiële hulp van Nederland in het bijzonder blijft aangewezen, worden de ogen nu sedert enige tijd ook gericht op de West-Duitse Bondsrepubliek. Begin october 1964 tekende Suriname een overeenkomst met het Salzgitter-concern, dat tegen betaling van een honorarium van Sf. 660.000 voorstudies zal verrichten over een zevental door Suriname ingediende projecten. Mochten deze projecten economisch bezien uitvoerbaar zijn, dan zal Salzgitter zich beijveren voor het aantrekken van financieringsmiddelen voor deze projecten, welke van grootse allure zijn en op vele honderden miljoenen guldens geraamd worden.

In de afgelopen tienjarige periode stond ook de landsbegroting in het teken van expansie. Een expansie, die echter op den duur aanleiding gaf tot het optreden van vrij ernstige spanningen in de financiële en monetaire sector.

Zelfs bij een vluchtige beschouwing van het verloop van de totale dienst van de begrotingen kan aanstonds de conclusie worden getrokken dat in het bijzonder het uitgavenpeil snel steeg nl. van Sf. 39,6 miljoen in 1954 (realisatiecijfer) tot Sf. 86,6 miljoen in 1960 (voorlopig cijfer) en Sf. 110,3 miljoen in 1965 (cijfer ontwerpbegroting). Hiertegenover stond echter geen adequaat accrès van de inkomsten, zoals door de volgende cijfers wordt geïllustreerd: 1954 Sf. 36,8 miljoen, 1960 Sf. 76,5 miljoen en 1965 Sf. 110,2 miljoen (inclusief Sf. 12,92 miljoen van Nederlandse overbruggingslening).

Het gevolg van de toenemende discrepantie tussen uitgaven en inkomsten was dat de allengs groter wordende begrotingstekorten (totale dienst) op een gegeven ogenblik niet langer konden worden opgevangen door nog aanwezige financiële reserves. Door het verder opvoeren van het uitgavenpeil en het uitblijven van bezuinigings- en inkomstenverhogende maatregelen, vond ten slotte een zodanige accumulatie van tekorten plaats dat Suriname in 1962 met ernstige liquiditeitsmoeilijkheden geconfronteerd werd.

Het gevaar van een financieel en monetair débâcle – want ook de afvloeiing van deviezen had ernstige vormen aangenomen – kon slechts bezworen worden door het treffen van een aantal monetaire maatregelen en door budgetaire overbruggingshulp, die door Nederland werd verleend. In feite kwam deze hulp echter ten laste van de Tienjarenplan-middelen. Voorts werd, zoals reeds vermeld, de druk op de kapitaaldienst van de Surinaamse begroting verlicht als gevolg van de afspraak, dat vanaf 1963 Suriname's eigen bijdrage in de financiering van het Tienjarenplan gesubstitueerd zou worden door middelen, die uit het E.E.G. Ontwikkelingsfonds zouden worden ontvangen.

In 1964 moest Nederland echter opnieuw overbruggingshulp verstrekken in de vorm van een lening ten bedrage van Sf. 31,12 miljoen,welke hulp bestemd is voor de begrotingjaren 1964 t/m 1966. Suriname nam evenwel de verplichting op zich de nodige inkomstenverhogende en uitgavenverlagende maatregelen te treffen, opdat in 1967 een begrotingsevenwicht zou zijn bereikt.

Het ontstaan van de hierboven geschetste budgetaire moeilijkheden is ten dele te verklaren uit de omstandigheid dat in 1960 en volgende jaren de Tienjarenplan-investeringen veruit boven het jaargemiddelde van Sf. 12,7 miljoen stegen, waardoor er gegeven de financieringsvoorwaarden van het Tienjarenplan zware druk ontstond op de liquiditeitspositie, en de nog aanwezige financiële reserves moesten worden aangesproken. Daarbij kwam nog dat het onderhoud en de exploitatie van gereed gekomen Tienjarenplan-projecten, die ten laste van de landsbegroting kwamen, toenemende uitgaven met zich medebrachten.

De belangrijkste oorzaak van het grote uitgaven-accrès ligt evenwel in de sector van de personele uitgaven. Telde het overheidsapparaat reeds in 1959 het respectabele aantal van circa 10.500 ambtenaren (inclusief losse arbeiders doch exclusief de ruim 2000 man uit de werkverschaffing), in 1964 was dit aantal toegenomen tot rond 15.000.

De gevoerde personeelspolitiek was grotendeels een gevolg van het feit dat de jaarlijkse toename van de beroepsbevolking, die conservatief geschat ten minste 2.500 personen telt, ver uitging boven de additionele werkgelegenheid, die in de particuliere sector kon worden gecreëerd. Anders gezegd: de Overheid stond min of meer voor de keuze van het scheppen van werkgelegenheid door middel van een sterke uitbreiding van het ambtenarencorps en dat van het instituut van de werkverschaffing òf van

het laten ontstaan van een sterk in aantal groeiend leger van werklozen met alle daaraan verbonden repercussies. Van welke omvang het werkgelegenheidsvraagstuk in Suriname is, blijkt reeds uit het feit dat ondanks de omvangrijke kunstmatige schepping van werkgelegenheid in de overheidssector de werkloosheid onder de manlijke en vrouwelijke beroepsbevolking nog respectievelijk 7,3 en 8,2% bedraagt.

Moet derhalve zeer zeker begrip worden opgebracht voor het moeilijke dilemma, waarvoor de Regering zich geplaatst zag en voor de koers, die men meende te moeten volgen, het heeft anderzijds geen zin te verhelen, dat deze koers niet alleen geen gezonde en blijvende oplossing voor het vraagstuk bood, doch uiteindelijk ook moest leiden tot het op zich nemen van een financiële last, die ten slotte niet langer zelf gedragen kon worden en tal van moeilijkheden in een andere sector opriep. Is deze uitkomst op zichzelf reeds onbevredigend, de sterke stijging van de personele uitgaven heeft ook nog tot gevolg dat slechts geringe middelen beschikbaar komen voor de zelffinanciering van hoogst noodzakelijke ontwikkelingsactiviteiten.

Een globale analyse van de oorspronkelijke ontwerp-begroting voor het dienstjaar 1964, die een tekort van Sf. 13 miljoen aangeeft, toont aan dat de personele uitgaven Sf. 45 miljoen of rond 70% van de middelen van de gewone dienst vergen. Het restant, t.w. Sf. 29 miljoen is bestemd voor materiële en andere uitgaven, terwijl voor kapitaalsuitgaven een bedrag van Sf. 24 miljoen is uitgetrokken. Hierbij zij nog opgemerkt, dat gedurende de laatste jaren ook nog ruim Sf. 4 miljoen per jaar aan personele en materiële uitgaven uit Tienjarenplan-middelen werd bekostigd. Uitgaven, die in feite ten laste van de landsbegroting zouden moeten komen, in welk geval het hierboven geschetste beeld nog ongunstiger zou uitvallen. Voorts zal in de toekomst rekening moeten worden gehouden met stijgende uitgaven ten behoeve van de aflossing en rentebetaling van opgenomen binnenlandse en buitenlandse leningen. Zo steeg het totaal van de netto-overheidsschuld van Sf. 28,8 miljoen per ultimo 1960 tot Sf. 84,8 miljoen per 30 juni 1964. Daarbij neemt de schuld uit hoofde van de lening aangegaan ten behoeve van de uitvoering van het Tienjarenplan deel voor circa 55%, terwijl de overbruggingshulp en -lening tot 30 juni 1964 11% van de netto-overheidsschuld bedroeg.

Het tot stand brengen van het noodzakelijk geachte begrotingsevenwicht impliceert evenwel dat ook in de toekomst de

zelffinanciering door de Overheid van ontwikkelingsprojecten nog voor geruime tijd van bescheiden omvang zal zijn. Dit is begrijpelijk. Het brengt echter met zich mede dat Suriname ten behoeve van haar economische ontwikkeling naar alle waarschijnlijkheid nog voor vele jaren aangewezen is op forse buitenlandse hulp.

Het werkgelegenheidsvraagstuk kan immers alleen bevredigend worden opgelost door het scheppen van permanente werkgelegenheid in de particuliere sector. Daartoe zullen nog zeer omvangrijke accomodatie- en bedrijfsinvesteringen in de directproductieve sectoren moeten plaatsvinden en wel gedurende tal van jaren.

Over de mogelijkheid van aantrekking van het benodigde kapitaal en het bestedingstempo zal men evenwel niet al te licht mogen denken. In de eerste plaats is de kapitaalbehoefte van de gezamenlijke ontwikkelingslanden vele malen groter dan het aanbod, terwijl Suriname voorts per hoofd van de bevolking reeds groter ontwikkelingshulp ontvangt dan de meeste andere ontwikkelingslanden. Hiermede wil uiteraard niet gezegd zijn dat Suriname zich niet dient in te spannen voor het verkrijgen van meerdere ontwikkelingshulp uit diverse bronnen. Integendeel, het is een gebiedende noodzaak dat deze verkregen wordt. Doch het zal van wijs beleid getuigen rekening te houden met de werkelijkheid en het streven ook gericht te houden op een verhoging van de binnenlandse investeringen uit eigen middelen en het aantrekken van particulier kapitaal.

Indien in de nabije toekomst belangrijk grotere financiële hulp verkregen mocht worden, lijkt het wel gewenst de nodige voorzichtigheid te betrachten bij het tempo van besteding. In dit verband moge er op worden gewezen dat de ontwikkeling van de geldhoeveelheid gedurende de jaren 1961 t/m 1964 reeds gerede aanleiding geeft tot waakzaamheid. In 1963 en in het eerste halfjaar 1964 nam de geldhoeveelheid met niet minder dan Sf. 13,7 miljoen of 26% toe en wel van Sf. 52,4 miljoen tot Sf. 66,1 miljoen.

Indien tegenover een verdere sterke toeneming van de geldhoeveelheid een onvoldoende toeneming van de productie staat, kan dit leiden tot een nog sterkere stijging van de prijzen van binnenlands voortgebrachte goederen en van het loonpeil – waardoor de toch reeds vrij kwetsbare concurrentie-positie van een aantal belangrijke Surinaamse export-producten nadelig

wordt beïnvloed – en tot verhoogde goederen-importen met de daaraan verbonden deviezenafvloeiing.

Een gezond financieel en monetair beleid, het creëren van een zo gunstig mogelijk investeringsklimaat, een planmatige aanpak van zaken door een goed uitgerust planbureau, een opvoering van de binnenlandse besparingen en de aanwending van de te ontvangen ontwikkelingshulp voor een uitbreiding van de direct-productieve sectoren vormen de pijlers, waarop ongetwijfeld een welvarend Suriname kan worden gebouwd.

Voor het verkrijgen van inzicht in de economische groei en welvaart zijn de cijfers over het nationaal inkomen van betekenis. Blijkens het U.N. Statistical Yearbook 1963 bedroeg dit inkomen (netto nationaal product tegen factorkosten) per hoofd van de bevolking van Suriname in 1962 U.S. $ 280. De cijfers voor bijvoorbeeld Nederland, Ghana, Ecuador en India bedroegen in dat jaar respectievelijk U.S. $ 920, 170, 150, en 70.

Vanaf 1954 tot en met 1963 is in Suriname het nominaal nationale inkomen met ongeveer 6,9% per jaar toegenomen. Aangezien het prijspeil met ongeveer 2,2% per jaar is gestegen, werd in de bewuste periode een groei van het reële nationale inkomen met ongeveer 4,7% per jaar bereikt. Daar de jaarlijkse bevolkingsaanwas gesteld kan worden op ongeveer 3,5%, is het reële inkomen per hoofd per jaar met ongeveer 1,2% gestegen. Ofschoon er in de periode van 1954-1963 derhalve sprake is geweest van een bescheiden economische vooruitgang, betekent zulks nog niet dat de toegenomen welvaart voor alle klassen enigszins gelijkmatig is geweest.

Voor de toekomst huldigt de Regering als doelstelling een groeipercentage van ten minste 3% per jaar voor het per capita inkomen, het cijfer dat doorgaans in de hoog-geïndustrialiseerde landen wordt bereikt. Het behoeft uiteraard geen verdere uitleg dat voor het realiseren van deze doelstelling in de eerste plaats vereist zijn aanmerkelijk hogere investeringen dan tot nu toe hebben plaats gevonden en een belangrijke opvoering van de productiviteit van het reeds bestaande productie-apparaat.

Over de beroepsbevolking en haar spreiding over de verschillende sectoren heeft de in 1964 gehouden volkstelling nieuwe gegevens opgeleverd. Op een bevolkingsaantal van 328.000 bedroeg de totale beroepsbevolking – mannen en vrouwen tezamen – rond 84.000. De verdeling over de verschillende sectoren in

percenten is als volgt:

landbouw en visserij	33,3	mijnbouw	4,4
overheid	19,0	constructie	4,3
handel en transport	12,3	bosbouw	1,8
nijverheid	10,8		
diensten	6,6	werkloos	7,5

Uit deze cijfers blijkt vooreerst dat het aantal personen dat werkzaam is in de direct productieve sectoren slechts 54,6% bedraagt. In het oog springend is voorts het hoge percentage van bij de overheid werkzame personen, waarvoor hierboven reeds een verklaring is gegeven.

Het aantal agrarische beroepsbeoefenaars is in vergelijking tot vroegere cijfers vrij sterk verminderd. De belangrijkste oorzaken daarvan zullen wel zijn de toenemende trek van plattelandsbewoners naar de stad en het verschijnsel dat zonen van landbouwers in toenemende mate een beroep buiten de agrarische sector verkiezen. Een tendens, die zich overal elders ter wereld ook voordoet.

Ofschoon de landbouw toch nog steeds het grootste deel van de beroepsbevolking omvat, draagt deze bedrijfstak relatief weinig bij in het nationaal product (werkgelegenheid 33,3%, nationaal inkomen 10%). In deze situatie kan verbetering worden gebracht door een opvoering van de productiviteit en de verbouw van hoogwaardiger gewassen, waarmede reeds een aanvang is gemaakt.

De mijnbouw daarentegen, waarin slechts 4,4% van de beroepsbevolking werkzaam is, levert het belangrijkste aandeel in het nationale inkomen nl. 28,5%

Ten aanzien van de ontwikkeling van het prijs- en loonniveau kan in het kort het volgende worden opgemerkt.

Reeds werd terloops aangestipt dat het prijspeil in de periode 1954 t/m 1963 met ongeveer 2,2% per jaar is gestegen. In vergelijking tot andere landen is deze stijging zeker niet bijzonder verontrustend, zij het dat er aspecten aan verbonden zijn, die tot nadenken en waakzaamheid nopen.

In de eerste plaats dient er op te worden gewezen dat de prijsstijging bij de groep goederen van buitenlandse oorsprong betrekkelijk gering was. Ten dele werd zij veroorzaakt door prijsstijgingen in het buitenland, voor het overige door verhogingen van het invoerrecht op bepaalde artikelen, die uit hoofde van

protectionistische of budgetaire redenen werden afgekondigd.

De grootste stijging vond evenwel plaats bij de producten van Surinaamse oorsprong en wel bij de voedingsmiddelen in het bijzonder. Ook na uitschakeling van de seizoensinvloeden, die een sterk fluctuerend prijspeil gedurende de loop van het jaar veroorzaken, blijkt dat het indexcijfer voor in Suriname geteelde voedingsgewassen en fruit gedurende de laatste jaren een sterke tendens tot stijgen vertoont. De oorzaken van deze ontwikkeling zijn het achterblijven van de productie bij een toenemende vraag en het gebrekkige distributieapparaat, waarbij de dominerende rol van opkopers en detailhandelaren kostenverhogend werkt. Daar het hier in het algemeen primaire levensbehoeften betreft, lijkt het alleszins gewenst dat krachtig gestreefd wordt naar een eliminatie van de prijsverhogende factoren.

Over de ontwikkeling van het loonpeil zijn geen exacte cijfers beschikbaar, althans niet in die zin dat zij min of meer als maatgevend voor het gehele bedrijfsleven kunnen worden beschouwd. Karakteristiek voor Suriname is nl. de grote differentiatie die, zelfs binnen dezelfde bedrijfstak, op het terrein van de lonen bestaat. Dit is één van de hoofdoorzaken dat het systeem van collectieve arbeidsovereenkomsten, geldend voor een gehele bedrijfstak, nog geen ingang heeft kunnen vinden in Suriname. De grote verscheidenheid in lonen is echter veelal het behoud geweest voor de vele kleine marginale bedrijven, die zich niet de door grote, buitenlandse ondernemingen betaalde hogere lonen kunnen veroorloven.

Aangenomen mag worden dat het loonniveau, geldend bij laatstgenoemde groep van ondernemingen, in de afgelopen jaren niet onbelangrijk is gestegen, zeker wat betreft de honorering van geoefende en geschoolde arbeidskrachten. Naar alle waarschijnlijkheid zal deze verhoging de stijging van het indexcijfer van de prijzen van levensonderhoud hebben overtroffen.

Ofschoon het Surinaamse loonpeil in vergelijking tot de West-Europese loonstandaard nog laag genoemd kan worden, dient volledigheidshalve te worden vermeld dat de naar Nederlands patroon, doch in beperkter omvang, tot stand gekomen sociale wetgeving kortgeleden werd uitgebreid, hetgeen uiteraard een kostenverhoging voor het bedrijfsleven met zich medebracht.

Ten behoeve van de noodzakelijke vergroting van de export zal er voor gewaakt moeten worden dat het loonpeil en de secundaire arbeidsvoorwaarden niet zodanig worden opgevoerd,

dat de concurrentiepositie van de meeste Surinaamse exportproducten, die reeds door andere oorzaken minder gunstig is, verder wordt aangetast.

De weinige stakingen daargelaten, stonden de afgelopen tien jaren in het teken van een grote arbeidsrust. De samenwerking tussen de Overheid, het georganiseerde bedrijfsleven en de vakbeweging was uitstekend.

De ontwikkeling van de in- en uitvoer valt af te lezen uit onderstaande cijfers. (Algemeen Bureau voor de Statistiek. – Invoer en uitvoer inclusief wederinvoer en wederuitvoer.)

Jaar	*Invoer*	*Uitvoer*	*Invoeroverschot*	*Dekkingspercentage*
	in miljoenen guldens			
1955	51,7	50,4	1,3	98
1958	71,4	62,3	9,1	87
1960	102,0	82,5	19,5	81
1962	103,0	80,0	23,0	78
1963	110,2	87,5	22,7	79

Het verloop van de totale in- en uitvoer vertoont tot op zekere hoogte enige gelijkenis met dat van de landsbegroting. Was daar sprake van een snelle, sprongsgewijze stijging van de uitgaven, waartegenover geen evenredige stijging van de inkomsten stond, hier zien wij een vrijwel even snelle en forse stijging van het invoervolume en een achterblijven van de groei van de export, resulterend in een duidelijke verslechtering van het dekkingspercentage van de invoer door de uitvoer.

In de sterke groei van het invoervolume weerspiegelen zich de toegenomen investeringsactiviteiten in het kader van het Tienjarenplan en het Brokopondoproject, het hoge bestedingspeil van de Overheid, het sterk in omvang toenemende afbetalingscrediet, dat overheidsingrijpen wenselijk maakt, en de uitzetting van het bankcrediet.

Nadat ter voorkoming van een te sterke verdere afvloeiing van deviezen in 1962 een aantal restrictieve monetaire maatregelen getroffen moest worden, kon een verdere uitzetting van het invoervolume belangrijk worden ingeperkt. Na afschaffing van deze maatregelen zette de groei zich echter weder voort.

Een sterke toename van het invoervolume is een veel voorkomend en in feite normaal verschijnsel bij landen, die zich in

een opgaande ontwikkeling bevinden en dringend behoefte hebben aan investeringsgoederen en grondstoffen. Of evenwel sprake is van een onder de gegeven omstandigheden gezonde ontwikkeling, die gecontinueerd kan worden, hangt onder meer af van de vraag of eveneens een bevredigende stijging van de export plaatsvindt en of de deviezenaanwas in het algemeen evenredig is aan deviezenafvloeiing ten gevolge van hogere bestedingen in het buitenland. Tenslotte is de richting van de buitenlandse bestedingen van belang.

Uit de genoemde cijfers blijkt vooreerst dat de stijging van het exportvolume in een te traag tempo verloopt. Afgewacht dient te worden of de in 1963 plaatsgehad hebbende vooruitgang blijvend is, aangezien factoren van vermoedelijk slechts incidentele aard de export in dat jaar hebben gestimuleerd.

De wijze van besteding bij de invoer gedurende de laatste jaren kan worden afgelezen uit onderstaande tabel. (Ontleend aan het Algemeen Bureau voor de Statistiek.)

	1959	*1960*	*1961*	*1962*	*1963*
	in procenten				
Brandstoffen, smeermidd. e.d.	8,0	7,6	7,9	9,1	8,5
Grondstoffen en hulpstoffen e.d., garens en weefsels	33,6	34,9	36,7	40,8	41,9
Consumptiegoederen, personenauto's en motorrijwielen	34,0	33,7	34,1	32,8	31,9
Investeringsgoederen	24,4	23,8	21,3	17,3	17,7
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Verheugend is het stijgend aandeel in de invoer van de categorie: grond- en hulpstoffen, hetgeen een indicatie oplevert voor een verhoogde bedrijvigheid in de industriële bouwsector. Daartegenover staat echter een vrijwel continue relatieve vermindering van de invoer van kapitaalgoederen. Het aandeel van de consumptiegoederen in de totale invoer, gemiddeld circa 32% bedragend, lijkt te groot voor een land in opbouw dat bovendien nog te kampen heeft met een acuut werkgelegenheidsvraagstuk.

Een analyse van de betalingsbalans toont aan dat de positie van de lopende rekening de laatste tijd van jaar tot jaar verslechterd is. Hieraan hebben alle drie onderdelen van deze rekening t.w. de handelsbalans, de dienstenbalans en de kapitaal-

opbrengstenbalans, bijgedragen. Een en ander wijst op een minder bevredigende economische en monetaire ontwikkeling.

Ten aanzien van het verloop van de uitvoer werd er reeds op gewezen dat het groeipercentage minder groot was dan wel wenselijk zou zijn geweest. Doch ook een tweetal andere aspecten, die in zeker verband tot elkaar staan, stemmen tot nadenken. In de eerste plaats bleef de overheersende positie van slechts één product, de bauxiet, in het exportpakket gedurende de gehele tienjarige periode vrijwel ongewijzigd voortbestaan. Ook de samenstelling van het exportpakket bleef vrij constant, zij het dat in dit opzicht een vooralsnog bescheiden verbreding van de basis tot uitdrukking kwam.

De traditionele Surinaamse exportartikelen uit de laatste decennia zijn bauxiet, een aantal agrarische producten (rijst, citrusfruit, koffie, cacao en suiker), enkele bosproducten en half-fabrikaten daarvan (vierkant bekapt hout, rondhout, dwarsliggers, triplex, gezaagd hout en balata) en ten slotte enkele andere artikelen (vnl. confectiekleding). In de loop van 1954–1964 zijn als nieuwe bestanddelen van het exportpakket naar voren gekomen: alcohol (rum en spiritus), garnalen, bacoven, sinaasappelconcentraat en spaanplaten. Producten, die met uitzondering van het laatste artikel, van agrarische oorsprong zijn.

Wat volume betreft bleef de bauxiet-uitvoer op een vrij constant niveau, variërend tussen 3 en 3,5 miljoen metrieke tonnen. Na de totstandkoming van de Brokopondo-overeenkomst nam ten gevolge van de in deze overeenkomst opgenomen verrekenprijzen voor bauxiet de waarde van Suralco's aandeel in de uitvoer sedert 1961 toe.

In de jaren 1954–1956 bedroeg de uitvoerwaarde van bauxiet ongeveer 80% van de totale uitvoerwaarde (exclusief wederuitvoer), terwijl dit percentage voor de jaren 1961, 1962 en 1963 respectievelijk 83, 79 en 77 bedroeg (waardecijfers resp. Sf. 64,3, Sf. 62,5 en Sf. 66,1 miljoen). Wijst het dalend aandeel van de bauxiet in de totale uitvoer derhalve op een gunstige ontwikkeling van de uitvoer van andere export-goederen – in casu van agrarische producten –, het betekent nog niet dat de afhankelijkheid van Suriname 's economie van één enkele grondstof spoedig tot het verleden zal behoren. Eerder zal deze afhankelijkheid in de toekomst vergroot worden. Immers na gereedkoming van de aluinaarde fabriek en aluminiumsmelter in 1965 en na het in

exploitatie komen – zulks in een later stadium – van de nieuwe bauxietvoorkomens in West-Suriname, zal de totale uitvoerwaarde van bauxiet, aluinaarde en aluminium tezamen zeer aanzienlijk toenemen en daarmede ook de afhankelijkheid van het conjunctuurverloop bij de aluminiumindustrie.

De omvang van de agrarische export en haar aandeel in de totale uitvoerwaarde vertoonde in de loop der jaren een enigszins wisselend beeld als gevolg van goede of slechte weersomstandigheden, het prijsverloop bij bepaalde producten e.d. Niettemin is er sprake van een geleidelijke stijging van de waarde van de agrarische uitvoer, die in het bijzonder sedert 1961 tot uitdrukking kwam. De uitvoerwaarde en het aandeel in de totale uitvoer gedurende de laatste drie jaren was namelijk als volgt: 1961 Sf. 5.275.000 (7%), 1962 Sf. 8.882.000 (11%) en 1963 Sf. 11.180.000 (13%).

Tot het gunstige resultaat in 1963 hebben vooral bijgedragen een stijging ter waarde van Sf. 500.000 bij de garnalenuitvoer, de export van het nieuwe product sinaasappelconcentraat voor een bedrag van Sf. 700.000, en een sterke stijging van de suikeruitvoer, die begunstigd werd door een hoge wereldmarktprijs en in totaal Sf. 1,7 miljoen bedroeg (de uitgevoerde hoeveelheid was ruim 300% meer dan de gemiddelde uitvoer over de jaren 1959–1962). Nu kort geleden de sappenfabriek tijdelijk buiten bedrijf moest worden gesteld en de wereldmarktprijs voor suiker weer enigszins dalende is, zal moeten worden afgewacht of de uitvoerstijging, behaald met de producten suiker en sinaasappelconcentraat kan worden gecontinueerd c.q. bij daling gecompenseerd kan worden door een vermeerderde uitvoer van andere agrarische producten.

In het agrarisch exportpakket bleef rijst de belangrijkste plaats innemen.De uitvoer van dit product gedurende de jaren 1961 t/m 1963 had een waarde van achtereenvolgens rond Sf. 4,3 mln, Sf. 4,9 mln en Sf. 5,1 mln. Verreweg het grootste deel van de voor export bestemde rijst was afkomstig van het door Nederland gefinancierde Wageningenproject.

De uitvoercijfers van koffie en cacao vertoonden de laatste jaren een dalende tendens, die veroorzaakt werd door prijsdaling (koffie) en periodieke droogte-schade (cacao). Daartegenover staat een bevredigende continue stijging van de uitvoer van garnalen en van het eveneens nieuwe exportproduct bacoven = bananen (1961 Sf.86.000, 1963 Sf. 218.000). Na voltooiing van

het uit Tienjarenplan-middelen gefinancierde 'bacovenproject' zal de uitvoer van dit product nog belangrijk toenemen.

Samengevat kan worden gesteld dat de agrarische uitvoer, zowel wat volume, waarde, als samenstelling betreft, in het bijzonder gedurende de laatste jaren zich bevredigend heeft ontwikkeld en betere perspectieven biedt dan voorheen. Dit is bijzonder verheugend, indien in aanmerking wordt genomen dat wisselende weersomstandigheden en de prijsgevoeligheid van de meeste agrarische producten remmend werken bij het tot ontwikkeling brengen van de landbouwkundige sector.

De derde plaats in het exportpakket – in 1961 was dit nog de tweede – wordt ingenomen door de bosproducten en halffabrikaten daarvan. Ook in deze sector vond een bevredigende ontwikkeling plaats en een stijging van het uitvoervolume en van de waarde, die in de jaren 1961, 1962 en 1963 was toegenomen tot achtereenvolgens rond Sf. 6,94 mln, Sf. 6,97 mln en Sf. 8,17 mln.

Ruim 80% van deze uitvoer bestaat uit triplex, spaanplaten en gezaagd en geschaafd hout, producten die vervaardigd worden door de Bruynzeel Suriname Hout Mij. Het stemt tot grote tevredenheid dat de export van deze artikelen zich niet alleen heeft weten te handhaven, doch ook nog een geleidelijke toeneming vertoont. Juist in deze sector doen zich bij herhaling grote afzetmoeilijkheden voor, welke veroorzaakt worden door scherpe concurrentie van de zijde van andere goedkope productielanden en door protectionistische maatregelen in nabuurlanden en in de Verenigde Staten van Amerika. Van de overige producten uit de bosbouwkundige sector kunnen nog worden genoemd vierkant bekapt hout en balata, die eveneens scherpe concurrentie ondervinden uit andere productielanden.

Na de voorgaande beschouwing over Suriname's in- en uitvoer kunnen, naar het voorkomt, de volgende conclusies worden getrokken. In de eerste plaats lijkt het alleszins gewenst op korte termijn te streven naar een gunstiger dekkingspercentage van de invoer door de uitvoer, hetgeen bereikt kan worden enerzijds door importvervangende en –beperkende maatregelen, in het bijzonder op het terrein van de invoer van consumptie- en luxe goederen en anderzijds door een opvoering van de export.

Ten aanzien van laatstgenoemde mogelijkheid zijn de vooruitzichten niet ongunstig. Na gereedkoming van Suralco's aluinaardefabriek en aluminiumsmelter in 1965 zullen nieuwe producten worden toegevoegd aan het exportpakket die een

hogere waarde vertegenwoordigen dan onverwerkte bauxiet. Aangezien voorlopig slechts 10% van de huidige jaarlijkse bauxietproductie verwerkt zal worden, zal de hieruit resulterende hogere uitvoerwaarde voorshands van beperkte omvang zijn. Na de uitgifte van exploratie- en exploitatievergunningen voor de in West-Suriname ontdekte nieuwe bauxietvoorkomens zal echter na verloop van tijd de totaalwaarde van uitgevoerde bauxiet, aluinaarde en aluminium nogmaals – en ditmaal – een forse stijging vertonen.

Zoals reeds betoogd zal de afhankelijkheid van Suriname's economie van het conjunctuurverloop bij de aluminium-industrie daardoor nog meer worden vergroot, zodat het, meer nog dan voorheen, wenselijk is te komen tot een grotere diversificatie van het exportpakket. Daarbij dient evenwel te worden bedacht dat een aantal factoren remmend werkt bij het streven naar een vergroting van de export. Als zodanig kunnen worden genoemd: geringe afzetmogelijkheden van producten in nabuurlanden ten gevolge van protectionistische maatregelen en andere factoren, de hoge koerswaarde van de Surinaamse gulden, die belemmerend kan werken bij de uitvoer naar West-Europa, hoge vrachtkosten,en dergelijke. Mede in dit licht bezien zal de nodige aandacht besteed dienen te worden aan de handhaving van een zo laag mogelijk productie-kostenpeil en aan het voeren van een politiek van actieve exportbevordering, die mede gericht is op het elimineren van exportbelemmerende factoren voor zover zulks mogelijk is. Voorts zou kunnen worden nagegaan of van Nederlandse zijde steun c.q. faciliteiten kunnen worden verleend bij de afzet van Surinaamse producten in Nederland.

Ten aanzien van de richting van het handelsverkeer kan worden medegedeeld dat gedurende de laatste drie jaren de belangrijkste leveranciers-landen waren de Verenigde Staten van Amerika, op de voet gevolgd door Nederland, die tezamen ruim 60% van Suriname's invoer verzorgen. Van de uitvoer ging 70–75% naar de Verenigde Staten (bauxiet, garnalen, sinaasappelconcentraat, houtproducten). De belangrijkste overige afnemers van Surinaamse producten zijn in vogorde: Nederland (vnl. agrarische en houtproducten), Canada (bauxiet), Caraibisch gebied (houtproducten en rijst) en de West-Duitse Bondsrepubliek (vnl. rijst).

Nadat in de voorgaande pagina's een aantal aspecten van meer algemene aard zijn belicht, volgt thans een korte beschrijving van

de ontwikkeling in de belangrijkste productiesectoren en van de perspectieven, die zij bieden.

Mijnbouwkundige sector

De in deze sector gewonnen producten omvatten momenteel slechts goud, steenslag en bauxiet, dat verreweg het belangrijkste voortbrengsel van Suriname is. De producenten hiervan zijn Suralco, een dochteronderneming van de Aluminum Company of America en sedert 1939 ook de Billiton Mij Suriname. Gedurende de laatste jaren is Suralco's aandeel in de totale bauxietproductie geleidelijk aan verminderd en dat van de Billiton Mij Suriname toegenomen. Ten behoeve van de mechanisatie van het ontginningsproces en tot verbetering van de verschepingsfaciliteiten hebben beide bedrijven regelmatig grote investeringen gepleegd. Begunstigd door het stagneren van de bauxietproductie in Brits Guyana, waardoor de vaste afnemers van deze productie hun behoeften voor een gedeelte elders moesten dekken, wist de Billiton Mij in 1963 een recorduitvoer van 1,2 miljoen metrieke tonnen (totale uitvoer 3,48 mln ton) te bereiken, nadat reeds in 1960 en 1961 een export van meer dan 1 miljoen ton was behaald.

Van welk een grote betekenis de bauxietproductie voor Suriname's economie is, blijkt duidelijk uit de volgende percentages. Het Land verkrijgt circa 26% van zijn lopende inkomsten uit de activiteiten van de beide bauxietmaatschappijen, terwijl zoals reeds eerder vermeld de uitvoerwaarde van bauxiet ongeveer 80% van de totale uitvoerwaarde bedraagt. Aan het nationaal inkomen tegen factorkosten draagt de mijnbouw voor circa 28,5% bij.

Na gereedkoming van het Brokopondo-project, zal de betekenis van de bauxietwinning voor de Surinaamse economie nog meer toenemen. Na grondige voorbereiding en langdurige onderhandelingen met de Surinaamse regering werd in 1958 een aanvang gemaakt met de uitvoering van dit project, dat een geesteskind is van Prof. Dr. Ir. W. van Blommestein. Het plan omvat de bouw van een stuwdam en waterkrachtwerk (opgewekt vermogen 150.000 kW.) in de Surinamerivier bij Afobaka, de aanleg van een weg en hoogspanningsleiding van Paramaribo naar Afobaka, de bouw van een aluminiumsmelter bij Paranam en uiterlijk 12 jaar later van een aluinaardefabriek. De bouw van dam, waterkrachtwerk, hoogspanningsleiding, smelter en aluinaardefabriek worden gefinancierd door Suralco.

Op 1 februari 1964 kon de dam worden gesloten en werd een begin gemaakt met de constructie van de aluminiumsmelter en aluinaardefabriek, die beide omstreeks medio 1965, op het tijdstip dat de waterkrachtcentrale in werking zal komen, gereed zullen zijn. Tot de vervroegde bouw van de aluinaardefabriek heeft vooral bijgedragen een tussen Suralco en Billiton gesloten overeenkomst, waarbij Suralco een deel van de capaciteit van de aluinaardefabriek ter beschikking zal stellen van de Billiton voor de verwerking van bauxiet tot aluinaarde. Door deze overeenkomst komt de aluinaardefabriek niet alleen eerder in productie, doch zij wordt ook groter dan oorspronkelijk de opzet was.

Ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van de bauxietwinning dient nog gewezen te worden op de betrekkelijk recente ontdekking van grote bauxietvoorkomens, geraamd op 270–400 miljoen ton, in het Adampada-Kabalebogebied bij det Bakhuysgebergte in West Suriname. Voor het verkrijgen van concessierechten voor de exploratie en exploitatie van deze voorkomens hebben verscheidene grote maatschappijen, waaronder Suralco en de Billiton, belangstelling aan de dag gelegd. Medio 1963 diende de huidige Regering een Ontwerp-Landsverordening bij de Staten in, tot het verlenen van machtiging aan de Regering om een overeenkomst aan te gaan met de Suriname Mineral Corporation – een dochteronderneming van de Amerikaanse aluminiumproducent Ormet – waarbij aan deze maatschappij concessierechten zouden worden verleend voor de exploitatie van eerdergenoemde bauxietvoorkomens. Tegen dit ontwerp rees in de Staten veel verzet, onder andere omdat in de ontwerp-overeenkomst de verplichting tot verdere verwerking van de bauxiet, zelfs tot aluinaarde, niet voldoende en bevredigend tot uitdrukking was gebracht. Het bewuste ontwerp werd enkele maanden geleden ingetrokken en de Regering heeft thans kenbaar gemaakt dat een zo groot mogelijke verwerking tot aluinaarde en aluminium dient plaats te vinden om voor een concessie in aanmerking te kunnen komen. Door Prof. Van Blommestein, die momenteel de Surinaamse Regering adviseert over aangelegenheden op het terrein van waterkrachtwerken en irrigatie, is gewezen op de mogelijkheid van de bouw van een stuwdam in de Kabaleborivier met afleiding van water uit enkele zijrivieren van de Corantijn, waardoor een vermogen van 1500 Megawatt zou kunnen worden opgewekt (een vermogen tien maal zo groot als dat van het Brokopondo waterkrachtwerk). Door middel van de aanleg van additionele kunstwerken zou dit project tevens benut

kunnen worden voor het creëren van een waterweg ten behoeve van de afvoer van de verwerkingsproducten en voor een verbetering van de irrigatiemogelijkheden in West Suriname. Ofschoon nimmer exacte cijfers zijn bekendgemaakt over de totale investeringskosten, welke met de uitvoering van dit Kabalebo project zijn gemoeid, ligt het in de lijn der verwachting, dat deze het veelvoud van de Brokopondo-investeringen zullen bedragen. Het maken van een voorstudie van dit project is kortgeleden opgedragen aan het Duitse Salzgitter-concern (Salzgitter Industriebau Gesellschaft).

Of het Kabalebo-project in de vorm zoals door Prof. Van Blommestein ontwikkeld, gerealiseerd zal worden, hangt af van de vragen of het plan technisch en economisch bezien uitvoerbaar is, of de vereiste financieringsmiddelen kunnen worden verkregen en of er aluminiummaatschappijen zijn, die bereid zijn een vergaande verwerkingsplicht te aanvaarden. Het antwoord op deze laatste vraag zal grotendeels afhangen van de omvang van de smeltercapaciteit, waarover de grotere aluminiumproducenten reeds beschikken en van reeds bestaande plannen tot uitbreiding van deze capaciteit elders ter wereld.

De goudproductie, die in de jaren 1905–1910 jaarlijks circa 1000 kg bedroeg, is sedertdien gestadig in omvang afgenomen. Werd in 1955 nog slechts 225 kg geproduceerd, in de daarop volgende jaren zette de productiedaling zich verder voort tot in 1962 een dieptepunt werd bereikt met een productie van rond 81 kg.

Reeds enkele jaren geleden werd door de grootste producent, de Sarakreek Goudvelden N.V., een belangengemeenschap aangegaan met een Canadese onderneming. In het kader van deze samenwerking werd besloten tot oprichting van een nieuwe maatschappij, de Lawa Goudvelden Mij en tot een kostbare mechanisatie van het goudwinningsprocess. Door het in gebruik nemen van een baggermolen kon vorig jaar de productie weer worden opgevoerd, zodat de totale binnenlandse productie steeg tot 110 kg. Een verdere stijging ligt in de lijn der verwachting.

In 1958 werden aan de Colmar Surinam Oil Cy, een dochteronderneming van de Amerikaanse Gulf States Land and Industries Inc., concessierechten voor de exploratie naar olie verleend in een zee- en landgebied ter grootte van 56.000 km². Sedertdien is ruim US $ 1 mln. besteed aan geologisch en geofysisch onderzoek. Nadat indicaties voor de aanwezigheid van olie waren ver-

kregen, werd in de laatste maanden van 1963 begonnen met boringen in zee op ongeveer 80 km van de kust. Deze boringen welke na enkele maanden werden afgebroken, werden door de Gulf States Land and Industries Inc. verricht in samenwerking met een groep Franse oliemaatschappijen, die onder leiding staat van het Franse Staatsbedrijf Bureau de Recherches de Pétroles. Bedoelde groep had een belang verworven in de Surinaamse concessie.

Naar aanleiding van een voorgenomen wijziging van de Landsverordening, waarbij aan de Colmar Surinam Oil Cy concessierechten zijn verleend, worden thans onderhandelingen gevoerd tussen de Regering en de Amerikaans-Franse groep over de capaciteit van een in Suriname te bouwen raffinaderij, indien olie in exploiteerbare hoeveelheden wordt aangeboord. Volgens de huidige plannen zullen de zeeboringen in 1965 worden voortgezet.

Ter verkrijging van een zo betrouwbaar mogelijk inzicht in het voorkomen van delfstoffen werd in 1958 een aanvang gemaakt met een grootscheepse geologische mijnbouwkundige exploratie van het gehele Surinaamse grondgebied, de zg. 'Operatie Sprinkhaan'. Begonnen werd met een luchtgeofysisch onderzoek. De hierbij verkregen indicaties van het voorkomen van mineralen worden nader onderzocht door grondploegen van de Geologisch Mijnbouwkundige Dienst, teneinde vast te stellen welke mineralen, en in welke hoeveelheden, aanwezig zijn. Het moeilijk toegankelijke binnenland werd hiertoe ontsloten door middel van een zevental basis-vliegvelden. Het terrestrische exploratieprogramma zal zeven jaren in beslag nemen, waarvan reeds drie jaren achter de rug zijn.

Tot en met 1963 werd aan dit project Sf. 5.6 miljoen ten laste van het Tienjarenplan besteed. In dit bedrag zijn de onderhoudskosten van de vliegvelden niet begrepen. Het totale bedrag dat in de periode 1954–1963 uit het Tienjarenplan ten behoeve van de Mijnbouwkundige sector werd uitgegeven, bedroeg ruim Sf. 11 miljoen.

Ten aanzien van het voorkomen van andere mineralen dan bauxiet en goud kan het volgende worden medegedeeld. Reeds bekend door vroegere geologische exploraties of aangetoond in het kader van de Operatie Sprinkhaan zijn de aanwezigheid van zeer grote afzettingen van lateritisch ijzererts zowel in West-

Suriname als rond het Brokopondostuwmeer, van hoogwaardig chroomerts, en van indicaties van nikkel en mangaan. Of laatstgenoemde ertsen in economisch exploiteerbare hoeveelheden voorkomen, zal moeten worden afgewacht. Het onderzoek hiernaar wordt voortgezet.

Blijkens een in 1951 verschenen publicatie van het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam werden de vestigingsvoorwaarden voor een hoogovenbedrijf met het aanwezige lateritisch ijzererts te Donderbari toentertijd ongunstig beoordeeld. Het erts was laagwaardig (ca 35% F2), de benodigde cokes moest worden ingevoerd (smelting in kleine houtskool- of electrische ovens was onrendabel), de afstand van de vindplaats Donderbari tot de kust was vrij groot en moeilijk, terwijl de afzet van het erts naar de staalproducerende landen van Midden- en Zuid-Amerika en de U.S.A. economisch ondoenlijk was. De meeste hunner beschikten over eigen reserves van veel hoogwaardiger ijzererts of konden dat voordeliger uit meer nabij gelegen landen betrekken.

Door de ontdekking van de lateritische ijzerertsafzettingen in West-Suriname en de mogelijkheid van oprichting van een waterkrachtwerk aldaar, is opnieuw aandacht aan deze ertsvoorkomens geschonken. Nadat omstreeks medio 1964 een deskundige van de Verenigde Naties een onderzoek naar eventuele verwerkingsmogelijkheden van dit ijzererts heeft ingesteld, werd daarna aan het Salzgitter-concern opdracht verleend eveneens een voorstudie hierover op te stellen.

Agrarische sector

Tijdens de opstelling van het Tienjarenplan werd gemeend dat bij het streven naar een uitbreiding en uitbouw van de landbouw het accent op de kleinlandbouw gelegd diende te worden en niet op de ondernemingslandbouw. De redenen hiervoor leken voor de hand liggend. In de eerste plaats kwam in 1950 circa 90% van de totale waarde van de landbouwproductie voor rekening van de kleinlandbouw, waarin ook het grootste deel van de beroepsbevolking werkzaam was en waarvan het inkomen per hoofd verhoogd diende te worden. Voorts werden de vooruitzichten van de plantagelandbouw weinig rooskleurig geacht in verband met het beperkte landarbeidersreservoir, de geringe mechanisatiemogelijkheden op de met kanalen en sloten doorsneden oude plantagegronden, het relatief hoge loonpeil en de onvoldoende kapitaalvoorziening, waardoor de productie-eenheden veelal te

klein blijven, doch niettemin hoge 'overhead'-kosten hebben, waardoor de kostprijs nadelig wordt beïnvloed.

Indien in aanmerking wordt genomen, dat na de verkeerssector aan de agrarische sector het grootste percentage van Tienjarenplanmiddelen is besteed, dan ontkomt men niet aan de indruk, dat de tot nu toe behaalde resultaten in bepaalde opzichten teleurstellend zijn geweest. De volgende cijfers, ontleend aan het Ministerie van Landbouw, geven aanleiding tot deze veronderstelling.

Het totale beplante areaal (kleinlandbouw + grootlandbouw) steeg in afgeronde cijfers van circa 38.000 ha in 1957 tot 40.400 in 1959 en bedroeg 39.400 ha in de jaren 1962 en 1963. Bij een beoordeling van deze cijfers dient rekening te worden gehouden met het feit dat de weersomstandigheden gedurende de laatste jaren over het algemeen zeer wisselvallig en ongunstig zijn geweest, terwijl tevens het areaal beplant door grote landbouwbedrijven in de periode 1959 t/m 1962 vrij grote fluctuaties vertoonde (laagste cijfer 12.700 ha en hoogste cijfer 14.700 ha). Anderzijds kan niet worden ontkend dat omvangrijke bedragen zijn geïnvesteerd in de sanering van bestaande doch niet volledig in cultuur genomen arealen en de aanleg van nieuwe polders, zodat een forsere uitbreiding van het landbouwareaal verwacht had mogen worden.

De cijfers over het verloop van de totale waarde van de productie van landbouw en veeteelt (herleid tegen prijzen van 1954) geven een gunstiger beeld, zoals uit onderstaande cijfers blijkt.

	1954	*1955*	*1957*	*1959*	*1960*	*1961*	*1962*	*1963*
waarde in miljoenen								
Sur. guldens	16,1	16,2	15,8	20,0	20,9	19,1	22,0	22,5

In deze cijfers zijn echter begrepen de producties van de plantages, die de gehele suiker- en cacaoteelt en het grootste deel van de citrus- en koffieproductie voor hun rekening nemen. Voorts de rijstopbrengst van het Wageningenproject ter waarde van circa Sf. 2,6 mln gemiddeld per jaar in de periode 1957 t/m 1960 en van Sf. 4,1 mln in de jaren 1961 t/m 1963. In dit verband kan nog worden opgemerkt dat het aandeel van de ondernemingslandbouw in de agrarische export (exclusief visserijproducten)

naar schatting 80–85% heeft bedragen. In de jaren 1962 en 1963 zal dit percentage vermoedelijk nog hoger zijn geweest. Immers de verheugende stijging van de agrarische uitvoer in die jaren komt voor het grootste deel voor rekening van de grootlandbouw (de exporttoename van vers citrusfruit, concentraat, suiker en Wageningen-rijst).

In deze samenhang bezien lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de groei van de kleinlandbouw, zowel wat beplant areaal als volume en productiewaarde betreft, zeker niet aan de gestelde verwachtingen heeft voldaan.

Is deze conclusie op zichzelf teleurstellend, zij mag er zeker niet toe leiden dat een verdere sterke bevordering van de landbouw voortaan achterwege blijft. De oorzaken van de hierboven geschetste minder bevredigende ontwikkeling zijn namelijk begrijpelijk en in het algemeen niet van dien aard, dat geen verbetering mogelijk is.

In de eerste plaats werd men gehandicapt door het gemis aan een doelbewust en gericht landbouwbeleid, hetgeen mede het gevolg was van het ontbreken van tal van essentiële statistische gegevens en het gemis aan ervaring op het terrein van een planmatige aanpak der kernproblemen. Voorts werd de aandacht te veel geconcentreerd op een eenzijdige bevordering van de rijstcultuur, welke mede geïnspireerd werd door de gedachte dat de hoge na-oorlogse rijstprijzen gehandhaafd zouden blijven. Er zijn landsanerings- en landaanwinningsprojecten uitgevoerd, zonder dat voldoende zekerheid bestond dat in tijden van scherpe droogte een redelijke bevloeiing van deze arealen mogelijk bleef. Teveel werd vertrouwd op de zelfwerkzaamheid van de doorsnee-landbouwer en te weinig aandacht besteed aan de opbouw van een goed functionerende landbouwvoorlichtingsdienst en aan een sterke bezetting van het Landbouwproefstation, waardoor te weinig aan research kon worden verricht. Bijzonder remmende factoren waren voorts het conservatisme bij de landbouwer in het algemeen, de periodiek terugkerende droogte-perioden en de trek van het platteland naar de stad, die extra gestimuleerd werd door het voortbestaan van de discrepantie tussen stedelijk en landelijk inkomen.

Aan de hand van de reeds in de praktijk opgedane ervaring heeft het landbouwbeleid reeds sedert enkele jaren een koerswijziging in gunstige zin ondergaan. In dit verband kan onder meer worden gewezen op de goede planning en voorbereiding van diverse belangrijke agrarische projecten, het streven naar de in-

troductie van hoogwaardige handelsgewassen, het stichten van kernondernemingen door de Overheid die als voorbeeld-bedrijven voor de kleine landbouwer dienen, het stimuleren van de oprichting van proefbedrijven, die agrarische producten verwerken, de invoering van de gecontroleerde credietbeperking en van garantieprijzen voor enkele belangrijke producten. Voorts is onder auspiciën van de Stichting Machinale Landbouw een experiment gaande met de oprichting van middenstands-rijstbouwbedrijven en de opleiding van Surinaamse boeren daarvoor. Een uitbreiding van de research, het scheppen van waarborgen dat de kernbedrijven volgens bedrijfseconomische maatstaven worden beheerd en het schenken van grotere aandacht aan de mogelijkheden, die de ondernemingslandbouw nog steeds biedt, zullen er voorts toe bijdragen dat verdere vooruitgang zal worden geboekt, waarmede uiteraard de nodige tijd zal zijn gemoeid.

Een zeer bemoedigend verschijnsel is de reeds vermelde stijging van de waarde van de agrarische uitvoer en het feit dat de toename van het aantal exportproducten grotendeels voor rekening van de agrarische sector komt. Het is vooral deze sector, die door gebruikmaking van geheel eigen grondstoffen de mogelijkheden kan scheppen voor het ontstaan van meerdere kleine en middelgrote verwerkende industrieën. Op de noodzaak van een verhoging van de exportwaarde en van een uitbreiding van het uitvoerpakket werd reeds gewezen.

Aangezien dit artikel geen ruimte laat voor een bespreking van de ontwikkeling bij de diverse cultuurgewassen, de visserij en veeteelt, zal de beschouwing over deze sector besloten worden met een korte uiteenzetting van de belangrijkste projecten, die thans in uitvoering zijn of binnenkort in uitvoering komen.

In de eerste plaats dient dan te worden genoemd het zg.'Bacovenplan', dat ten doel heeft de introductie van een op commerciële basis geschoeide en op export gerichte bananencultuur. Met de uitvoering van dit plan is in 1963 een aanvang gemaakt, nadat reeds enkele jaren experimentele ervaring was opgedaan met een proefaanplanting van circa 80 ha in de Prins Bernhardpolder. Blijkens een nota, opgesteld door een werkgroep van het Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij, is het streven erop gericht om in 1965 1250 ha aan nieuw areaal in productie te hebben, zijnde het minimum areaal, waarop een regelmatige en economisch verantwoorde afvoer met bananenschepen kan worden gebaseerd. In oktober 1963 werd volgens plan de plant-

campagne ingezet. De hiervoor benodigde polders waren in 1963 voor een groot deel voltooid. Tengevolge van de uitzonderlijke droogte, welke nagenoeg tot medio mei 1964 voortduurde, werd het plantschema ongunstig beïnvloed, zodat het moment van inzet van bananenschepen verschoven moest worden tot februari 1965.

Het bacovenplan omvat thans 5 grootbedrijven, die in 1964 en 1965 in cultuur worden gebracht, te weten twee bedrijven in Nickerie met een oppervlakte van circa 680 ha, een bedrijf in de Santopolder, een bedrijf in de Bomapolder en het bedrijf in de Jarikabapolder (district Saramacca). De gezamenlijke oppervlakte van laatstgenoemde drie bedrijven bedraagt 410 ha. Voor kleinlandbouwers wordt voorlopig een areaal van 150 ha gereserveerd.

Van het areaal in Nickerie wordt 190 ha in cultuur gebracht door de N.V. Surbaco, een combinatie van de firma Van Hoboken, Insinger & Co, de Nederlandse Handel Mij, de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Mij en de Stichting Machinale Landbouw. In de tweede helft van 1964 werd na inschrijving door de Regering een verkoopcontract voor de bacoven afgesloten met United Fruit International, dat de beste verkoopvoorwaarden bood.

Voor de bevordering van de bacovencultuur zullen vanaf 1960 per ultimo 1964 ca Sf. 6 mln uit het Tienjarenplan zijn uitgegeven. De uitvoerwaarde van bacoven bedroeg in 1963 reeds Sf. 218.000.

Een ander belangrijk project in de agrarische sector is het Combinatieplan Nickerie, dat naast de inpoldering van 4.000 ha landbouwareaal, een verbetering van de wateronttrekking uit het Nannireservoir en een verbetering van de streekontsluiting beoogt. De eerste fase van dit Combinatieplan, omvattende de hoofd-infrastructurele werken, zomede een verbetering van het Nannireservoir, werd ter financiering voorgelegd aan de E.E.G. en is inmiddels goedgekeurd. Nu ook de aanbesteding en gunning hebben plaatsgevonden, kan met de uitvoering een aanvang worden gemaakt.

Eveneens bij de E.E.G. ingediend is het Stondansie-project, dat te beschouwen is als het complement van het Combinatieplan Nickerie. Het omvat de bouw van een stuwdam in de bovenNickerierivier bij Stondansie en om verlies van bevloeiingswater te voorkomen van een schutsluis in de Arawarrarivier.

Uitvoering van dit projekt, dat momenteel nog in studie is bij de E.E.G., geeft een permanente verbetering van de watervoorziening en voorziet het Nickeriedistrict van voldoende irrigatiewater om in niet al te droge jaren een totaal geprojecteerd landbouwareaal van 80.000 ha in cultuur te brengen. De noodzaak van deze voorzieningen is duidelijk tot uiting gekomen tijdens de extreme droogteperiode van circa juli 1963 tot en met mei 1964.

Wegens het reeds gecommitteerd zijn van de resterende Tienjarenplanmiddelen kon nog geen uitvoering worden gegeven aan het zg. Centraal Commewijneplan, dat een verbetering van de waterhuishouding beoogt van het Commewijnedistrict, waarin het merendeel van de nog in exploitatie zijnde plantages is gelegen. Na gereedkoming van het Brokopondowaterkrachtwerk zal in de droge tijd de zoutgrens in de Surinamerivier zodanig worden teruggedrongen, dat toevoer van irrigatiewater uit deze rivier via een te graven hoofdirrigatieleiding en secundaire leidingen naar de te bevloeien arealen in het Commewijnedistrict mogelijk wordt. Hiermede zou de bevloeiing van 1000 ha reeds in cultuur zijnde grond worden veiliggesteld, terwijl tevens 3.000 ha nog niet bebouwde grond voor landbouwdoeleinden in gebruik kan worden genomen.

Van een tweetal recente door Prof. Van Blommestein ontvouwde plannen, die het karakter van een multipurpose project hebben (o.a. opwekking van energie, levering van bevloeiingswater), te weten het Torarica-project (bouw van een beweegbare stuwdam in de Surinamerivier) en het reeds genoemde Kabalebo-project zullen de voorstudies door het Salzgitter-concern worden opgesteld.

Bosbouwkundige sector

Ofschoon Suriname voor crica 90% van zijn oppervlakte met bos is bedekt, waren de exploitatiemogelijkheden van deze natuurlijke hulpbron nog niet zolang geleden zeer beperkt. Ten eerste door de problemen, verbonden aan het transport van de kapplaats naar de afvoerwegen, waardoor slechts lintkap langs de rivieren en kreken plaatsvond. Voorts vanwege de zeer heterogene samenstelling van het tropische bos (200 soorten waarvan slechts 15 à 20 marktwaardig), waardoor de bruikbare houtopstand per hectare gering is, hetgeen de exploitatie kostbaar maakt.

Teneinde de bosexploitatie en de houtindustrie, die tot voor de tweede Wereldoorlog van geringe betekenis waren, tot grotere ontplooiing te brengen is in de afgelopen jaren door de Dienst 's Lands Bosbeheer met succes gestreefd naar een beperking van de hierboven vermelde moeilijkheden bij de bosexploitatie. Een aantal maatregelen werd getroffen, die voor het grootste deel gefinancierd zijn uit het Tienjarenplan.

Begonnen werd met de bosinventarisatie (met behulp van luchtfoto-interpretatie, gevolgd door grondexploratie), die geconcentreerd werd op de bossen met relatief gunstige ontsluitingsmogelijkheden en met de hoogste concentratie aan marktwaardige houtsoorten. Op deze wijze werd 40.000 ha zwampbos en 275.000 ha hoog drooglandbos geïnventariseerd.

Vervolgens werden de meest geschikte terreinen ontsloten door de aanleg van bosontsluitingswegen, die aansluiten op de diepere beneden-rivieren. Momenteel is 100.000 ha hoog drooglandbos ontsloten door 200 km weg en in volle exploitatie. In het zwampbos vond de ontsluiting plaats door kanalen, die met dynamiet werden 'geschoten'.

Tenslotte werd een begin gemaakt met bosverjonging door aanplant van snelgroeiende marktwaardige houtsoorten en werden enkele proefcultures ingezet, ook van buitenlandse houtsoorten. De belangrijkste proefaanplant is die van een Latijns-Amerikaanse naaldhoutsoort, de *Pinus caribaea*. Deze proefneming werd geëntameerd door de Dienst van 's Lands Bosbeheer in samenwerking met de Koninklijke Papierfabrieken van Gelder & Zonen N.V. met de bedoeling om op grote schaal savannagebieden met deze houtsoort te beplanten ten behoeve van de pulpfabricage. Het was een grote teleurstelling toen Van Gelder & Zonen na beëindiging van de experimentele fase in 1962 zich terugtrok omdat een lonende pulpfabricage niet mogelijk werd geacht. De Dienst 's Lands Bosbeheer werd geadviseerd aan het proefbedrijf een ruimer doel te geven, door de aanplant mede te bestemmen voor zaaghout en niet uitsluitend voor een pulphoutbedrijf. In 1963 werd de pinusproefaanplant verder uitgebreid met 500 ha tot 1734 ha. De gedachte aan de oprichting van een pulphoutbedrijf, zij het op een ietwat andere grondslag, is nog niet losgelaten en men poogt nog steeds buitenlandse bedrijven hiervoor te interesseren. Het Salzgitter-concern is verzocht dit vraagstuk ook nog eens in studie te nemen.

Zowel de vermelde maatregelen van overheidswege, als de omvangrijke activiteiten van de Bruynzeel Suriname Hout Mij, hebben geleid tot een zeer bevredigende vooruitgang in de bosbouwkundige sector. Het aantal houtconcessionarissen en zagerijen nam toe, terwijl het Bruynzeel-bedrijf zich in de loop der jaren belangrijk uitbreidde en nu een zagerij, een triplex- en een spaanplatenfabriek omvat. Het volume en de waarde van de uitvoer van houtproducten nam in de periode 1954–1964 constant toe. In 1963 bedroeg de uitvoerwaarde Sf. 8,17 mln, waarvan het grootste deel voor rekening kwam van triplex, spaanplaten en gezaagd hout.

Stemt deze ontwikkeling tot tevredenheid, het betekent geenzins dat alle problemen, welke een expansie van de houtexploitatie en houtverwerkende industrie in de weg staan tot oplossing zijn gebracht. Op grond van de thans beschikbare gegevens wordt aangenomen, dat omstreeks 1985 het economisch exploiteerbare bosareaal niet meer geheel zal kunnen voorzien in de houtbehoefte. De oplossing van dit probleem is thans urgenter geworden, doordat het bosbestand in de kustvlakte grote schade heeft geleden door de hevige bos- en zwampbranden, die gewoed hebben als gevolg van de uitzonderlijke droogte van de periode augustus 1963 tot medio mei 1964. In het bijzonder werden de baboenbossen getroffen, die de grondstof leveren voor het belangrijkste houtuitvoerproduct, de triplex. Ook de Stuwmeergebieden gaan uiteraard voor de houtexploitatie verloren.

De bosverjonging zal derhalve op groter schaal en in versneld tempo ter hand moeten worden genomen. De daartoe beschikbare Tienjarenplanmiddelen zijn echter ontoereikend. Ook de verdere voortzetting van de bosinventarisatie en bosontsluiting dreigen te stagneren door een gebrek aan fondsen.

Een ander knelpunt bij de verdere uitbreiding van de bosexploitatie wordt gevormd door de afzetmoeilijkheden voor een vergrote productie. Het opname-vermogen van de binnenlandse markt is beperkt. Dit wordt nog geaccentueerd door het stagneren van de volkswoningbouw gedurende de laatste jaren.

De mogelijkheid voor vergroting van de export van vierkant gezaagd en rondhout in het bijzonder naar Europa is eerst aanwezig indien geconcurreerd kan worden tegen de Westafrikaanse en Z.O. Aziatische houtleveranciers. Hierbij spelen niet alleen de kostprijs in Suriname en vrachttarieven een rol, doch ook andere factoren zoals regelmatiger levering, gevarieerder gebruiksmogelijkheden, aantrekkelijker maten e.d. Ook de onbe-

kendheid met vele Surinaamse houtsoorten werkt belemmerend.

Ten aanzien van de uitvoer van onze houtproducten naar Latijns-Amerikaanse landen en de Verenigde Staten zullen dezelfde factoren een rol spelen, doch de afzetmoeilijkheden in deze landen worden nog vergroot door protectionistische maatregelen (invoer-verboden, hoge tariefmuren). Het lijkt derhalve gewenst ook de nodige aandacht te schenken aan het elimineren van exportbelemmerende factoren en aan het handhaven van een zo laag mogelijk productiekostenpeil.

Industriële sector

Bij de opstelling van het Tienjarenplan werd van de gedachte uitgegaan dat voor een gezonde ontplooiing van de industriële productie deze zoveel mogelijk zou moeten worden overgelaten aan het particuliere initiatief. De taak van de Overheid zou zich over het algemeen moeten beperken tot het scheppen van zo gunstig mogelijke factoren voor industrievestiging. Het programma voor de ontwikkeling van een gunstig industriëel klimaat zou onder meer moeten omvatten: bedrijfsvoorlichting, het verlenen van fiscale faciliteiten, verbetering van de transportfaciliteiten, opvoering van de arbeidsproductiviteit door uitbreiding en verbetering van het vakonderwijs en speciale trainingscursussen, het aantrekken van technical assistance en de vorming van een Raad voor Industriële Ontwikkeling.

Slechts in uitzonderingsgevallen zou de Overheid actief en in directe zin moeten steunen. Ten behoeve van deze doelstelling werd uit het totale Tienjarenplanbedrag slechts Sf. 6.4 mln uitgetrokken. Dit bedrag zou deels bestemd worden voor research ten behoeve van industriële projecten en voor de rest voor participatie in of voor kapitaalverstrekking aan industriële bedrijven waarvan de totstandkoming van essentieel belang wordt geacht en die, om welke reden dan ook, in hun kapitaalbehoefte niet op andere wijze kunnen voorzien. Ofschoon de hierboven geschetste gedachtengang op zichzelf wel aanvaardbaar is, werd echter te weinig rekening gehouden met het feit dat de industrialisatie van ontwikkelingslanden veelal moeizaam verloopt en dientengevolge meer stimulansen behoeft.

Hoewel Suriname zeker kan bogen op een aantal gunstige vestigingsfactoren, waarvan overigens enkele in de laatste jaren iets aan waarde hebben ingeboet, heeft het geen zin te verhelen dat er ook enige factoren zijn, die bepaald belemmerend werken. In de eerste plaats dient dan te worden gewezen op de geringe

omvang van de lokale markt en op de moeilijkheden, die overwonnen moeten worden bij het opbouwen van exportmarkten, waarover reeds elders in dit artikel is uitgewijd. Voorts zijn de industriële mogelijkheden van beperkte omvang, zij het dat deze bij een voortgezette research, exploratie en industriële bedrijvigheid, op wat langere termijn, zullen toenemen.

Ten aanzien van de belangstelling van buitenlandse investeerders voor Suriname dient te worden opgemerkt, dat deze uiteraard beperkt blijft, indien zich elders gunstiger investeringsmogelijkheden voordoen, terwijl ook de betrekkelijke onbekendheid met Suriname's mogelijkheden remmend heeft gewerkt

De belangstelling van het binnenlands kapitaal ging vooral uit naar de handel en naar beleggingen in onroerend goed, en slechts in geringe mate naar investeringen in de industriële sector. Het ontstaan van eigen Surinaamse industriële bedrijven werd ook belemmerd door het feit, dat Suriname wel over tal van goede ambachtslieden beschikt, doch in onvoldoende mate over ondernemers, die leiding kunnen geven aan grotere industriële bedrijven en daarvoor over de vereiste technische 'know how' beschikken. Het behoeft geen uitleg, dat met het tot ontwikkeling komen van een krachtige eigen ondernemersstand enige tijd gemoeid is en dat aan dit facet de nodige aandacht geschonken dient te worden.

De hiervoren vermelde omstandigheden geven reeds aan dat bij de industrialisatie van Suriname enkele barrières moeten worden doorbroken. Daarbij komt nog dat gedurende de eerste jaren van de Tienjarenplanperiode van overheidswege betrekkelijk weinig maatregelen zijn getroffen tot het scheppen van een zo gunstig mogelijk industriëel klimaat. Voorts ontkomt men niet aan de indruk dat de in andere sectoren tot stand gekomen accommodatie-investeringen in het algemeen te weinig zijn afgestemd op het realiseren van aanwezig geachte industrialisatiemogelijkheden. Anders gezegd de verbetering van de infrastructuur had in meerdere gevallen een te algemeen karakter en was te weinig toegespitst op het bevorderen van de totstandkoming van concrete industrieën of bedrijven.

Deze feiten in aanmerking genomen is het niet zo verwonderlijk dat de verwachte inhaking van het particulier initiatief op de accommodatie-investeringen beneden de verwachtingen is gebleven. Toch zijn er in deze beginperiode meerdere bedrijven tot stand gekomen, die zich verder gunstig hebben ontwikkeld (bierboru-

werij, confectiebedrijf, zuurstoffabriek, veevoederfabriek, stijlerij, e.a.). Het aantal was echter gering, zodat het werkgelegenheidsvraagstuk niet tot oplossing werd gebracht. Het nam enige jaren in beslag alvorens het industrialisatiebeleid in een meer actieve en stimulerende richting werd omgebogen.

Nadat een bescheiden aanvang was gemaakt met het beschikbaar stellen van enkele industriehallen voor de klein- en middenindustrie, kwam in 1960 de Investeringsverordening tot stand, die de mogelijkheid opent tot het verlenen van fiscale en tarieffaciliteiten aan nieuwe industrieën en voor bepaalde bedrijfsuitbreidingen.

In 1961 vond de oprichting plaats van de Stichting Industrie Ontwikkeling Suriname (S.I.O.S.), een semi-overheidsorgaan, dat onder meer de industriebevordering tot taak kreeg. In tegenstelling tot soortgelijke 'industrial development corporations' in sommige andere ontwikkelingslanden is de S.I.O.S. geen financieringsinstelling. Op initiatief van de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven kwam voorts in samenwerking met het Ministerie van Economische Zaken de Stichting Surinaams Fabrikaat tot stand, die tot doel heeft het stimuleren van het gebruik van het eigen nationaal fabrikaat.

Teneinde te kunnen voorzien in de kapitaalbehoefte van industriële initiatiefnemers werd in 1963 de Nationale Ontwikkelings Bank opgericht. Van Nederlandse zijde werd ten behoeve van deze bank een bedrag van Sf. 2 miljoen beschikbaar gesteld.

Ook op het terrein van bescherming van jonge industrieën werden van overheidswege geleidelijk aan enkele maatregelen getroffen, die voornamelijk bestaan uit verhogingen van het tarief van invoerrechten. Tegen dit soort maatregelen wordt meestal als bezwaar aangevoerd dat zij inefficiency, onproductiviteit en prijsverhoging in de hand werken. Dit moge waar zijn, doch anderzijds dient er op te worden gewezen dat deze maatregelen veelal onmisbaar zijn, omdat de concurrentiepositie en groeimogelijkheden van jonge industrieën in ontwikkelingslanden doorgaans belangrijk ongunstiger zijn dan in hooggeïndustrialiseerde landen, die overigens in vele gevallen ook het protectionistisch instrument van tariefverhogingen hanteren. Bovendien kunnen de naar voren gebrachte nadelen van tariefbescherming belangrijk getemperd worden door aan deze bescherming een tijdelijk karakter te geven en door het geven van deskundige voorlichting ter verkrijging van een efficiënte bedrijfsopzet en een verlaging van de productiekosten.

Teneinde een beter overzicht te kunnen verkrijgen van de aanwezige potentiële vestigingsmogelijkheden voor bedrijven in diverse sectoren, werd het in Nederland gevestigde Centraal Instituut voor Industrieontwikkeling (C.I.V.I.) opgedragen hiernaar een onderzoek in te stellen. Dit onderzoek, dat mede gefinancierd werd uit Tienjarenplanfondsen, is inmiddels afgesloten. Door het C.I.V.I. zijn rapporten uitgebracht over de vestigingsmogelijkheden in de verpakkings-, chemische, metaal- en houtverwerkende-industrie.

Tenslotte zijn in het kader van de Nederlandse Technische Bijstand enkele specialisten uitgezonden om van advies te dienen over de opzet en inrichting van specifieke industriële bedrijven of voor het leiden van cursussen op het terrein van personeelsscholing (bazenopleiding).

Al deze maatregelen en initiatieven houden een belofte in voor een succesvoller verloop van het industrialisatieproces in de toekomst. Nodig is echter een systematische 'follow-up' en het beschikbaar stellen van meer middelen en deskundigen voor een verdere uitbouw van het gevoerde industrialisatiebeleid. Voorkomen dient te worden dat de Overheid met kapitaal in nieuwe industrieën participeert, doch daarna een passieve houding aanneemt, indien de onvermijdelijke periode van kinderziekten moet worden doorgemaakt. Hiermede wil overigens niet gezegd zijn, dat het andere uiterste, te weten het optreden van de Overheid als ondernemer, als richtsnoer zal moeten dienen. Het verdient voorts aanbeveling dat het oog niet uitsluitend wordt gericht op het aantrekken van grote industrieën. De beste slagingskansen voor een vergroting van het industriële productie-apparaat liggen vermoedelijk in het vlak van het klein- en middenbedrijf en op het terrein van de uitbreidingsmogelijkheden, die reeds gevestigde industrieën bieden.

Ofschoon, zoals reeds betoogd, de industrialisatiemogelijkheden voorshands nog van tamelijk beperkte omvang zijn, ziet het er niettemin naar uit dat zich meer mogelijkheden voordoen als aanvankelijk werd aangenomen. Hierbij wordt onder meer gedacht aan de oprichting van importvervangende industrieën en verwerkingsbedrijven van agrarische producten.

Gedurende de laatste jaren zijn enkele nieuwe initiatieven gerealiseerd (o.a. margarinefabriek). Verheugend was dat het lokale initiatief daarbij op de voorgrond trad. In het stadium van proef-

bedrijven of in studie zijn een aantal andere mogelijkheden (tapijtknoperij, vleesverwerkend bedrijf, vruchtenconservenfabriek, fabricage van vuurvaste materialen, golfcartonnagebedrijf). Vermelding verdient nog dat in 1962 op instigatie van de Raad van Nederlandse Werkgeversverbonden werd opgericht de Industriële Adviesraad voor Suriname en de Nederlandse Antillen, die zich tot taak heeft gesteld het stimuleren van de belangstelling van het Nederlandse bedrijfsleven voor de rijksdelen overzee.

In kringen van het bedrijfsleven is meerdere malen gewezen op de wenselijkheid, dat van Nederlandse zijde bepaalde faciliteiten en garanties worden verstrekt ter stimulering van Nederlandse investeringen in de rijksdelen overzee. Door een aantal landen, waaronder de Verenigde Staten, worden dergelijke faciliteiten reeds verleend met de bedoeling de particuliere investeringen in ontwikkelingslanden te bevorderen.

Doch ook op andere wijze kan Suriname's industrialisatie worden gediend. In de praktijk komt het niet zelden voor dat de oprichting van een industriëel bedrijf niet van de grond komt, omdat particuliere geïnteresseerden uit Suriname of Nederland terugschrikken voor de kosten van het voorbereidend onderzoek, van de opleiding van gequalificeerd personeel, aanloopverliezen, enz. De vraag kan dan ook worden gesteld of het geen aanbeveling verdient in de toekomst dergelijke kosten of een gedeelte daarvan te bestrijden uit de door Nederland verleende ontwikkelingshulp. Thans gebeurt dit reeds, doch te incidenteel en meestal slechts ten behoeve van een bepaald onderdeel van het betrokken industriëel project, waardoor de afronding te wensen overlaat. Het behoeft geen nader betoog dat een dergelijke vergaande hulp slechts verleend dient te worden, indien een deskundig onderzoek heeft uitgewezen dat een bepaald project na realisatie goede bestaanskansen heeft.

Overige sectoren

In de diverse sectoren van niet direct productieve aard werd grote vooruitgang geboekt.

In de verkeerssector werden bestaande wegen verbeterd en nieuwe aangelegd, terwijl een moderne luchthaven tot stand kwam. Binnenkort zal een aanvang worden gemaakt met de modernisering van de haven, welk project door de E.E.G. wordt gefinancierd.

De accommodatie van tal van overheidsdiensten werd verbeterd, volkswoningen werden gebouwd, het aantal scholen uitgebreid, een nieuw modern ziekenhuis nadert zijn voltooiing. Dit zijn slechts enkele voorbeelden uit de reeks van vele werken, die in de afgelopen tien jaren tot stand kwamen. Voor een niet onbelangrijk deel werden zij uit het Tienjarenplan gefinancierd.

Het valt evenwel te betreuren dat gedurende de laatste jaren stagnatie is opgetreden in twee uiterst belangrijke sectoren, namelijk bij de bouw van volkswoningen en van scholen. Tendele is deze stagnatie te wijten aan een gebrek aan fondsen.Een ander knelpunt waarmede Suriname in toenemende mate wordt geconfronteerd is een tekort aan deskundigen op velerlei terrein.

De Surinaamse economie in zijn geheel overziende kan worden gezegd, dat het land nog steeds te kampen heeft met moeilijkheden die reeds vele decennia lang bestaan. Tegelijk moet worden geconstateerd, dat er op verscheidene terreinen vooruitgang wordt geboekt en dat – o.a. in rijksverband – met energie en toewijding naar oplossingen wordt gezocht.

Paramaribo, 7 november 1964.

LITERATUUR

Centrale Bank van Suriname. Verslag over 1962 en *1963*, en andere verslagen.

De toestand van 's Lands Financiën. Ministerie van Financiën, 1 september 1961.

Financiële nota, behorende bij de ontwerp-begroting voor het dienstjaar 1965.

Investeren in Suriname. Vereniging Surinaams Bedrijfsleven (1959).

Onderzoek naar de mogelijkheden en exploitatie van de ijzerertsreserves in Suriname. Ned. Economisch Instituut, Rotterdam, 1951.

Ontwikkelingsplan voor Suriname. 1965. Stichting Planbureau Suriname, 1964.

L. J. Vroon: Voorgeschiedenis, opzet en resultaten van het Surinaamse Tienjarenplan. *Nieuwe West-Indische Gids 43*, 1963, p. 25–74.

F. P. DE VRIES

MOTIEVEN EN PERSPECTIEVEN VAN DE NEDERLANDS-ANTILLIAANSE ECONOMIE

De afgelopen wereldoorlog bracht de Nederlandse Antillen groter welvaart dan ooit tevoren in de geschiedenis der zes eilanden. De olieverwerkende industrie op Aruba en Curaçao draaide op volle toeren en van heinde en verre werden arbeidskrachten aangetrokken, een verschijnsel, dat zich thans ook in enige industrielanden in West-Europa voordoet. Ook na de oorlog zette deze 'trend' zich nog voort, doch reeds in 1950 maanden zekere verschijnselen tot voorzichtigheid. Op de arbeidsmarkt begonnen zich hier en daar tegengestelde tendenzen af te tekenen en men begon zich te realiseren, dat economische zorgen voor de deur stonden. Die zorgen zijn er nog vandaag aan de dag. De opgaande lijn van de snel groeiende bevolking en de dalende lijn van het aantal te bezetten arbeidsplaatsen door de geleidelijk doorgevoerde automatisering in de olieindustrie ontmoetten elkaar. Door een verantwoorde afvloeiing van buitenlandse arbeidskrachten heeft men de scherpe kanten van dit proces nog gedurende een reeks van jaren kunnen verzachten, doch reeds in 1954 werd het duidelijk, dat alleen een aanzienlijke verbreding van de economische welvaartsbasis de verstoring van het gegroeide sociaal-economische evenwicht zou kunnen verhinderen.

Bij de ontwikkeling van de staatsrechtelijke verhoudingen tussen Nederland en zijn Westindische overzeese gewesten, welke in 1954 leidde tot de totstandkoming van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, werd als een van de leidende gedachten geïntroduceerd, dat de drie autonome landen in het Koninkrijk, Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen elkaar wederkerig hulp en bijstand dienden te verlenen. Voor de toekomst werd derhalve de grondslag gelegd voor samenwerking in koninkrijksverband, misschien wel in de eerste plaats in economische zin. De Memorie van Toelichting op het desbetreffende wetsartikel vermeldt met name, dat de drie landen rekening met elkaar dienen te houden, elkaar moreel en materieel

dienen te steunen en te helpen, waar dit redelijkerwijs mogelijk is. Deze bepaling was en is nog steeds van groot belang voor de Nederlandse Antillen.

De politieke leiders van de na de totstandkoming van het Statuut tot vol politiek bewustzijn gekomen Nederlandse Antillen waren zich van de motieven en perspectieven van de economie van hun land welbewust en maatregelen werden beraamd om aan de conjunctuur-verzwakkende tendenzen paal en perk te stellen, zonder daarbij de door de voormalige koloniale verhoudingen achtergebleven sociale ontwikkeling van het land te verontachtzamen. Men zag zich gesteld voor een zware taak.

Bepalen wij ons tot de handel, de industrie en de landbouw als de voornaamste onderdelen van de economische bedrijvigheid, dan is het in de eerste plaats de handel, welke in de Antillen door de eeuwen heen een belangrijke rol heeft gespeeld. Mede door de influx van een aantal Portugese Joden in de eerste helft van de zeventiende eeuw, kwam de handel tot grote bloei. Tot de vestiging van de olieindustrie op Aruba en Curaçao was de handel zelfs eerste bestaansbron, ondanks het feit, dat deze tak van bedrijvigheid met grote tegenslagen te kampen heeft gehad. De invoering van de zogenaamde Antillenrechten door president Guzman Blanco van Venezuela in 1881, waarmede in het bijzonder werd beoogd om de florerende handel van Curaçao op Venezuela totaal te verlammen, hield in grote trekken in, dat op alle uit de Nederlandse Antillen komende goederen 30% extra invoerrechten zouden worden geheven. In een jaar tijd daalde de handel op Venezuela met 90%, doch de ondernemingsgeest van de Antilliaanse kooplieden was sterker en langzamerhand vond de handel andere wegen.

De eerste industrie op het eiland Curaçao stamt uit het jaar 1871, waarin werd aangevangen met de ontginning van de toen rijke fosfaatlagen in de Tafelberg. Tegenwoordig zou men dat nauwelijks een industrie kunnen noemen, want het betrof in de aanvang niet veel meer dan het afgraven van het fosfaat en de verscheping daarvan. In de loop der jaren is dat anders geworden. Naarmate men de fosfaatlagen verder afgroef, werd het fosfaatgehalte kleiner, waardoor men ertoe moest overgaan kostbare zuiveringsinstallaties te bouwen, teneinde een voor de wereldmarkt nog aanvaardbaar produkt te kunnen leveren.

De landbouw en veeteelt hebben nooit meer dan lokale betekenis gehad. Door de vestiging van de olieindustrie gingen zij

in betekenis nog achteruit en dat is tot op heden zo gebleven, ondanks de vele pogingen, die van overheidswege zijn aangewend om deze tak nieuw leven in te blazen. Watergebrek en gebrek aan plantaardig voedsel maken de landbouw en veeteelt slechts met dure kunstmiddelen mogelijk. Alleen de geitenstand is relatief aanzienlijk. In kleinere of grotere kudden zwerft dit kleinvee over wegen en velden en vreet wat er maar te vreten valt. Men zou kunnen stellen, dat de geit een economisch belang is voor de bevolking. Ook de huisindustrie heeft door de tijden heen een rol gespeeld. Hoe onbelangrijk uit economisch oogpunt ook, toch kent men tot ver over de grenzen van het land de uit koralen vervaardigde souvenirs en het Sabaanse zg. kantwerk.

De vestiging van de olieindustrie bracht een totale ommekeer teweeg in het traditionele beeld der lokale bedrijvigheid. In 1916 vestigde de Shell zich op Curaçao en in 1924 volgde Aruba met de Lago Oil & Transport Co., welke een dochtermaatschappij is van de Standard Oil Co. of New Jersey. Door hun politieke rust en natuurlijke havens op een kruispunt van scheepvaartroutes en gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het rijke aardolieland Venezuela, boden de Benedewindse Eilanden in die dagen een ideale plaats van vestiging. De welvaart deed zijn intrede. Het armzalige bestaan, dat de landbouw en veeteelt opleverden, kon worden verwisseld voor een goedbetaalde werkkring in de industrie. Bij drommen trokken de mannen naar de stad. Het nationaal inkomen vloog met sprongen omhoog. De toenemende koopkracht deed de handel krachtig opleven. Een periode brak aan, waarin het onmogelijke mogelijk leek te worden.

De Nederlandse Antillen zijn grondstoffenarm. Zelfs de belangrijkste grondstof voor de olieindustrie, de ruwe aardolie, komt uit Venezuela. De in het land voorhanden natuurlijke grondstoffen zijn vrijwel beperkt tot fosfaathoudend gesteente, kalk en kalkhoudend gesteente, puimsteen en ruw zeezout. De enige zeer positieve aspecten waren van ouds de zeer gunstige ligging van het land, in het bijzonder van Curaçao en Aruba, die verkeersknooppunten zijn van zee- en luchtwegen, de politieke stabiliteit, de door een onafhankelijke rechterlijke macht gewaarborgde rechtszekerheid, de waardevastheid van het ruilmiddel, het gezonde klimaat en de toeristische aantrekkelijkheid van de zes eilanden. De verantwoordelijke autoriteiten in de Nederlandse Antillen zagen echter wel in, dat het land vooreerst een grondige strukturele metamorfose zou moeten ondergaan om

een doeltreffend vestigingsklimaat te kunnen creëren. Men heeft dit trachten te bereiken door het in het leven roepen van een zogenaamde faciliteiten-wetgeving, door een grootscheepse ontwikkeling van het toerisme, door een beroep op Nederland voor hulpverlening bij de opbouw van de infrastruktuur van het land, door aansluiting te zoeken bij de Europese Economische Gemeenschap en door aan te vangen met de werving van industriële en commerciële vestigingen vanuit het buitenland.

Achtereenvolgens werden door de Nederlandse Antillen een aantal wetten tot stand gebracht, waarmede werd beoogd de industrievestiging, de hotelbouw en de vestiging van beleggings- en houdstermaatschappijen te bevorderen. Daarvan worden genoemd de landsverordening ter bevordering van industrievestiging en hotelbouw, de instelling van de vrijhandelszônes op Aruba en Curaçao, de mogelijkheid tot het verlenen van monopolies aan jonge industrieën voor een aantal aanloopjaren en de bijzondere fiscale faciliteiten voor de reeds genoemde beleggings- en houdstermaatschappijen. Daarnaast kwam er vrij recent nog een verordening van de wetgever, met als doelstelling de vestiging van scheepvaart- en luchtvaartmaatschappijen door aanbod van vergaande fiscale faciliteiten te bevorderen. Door dit faciliteitenpakket trachtte men derhalve het vestigingsklimaat in overeenstemming te brengen met het milde klimaat van de landen in de Caraïbische Zee.

De in het leven geroepen fiscale faciliteiten voor beleggings- en houdstermaatschappijen hebben van de opgesomde regelingen tot dusverre het meeste resultaat opgeleverd. Een zeer groot aantal van dergelijke lichamen vestigde zich in de Antlilen met een maatschappelijk kapitaal variërend van enige duizenden tot enige honderden miljoenen guldens. Jammer voor de Antillen, dat er een kink in de kabel is gekomen door de met ingang van 1 januari 1964 in werking getreden wijziging van de op de Nederlandse Antillen van toepassing zijnde clausules in het Nederlands-Amerikaanse belastingverdrag, waardoor de aantrekkelijkheid van het land als 'tax-haven' gedeeltelijk teloor ging en waardoor dienovereenkomstig een niet onaanzienlijk brok belastinginkomsten zal verdwijnen.

Bij het scheppen van voornoemde bepalingen heeft echter in de eerste plaats vooropgestaan, dat de meest aangewezen middelen voor de verbreding van de economische welvaartsbasis, de industrievestiging en het toerisme, het laatste o.m. door hotelbouw, moesten worden gestimuleerd. Dat men voor wat betreft

de industrievestiging het oog op Nederland richtte, behoeft wel geen betoog. In herinnering wordt gebracht, dat een Nederlandse industriële missie in 1961 een werkbezoek aan de Nederlandse Antillen bracht om te onderzoeken of er in het land mogelijkheden waren voor Nederlandse industriële aktiviteiten. Dit bezoek resulteerde in 1962 in de totstandkoming van de Industriële Adviesraad voor Suriname en de Nederlandse Antillen. Het grondwerk, dat momenteel door de Adviesraad in het belang van de industriële ontwikkeling van beide landen wordt verricht, is van belang.

Van de vestigingsfaciliteiten voor nieuwe industrieën werd tot dusverre nog slechts een beperkt gebruik gemaakt. Daartegenover staat, dat de perspectieven voor een verdere industrialisatie niet ongunstig zijn. Gedurende de laatste tien jaren verkregen de Nederlandse Antillen nieuwe vestigingen van een bierbrouwerij, een verffabriek, een blikemballagefabriek, twee sigarettenfabrieken, een matrassenfabriek, een batterijenfabriek, een fabriek voor de vervaardiging van huishoudelijke goederen uit plastic en een voor schuimplastic-isolatiemateriaal, een omvangrijke chemische industrie, voornamelijk voor de produktie van kunstmeststoffen, een visconservenindustrie en een wasmiddelenfabriek. Besprekingen zijn gaande betreffende de vestiging van een aantal kleine industrieën.

Bij alle pogingen om de welvaartsbasis van het land te verbreden staat de jaarlijkse bevolkingsaanwas als dreigende factor op de achtergrond. Men heeft omgezien naar de mogelijkheden om aan de daaruit onder de huidige omstandigheden voortvloeiende werkloosheid te ontkomen. Een onderzoek naar de mogelijkheden van emigratie naar de Zuidamerikaanse republieken leverde geen positief resultaat op. Dit valt geenszins te verwonderen, omdat deze landen veelal zelf met werkloosheidsproblemen te kampen hebben. De tewerkstelling van Antilliaanse ongehuwde arbeiders in de Nederlandse industrie verloopt daarentegen niet onbevredigend, doch is overigens bij lange na niet van zodanige omvang, dat deze het werkloosheidsprobleem in afdoende mate gunstig zou beïnvloeden. Bovendien is de tewerkstelling in Nederland slechts van tijdelijke aard. De jonge arbeiders, die in Nederland worden geschoold, zijn met name na enige jaren bij uitstek geschikt om in de jonge Antilliaanse industrie te worden opgenomen. Andere middelen om het bevolkingsvraagstuk zonder industrialisatie in bevredigende banen te leiden liggen wel voor de hand maar er zijn ethische bezwaren

om ze te hanteren. Hierbij staan de Nederlandse Antillen niet alleen. Het is het probleem bij uitstek van alle ontwikkelingslanden, waarin de enorme resultaten van de gezondheidszorg al te ver vooruit zijn gelopen op de vooralsnog povere resultaten van het streven tot opvoering van de algemene bedrijvigheid.

De bevordering van het toerisme neemt in het streven naar verbreding van de welvaartsbasis een zeer belangrijke plaats in, mede door het feit, dat de toeristenindustrie relatief arbeidsintensief is en het zogenaamde multipliereffect daarbij groot. Door de bestaande vergaande fiscale faciliteiten voor hotelbouw en een innige samenwerking tussen de overheid en de particuliere ondernemer kon worden bereikt, dat de toeristenindustrie op degelijke wijze werd georganiseerd. De bouw van luxe, toeristen- en zogenaamde resorthotels op Aruba, Bonaire, Curaçao en St. Maarten stelden het land in de gelegenheid een aanzienlijke toeristenstroom te verwerken. Voornamelijk in de Verenigde Staten werd een intensieve propaganda gevoerd voor een meerdaags vakantie- of zakenbezoek aan de Nederlandse Antillen. Dat heeft zoden aan de dijk gezet. Bij duizenden komen de Amerikanen elk jaar voor enige dagen naar één van de eilanden. En men komt niet alleen Amerikanen tegen. Ook toeristen uit de omringende landen en zelfs uit Europa beginnen de Nederlandse Antillen te ontdekken als een land waar het voor een vakantie aangenaam verpozen is. Men treft er alle takken van watersport aan, waartoe de kristalheldere Caraïbische Zee zich bijzonder goed leent, aantrekkelijke winkelcentra, waar een keur van luxe artikelen de toerist tot kopen noodt, een van het normale tropenpatroon afwijkend landschapsschoon. En vóór alles, de vakantieganger vindt er rust. Gedurende de laatste jaren heeft het toerisme zich dermate ontwikkeld, dat de hotels gedurende het seizoen voor honderd en buiten het seizoen zeker voor 70% bezet zijn. Plannen rijpen voor de bouw van nog modernere en grotere hotels, alsmede voor de bouw van rustiek aan baaien gelegen landelijke bungalowparken. De Antilliaan rust niet alvorens hij zijn land heeft uitgebouwd tot een toeristenland van betekenis. Reeds thans is het zover, dat het toerisme na de olieverwerkende industrie de voornaamste bron van inkomsten en de belangrijkste tak van economische bedrijvigheid van de Nederlandse Antillen is.

Het zeer positieve naoorlogse ontwikkelingsbeeld van Nederland heeft niet weinig tot de hulpverlening aan de koninkrijksdelen

overzee bijgedragen. Door een achterstand in de ontwikkeling van hun infrastruktuur waren de Nederlandse Antillen niet in staat zich geheel op eigen kracht gereed te maken voor industriële vestigingen. De besprekingen tussen de Nederlandse en de Antilliaanse Regering omtrent ontwikkelingshulp zijn tot dusverre verlopen in drie fasen. Indien we ons bepalen tot de hoofdzaken omtrent deze hulp was het eerste ontwikkelingsplan dat voor Bonaire en de Bovenwindse Eilanden. De Nederlandse deelneming in dat plan werd vastgelegd in de wet van 23 december 1960 en betrof de medefinanciering tot een bedrag van 16 miljoen gulden voor waterdistillatie, electriciteitsvoorziening, aanleg of uitbouw van luchthavens, bouw van pieren voor de scheepvaart en wegenaanleg. De uitvoering van deze projekten is nagenoeg voltooid.

Een veel omvangrijker plan voor de samenwerking op dit terrein tussen Nederland en de Nederlandse Antillen was dat voor de ontwikkeling van Aruba en Curaçao. De Nederlandse deelneming in dat plan werd vastgelegd in de wet van 3 mei 1962 en beliep 114 miljoen Antilliaanse gulden. De Nederlandse regering werd gemachtigd om tot voornoemd bedrag garantie te verlenen voor de betaling van rente en aflossing van door de Nederlandse Antillen aan te gane geldleningen en credieten, strekkende ter financiering van projekten ten behoeve van de versteviging van de economische basis der beide eilandgebieden. In de voornoemde wet werd de derde fase van de Nederlandse deelneming in de Antilliaanse ontwikkelingsplannen reeds aangestipt. Aan het bereiken van voorlopige conclusies omtrent deze derde fase zijn omvangrijke besprekingen op ambtelijk en regeringsniveau voorafgegaan. De Nederlandse Antillen kwamen aanvankelijk met een allesomvattend tienjarenplan, vele honderden miljoenen belopend. Het was begrijpelijk, dat uit de veelheid van plannen vooralsnog een keuze zou moeten worden gemaakt, bezien tegen de achtergrond van uitvoerbaarheid binnen een bepaald tijdsbestek en de financiële draagkracht, welke elk land, ook Nederland, zich nu eenmaal voor ogen moet houden. Binnen het raam van de laatste fase zal de Nederlandse deelneming in de projekten ter ontwikkeling van de Antilliaanse infrastruktuur worden opgetrokken tot totaal 185 miljoen Antilliaanse gulden, waarvan een niet onaanzienlijk gedeelte à fonds perdu zal worden gefourneerd.

Ondanks de ruime mate van Nederlandse hulpverlening zit in de industrievestiging nog te weinig schot. Teneinde daarvoor

nog doeltreffender propaganda te kunnen maken, werd een commissie ingesteld om na te gaan op welke wijze het faciliteitenpakket nog zou kunnen worden verruimd c.q. verfijnd. Het was bijvoorbeeld onder de aandacht gekomen, dat de republiek Ierland veel verdergaande faciliteiten verleent voor industrieontwikkeling in zijn westelijk gelegen ontwikkelingskernen, welke bereids aanmerkelijke vruchten hebben afgeworpen. Men denkt in de Antillen aan de instelling van een industrie-financieringsfonds, waaruit de jonge industrieën zouden kunnen worden gesteund bij de initiële kosten voor fabrieksgebouwen en bij de bijzondere kosten, welke samengaan met de opleiding van personeel. De eilandgebieden Aruba en Curaçao zijn ertoe overgegaan lage electriciteitstarieven in uitzicht te stellen bij stroomafname in het groot door nieuwe industrieën. Zuiver gedistilleerd water in vrijwel elke gewenste hoeveelheid staat ook voor de industrie ter beschikking. Om dit laatste mogelijk te maken werden reusachtige zeewaterdistillatieinrichtingen gebouwd op de eilanden Aruba en Curaçao. Van Antilliaanse zijde is men derhalve aktief, waar de gelegenheid zich daartoe ook maar voordoet.

Een punt, dat in het economisch bestel van de Nederlandse Antillen tot een belang van formaat kan uitgroeien, betreft de associatie met de Europese Economische Gemeenschap, welke op 1 oktober 1964 een feit werd. De voordelen, welke uit de associatie kunnen voortvloeien, zijn van uiteenlopende aard. Het meest direkte voordeel is wel, dat de Antillen thans in aanmerking komen voor hulpverlening uit het EEG-fonds voor Hulpverlening Landen Overzee. Uit het eerste fonds zal deze hulpverlening een bedrag van rond U.S. $ 15 miljoen kunnen belopen. De projektstukken bevinden zich merendeels reeds in Brussel ter bestudering door EEG-ambtenaren, nadat een EEG-missie in dat verband een bezoek aan de Nederlandse Antillen had gebracht. De hulpverlening aan de landen overzee zal ook voor de Nederlandse Antillen een min of meer continu karakter vertonen, zodat hierin voor dat land wel een zeer groot economisch belang besloten ligt. Naast dit rechtstreekse financieel-economische belang brengt de associatie met zich mee, dat het Antilliaanse produkt, voorzover dat overeenkomstig een alsnog in het leven te roepen origineregeling als daadwerkelijk van de Antillen afkomstig kan worden beschouwd, tegen de binnen-tarieven in de EEG-landen zal kunnen worden ingevoerd. Door

een vestiging in de Nederlandse Antillen van niet in de Euromarkt opererende bedrijven brengen zij derhalve die markt binnen hun bereik. Er zal afgewacht moeten worden of deze potentiële mogelijkheid daadwerkelijk een stimulans voor industrievestiging zal zijn. Een goedgerichte propaganda is ook hierbij uiteraard noodzakelijk.

Het is nog niet zo lang geleden, dat de propaganda voor vestiging van industrieën in de Nederlandse Antillen werd geïntroduceerd. Deze moet niettemin als een onmisbare schakel in het streven naar versteviging van het economisch potentieel van het land worden beschouwd. De werving voor industrievestiging vindt momenteel plaats in Amerika en Europa, waaronder uiteraard Nederland. De methoden, die daarbij worden aangewend, betreffen in hoofdzaak de publiciteit, waaronder het verzorgen van publikaties, het houden van voordrachten en het organiseren van tentoonstellingen, en het individuele kontakt met eventuele interessenten. Grondige kennis van de Nederlands-Antilliaanse verhoudingen en mogelijkheden en het 'frapper toujours' zijn hiervoor noodzakelijk. De vrij povere resultaten van de werving tot dusverre in aanmerking genomen lijkt het geboden de acquisitie waar mogelijk te intensiveren.

De industrie, het toerisme en de dienstverlening zijn de hoofdmiddelen van bestaan van de rond tweehonderdduizend Antillianen. Bij het nagenoeg ontbreken van kleine importvervangende industrieën dienen vrijwel alle levensmiddelen, overige dagelijkse consumptiegoederen en grondstoffen voor de industrie te worden ingevoerd. Ondanks het kleine gebied en de geringe bevolking is de totale invoer toch verhoudingsgewijs zeer omvangrijk. En daarmee is ook verklaard, dat zovele exporthuizen handelsrelaties met de Nederlandse Antillen hebben aangeknoopt. De Nederlandse Antillen beschouwen zichzelf als een vooruitgeschoven post van Europa op het Westelijk Halfrond, niet alleen door hun samengaan in koninkrijksverband, maar ook door hun staatsrechtelijke, historische, culturele en infrastrukturele geaardheden, die in het bijzonder zo verschillend zijn van die in de Zuidamerikaanse republieken.

De Nederlandse Antillen zijn dynamisch, vol bruisend leven. Er wordt met enthousiasme gewerkt aan een nog ongewisse toekomst. Wanneer men als toerist door de winkelstraten van Willemstad of Oranjestad dwaalt, staat men verbaasd over het

aantal luxe-zaken, de stroom van auto's, de goedgeklede mensen van allerlei ras en huidskleur en de kleurige ongebondenheid van het leven. Eerst wanneer men geruime tijd in dat land woont wordt men geconfronteerd met de zelfkant van de samenleving, welke men ook daar nog niet onder de knie heeft, en het nijpender wordende bevolkingsprobleem.

In dit opstel werden de belangrijkste facetten van het Nederlands-Antilliaanse economische gebeuren belicht. Vanzelfsprekend zou daaraan nog een aantal kunnen worden toegevoegd, doch het hoofdmotief van dat gebeuren zou daardoor niet wezenlijk veranderen.

's-Gravenhage, 19 oktober 1964.

W. GORDIJN

CULTURELE ONTWIKKELINGEN IN RIJKSVERBAND

De drie landen van het Koninkrijk zullen echter alleen dan een sterke innerlijke gemeenschap kunnen vormen wanneer daaraan mede ten grondslag ligt het besef van een geestelijke verwantschap. Om dit besef te doen groeien is een voortgezette ontmoeting op geestelijk gebied nodig.[1]

De culturele ontwikkeling in Rijksverband tussen de jaren 1954 en 1964 is zo veelomvattend, dat het niet mogelijk is daarvan binnen het kader van de beschikbare plaatsruimte een gedetailleerde beschrijving te geven. In het eerste deel van deze beschouwing zal hetgeen gedurende de afgelopen periode is gebeurd in algemene zin worden belicht; in het tweede deel zal de aandacht vallen op enkele sectoren afzonderlijk; tenslotte zal worden uiteengezet wat naar mijn mening nodig is om verzekerd te blijven van een ongestoorde verdere groei van hetgeen gedurende het thans achter ons liggende decennium gestalte kreeg.

I

Het jaar 1954 markeert voor wat het onderwerp betreft geen begin of eindpunt zoals dit het geval is met de staatkundige verhoudingen tussen de drie landen van het Koninkrijk. Op vele terreinen van het culturele leven werden activiteiten ontplooid, welke reeds vóór 15 december 1954 en ten dele zelfs in de eerste jaren na 1945 waren begonnen.

Dat wil niet zeggen, dat de totstandkoming van het Statuut voor de culturele ontwikkelingen van weinig of geen belang zou zijn geweest. Het Statuut onderscheidt zich van andere soortgelijke staatsrechtelijke documenten alleen al door het feit, dat het een culturele paragraaf omvat, die de financiële armslag voor het ontplooien van activiteiten in dit veld, zij het in langzaam tempo, groter heeft gemaakt.

---

[1] Uit de rede van prof. dr. L. J. M. Beel, bij de installatie van het bestuur van de 'Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen' (Sticusa), in 1956.

Mr. R. H. Pos heeft er echter reeds op gewezen,[1] dat gevoelens van geestelijke verwantschap vaak duurzamer zijn gebleken dan de staatkundige band. Het zijn deze gevoelens, die reeds vóór 1954 een culturele samenwerking mogelijk maakten en het zullen mogelijk dezelfde gevoelens zijn, die een dergelijke samenwerking zullen bestendigen ook nadat in een min of meer verwijderde toekomst de staatkundige verhoudingen eventueel opnieuw gewijzigd zullen zijn.

Eind 1954 waren er in Suriname alsmede op Curaçao en Aruba reeds jarenlang culturele centra werkzaam, die als autonome zusterstichtingen van de toenmalige Sticusa – opgericht in 1948 – een belangrijke coördinerende en stimulerende rol vervulden bij de ontplooiing van culturele activiteiten.

Het doel van de in 1948 opgerichte 'Sticusa,' die haar activiteiten ook uitstrekte tot Indonesië, was o.m. het nastreven van goede culturele betrekkingen tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen. Na het uitvallen van Indonesië als partner werd eind 1955 de huidige Sticusa opgericht, die tot doel heeft "het versterken van de culturele banden tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen." Statutair is het belangrijkste middel om tot verwezenlijking van dit doel te geraken "het stimuleren en zo nodig zelf verrichten van al datgene wat dient tot uitwisseling van personen, goederen en diensten op cultureel gebied met Suriname en de Nederlandse Antillen en waar nodig met andere landen."

Gedurende de jaren 1956 en volgende is de in de statuten genoemde *uitwisseling* van personen, goederen en diensten op cultureel gebied, die reeds in de periode 1948–1955 geen overwegende rol speelde, steeds meer op de achtergrond geraakt; de kosten, samenhangend met de uitzending van personen, het aankopen en expediëren van goederen, het subsidiëren van de in omvang en aantal gestadig toegenomen zusterstichtingen alsmede het verlenen van diensten door Nederland in het kader van de culturele *bijstand*, zijn verreweg het grootste deel van het Sticusa-budget gaan opeisen. Bij het steeds meer op de voorgrond treden van de culturele bijstand werd het werk van de Sticusa ook uitgebreid tot buiten het terrein van de zusterstichtingen.

---

[1] R. H. Pos: 'De culturele betrekkingen tussen de Rijksdelen in verband met het Statuut voor het Koninkrijk,' verschenen in *Culturele activiteit in Suriname*, Gedenkboek CCS, 1957.

Immers de overheden en ook andere culturele organisaties overzee hebben in toenemende mate een beroep gedaan op de medewerking van de Sticusa. Hierbij heeft deze instelling tot richtsnoer genomen niets te willen opdringen en zich in hoofdzaak er toe te bepalen verzoeken van overzee af te wachten, deze zo goed mogelijk te verwezenlijken en ten hoogste in bepaalde gevallen adviserend en stimulerend op te treden.

De hierboven geconstateerde vergroting van het terrein van culturele bijstand werd mede in de hand gewerkt door de Nederlandse overheid, die de mening is toegedaan, dat voorzover voor de verwezenlijking van culturele projecten ten behoeve van Suriname en de Nederlandse Antillen ook een beroep wordt gedaan op de materiële en financiële medewerking van Nederland, het verlenen daarvan zo veel mogelijk door de bedding van één 'kanaal,' te weten de Sticusa, moet worden geleid. Een duidelijk voorbeeld hiervan is de medio 1960 op gang gekomen verzending van op telerecording vastgelegde N.T.S.-programma's ten behoeve van de televisie op de Nederlandse Antillen.

Samenvattend kan worden gezegd, dat de Sticusa thans in de eerste plaats fungeert als een administratief centrum, dat cultureel-technische bijstand organiseert ten behoeve van de partnerlanden in het Caraïbische gebied en daarnaast als een bureau met een beperkte, op Nederland gerichte, activiteit voornamelijk op het terrein van de voorlichting.

Ofschoon deze arbeid tot dusverre niet zonder resultaten is gebleven, zijn aan het zonder meer continueren daarvan ook bezwaren verbonden, waarop in het laatste deel van deze beschouwing zal worden teruggekomen.

Ter illustratie van de hierboven vermelde terreinvergroting met betrekking tot de culturele bijstand kunnen verscheidene organisaties worden genoemd, welke gedurende de afgelopen tien jaren zijn ontstaan en die financiële en/of materiële steun ontvangen: de culturele centra op Bonaire, St. Maarten en in Nickerie en Coronie; voorts de muziekscholen te Paramaribo en Willemstad, het 'Taalbureau Suriname,' de 'Vereniging van Wetenschappelijke Werkers' te Paramaribo, het 'Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut' op Curaçao, de 'School voor Beeldende Kunsten' te Paramaribo, de 'Stichting Volkslectuur Suriname', de 'Surinaamse Historische Kring,' enz.

Hieruit blijkt, dat de Sticusa ook steun verleent aan de be-

oefening van wetenschappelijke arbeid. Deze steun staat echter ver achter bij hetgeen de 'Natuurwetenschappelijke STUDIEKRING voor Suriname en de Nederlandse Antillen' (sinds 1945) en de 'Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen' (WOSUNA) tot stand hebben gebracht.

De WOSUNA werd op 26 februari 1954 opgericht; reeds op 20 oktober daarop volgend kon het wetenschappelijk instituut van deze stichting te Paramaribo worden geopend. Van 1954 tot en met 1963 werd financiële steun verleend aan projecten op het terrein van de humaniora, natuurwetenschappen en medische wetenschappen. In 1964 werd deze instelling geliquideerd. Haar taak is overgenomen door de 'Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen' (WOTRO), die een geografisch wijdere doelstelling heeft.

Van groot belang voor de wetenschapsbeoefening is ook gebleken de reeds genoemde, in 1955 opgerichte 'Stichting Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut' (CARMABI), gevestigd op Curaçao.

II

De beoefening van de taalkunde in Suriname en op de Nederlandse Antillen won gedurende de jaren na 1945 sterk aan intensiteit.

Voor wat het Papiamentu betreft moge worden gewezen op publicaties van LUIS DAAL, C. F. A. VAN DAM, W. M. HOYER, G. P. JANSEN, M. D. LATOUR, RAUL RÖMER, P. H. J. UITTENBOGAARD en A. J. MADURO. Van de hand van E. R. GOILO verscheen in 1958 een instructief *Papiaments leerboek*.

Het multilinguale karakter van Suriname bracht met zich mede, dat van elke in dat land voorkomende taal een aantal studies, waaronder drie proefschriften,[1] verschenen, die tezamen een indrukwekkende reeks vormen. Ook werd in verschillende publicaties de functie en problematiek met betrekking tot het Nederlands in Suriname belicht.

Het jaar 1961 was van grote betekenis voor de coördinatie van het taalkundig onderzoek in Suriname door de oprichting van de 'Stichting Taalonderzoek Suriname'. Deze instelling heeft ten doel het verrichten van taalonderzoek, in het bijzonder

---

[1] L. L. E. RENS: *The historical and social background of Surinam's Negro-English*, 1953. J. VOORHOEVE: *Voorstudies tot een beschrijving van het Sranan Tongo*, 1953. J. J. VOSKUIL: *Het Nederlands van Hindoestaanse kinderen in Suriname*, 1956.

in multilinguale gebieden, en het dienstbaar maken van de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek in de eerste plaats aan het onderwijs en voorts aan diverse andere praktische doeleinden. Omtrent de vraag welke projecten op het programma moeten worden geplaatst, zijn inmiddels prae-adviezen uitgebracht. Voorts bereidt de stichting conferenties voor betreffende het taalonderwijs in Suriname.

Hoewel niet geheel vallend binnen het bestek van dit onderwerp moge hier tevens worden vermeld de oprichting van de 'Stichting Volkslectuur Suriname' in 1958, waartoe de Sticusa het initiatief nam en welke onder leiding van dr. L. A. M. LICHTVELD haar werkzaamheden aanving. Uitgaande van de gedachte, dat lectuurvoorziening op zo groot mogelijke schaal in Suriname mede van grote betekenis is voor de sociaal-culturele ontwikkeling, stelt de stichting zich ten doel het verlenen van technische bijstand van elke aard bij het voorbereiden, ontwerpen, vervaardigen, uitgeven en distribueren van volkslectuur in opdracht van de Regering van Suriname. Onder volkslectuur wordt hier verstaan: leesstof ten behoeve van al degenen, die reeds aanvankelijk leesonderwijs hebben genoten, maar nog niet zulk een graad van ontwikkeling of geoefendheid hebben bereikt, dat lezen tot iets gewoons geworden is. Allereerst werd een lijst van 800 Nederlandse basiswoorden samengesteld, waarvan het gebruik de leesbaarheid en verstaanbaarheid van de inmiddels door het bureau in de Nederlandse taal uitgegeven publikaties ongetwijfeld ten goede is gekomen.

Het dilemma van Suriname, dat grote hoeveelheden lectuur snel nodig zijn en jaren van achterstand moeten worden ingehaald, maakt de lectuurvoorziening en dus ook de taak van het Bureau Volkslectuur dermate urgent, dat een grotere deelname van de Surinaamse overheid dan tot dusverre werd verkregen dringend nodig is, zowel in financieel als organisatorisch opzicht. Over de toestand op literair terrein is door verschillende meer bevoegde auteurs ook in dit tijdschrift reeds geschreven.[1] In dit verband zal ik mij derhalve beperken tot de opmerking, dat er van *uitwisseling* van literaire kennis tussen de drie landen van het Koninkrijk in 1954 nog slechts weinig sprake was.

---

[1] Zie o.m. JOHANNA FELHOEN KRAAL: 'Caribische letteren', verschenen in *De West-Indische Gids* 35, 1955.

Overzee was de kennis van auteurs in Nederland veel groter dan omgekeerd. Over het algemeen behoort deze eenzijdige situatie nog niet tot het verleden, hoewel enige verbetering kan worden geconstateerd. Auteurs als ALBERT HELMAN en COLÁ DEBROT genieten in Nederland grote bekendheid maar ook jongere auteurs als de Antillianen BOELIE VAN LEEUWEN en TIP MARUGG zijn hier te lande geen onbekenden meer. Vooruitlopend op het slot van deze beschouwing zou ik in dit verband de wenselijkheid willen bepleiten van een sterke intensivering van bezoeken van letterkundigen uit de drie landen aan de partnerlanden.

De Sticusa heeft steeds grote waarde gehecht aan de lectuurvoorziening overzee door middel van boeken en tijdschriften. Dat de leesbehoefte mede door de omvangrijke zendingen uit Nederland is gestimuleerd staat vast, hetgeen ook met voorbeelden kan worden aangetoond. Blijkens een door de Wereldomroep ingestelde boekenenquête op Aruba had 69% van de Antilliaanse inwoners van dat eiland een voorkeur voor het Nederlandse boek boven buitenlandse lectuur. Een ander voorbeeld: van de rond 6200 uitleningen van de Wetenschappelijke Bibliotheek op Curaçao in 1963 kwam 71% voor rekening van de Antilliaanse inwoners; in 1958 bedroeg dit percentage nog slechts 38.

In de boekenvoorziening van Suriname droeg de Sticusa voor de periode van 1948–1964 met ongeveer 100.000 banden bij. Een groot aandeel hierin had de bibliotheek van het 'Cultureel Centrum Suriname' (CCS). Het aantal door deze boekerij verzorgde uitleningen te Paramaribo steeg van 25.000 in 1954 tot 120.000 in 1963, dankzij ook de inmiddels tot stand gekomen filialen in de buitenwijken van de stad. Van het laatstgenoemde aantal behoorden 78.000 tot de categorie jeugdboeken. Sedert 1960 ging de CCS-boekerij ook regelmatig wisselcollecties samenstellen voor de districten buiten Paramaribo. Het in bedrijf komen van een in 1963 door de Sticusa beschikbaar gestelde bibliobus zal deze activiteit aanzienlijk kunnen intensiveren.

Van grote betekenis is ook de tijdschriftenvoorziening, die sedert 1960 sterk is toegenomen dankzij de bemiddeling van de 'Nederlandse Organisatie van Tijdschriften Uitgevers' (NOTU) waardoor jaarlijks circa 70.000 stuks geïllustreerde Nederlandse populaire weekbladen beschikbaar komen voor de Antilliaanse en Surinaamse schooljeugd en de ouders. Men moet de betekenis, die deze 'injecties' van tijdschriften hebben, in het licht van het

feit, dat beide landen tezamen slechts circa 550.000 inwoners tellen, niet onderschatten. De Nederlandse schooljeugd is momenteel, wat haar kennis over de landen in het Caraïbisch gebied aangaat, voorlopig nog heel wat minder bevoorrecht. Gelukkig bestaat sedert kort uitzicht op verbetering.

Wat de actieve beoefening van de filmkunst betreft valt te melden, dat sedert 1957 in Suriname een filmproduktiegroep werkzaam is, die, na tevoren een aanvullende opleiding in Nederland te hebben ontvangen, in opdracht van de Surinaamse Regering hoofdzakelijk documentaire films vervaardigt, die een voorlichtende functie hebben. De film is een zeer belangrijk communicatiemiddel gebleken in deze tijd van diepgaande structurele veranderingen op sociaal en economisch terrein, waarin Suriname thans verkeert. Ook de Nederlandse Antillen bevinden zich in deze situatie, zodat het geen verwondering zal wekken, dat in 1964 is begonnen met de opleiding in Nederland van twee Antilliaanse cineasten.

Wat de passieve beleving van de filmkunst betreft dient te worden gememoreerd, dat het filmmenu in de commerciële bioscopen in Suriname en de Nederlandse Antillen voor het grootste deel uit Amerikaanse kost bestaat. Een in omvang geleidelijk toenemend tegenwicht vormt hetgeen de in beide landen bloeiende filmliga's maandelijks hun leden voorzetten, daartoe in belangrijke mate in staat gesteld door de Sticusa. Daarnaast zijn de filmotheken van het CCS en het CCC ('Cultureel Centrum Curaçao') over een groot aantal door de Sticusa aangekochte speelfilms, onderwijsfilms en kinderfilms gaan beschikken, die ook buiten de steden onder de aandacht van een groot publiek kunnen komen o.m. door middel van cinétrucks. Deze faciliteiten hebben er mede toe bijgedragen, dat men enigszins raakt uitgekeken op de 'westerns,' die dan ook niet meer tot het soort films behoren, dat de hoogste recettes oplevert.

De muziekbeoefening onderging een sterke uitbreiding. Op Aruba bestond reeds in 1951 een muziekschool; in Suriname en op Curaçao werden dergelijke instituten respectievelijk in 1956 en 1960 opgericht. Gezamenlijk tellen de drie scholen thans meer dan 1000 leerlingen, waarop 9 door de Sticusa uitgezonden krachten les geven en daarnaast een nog groter aantal Antilliaanse en Surinaamse docenten. In het algemeen bestaat bij het Surinaamse en Antilliaanse kind een grote belangstelling en aanleg voor het

gebruik van ritmische uitdrukkingsmiddelen. Hieraan kon o.m. op gelukkige wijze worden tegemoetgekomen door de aanschaf van een Orff-instrumentarium ten behoeve van de Arubaanse muziekschool. De hiermee bereikte resultaten waren zo opmerkelijk, dat dit initiatief binnenkort door de andere muziekscholen zal worden overgenomen.

Aan de reeds vóór 1954 bestaande symphonie-orkesten op Aruba, Curaçao en te Paramaribo werden nieuwe ensembles toegevoegd: de 'Surinaamse Kamermuziekvereniging,' het Jeugdorkest en diverse koren.

De beoefening van de autochthone muziek moet, vanwege de beperkte plaatsruimte, buiten het bestek van dit artikel blijven.

De beoefening van het toneel gedurende de afgelopen jaren heeft tot de conclusie geleid, dat niet zelden de grootste successen worden bereikt met stukken, die hetzij een sociale achtergrond hebben, hetzij – van origine afkomstig uit landen buiten Suriname en de Nederlandse Antillen – zodanig worden bewerkt, dat zij geheel passen in de 'couleur locale.'

Als voorbeeld van de eerste categorie moge gelden de Surinaamse bewerking van Brusse's 'Boefje,' getiteld *Sjinnie*, welke in 1956 voor ruim 21.000 bezoekers 30 opvoeringen beleefde. De voorstellingen, die plaatsvonden onder auspiciën van het toneelgenootschap 'Thalia,' dat in 1962 zijn 125-jarig bestaan vierde, werden geregisseerd door EDWIN THOMAS.

Een voorbeeld van de tweede categorie is o.m. de serie opvoeringen van de door mevrouw M. HENRIQUEZ-ALVAREZ CORREA verzorgde Papiamentse bewerking van Shaw's 'Pygmalion,' dat onder regie van het echtpaar KAMERMAN-RUIMSCHOTEL op de Nederlandse Antillen daverend succes oogstte.

Een hoofdstuk apart vormen de opvoeringen in Suriname van het *Caraïbisch passiespel* van ALBERT HELMAN, die diepe indruk maakten. De auteur is er in dit stuk in geslaagd de verhevenheid van het passiegebeuren in een Surinaams kader te plaatsen.

Voorts moge niet onvermeld blijven het buitengewone succes, behaald door de regisseur TON VERWEY met *Datra Sjorie*, een bewerking in het Sranang Tongo door WILFRED GRIMÈRE van Molière's 'Le médecin malgré lui.' Aan dit als wagenspel gebrachte stuk beleefden 26.000 toeschouwers plezier in 34 opvoeringen; 16 hiervan werden in de districten gespeeld waarvan verschillende in plaatsen, waar de bewoners nog nooit iets dergelijks hadden gezien.

Op Aruba, Curaçao en te Paramaribo bestonden gedurende de afgelopen tien jaren balletscholen, vaak onder leiding van uit Nederland gezonden balletdeskundigen. Belangwekkend was het streven van MARIA HUISMAN, die van 1956 tot 1960 de balletschool te Paramaribo leidde. Met balletten als 'Sranang printjie boekoe' (= Surinaams prentenboek) en 'De rode palulu' heeft zij een vermenging bewerkstelligd van de klassieke techniek met de Surinaamse en Zuidamerikaanse dansen. De muziek van beide balletten was gecomponeerd door de Surinaamse musicus EDDY VERVUURT, hetgeen tot een zeer gelukkig resultaat leidde. Ook het moderne ballet, dat door de in Nederland opgeleide ASTRID SALAZAR op de Nederlandse Antillen werd gebracht, bleek een zeer bruikbaar uitgangspunt, getuige het feit, dat ook haar leerlingen zich op deze wijze in de danskunst geheel konden uitleven.

In Suriname en op de Nederlandse Antillen werden gedurende het afgelopen decennium resp. 19 en 26 uit Nederland afkomstige exposities gehouden, hoofdzakelijk op het terrein van de beeldende kunst. Vermeldenswaard is hierbij, dat het in drie gevallen exposities betrof van in Nederland woonachtige Surinaamse schilders. Andere exposities gaven een indruk van het leven in Nederland of behandelden speciale onderwerpen. Omgekeerd kwam ook het werk van Antilliaanse en Surinaamse kunstenaars onder de aandacht van het publiek in Nederland.[1]

Het aantal exposities in Nederland, dat algemene voorlichting geeft inzake de landen overzee, begint de laatste jaren gelukkig toe te nemen.

Dat de belangstelling en het begrip voor de beeldende kunsten in Suriname en de Nederlandse Antillen de laatste jaren sterk groeit, blijkt o.m. uit het volgende: 1. de totstandkoming van teken- en schildercususssen en een school voor beeldende kunsten; 2. het grote aantal exposities dat op Surinaams of Antilliaans initiatief wordt gehouden van werk van kunstenaars binnen en buiten deze landen (waarbij, naast 'Het Curaçaosche Museum,' de totstandkoming van 'Galerie de Boog' in Willemstad, met

[1] Tijdens het samenstellen van dit artikel bereikte ons het bericht van de onthulling van het beeld ter nagedachtenis van de gevallen vliegers van de KLM. De opdracht daartoe was gegeven aan de Surinaamse beeldhouwer ERWIN DE VRIES: een gelukkig voorbeeld van culturele integratie in Rijksverband!

ere moge worden vermeld); 3. het aantal opdrachten vanwege de Surinaamse en Antilliaanse overheden, vooral op het terrein van de beeldhouwkunst, aan buitenlanders en kunstenaars uit eigen land. Dat de aanvaarding van de ontwerpen nog wel eens moeilijkheden oplevert, is geen reden tot verontrusting; eerder kan men er zich over verheugen, dat de dialoog tussen de gemeenschappen overzee en de moderne kunst nu tenminste op gang is gekomen.

De confrontatie van de pers in Suriname en de Nederlandse Antillen met hetgeen er, vooral op cultureel terrein, leeft in Nederland en West-Europa geschiedde de afgelopen jaren door toezending van artikelen: In 1954 werden er 372 persartikelen verzonden, welk aantal in 1963 was opgelopen tot 903. Tweederde hiervan werd afgedrukt.

De verbondenheid tussen de drie landen wordt per radio vooral in stand gehouden door 'Radio Nederland Wereldomroep,' die haar werkterrein in dit opzicht omschrijft als "het onderhouden en versterken van de band met alle Rijksgenoten in de Rijksdelen overzee." Blijkens een door de Wereldomroep ingestelde enquête wordt de waardering overzee voor deze instelling vooral ook bepaald door de groetenprogramma's, waardoor een intensief contact blijft bestaan tussen Surinamers en Antillianen, die zich – merendeels tijdelijk – in Nederland hadden gevestigd en de verwanten overzee.

Met technische medewerking van de Wereldomroep konden jaarlijks meer dan 100 radiocauserieën voor de transcriptieprogramma's van de radiostations overzee worden verzonden over de meest uiteenlopende onderwerpen.

Sedert medio 1960 vloeit door vruchtbare samenwerking van NTS, Wereldomroep en Sticusa een stroom van Nederlandse televisieprogramma's van algemeen-informatieve dan wel van verstrooiende aard naar de Antilliaanse televisie. Bedroeg het weekgemiddelde in de eerste maanden nog slechts ruim 40 minuten, thans kan de Antilliaanse kijker gemiddeld 2½ uur per week programma's volgen, die eerst in Nederland te zien waren. In enkele gevallen kon worden bewerkstelligd, dat een programma gelijktijdig door de Nederlandse en Antilliaanse televisie werd uitgezonden, zoals b.v. 'Oranjes over Oranjes" ter gelegenheid van de herdenking in het kader van 150 jaar Koninkrijk. Der-

gelijke gestes worden overzee hogelijk gewaardeerd en geven aan de verbondenheid een bijzonder reliëf.

In de loop der jaren is een belangrijke smaakverbetering van het Antilliaanse televisiepubliek te constateren, een ontwikkeling, die ook in andere landen heeft plaatsgehad. Men raakt uitgekeken op de vele Amerikaanse 'westerns' en 'gooi- en smijtfilms'. De waardering voor eigen produkties groeit vooral ook omdat het publiek daarin zijn eigen Antilliaanse identiteit gaat herkennen en op prijs stellen. In dit verband verdient b.v. vermelding het jeugdprogramma 'Hubentud na marcha.' Een ander tegenwicht tegen de Amerikaanse programma's, dat tevens tot de smaakverbetering heeft bijgedragen, mag stellig op rekening van de uit Nederland gezonden televisieprogramma's worden geschreven.

De beperkingen, die het kader van deze beschouwing nu eenmaal oplegt, maakten het nodig een nadere uiteenzetting betreffende vele andere feiten achterwege te laten; hiervan noem ik b.v. hetgeen tot stand is gekomen op het terrein van de monumentenzorg, de groei van het museumwezen, het archeologisch onderzoek, de ontwikkeling van de sociaal-culturele arbeid en de huidige stand van zaken ten aanzien van de onderwijsvoorlichting in Nederland betreffende Suriname en de Nederlandse Antillen.

III

Hetgeen tot dusverre is gebeurd met betrekking tot de culturele opbouw in Suriname en de Nederlandse Antillen is, gezien de korte tijd waarin zich de geschetste ontwikkelingen hebben afgespeeld, zeer zeker de moeite waard. Het wettigt de conclusie, dat de eerste fase (waarvan VAN LIER in 1956 gewag maakte)[1] waarin de grondslagen van de culturele opbouw moeten worden vastgesteld, thans veel verder en misschien zelfs grotendeels is doorlopen. Niettemin is de culturele ontwikkeling nog een prille zaak; bij haar verdere wasdom kunnen crisisverschijnselen optreden waarvoor vrees niet op zijn plaats is, omdat zij er nu eenmaal bij horen.

De vraag is in hoeverre deze crisis zich zonder al te grote schokken kan voltrekken. Is het voldoende wanneer het huidige tempo,

[1] R. A. J. VAN LIER: 'Culturele ontwikkeling van Suriname en de Nederlandse Antillen', verschenen in 'Continent in groei,' speciaal nummer van *De Gids*, 1956.

waarin naar de voltooiing van de culturele grondslagen wordt toegewerkt, wordt aangehouden of is het nodig in een hogere versnelling over te schakelen?

Het antwoord moet naar mijn overtuiging luiden, dat een aanzienlijke opvoering van het tempo zal moeten plaatsvinden. Immers, veel van hetgeen in de culturele sector vooral gedurende de laatste jaren met grote inspanning en goed vertrouwen op blijvende financiële steun tot stand is gebracht, kan slechts dan voor verval en ondergang worden behoed indien een veel krachtdadiger financiële, organisatorische en materiële steun wordt gegeven dan tot dusver het geval was. Er zijn vooral de laatste jaren op eigen initiatief overzee vele nieuwe culturele instellingen aan de bestaande toegevoegd. De Sticusa heeft meegewerkt aan de totstandkoming van enkele dezer instellingen en hun activiteiten o.a. door het beschikbaar stellen van financiële middelen helpen 'aanzwengelen'. Daarbij heeft men in Nederland in de verwachting geleefd, dat met name de overheden ter plaatse deze steun grotendeels zouden overnemen, hetgeen helaas in zeer onvoldoende mate is gebeurd.

Een voorzichtige buitenstaander zou misschien tot de conclusie kunnen komen, dat voor het totstandbrengen van dit alles, gelet op de beperkte financiële mogelijkheden, wel jeugdige overmoed in het spel was en hij zou zich kunnen afvragen of het nu en dan niet wat te veel van het goede is geweest. Het antwoord luidt, dat het culturele bloed kruipt waar het niet gaan kan. Er is een voorlopig nog onstilbare, culturele honger ontstaan, welke zich niet meer door zeer geleidelijk afgepaste grotere of zelfs gelijkblijvende routine-menu's laat bevredigen.

Hier wreekt zich het feit, dat de culturele ontwikkeling te zeer is achtergebleven bij de enorme economische en sociale groei van Suriname en de Nederlandse Antillen.

Bij brood alleen zal de mens niet leven, staat er geschreven. De cultuur van een land is de uitdrukking van zijn nationale persoonlijkheid. Door hetgeen in de afgelopen jaren op het stuk van geestelijke bewustwording is gegroeid, werd de begeerte naar herkenning en versteviging van de eigen nationale identiteit, zoals deze zich in verleden en heden manifesteert, heviger. De culturele instellingen overzee en de samenwerkende organisaties in Nederland hebben zich tot dusverre teveel moeten richten op het bevredigen van de in omvang steeds groeiende onmiddellijke behoeften aan bijstand en te weining op het versterken van de

culturele identiteit door *nieuwe* middelen, welke op zeer korte termijn nodig zullen zijn. Alleen dàn kan de zozeer begeerde gelijkwaardige geestelijke ontmoeting tussen de drie landen inhoud en richting krijgen. Hier is trouwens sprake van een wisselwerking. In dit verband moge worden verwezen naar de hiervoor bepleite uitwisseling van letterkundigen. Daarbij is niet alleen het Koninkrijk in het geding maar ook de groep omliggende landen in het Caraïbisch gebied. In de praktijk is de Sticusa er nog nauwelijks aan toegekomen de statutaire mogelijkheid te benutten om ook culturele uitwisseling te bedrijven met de omliggende landen in het Caraïbisch gebied en de mogelijkheid te scheppen daarin verkenningen te verrichten. Toch is de ontmoeting met deze cultureel verwante landen eveneens noodzakelijk voor het verdiepen van het inzicht in en het vinden van een oplossing voor vraagstukken, die in Suriname en de Nederlandse Antillen zelf leven.

In het licht van deze zich sedert 1960 steeds duidelijker aftekenende problematiek werd in 1961 de 'Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk' geboren; ook deze instelling ontleende zijn juridische basis aan het Statuut. Ten onrechte heeft men de Adviesraad wel eens het epitheton opgedrukt van voogdijraad. Veeleer moet hij gezien worden als een familieraad, die met zijn suggesties er toe wil bijdragen de voorwaarden te scheppen om de verdere culturele groei voor al te grote belemmeringen te vrijwaren.

In de door LICHTVELD opgestelde beginselverklaring spreekt de Adviesraad uit, dat "het een gewichtige taak is van de overheid en van individuen om de culturele samenwerking zo krachtig en edelmoedig mogelijk te beoefenen." Even verder wordt betoogd, dat de gelden, die voor deze samenwerking nodig zijn, al *naar draagkracht* van de drie samenwerkende partijen ter beschikking moeten komen.

Is zulks ook gebeurd? Hebben de overheden overzee en in Nederland wel *naar draagkracht* het hunne bijgedragen aan het steeds steiler oplopend uitgavenaccres ten behoeve van de culturele samenwerking gedurende het afgelopen decennium?

Het ontkennende antwoord op deze vraag is met betrekking tot bepaalde activiteiten in het vorenstaande reeds gegeven. De zware financiële eisen, die inhaerent zijn aan investeringen in de sociaal-economische sector, rechtvaardigen naar mijn mening nog niet het feit, dat de bijdragen van de overheden overzee aan

de culturele opbouw gedurende de afgelopen jaren nauwelijks enig accres te zien hebben gegeven; soms was zelfs sprake van een achteruitgang.[1] Het subsidie van de overheid in Nederland aan de Sticusa is van 1956 tot 1964 met enkele tussentijdse inzinkingen weliswaar verdubbeld maar hierbij moet men voor ogen houden, dat een kwart van het in het laatstgenoemde jaar toegekende subsidie is bestemd voor projecten, waarvoor in 1956 nog geen gelden behoefden te worden uitgetrokken, n.l. televisie en scholenvoorlichting. Ter vergelijking moge dienen dat het budget van het Nederlandse Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in deze jaren bijna werd verviervoudigd, en dat in een land, dat tevoren reeds beschikte over een wijd vertakt cultureel apparaat. Niet zonder voldoening moge in dit verband melding worden gemaakt van het feit, dat de Nederlandse overheid – behoudens goedkeuring door de Staten-Generaal – voor 1965 het volle subsidiebedrag zal uitkeren, dat in het in 1959 opgestelde vijfjarenplan voor 1964 was voorzien. Niet ten onrechte heeft de Adviesraad overigens reeds in 1961 uitgesproken, dat het in dit plan voorziene uitgavenaccres te laag is geraamd. Zulks behoeft geen verwondering te wekken, omdat bij het opstellen van het plan de stormachtige ontwikkeling van 1960 af niet in zijn volle omvang kon worden voorzien.

ALBERT HELMAN heeft parodiërend eens gezegd: "Die statuut, zie toe, dat hij niet valle."

Moge de Nederlandse Regering zich voor ogen houden, dat ontwikkelingshulp aan landen buiten het Koninkrijk en economische hulp aan Suriname en de Nederlandse Antillen zeer nuttig en nodig is, doch slechts met volle overtuigingskracht kan worden gegeven indien de eigen geestelijke banden binnen het Rijk hecht en hartelijk zijn. Het gulhartig en spontaan meewerken aan de culturele opbouw in Rijksverband is voor het bestendigen van deze hechtheid en hartelijkheid een wezenlijke voorwaarde.

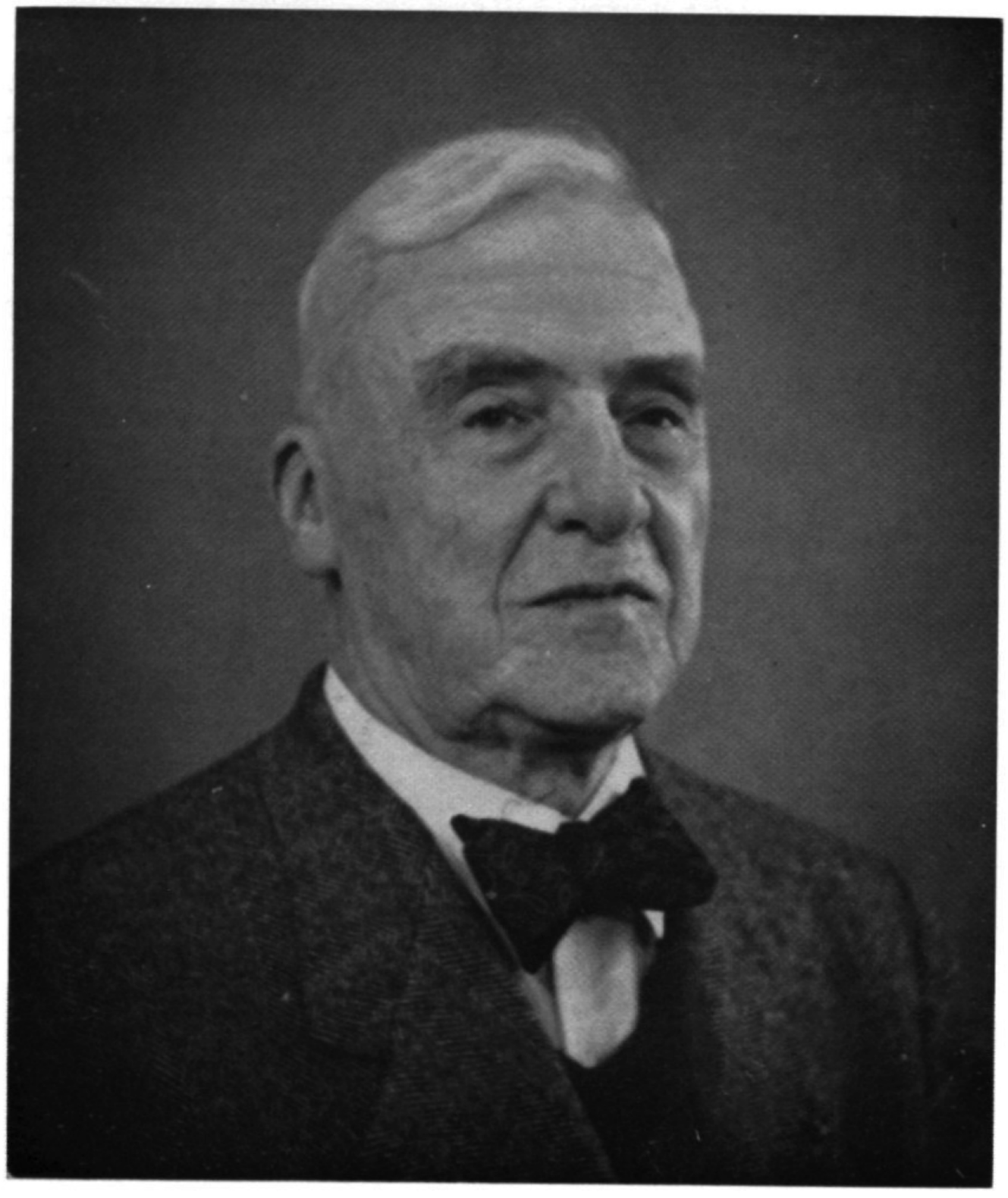
Laten de Regeringen van Suriname en de Nederlandse Antillen

---

[1] De overheidsuitgaven aan cultuur bedragen in Nederland de laatste jaren rond 1,9 % van de totale Overheidsuitgaven. In Suriname en de Nederlandse Antillen was dit percentage nauwelijks 0,4 %, dus bijna vijf maal minder. In beide laatstgenoemde landen staat men weliswaar voor grote investeringen in de sociaal-economische sector maar daar staat tegenover, dat men zich geen offers behoeft te getroosten voor defensie, zoals in Nederland.

zich niet te eenzijdig blijven toeleggen op de op zichzelf zeer belangrijke sociaal-economische ontwikkeling dezer landen. Mogen zij beseffen, dat wat in de afgelopen jaren met veel geestdrift en zorg is opgebouwd, niet door het uitblijven van de benodigde steun verloren mag gaan.

Amsterdam, oktober 1964.

W. R. Menkman op tachtigjarige leeftijd.

BIJ HET AFTREDEN VAN W. R. MENKMAN
ALS REDACTEUR VAN DIT TIJDSCHRIFT

Na dertig jaren zijn tijd en energie aan de (N.)W.I.G. te hebben gegeven, heeft de heer MENKMAN zich om gezondheidsredenen uit de Redactie teruggetrokken.

Zeer veel heeft hij in al die jaren voor dit tijdschrift gedaan: zijn redactionele taak vervulde hij met grote nauwgezetheid. Menig manuscript werd door MENKMAN voorzien van kanttekeningen welke van grote belezenheid getuigden. Soms was het bijna zo, dat de auteursnaam nog slechts de vlag was die MENKMAN's lading dekte – om in de voor hem zo vertrouwde scheepvaarttermen te spreken.

WILLEM RUDOLPH MENKMAN werd op 18 juni 1876 te Amsterdam geboren. Hij kwam voort uit een zeemansfamilie en besloot op zeer jeugdige leeftijd reeds de familie-traditie voort te zetten – een voornemen dat hij ten uitvoer bracht, ook nadat hij voor de zeevaartschool was afgekeurd.

In 1902 bracht hij in dienst van de 'Koninklijke Nederlandsche West-Indische Maildienst' een kort bezoek aan Suriname. Drie jaar later werd hij daar agent van de K.W.I.M. In 1911 kwam hij met verlof naar Nederland. In 1913 ondernam hij een dienstreis, via Curaçao naar Centraal-Amerika en de Westkust van Zuid-Amerika, ter voorbereiding van een uitbreiding van de scheepvaartverbindingen. Tenslotte keerde hij in 1914, via New York, naar Nederland terug.

Hetzelfde jaar dat MENKMAN zijn Surinaamse periode beëindigde, ging hij weer scheep naar Curaçao, als manager van de 'Curaçaosche Handel Maatschappij' (welke het plaatselijke agentschap van de Maildienst uitoefende) en als algemeen vertegenwoordiger van de K.W.I.M.

Hij werd in 1916 procuratiehouder van deze maatschappij te Amsterdam. In hetzelfde jaar trad hij daar in het huwelijk met JOHANNA MARIA WALTERS.

In 1920 was MENKMAN, thans met vrouw en dochter, weer op Curaçao terug, waar hij woonde 'in een uitzicht met een huis eraan' op Berg Arrarat. Hij was er zowel hoofd- als plaatselijk ver-

tegenwoordiger der K.W.I.M., totdat hij in 1926, met pensioen ging: een zesjarige Curaçaose periode, welke slechts werd onderbroken door de tijd dat hij, in 1922, als vertegenwoordiger in New York optrad.

MENKMAN bracht het in Suriname tot eerste luitenant bij de Schutterij; hij was er bestuurslid en penningmeester van de Ambachtsschool en van het Militair Tehuis; hij bleek ook een actief lid te zijn van de plaatselijke afdelingen van 'Oost en West' en van het 'Algemeen Nederlandsch Verbond.' Bovendien had hij zitting in velerlei commissies: de Commissie voor Administratie der Gouvernementsbedrijven, de Commissie tot nazien der Koloniale Rekening (de laatste maal dat dit door een door de Gouverneur ingestelde commissie geschiedde), de Commissie voor het Boekhoudonderwijs en de commissies van voorbereiding van inzendingen naar buitenlandse tentoonstellingen. De belangrijkste commissies waarin MENKMAN op Curaçao zitting had, waren wel die voor belastingherziening en voor handelsexamens.

De beëindiging van MENKMAN'S Westindische periode betekende allerminst het einde van zijn belangstelling voor De West. In vele functies maakte hij zich nuttig voor dit gebied: als medewerker en redactielid van *De West-Indische Gids;* als bestuurslid en penningmeester van de Amsterdamse Afdeling van 'Oost en West'; als vertegenwoordiger van de Groep Nederlandsche Antillen van het 'Algemeen Nederlandsch Verbond' en als zodanig lid van het Hoofdbestuur, totdat tijdens de oorlog (na de verkiezing van een nieuwe Algemeen Voorzitter in de vacature De Kanter) alle connecties met het A.N.V. werden verbroken. Verder was hij nog enige tijd lid van het curatorium der Volksuniversiteit Amsterdam, van de plaatselijke Commissie van Toezicht M.O. Amsterdam en van het bestuur van de Vereniging Indië-Nederland (Afd. West-Indië).

MENKMAN was secretaris-penningmeester van de Herdenkings-Commissie Nederland-Curaçao 1634-1934, en tevens redacteur van het *Gedenkboek Nederland-Curaçao 1634-1934* – uit erkentelijkheid waarvoor hij werd benoemd tot Officier in de Orde van Oranje Nassau. Merkwaardig genoeg is zijn naam nergens in dit *Gedenkboek* te vinden, ook niet als auteur van de zestien ongesigneerde bijdragen op historisch gebied!

Ondanks het feit dat MENKMAN Suriname na 1914 en Curaçao na 1926 nooit meer bezocht, werd hij een van de weinige personen in Nederland die goed op de hoogte waren van hetgeen zich in het Caraïbisch gebied afspeelde en bij wie men altijd terecht kon voor gedetailleerde en betrouwbare informatie.

Zijn activiteiten op publicistisch gebied zijn aanzienlijk geweest. Hiervan leggen – behalve vele populaire artikelen die de

kennis omtrent De West in brede kring vergrootten, en het reeds genoemde *Gedenkboek* – zijn *Stukken betrekkelijk het eiland Tabago 1664–1684–1698* (in het 'Rotterdamsch Jaarboekje 1939'), *De Nederlanders in het Caraïbisch Zeegebied waarin vervat de Geschiedenis der Nederlandsche Antillen* (Amsterdam, 1942), zijn bijdrage over *Guyanas en Antillen* (in 'Nederland in de vijf werelddelen', 1947), en *De West-Indische Compagnie* (Amsterdam, 1947) getuigenis af. Voor *De West-Indische Gids* schreef hij een serie Kronieken van Suriname (*18*, 1937 – *33*, 1952), vele boekbesprekingen en talrijke grotere en kleinere artikelen.

Het spijt de Redactie het critisch oordeel van MENKMAN, in het bijzonder wat betreft de historische bijdragen, te moeten missen Zij vertrouwt echter dat zij desondanks nog een beroep op zijn kennis zal mogen doen.

REDACTIE.

J. PRINS

TWINTIG JAAR PRAKTIJK VAN DE AZIATISCHE HUWELIJKSWETGEVING IN SURINAME

I

De moeilijkste conflicten in de wereld zijn die tussen gelijk en gelijk, vooral wanneer beide partijen hun gelijk bewijzen vanuit een verschillend standpunt. In het diepgaande geschil, vijf en twintig jaar geleden, tussen gouverneur Kielstra en de Staten van Suriname was gelijk en ongelijk gelijkelijk verdeeld. Het uitgangspunt van de gouverneur was, dat de Surinaamse wetgever de Aziatische immigranten in het land zou dienen tegemoet te komen in hun rechtsopvattingen op het belangrijke stuk van het huwelijk. Het uitgangspunt der Staten, die zich van het begin af verzetten tegen Kielstra's voorstellen, was, dat de eenheid in het stellige recht, waaronder alle Surinaamse ingezetenen leefden, welke ook hun herkomst of afstamming mocht zijn, niet mocht worden verbroken.

De gouverneur legde alle nadruk op de gevolgen van het betreurenswaardige feit, dat Hindostaanse en Javaanse ingezetenen van Suriname huwelijken sloten, althans verbintenissen aangingen volgens eigen ritus en eigen gewoonte. Met negatie derhalve van de regelingen van de burgerlijke stand, die formeel voor allen en iedereen gold. Hun verbintenissen waren daarom geen huwelijken in de zin van het geldende recht, hun kinderen onwettig en meestal zelfs niet erkend; vererving van nalatenschappen ten bate van zulke kinderen was een vraag van groeiende betekenis, sinds vooral de Hindostani's tot zekere welstand begonnen te komen en hun groep zich in Suriname was gaan vastzetten. In Suriname leefde van ouds een ieder onder een en hetzelfde recht, althans zover het dwingende oog van het bestuur kon zien en de arm van de rechter reikte.

"Burgerlijk wetboek, belastingverordeningen, lepraverordening, leerplichtverordening, zij zijn geredigeerd, alsof aan hun naleving en handhaving geen hoekje van het Surinaamsche

territoor was onttogen." Aldus schreef Van Vollenhoven in 1934.[1] Het is nog steeds zo – al komt verandering geleidelijk naderbij – dat het bestuurlijke oog en de rechterlijke arm niet kunnen waken over en handelen in het binnenland zoals zij dat doen in het geciviliseerde kustland. Nog altijd zijn zowel de oorspronkelijke bewoners van dit binnenland, de Indianen, als de later gevormde Bosnegerstammen [2] vrijwel geheel in hun eigen recht en zeden gelaten. De betrekkingen tussen de Surinaamse regering en de opperhoofden van de Aukaners en de Saramakaners, Paramakaners, Matuari's en Boni's [3] waren sinds de 18de eeuw, en tot in deze eeuw toe, van quasi-internationale aard; de betrekkingen met de Indianen werden gekenmerkt door voortdurende afzijdigheid van de kant der laatsten – kleine benedenlandse groepen daargelaten. Noch het Rooms-Hollandse recht van voor 1868, noch het burgerlijk wetboek van daarna beheersten ooit het gehele Surinaamse rechtsleven. En als wij ons verder beperken tot de wetgeving inzake de burgerlijke stand, moet gezegd worden, dat een niet onbelangrijk deel van de Creoolse ingezetenen het huwelijk in de zin van het burgerlijk wetboek vermijdt. Enerzijds volgt hieruit, dat op het uitgangspunt der Staten een en ander viel af te dingen; aan de andere kant, dat 's gouverneurs aandacht voor de onwettigheid der verbintenissen en de daaruit geboren kinderen onder Hindostanen en Javanen de statenleden van destijds niet imponeerde; vooral niet, gezien de toenmalige samenstelling van de Staten.

Hoe het zij, het door gouverneur Kielstra aangevatte vraagstuk was verre van nieuw.

"Voorzoover kan worden nagegaan" – zo schreef de advocaat-generaal in een advies aan de procureur-generaal in 1936[4] – "is de zaak der huwelijken van Aziaten het eerst opgenomen, toen de Britsche consul in Suriname in September 1891 de aandacht van het Koloniaal Gouvernement had gevraagd voor de British-Guiana Immigration Ordinance, die den eersten der maand in werking was getreden, met het verzoek te overwegen, of niet op

---

[1] C. VAN VOLLENHOVEN, *Staatsrecht overzee*, 1934, p. 8.

[2] In de laatste tijd tracht men deze groepen meer in het Surinaamse leven te betrekken en komt de term Boslandcreolen in gebruik.

[3] De Boni's zijn ten dele op Frans gebied gevestigd.

[4] Aanhalingen uit de Handelingen van de Koloniale Staten, zittingsjaar 1936/37 en Bijlagen 22, 23. De aangehaalde brief is als archiefstuk geraadpleegd (20 mei 1936, Landsarchief no. 12 G).

het punt van door immigranten te sluiten huwelijken de Surinaamsche wetgeving gelijk gemaakt zou kunnen worden aan die van Demerara."

Hoe destijds de gouverneur van Suriname op deze stap van de Britse consul heeft gereageerd, zou volgens de advocaat-generaal, uit de archiefstukken van de agent-generaal niet duidelijk zijn geworden. Maar de toenmalige minister van koloniën, die advies had ingewonnen van de agent-generaal (deze ambtenaar was met verlof in Nederland), nodigde de Surinaamse gouverneur uit een ontwerp in te dienen. In zijn advies betoogde de agent-generaal, dat het burgerlijk wetboek met zijn formeel en materieel huwelijksrecht en zijn huwelijksgoederenrecht zich niet eigent voor de Hindostani's. De Javaanse groep was toen nog maar nauwelijks in opkomst. Dat was in 1936 reeds geheel anders geworden. De advocaat-generaal van 1936 schrijft in zijn bovengenoemde brief, o.m.... "overal... waar men Britsch-Indische of Javaansche ingezetenen in ook maar eenigszins beteekenenden getale aantreft, is ...de gelegenheid aanwezig, om volgens hun gewoonten huwelijken te doen voltrekken." Zij hadden nl. toen reeds hun eigen niet officiële huwelijkssluiters, maar daarbij had men niet te doen met personen, die reeds voor hun komst naar Suriname voor zulk een functie waren opgeleid. Veeleer moest men, volgens de advocaat-generaal, zeggen, dat zij "terzake betrekkelijk onwetend zijn, hoogstens eenige kennis als autodidact verwierven." Onwetend dan, wat aangaat de kennis van de Moslimse leer van het huwelijkscontract (de Islamieten) of van de Hindoeïstische huwelijksriten (de Hindoes).

De oorzaak van wat hier genoemd wordt "het niet-opvolgen van het bestaande Surinaamsch huwelijksrecht" ligt niet – zo meende de advocaat-generaal – "in afwezigheid van zedelijke begrippen of onverschilligheid met betrekking op een regelmatig familieleven, doch veeleer in de ongeschiktheid van dat recht voor de bevolkingsgroepen in kwestie. De maatschappij heeft hier, zoo goed en zoo kwaad als het ging, zichzelve meenen te helpen."

Die maatschappij, d.i. hier dus de bevolkingsgroep der Hindostani's en die der Javanen, was door de wetgever niet geheel en al op haar beloop gelaten. Daar was in elk geval de verordening van 2 september 1907 betreffende huwelijken van Aziaten.[1]

[1] Gouvernementsblad 1908, no.2.

Hier vindt men voor het eerst een omschrijving van wat onder Aziaten wordt verstaan. In de Surinaamse wetgeving heeft men een zeer beperkte zin aan dit woord gegeven. Het omvat sinds 1908 alleen personen, die naar herkomst en afstamming behoren tot de inheemse bevolking, hetzij van het toenmalige Nederlands-Indië, hetzij van het vroegere Brits-Indie of de toenmalige Indische vorstenstaten. Voorts hun kinderen en verdere afstammelingen, wettige of onwettige "voorzooverre vader noch moeder afstamt van anderen" dan de personen uit de hierbedoelde twee groepen. De Chinese groep, sinds generaties in Suriname aanwezig, is derhalve niet-Aziatisch in de zin der wet, evenmin de in meer recente tijd gevestigde kleine groep der Libanezen. In geval van twijfel of iemand tot de Hindostaanse of Javaanse groep behoort "beslist de Gouveneur, den Agent-Generaal gehoord." Aldus de verordening van 1907, die echter meteen een voor Aziaten onbekend, zuiver westers rechtsinstituut invoerde, nl. dat van de erkenning van kinderen, zowel die door de vader als die door de moeder. Werd een onwettige geboorte niet gevolgd door een erkenning van het kind, zo zegt deze verordening, dan "bepaalt de Gouverneur, op voordracht van den Agent-Generaal, in het kalenderjaar volgende op dat, waarin de geboorte heeft plaats gehad, of het kind tot de Aziaten behoort." [1]

De agent-generaal had een ambtelijk belang bij het indienen van zulke voordrachten. Hij behoorde, volgens art. 2 van de verordening registers aan te houden van alle in Suriname aanwezige Aziaten en van alle onder hen voorvallende veranderingen. Om dit te kunnen doen moest de agent-generaal kunnen vaststellen wie Aziaat was. De status van Aziaat heeft of had alleen enige civielrechtelijke gevolgen, zoals kan blijken uit de hier aangehaalde verordening.

In afwijking van art. 82 van het Surinaamse burgerlijk wetboek kon een manlijk Aziatisch ingezetene een huwelijk aangaan met het bereiken van de leeftijd van 15 jaar (de minimum leeftijd voor Aziatische meisjes was 13 jaar). Daar in de verordening van 1907, zoals vanzelf spreekt, een huwelijk volgens de regelen van het burgerlijk wetboek is bedoeld, tracht deze bepaling het verkrijgen van de voorgeschreven toestemming voor de Aziaat – die zijn familiebetrekkingen in Indië of op Java achterliet – te vergemakkelijken. Indien de agent-generaal een verklaring afgeeft, waarin vermeld wordt dat "de wettige of natuurlijke vader

---

[1] Zie art. 10, 2e lid, 11 en 13 van G.B. 1908, no. 2.

en moeder alsmede de grootvaders en grootmoeders" van een trouwlustige niet in Suriname aanwezig zijn, worden deze officieel "geacht te ontbreken." Minderjarige Aziaten behoeven bij ontbreken van ouders en grootouders toestemming van de agent-generaal tot het aangaan van een huwelijk. Reeds uit deze uitdrukkelijk omschreven afwijkingen van het burgerlijk wetboek blijkt, dat de beide groepen Aziaten als vanzelfsprekend aan het burgerlijk wetboek onderworpen waren. Zo veronderstelt deze verordening, dat er voor minderjarigen een voogd en een toeziend voogd kan zijn ("indien deze er zijn en zich in de kolonie bevinden.") Aan de agent-generaal worden nog allerlei bevoegdheden toegekend, zoals het recht een huwelijk, waarvoor hij geen toestemming gegeven heeft, te stuiten; huwelijkse voorwaarden dient hij schriftelijk goed te keuren.

De verordening van 1907 veronderstelde dus, dat de Hindostaan of Javaan door zijn aankomst in Suriname als bij toverslag aan de burgerlijke standsvoorschriften en het Nederlandse huwelijksrecht zou zijn 'geacculturee rd.' Al de hier genoemde ambtsplichten van de agent-generaal hebben geleid tot het ontstaan van een afzonderlijke burgerlijke stand voor Aziaten, die tot heden bestaat. De bepaling evenwel, waarin aan de agent-generaal wordt opgedragen jaarlijks voordrachten bij de gouverneur in te dienen, waardoor onechte en niet-erkende kinderen uit de Javaanse en Hindostaanse groep door de gouverneur tot 'Aziaat' worden gemaakt, is sinds 1919 niet meer nageleefd. Het is niet duidelijk waarom het voorschrift in onbruik is geraakt. Dit feit zal er intussen toe hebben bijgedragen, dat de status van nog meer personen onzeker bleef dan anders het geval zou zijn geweest.

II

Het eerste ontwerp, dat de gouverneur bij de Staten had ingediend, ondervond felle kritiek. De bezwaren der Staten kunnen aan de hand van het voorlopige verslag der commissie van rapporteurs [1] als volgt worden samengevat. Dit ontwerp voor een Aziatische huwelijkswetgeving noemen rapporteurs: een unicum op het gebied der wetgeving; een afkeuring door de gouverneur "van een langer dan zestig jaar tegenover de Hindoe's en Mohammedanen... gevolgd beleid"; bovendien: het Bestuur zou geen juist beeld van de situatie geven. Want wèl betoogt het, dat, terwijl de getalssterkte der Aziaten sinds 1878 voortdurend ge-

[1] Handelingen 1937/38, Bijlagen 13, 14.

stegen is, het percentage gesloten huwelijken noch regelmatige, noch belangrijke stijging vertoont, maar uit die bestuursgegevens blijkt dan toch, dat in 1878 het aantal huwende immigranten 2.2. per duizend bedroeg; het steeg in 1900 tot 5 ‰ en in 1920 tot 11‰. Het cijfer daalde daarna wel, maar in 1933 was het 6‰. Voor de Hindostanen alleen was het 13,1‰ in 1920 en bijna 9‰ in 1933. Dit betreft natuurlijk huwelijken voor de burgerlijke stand. Slechts negen ten honderd der gesloten huwelijken waren door Christenen aangegaan.

Dit deel van het betoog der rapporteurs lijkt weinig overtuigend. Zolang er nog schepen met immigranten aankwamen, nl. tot 1916, was het aantal personen die huwden verhoudingsgewijs hoog, alleen reeds omdat het aantal onvolwassenen onder deze voor plantagearbeid aangeworven mensen gering was. Evenwel was de getalsverhouding tussen de seksen ongunstig: een vrouwentekort moet bijna een generatie lang het aantal verbintenissen dezer immigranten gedrukt hebben.

Het voorlopig verslag betoogt, dat, anders dan het Bestuur dat zag, een huwelijk volgens de regeling van de burgerlijke stand volstrekt niet ongeschikt was voor Hindoes en Mohammedanen. Want die regelen geven slechts een uiterlijk schema "waarvan de inhoud van elders (religie, moraal en zeden) moet komen."

"Er is dan ook" aldus de rapporteurs "moeilijk in ons huwelijksrecht één bepaling aan te wijzen op het gebied, dat de ingediende onderwerpen bestrijken, welke Hindoe's en Mohammedanen dwingt om tegen hun religieuze opvatting te handelen."

Op dit standpunt valt wel een en ander af te dingen voor wie let op het zuiver civielrechtelijk contract-karakter van het Moslimse huwelijk en, althans traditioneel leerstellig gezien, op de regelen die naar Moslimse opvatting de ontbinding van het huwelijk beheersen; voorts op de tegenstelling tussen het monogame huwelijk voor de burgerlijke stand en het beperkte meervrouwendom, dat de Islam toestaat. En dit alles als voorschriften van Godswege gegeven. Ook wat de Hindoes betreft, kan men bewijzen, dat het burgerlijke stand-huwelijk, voltrokken door de overheid met al zijn juridische gevolgen, bezwaarlijk de gemakkelijke omlijsting kan zijn, waar Hindoes hun inhoud maar hebben in te brengen. De Hindoese huwelijkssluiting is een ritus; het karakter van het huwelijk is, traditioneel gezien, sacraal; het is onontbindbaar. De verhouding tussen man en vrouw is onder hen een andere dan de regels van het burgerlijk wetboek doen vermoeden, en tot de jongste generatie toe was de vrouw meer gehoorzaamheid aan haar schoonouders (schoonmoeder) verschuldigd dan aan haar man.

Was de toestand voor de Hindostanen en Javanen, gemeten naar Europese maatstaf, onbevredigend te noemen, zij was dat

intussen ook wat andere groepen der Surinaamse samenleving aangaat. In 1933 bv. bedroeg het aantal huwenden per 1000 onder de immigranten, volgens gegevens van het Surinaamse Verslag, 6.1 en onder de overige groepen slechts iets meer, nl. 6.3. Onder de Hindostani's was het zelfs iets hoger, nl. 8.7. Geen uitzonderingsmaatregelen maar liever algemeen-geldende voorzieningen, zo vertolkte de commissie van rapporteurs het gevoelen van de statenleden. Zij verwachtten niet veel van wettelijke maatregelen om het aantal huwelijken te doen toenemen; er waren te veel buiten de wettelijke sfeer gelegen factoren.

Zo zagen de meeste statenleden de feitelijke toestand, en men had, alles bijeengenomen, de volgende principiële bezwaren:

a. het ontwerp brengt verbreking van de bestaande rechtseenheid te weeg, rechtsuniformiteit is in een land als Suriname van groot belang;

b. het ontwerp heft het onderscheid tussen het burgerlijke en het religieuze huwelijk op;

c. het heft de regel op, dat echtscheidingen alleen door de rechter kunnen worden uitgesproken;

d. het bevordert verdere rechtsdifferentiatie;

e. het strekt tot een wettelijke beoordeling van religieuze opvattingen, doordat het de volstrekte onontbindbaarheid van het Hindoese huwelijk aantast en de polygamie bij de Mohammedanen niet aanvaardt.

Er is nog een bezwaar, dat toentertijd reeds door de Staten naar voren is gebracht en tot heden in verschillende Surinaamse kringen gevoeld wordt: de Christelijke voorganger, predikant of pastoor, en de Joodse rabbijn, blijven gebonden aan het Napoleontische voorschrift "geen kerkelijke trouw, tenzij na voorafgaande burgerlijke huwelijksvoltrekking." Hindoes en Mohammedanen kunnen volstaan met eigen ritueel of contract en eenvoudige registratie nadien.

De verdere kritiek van die kant lijkt minder houtsnijdend, ja op sommige punten al te speculatief: zoals bv., dat men van de door de gouverneur voorgestane wettelijke maatregelen bevordering van het concubinaat of verscherping van kaste-tegenstellingen moest verwachten. Niettemin erkenden de Staten, dat er misstanden waren, getuige enige suggesties, die de bedoeling hadden, andere oplossingen te zoeken. Na verdere discussie en enige wijziging in het ontwerp hebben de Staten het ontwerp 24 maart 1938 met algemene stemmen verworpen en in juli van

hetzelfde jaar biedt de gouverneur een herzien ontwerp aan. Want "te zeer is hij overtuigd, dat de principieele taak van het recht, zooals dit wordt omschreven in de klassieke uitdrukking "de kunst om ieder het zijne te geven," niet afdoende wordt vervuld in het thans in het bijzonder inzake de onderwerpelijke materie geldende geheel van regelen, dan dat hij daarin zou kunnen berusten," (memorie van toelichting). Opnieuw wijst gouverneur Kielstra op het facultatieve karakter der regelen, men kan immers als Hindoe of Islamiet volgens regels van het burgerlijk wetboek huwen. Het bezwaar waaraan het voorstel tegemoet wil komen is, dat "de niet als wettig beschouwde, nochtans naar de rechtsovertuiging van betrokkenen aangegane verbintenissen in grooten getale, ja, onder de betrokken groepen overwegend bestaan, en waarvan het gevolg is rechteloosheid van vrouwen en kinderen...".

Al vond de gouverneur meer ontvankelijkheid voor zijn denkbeelden dan bij de eerste ronde, in hoofdzaak bleef hetzelfde dispuut tussen gelijk en gelijk met dezelfde argumenten voortgaan. Ook dit tweede onderwerp vond geen meerderheid in de Staten.[1]

De gouverneur heeft tenslotte in 1940 de twee welbekende besluiten afgekondigd. Zo zijn dan deze regelingen tot stand gekomen tegen de wil der toenmalige Staten. Het eerste besluit houdt in "bepalingen betreffende huwelijken van de den Islam belijdende immigranten en met hen gelijkgestelden in Suriname," zoals het tweede bepalingen inhoudt "betreffende huwelijken van de het Hindoeïsme belijdende immigranten en met hen gelijkgestelden." De gouverneur kon deze wetgevende maatregel nemen, zonder medewerking van de Staten, op grond van de volgende overweging, opgenomen in de considerans van beide besluiten, "dat nu als gevolg van den oorlog, waarin het Koninkrijk der Nederlanden betrokken werd, de onder normale omstandigheden aangewezen toepassing van artikel 100 der Surinaamsche Staatsregeling voorshands niet kan plaats vinden, er dientengevolge dringende omstandigheden in den zin van artikel 32 dier wet aanwezig zijn; heeft, den Raad van Bestuur gehoord, vastgesteld, onder nadere bekrachtiging bij algemeenen maatregel van bestuur onderstaand besluit,..." [2]

Zij, die in 's gouverneurs besluiten een ernstige inbreuk zagen

[1] Handelingen 1938/39, Bijlagen 19, 20.

[2] 14 october 1940, G.B. 149 en 150. De bekrachtiging volgde bij Koninklijk Besluit van 25 januari 1945, no. 2, G.B. 1945, no. 26.

op wat in de Staten wel genoemd is "de zeventigjarige eenheid in het geldende recht, die Suriname had gekend," hebben, geloof ik, de gouverneur deze wetgevende daden nooit vergeven. Nog in 1953, onder de geheel vernieuwde en gedemocratiseerde staatsregeling heeft een waarnemend gouverneur als Hoofd der Landsregering een commissie benoemd, die o.m. deze vraag had te beantwoorden: "Moeten het Huwelijksbesluit Mohammedanen en het Huwelijksbesluit Hindoes in strijd geacht worden met art. 146 of enig ander artikel van het Zevende Hoofdstuk van de Landsregeling van Suriname, of met de strekking van die bepalingen?" [1]

In de commissie zaten een lid van het Hof van Justitie, twee welbekende Creoolse intellectuelen, een Javaan, vier Hindostanen terwijl ook de secretaris tot de laatstbedoelde groep behoorde.

Aan intrekking van de huwelijksbesluiten of zelfs aan herziening zitten vermoedelijk veel moeilijkheden vast. Met name de Hindostanen zouden er heel veel aanstoot aan nemen. In de late jaren '30 hebben Hindostaanse vooraanstaanden op de gouverneur èn op de Staten, zelfs op de minister van koloniën in Den Haag druk uitgeoefend om de landvoogdelijke ideeën verwerkelijkt te krijgen. Nog in 1956 heeft het Hof van Justitie zich gebogen over de vraag, of het huwelijksbesluit Mohammedanen voor het college verbindend was en deze vraag na brede overweging bevestigend beantwoord.[2] Wij laten de staatsrechtelijke kwestie – de vraag bv. of 's gouverneurs interpretatie van het begrip 'dringende omstandigheden' juist geacht moet worden – gaarne rusten. De verordeningen traden in werking op 1 januari 1941. Dit stuk wetgeving is dus thans ruim twintig jaar toegepast.

III

De vraag is, of deze Aziatische huwelijkswetgeving werkelijk zulk een inbreuk maakte op de rechtseenheid, als de toenmalige Staten meenden. Wanneer men de voorschriften voor Islamieten beziet, vindt men in het eerste artikel bepaald, dat voor personen die beiden den Islam belijden, en wel "voorzoover zij beiden in het land van herkomst onderworpen zouden zijn aan een familierecht, in hoofdzaak afwijkende van de beginselen van dat

[1] Resolutie 14 september 1953, no. 2203. De staatsrechtelijke kant blijft hier onbesproken. De commissie heeft zich gezet aan bestudering van de gebreken die de praktijk laat zien.

[2] Surinaamse Jurisprudentie 1956, no. 15, p. 35.

recht in Suriname," de mogelijkheid wordt geopend bij het sluiten van een huwelijk te kiezen uit drie rechtsfiguren.

Zij kunnen:

a. een huwelijk sluiten op de voet van het burgerlijk wetboek; of

b. overeenkomstig de bepalingen van dat wetboek in verband met die van de verordening van 2 september 1907 (G.B. 1908, no. 2) met latere wijzigingen [komt thans practisch niet meer voor]; of

c. een huwelijk aangaan volgens de leer van de Islam, en dan "met in achtneming van de ...bepalingen van dit besluit."

In geval een huwelijk van de laatste categorie gesloten wordt, heeft het dezelfde rechtsgevolgen als een huwelijk, gesloten overeenkomstig de voorschriften van het Surinaams burgerlijk wetboek. Deze uitdrukking 'dezelfde rechtsgevolgen' werpt de vraag op, hoever de hier bedoelde overeenstemming strekt. Immers, de traditionele Moslimse huwelijkssluiting heeft maar ten dele dezelfde rechtsgevolgen als die volgens de regelen van de westerse burgerlijke stand. Natuurlijk, ook hier komt een huwelijk tot stand; een Moslims huwelijk verplicht de man ertoe zijn vrouw te onderhouden; zij is verplicht zich in sexueel verkeer aan hem te geven (de verplichting is niet wederkerig), maar het Moslimse huwelijk schept bv. principieel geen gemeenschap van goederen of inkomsten. Wat de huwelijksontbinding aangaat, is het voor de Molimse man zeer gemakkelijk van zijn vrouw te scheiden, daarentegen uiterst moeilijk voor de vrouw van haar man los te komen. Anderzijds beïnvloedt de gehuwde staat de handelingsbevoegdheid van de vrouw formeel niet.

In hoeverre spreekt de regeling-Kielstra zich over die gelijkheid van rechtsgevolgen nader uit?

Verschillende bepalingen van het Surinaamse burgerlijk wetboek zijn niet toepasselijk op het in dit besluit geregelde Moslimse huwelijk. Zo de derde en vierde afdeling van titel II, Eerste Boek, te weten die van "Van de huwelijksaangiften en afkondigingen en van de toestemmingen tot het huwelijk" en die "Van de akten van huwelijk, van echtscheiding en van ontbinding van het huwelijk na de scheiding van tafel en bed." Verder zijn de essentieel belangrijke titels IV ("Van het huwelijk"), X ("Van de ontbinding van het huwelijk") en XI ("Van de scheiding van tafel en bed") niet daarop van toepassing. De artikelen 200 en 204, die behoren tot titel VII ("Van huwelijkse voorwaarden"), zijn eveneens buiten toepassing verklaard.

Artikel 200 bevat de tot voor kort ook voor Nederland geldende regel, dat huwelijkse voorwaarden op straffe van nietigheid vóór het aangaan van het huwelijk bij notariële akte moeten worden verleden en in werking treden van af het ogenblik der huwelijksvoltrekking. Het andere artikel (204) regelt de bekwaamheid van minderjarigen die een huwelijk mogen aangaan, tot medewerking aan een overeenkomst, die huwelijkse voorwaarden bevat.

Uitdrukkelijk ontoepasselijk verklaard is ook art. 513 (in titel XVII: "Van curatele") dat het aangaan van een huwelijk door het minderjarige kind van een onder curatele gestelde persoon aan bepaalde voorschriften bindt.

Daarentegen wordt deze regel, die verscheidene titels buiten toepassing verklaart, weer ten dele ongedaan gemaakt, door een opsomming van artikelen daaruit, die wel toepasselijk blijven. Zo artikel 41 (in titel II afd. 4: algemeen voorschrift omtrent bewijsvoering in geval registers van de burgerlijke stand verloren zijn gegaan). Van de vierde titel zijn de artikelen 79 tot en met 83 eveneens toepasselijk gebleven. Het zijn de volgende bepalingen: (art. 79) de vrouw volgt gedurende het huwelijk de staat van haar man; (art. 80) de man kan tegelijkertijd slechts met één vrouw, de vrouw slechts met één man door het huwelijk verbonden zijn; (art. 81) tot het wezen van het huwelijk wordt de vrije toestemming der aanstaande echtgenoten vereist; (art. 82) een jonge man, de volle ouderdom van achttien, en een jonge dochter, de volle ouderdom van vijftien jaren niet bereikt hebbende, mogen geen huwelijk aangaan. De gouverneur kan echter, om gewichtige redenen, dit verbod door het verlenen van dispensatie opheffen. Doch, tegelijk met deze toepasselijkverklaring van art. 82 B.W., maakt art. 2 van het huwelijksbesluit weer een inbreuk daarop, door de leeftijden van art. 82 voor Islamitische huwelijken uitdrukkelijk te verlagen tot vijftien voor jongemannen en dertien voor jonge dochters.

Intussen is de toepasselijkverklaring van de zo juist geciteerde artikelen zo verstrekkend, dat de lezer, die het karakter van een traditioneel huwelijk "volgens de leer van den Islam" meent te kennen, zich kan afvragen wat hier van deze leer is overgebleven. De meest sprekende afwijking van deze leer is, dat het besluit hierdoor de Islamitische man verplicht tot monogamie. Het aan de man door de Moslimse plichtenleer toegekende voorrecht met vier vrouwen tegelijkertijd wettig gehuwd te kunnen zijn, wordt hem dus uitdrukkelijk niet toegekend door de Surinaamse wet-

gever. Over de vraag, of, en in hoeverre volgens de Islamitische plichtenleer vrije toestemming van maagden tot een eventueel huwelijk voorschrift is, bestond en bestaat in de Moslimse gemeente wel enig verschil van opinie. Tenslotte is de bepaling van een minimumleeftijd, die men bereikt moet hebben om een huwelijk aan te gaan, niet Islamitisch.

De consequentie van het voorgaande is, dat enige bepalingen der zesde afdeling ("Van de nietigheid van het huwelijk") van de vierde titel eveneens toepasselijk zijn verklaard, namelijk de artikelen 138 tot en met 143. Deze bepalingen, waarvan de kern is, dat alleen de rechter de nietigheid van een huwelijk kan uitspreken, zijn m.i. met Moslimse principia te verenigen, zij het dat volgens de traditie voor zulke belangrijke stukken der Moslimse plichtenleer een Moslims rechter, die alleen de Mohammedaanse godsdienstige wet toepast, bevoegd kan zijn. In dit verband kunnen overigens de toepasselijk-verklaarde artikelen 146 tot en met 151, die voor de gevolgen van een rechtsvordering tot nietigverklaring, en voor nietigverklaringen zelf enige regels stellen, geen essentieel probleem voor Moslims opleveren.

In feite ligt dit anders met de drie artikelen (153-155) van de zevende afdeling van deze titel IV, die ook toepasselijk zijn verklaard. Immers de grondregel "het bestaan van een huwelijk kan niet anders worden bewezen dan door de akte van deszelfs voltrekking, in de registers van de burgerlijke stand ingeschreven" is traditioneel gezien, in strijd met de Moslimse rechtsleer aangaande het huwelijk. Dit is immers vóór alles een privaatrechtelijk contract (gelijk alle andere contracten) en tot stand komende door aanbod en aanname, mits in de juiste formules vervat, en in tegenwoordigheid van getuigen, die aan de daarvoor gestelde eisen beantwoorden.

Schriftelijke vastlegging van het contract, hoe zeer gebruikelijk, is daarbij niet essentieel, laat staan openbare registratie.

De verordening komt echter weer aan de Moslimse leer tegemoet door in een volgend artikel (3) te bepalen, dat echtgenoten, hun bloedverwanten in opgaande lijn, voogd, toeziende voogd en andere belanghebbenden, benevens het openbaar ministerie nietigverklaring kunnen vorderen van een huwelijk, indien bij het sluiten daarvan "de huwelijksvereischten en de formaliteiten van de leer van den Islam niet in acht genomen zijn." Dit is belangrijk, aangezien er (afgezien van die Moslimse landen waar reformisme en soms, met name in Turkije, verwestersing van het recht ver voortgeschreden zijn) nauwelijks één stuk van de Mos-

limse godsdienstige wet bestaat, waarvan de receptie zo algemeen doordrongen is als dat van het formele Moslimse huwelijksrecht.

Het volgende artikel (4) decreteert in zijn eerste lid: "Het overeenkomstig de bepalingen van dit besluit gesloten huwelijk wordt ontbonden volgens de leer van den Islam." Hier wordt een regel gesteld, in zeer algemene termen overigens, waarvan wij aan de hand van feitelijke gegevens hopen aan te tonen, dat zij op merkwaardige – hetgeen niet wil zeggen: afkeurenswaardige – manier wordt gehanteerd door de rechter en opgevat door de justiciabelen. Op deze plaats dient te worden opgemerkt, dat de bepaling, vervat in het tweede lid van dit artikel, "Echtscheiding wordt uitgesproken door den gewonen rechter..." in feite alleen voor de Moslimse vrouw belangrijk is; de man heeft een veel gemakkelijker weg om van zijn vrouw los te komen. Als men ziet, hoe bijzonder moeilijk de traditionele wetsvoorschriften "van de leer van den Islam" het de vrouw maken echtscheiding te verkrijgen, kan men (zoals zal blijken) de merkwaardige Surinaamse rechterlijke praktijk op dit punt te meer interessant vinden. Het zo juist aangehaalde tweede lid legt de rechter, aan wie een eis tot echtscheiding wordt voorgelegd, de plicht op ten behoeve van de belanghebbenden een of twee deskundige personen van de landaard en de godsdienst van partijen aan te wijzen, die "als adviseurs ten aanzien van het voor hen terzake geldende recht de terechtzitting bijwonen."

Voorzover mij is kunnen blijken, is in Suriname geen enkele werkelijk deskundige [1] in klassieke rechtsvoorschriften van de Moslimse plichtenleer – hetzij van de Sjafi'itische, hetzij van de Hanafitische school – aanwezig. Mocht deze uitspraak juist zijn, dan neemt dit niet weg, dat de raadpleging door de rechter van Moslimse voorgangers, die in eigen kring een zeker gezag hebben, toch een zeker nut heeft. Immers zij geven dan toch blijkbaar de in hun kring gevormde rechtsopvattingen of gevoelens van billijkheid weer.

Echtscheidingsgedingen komen onder Surinaamse Moslims alleen voor op eis van de vrouw of haar partij. Immers, 'de leer van den Islam' kent aan de man het eenzijdige verstotingsrecht toe (volgens de daarbij behorende regelen), dat hij hanteren kan, zonder aan wie ook verantwoording schuldig te zijn en volkomen onafhankelijk van de wil van de vrouw (gelijk zij ook op herroeping der verstoting binnen een voorgeschreven termijn

[1] Ik bedoel vooral iemand voor wie de bronnen toegankelijk zijn door studie b.v. in Kairo of Mekka.

geen invloed heeft). Misschien kan men het betreuren, dat dit stuk wetgeving, dat de Moslimse regelen op het stuk van meervrouwendom ter zijde gesteld heeft, niet verder gegaan is en de Moslimse echtgenoot zijn eenzijdige verstotingsrecht niet tegelijkertijd onthouden heeft. Immers tegen dit subjective recht van de man is geleidelijk in meer dan één Moslims land verzet ontstaan, in het bijzonder van de kant van vrouwenverenigingen.[1]

Intussen houdt het derde lid van artikel 4 rekening met een specifieke instelling der Javanen, aannemende, dat Javaanse contractarbeiders dit instituut wel uit hun stamland zullen hebben meegebracht. "Onder verstooting wordt mede verstaan de op verzoek van de vrouw genomen beslissing van de huwelijksbeambte in wiens ressort de man woonachtig is, dat één der voorwaarden, vermeld in de ten bate van de vrouw bij het aangaan van het huwelijk door den man uitgesproken voorwaardelijke verstootingsformule (ta'lik), is vervuld." Deze ingewikkelde zinsnede betreft een Javaans instituut, dat ook buiten Java in de Moslimse samenleving ingeburgerd is, waarvan de overlevering wil, dat het is ingesteld door een der eerste Moslimse vorsten. De rechtsfiguur is, dat de man, onmiddellijk na de sluiting van het Moslimse huwelijkscontract als onherroepelijke gelofte uitspreekt: indien ik dit of dat doe of nalaat, ten nadele van mijn vrouw, en zij heeft er bezwaar tegen, en doet daarvan aangifte, dan heeft verstoting (talak) plaats gehad; hetgeen dus zeggen wil, dat ook zonder enig verder toedoen van de man de vrouw geacht wordt verstoten te zijn, wanneer zij te bevoegder plaatse haar klacht met recht heeft ingediend. Zodat de termijn van drie menstruatieperioden ingaat, welke tot definitieve ontbinding van het huwelijk leidt.[2] Deze instelling heeft op Java en elders de strekking de positie van de vrouw, in het bijzonder in geval van kwaadwillige verlating (om een Nederlandse term te gebruiken), te beschermen. De echtgenoot spreekt dus op de voorhand een verstoting uit, die 'begint te werken' als een uitdrukkelijk aangegeven voorwaarde in vervulling gegaan is.

De gewone rechter, die Moslimse echtscheidingszaken te be-

---

[1] Het voorbeeld bij uitnemendheid, wat deze activiteit van de vrouwenverenigingen aangaat, is Indonesië.

[2] Zie over dit instituut C. VAN VOLLENHOVEN, *Het adatrecht van Nederlandsch-Indië*, I p. 113 en 579, II p. 187, 188; B. TER HAAR BZN., *Beginselen en stelsel van het adatrecht*, p. 183, 184; J. PRINS, *Adat en Islamietische plichtenleer in Indonesië*, derde druk, p. 125–129.

handelen heeft, is in Suriname volgens artikel 5 van het huwelijksbesluit de kantonrechter, bij wie de eisende echtgenoot een verzoekschrift heeft in te dienen, met omschrijving van eis, van terzake dienende feiten en "bijvoeging van de tot bewijs strekkende stukken." De volgende artikelen verplichten de rechter om als eerste daad na het ontvangen van het verzoekschrift deskundigen te benoemen (in de zin van artikel 4), die te doen beëdigen, en hun de schriftelijke bescheiden te verschaffen, nodig voor hun oordeelsvorming. Ter zitting kan de rechter de deskundigen toestaan vragen te stellen. De rechter dient hen, alvorens hij vonnis wijst, te horen "betreffende de beslissing, die naar hun oordeel volgens de leer van den Islam in de zaak zou behooren te worden genomen" (artikel 10). Hij is uiteraard niet aan het advies gebonden, maar in het vonnis dient van "dit gevoelen der deskundigen melding gemaakt" te worden. Naar analogie van de regels van de burgerlijke stand der andere bevolkingsgroepen wordt een uittreksel van het vonnis "op verzoek van de meest gereede partij ingeschreven in het register van verstootingen van den huwelijksbeambte, in wiens ressort het huwelijk was gesloten" (artikel 11). Hetgeen dan de laatste rechtshandeling is, die de huwelijksontbinding vastlegt en bewijsbaar maakt.

Wat in de overige artikelen geregeld wordt, is, meer nog dan in de eerder genoemde, toepassing van zuiver westerse regelen. Te noemen zijn: ontbinding van bestaande gemeenschap van goederen "of anderszins"; voogdij en toeziende voogdij over de minderjarige kinderen, waarin de kantonrechter desverzocht voorziet; bovendien toepasselijkverklaring van de procedure daarbij te volgen, die in artikel 282 en volgende van het burgerlijk wetboek is vastgelegd.

Trouwens – dit moge nog eens gezegd worden – het gehele Surinaamse burgerlijk wetboek is behoudens de genoemde afwijkingen op Surinaamse Moslims van toepassing. Het huwelijksbesluit regelt verder nog enkele afwijkingen, waarvan de belangrijkste is dat de volle ouderdom van 19 jaar, die een minderjarige moet hebben bereikt, om een natuurlijk kind te kunnen erkennen, tot 16 jaar wordt verlaagd. Nu is erkenning van natuurlijke kinderen door een man, naar traditionele Moslimse regels, een onvoorstelbare rechtsfiguur. Een man kan kinderen hebben a) van een of meer van zijn vrouwen, b) van zijn slavinnen, die zijn concubines kunnen zijn. Deze laatste situatie, die het bestaan van slavernij veronderstelt, komt – behoudens mogelijk in Saoedi Ara-

bië? of in Moslimse delen van Ethiopië? – niet meer in Moslimse landen voor.

Juynboll, in zijn klassiek geworden boek over de "Mohammedaansche Wet," kwam tot de conclusie dat kinderen, volgens die wet, slechts òf wettig, òf onwettig kunnen zijn. "Eene onderscheiding tusschen erkende en niet-erkende onwettige kinderen wordt daarbij niet gemaakt. Tusschen eenen man en zijne onwettige (d.w.z. in ontucht verwekte) kinderen daarentegen bestaat volgens de wet geene rechtsbetrekking hoegenaamd, geene bloedverwantschap, geen erfrecht, geene rechten noch plichten ten aanzien van verschuldigd levensonderhoud," Daarentegen is "de rechtsbetrekking tusschen de moeder en hare buiten wettige vereeniging verwekte kinderen... van rechtswege geheel dezelfde als die tusschen haar en hare wettige kinderen. Want volgens de wet ontstaan door het feit der geboorte op zichzelf tusschen eene vrouw en haar in ontucht verwekt kind alle gewone betrekkingen van bloedverwantschap, erfrecht, wederzijdschen onderhoudsplicht, enz...." [1] Het is mij niet bekend, in hoeverre Moslimse Surinamers van dit instituut der erkenning, dat voor hen door de bovenvermelde leeftijdsverlaging in ruimere mate toegankelijk is dan voor andere Surinaamse burgers, gebruik hebben gemaakt.

Belangrijk is evenwel artikel 20: "Het sluiten van een huwelijk volgens de leer van den Islam moet, op straffe van de in dit besluit bedreigde boeten, geschieden onder toezicht van de door de Overheid daatoe aangewezen huwelijksbeambten." Hiermee is een bepaling ingevoerd, die in zekere zin aan het Moslimse huwelijk zijn strikt privaatrechtelijke karakter ontneemt, althans daaraan afdoet. De bepaling sluit evenwel nauw aan bij de aloude behoefte in de landen van Islamitische cultuur om van de bijstand van een deskundige in zaken der Moslimse wet of zelfs van een officiële huwelijksbeambte gebruik te maken. Om tweeërlei reden: er is allereerst de noodzaak van publiciteit, die zulk een gewichtige instelling als het huwelijk, waar ook ter wereld, behoeft; er is ten tweede het feit, dat de geldigheid van een Moslims huwelijk door de plichtenleer afhankelijk wordt gesteld van nauwkeurige inachtneming van de voorgeschreven formules. Zo is ook de ontwikkeling geweest in het stamland der Surinaamse Javanen, sinds dit in de 16e en 17e eeuw geïslamiseerd werd.

Voordat de hier besproken wetgeving tot stand kwam (dus voor 1940) was, zoals uit de discussie in de Staten van Suriname is gebleken, door eigen initiatief der Surinaamse Moslims reeds zulk een groep van huwelijkshelpers of deskundigen uit eigen, kring, zowel onder Voorindische als onder Javaanse Surinamers,

[1] Th. W. Juynboll, *Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche Wet*, vierde druk, 1930, p. 218. Juynboll volgt de Sjafi'itische school; de Moslimse Hindostanen zijn veelal Hanafieten.

opgekomen, al mag hun deskundigheid niet hoog worden aangeslagen.[1]

Door het huwelijksbesluit is hun bestaan sinds meer dan twintig jaar gewettigd en hun positie heeft het nodige gewicht gekregen door hetgeen verder daaromtrent in artikel 20 is bepaald. Logische consequentie van hetgeen in het eerste lid is vastgelegd en in overeenstemming met de praktijk in Moslimse cultuurlanden is wat het tweede lid bepaalt: "Van talak (verstootingen) van volgens de leer van den Islam gehuwde vrouwen en van roedjoe (herroeping van die verstootingen) moet... aan de in het vorige lid bedoelde huwelijksbeambten worden kennis gegeven." En het derde lid verklaart deze officieel aangewezen huwelijksbeambten uitsluitend bevoegd tot ambtelijk toezicht bij huwelijkssluiting onder Moslims, bij verstoting en verstotingsherroepingen.

Wat het Huwelijksbesluit Hindoes aangaat, hierover behoeft niet even uitvoerig gehandeld te worden; deze regeling plaatst de Hindoese Surinamers in dezelfde positie als hun Moslimse landgenoten; zij kunnen huwen naar keuze volgens de regels van het Surinaamse burgerlijk wetboek, of volgens deze bepalingen in verband met de verordening van 1907; òf zij kunnen huwen "volgens de leer van het Hindoeïsme, met inachtneming van de bepalingen van dit besluit." Doch vrij wat minder voorschriften van het burgerlijk wetboek zijn buiten werking gesteld voor wat wij hier kortweg noemen een Hindoes huwelijk dan voor een Moslims. Het belangrijkste is, dat voor het Hindoes huwelijk de titels X en XI ("ontbinding van het huwelijk"; "scheiding van tafel en bed") toepasselijk zijn gebleven. Voor het overige komt wat buiten werking gesteld is in hoofdzaak overeen met wat het

---

[1] Vergelijk WENSINCK & KRAMERS, *Handwörterbuch des Islam*, 1941 s.v. Nikah. "Eine Mitwirkung der Obrigkeit... ist nicht vorgeschrieben. Da man aber auf die Erfüllung der Formalitäten des Heiratsvertrages, von denen die Gültigkeit der Ehe abhängt, allgemein sehr viel Wert legt, pflegt man dieses wichtige Rechtsgeschäft nicht ohne den Beistand eines erfahrenen Sachverständigen abzuwickeln. So findet man überall Leute, die diese Tätigkeit gewerbmässig ausüben und gewöhnlich unter der Aufsicht des *Ḳāḍī* stehen. Ihre Mitwirkung besteht darin, dass sie den Parteien die notwendigen Formeln vorsprechen oder selbst als Bevollmächtigte der einen, meist des *Walī* der Braut, auftreten. Diese berufsmässigen Sachverständigen sind in der Gegenwart in den meisten islamischen Ländern zu Regierungsbeamten geworden,... deren Mitwirkung zum Abschluss einer gesetzlich gültigen Ehe notwendig ist."

besluit omtrent Moslimse huwelijken daarvan zegt, voorzover het de derde en vierde afdeling van de tweede titel, en de vierde titel van het Eerste Boek betreft (artikel 2 van het besluit). En zoals Moslimse echtgenoten, hun bloedverwanten in de opgaande lijn, voogd, toeziende voogd, of andere belanghebbenden, en ook het openbaar ministerie de nietigverklaring kunnen vorderen van een huwelijk bij het sluiten waarvan "de huwelijksvereischten en de formaliteiten van de leer van den Islam" niet in acht genomen zijn, zo ook in geval van een Hindoes huwelijk, indien "de hulijksvereischten en de formaliteiten van de leer van het Hindoeisme niet in acht genomen zijn."

Maar dan komt een voorschrift, dat geen parallel vindt in de 'Moslimse' regels: "Huwelijksbeletselen volgens de leer van het Hindoeïsme, welke zijn gegrond op de opvatting, dat het hulijk als zoodanig niet ontbonden kan worden, worden niet erkend, en kunnen niet tot nietigheid leiden" (artikel 3).

De beschrijver van "Cultus en ritueel van het orthodoxe Hindoeïsme in Suriname," pater De Klerk, constateert, dat "voor de oude Indische rituaal- en wetboeken... het eenmaal gesloten ...huwelijk eigenlijk onontbindbaar" is. Zelfs in geval de man "om ernstige reden, b.v. echtbreuk, zijn vrouw verstoten" heeft, kan de verstoten vrouw niet opnieuw trouwen. Dan voegt hij daaraan toe: "In Suriname kwam vóór het huwelijksbesluit van 1940 religieuze echtscheiding onder de Hindoes niet voor en slechts bij uitzondering burgerlijke echtscheiding, n.l. bij hen, die volgens het burgerlijk wetboek van Suriname getrouwd waren. Verstoting had echter meermalen plaats en de vrouw ging dan gewoonlijk in concubinaat met een andere man leven, terwijl de man eveneens een andere vrouw, met of zonder huwelijksverband tot zich nam. Na het huwelijksbesluit van 1940, waarbij het aangaan van het ritueel Hindoe huwelijk in het kader van het Surinaamse burgerlijk wetboek en ontbinding daarvan door de burgerlijke rechter mogelijk werd gemaakt, zijn burgerlijke echtscheidingen van zulke rituele huwelijken talrijk geworden." Onder religieuze echtscheiding verstond de schrijver, "ontbinding van een huwelijk, dat alleen volgens het Hindoe-ritueel gesloten was en geen geldigheid had voor de Surinaamse wet."

Terwijl, zoals ook pater De Klerk constateert, het oorspronkelijke Hindoese huwelijk in wezen polygynisch is, handhaaft het besluit onder meer artikel 80 van het Surinaamse burgerlijk wetboek voor deze huwelijken. De Klerk zegt daarover, dat, terwijl meervrouwendom in India zelf reeds lang "betrekkelijk

zelden" voorkwam, "in Suriname... vóór 1940 onder de Hindoes monogamie regel en polygamie uitzondering " was.[1] Dit voorschrift heeft dus nimmer tot bezwaren aanleiding gegeven.

In het negende artikel van het besluit wordt uitdrukkelijk toegestaan, dat een Hindoes huwelijk kan worden aangegaan ten overstaan van een niet door den Gouverneur als huwelijksbeambte aangewezen bedienaar van den godsdienst, wanneer bij een der aanstaande echtgenooten ernstige gewetensbezwaren bestaan tegen het aangaan van het huwelijk ten overstaan van den bevoegden huwelijksbeambte." De gevolgen daarvan worden, wat inschrijving betreft, geregeld. Deze bepaling was in 1940 nodig, aangezien de Surinaamse Hindoe-samenleving, gelijk iets later de Moslimse, in twee groepen was uiteen gevallen: [2] de traditionelen en de reformisten, Sanātan Dharm en Arya Samaj.

De overige voorschriften, formeel en administratief recht, alsook strafbepalingen bevattend, laten wij buiten bespreking.

Summa summarum kan worden gezegd, dat de dusgenaamde Aziatische huwelijkswetgeving alleen en uitsluitend Aziatisch is, in zoverre zij voor de totstandkoming van huwelijken een stuk formeel huwelijksrecht heeft ingevoerd voor Islamitische en Hindoese Surinamers, maar tegelijkertijd daarvan niet meer heeft gemaakt dan een inzetsel van formeel recht, geheel ingekapseld in westerse burgerlijke-stand-bepalingen. Verder is dit stuk wetgeving, speciaal wat de Moslims betreft, op het gewichtige punt der huwelijksontbinding in zoverre Aziatisch, dat het eenzijdige verstotingsrecht van de man is gehandhaafd, hetgeen een stuk materieel recht te noemen is en in feite een zuiver privaatrechtelijke weg naar huwelijksontbinding, buiten de rechter om.

De algemene tendentie van beide stukken wetgeving is – anders dan destijds de Staten het zagen – gericht op een sterke verwestersing van de rechtsbegrippen, zowel bij Hindostaanse als bij Javaanse Surinamers.

---

[1] C. J. M. DE KLERK C.s.s.R., *Cultus en ritueel van het orthodoxe Hindoeïsme in Suriname*. Leiden 1951, p. 195, 196, 197 en n. 162.

[2] DE KLERK, p. 23,24. Hieraan dient te worden toegevoegd, dat reeds in de jaren veertig in het district Suriname voor deze twee richtingen afzonderlijke huwelijkssluiters werden aangewezen en bovendien afzonderlijke voor de 'laagste' kaste.

IV

In hoeverre heeft, wat de evolutie der rechtsbegrippen aangaat, deze strekking van de beide besluiten doorgewerkt in de gedachtenwereld en het gedrag der onderdanen?

Er is een probleem, waarop de Staten destijds tercht gewezen hebben – het was nu eenmaal een dispuut tussen gelijk en gelijk – toen zij namelijk betoogden, dat het gehalte, de kennis, de ontwikkeling van al die Islamitische en Hindoese huwelijkssluiters, die men officieel zou gaan aanstellen, onvoldoende was. Laat ons erbij voegen, dat de kennis der hogere dienaren van het Bestuur omtrent Hindoeïsme of Islam ook zeer onbevredigend was en is.

Zoals uit de verhandelingen tussen gouverneur en Staten van voor 1940 reeds bleek, waren er al lang uit de samenleving van zowel Hindostani's als Javanen mensen voortgekomen, die als priesters, pandits der Hindoes, dan wel als wetgeleerde voorgangers der Islamieten hetzij de Hindoese huwelijksritus, hetzij de totstandkoming van het Moslimse huwelijkscontract leidden.

Het Hindoese huwelijk is, vooral in de kring van wat pater De Klerk het orthodoxe Hindoeïsme noemt, een zeer lange reeks van magisch-religieuze plechtigheden; hij heeft 65 bladzijden nodig om ze voor Suriname alle te beschrijven.

In de lijsten van degenen, die als particuliere huwelijkssluiters in Hindoeïstische of Moslimse kring waren aanvaard, opgenomen in de Handelingen van de Staten bij de besprekingen over de ontwerpen-huwelijksbesluit, leest men onder het hoofd 'bijzonderheden' achter sommige namen heel merkwaardige dingen. Zo wordt van een reeks pandits achtereenvolgens gezegd: "voltrekt huwelijken en doopt als hij daarvoor wordt aangezocht"; "voltrekt huwelijken, doch doopt niet"; "voltrekt huwelijken en doopt"; "doopt niet doch voltrekt huwelijken" – en als climax van dit alles – "sluit huwelijken in een kerk; houdt iederen Zondag kerkdienst; verricht een korte dienst bij begrafenissen; houdt een huwelijksregister." Van Moslimse voorgangers wordt gezegd: "doopt en voltrekt huwelijken"; van een ander "houdt kerkdiensten, sluit huwelijken, die ingeboekt worden; leest bij begrafenissen uit de Pangoera; zorgt voor bereddering van boedels." Moslimse voorgangers worden daar als 'schriftgeleerde' of 'deskundige' aangeduid.[1]

In dit officiele stuk weerspiegelt zich het syncretistische taalgebruik, dat men zich in Suriname, wat de zaken van de godsdienst betreft, veroorlooft, zoals ook het Hof van Justitie een Islamitisch huwelijkscontract ergens een 'kerkelijk huwelijk'

---

[1] Bijlagen 1936–1937, 22, 23.4, p. 11–13.

heeft genoemd.[1] Tot op zekere hoogte is dat begrijpelijk: zelf was ik getroffen door het feit, dat een heiligdom van de Arya Samaj – die nagenoeg zuiver monotheïstisch is geëvolueerd – zoveel kenmerken vertoont van een (protestantse) kerk: de katheder, de opstelling van rijen stoelen, en zelfs het bordje, waarop te zingen liederen kunnen worden aangegeven, ontbrak niet. En geen goden-voorstellingen, wèl portretten van stichters en plaatselijke aanzienlijken.

Wat het bezwaar van de Staten betreffende het gehalte der huwelijkssluiters aangaat, dat is nog steeds sterk voelbaar. Misschien het meest voor de Javaanse plattelanders, die in het algemeen verstoken zijn van enigszins ontwikkelde imams. [2]

Een oude dove voorganger in een Javaanse polder in het distrikt Commewijne kon zelf geen Latijnse letters lezen, maar zijn dochter hield het register van huwelijkssluitingen bij. De verstotingsregisters werden echter op het distriktskantoor bijgehouden; men volstond met het doorgeven van de gegevens. Hoewel de hier bedoelde polder een dorpsgemeenschap is met eigen dorpshoofd, bleek, dat de man bezwaarlijk als dorpsvoorganger kon worden beschouwd. Zijn huwelijkssluiters-ressort viel niet samen met de grenzen van de dorpsgemeenschap.

In het overwegend 'Javaanse' district Commewijne heeft men, hoewel formeel in strijd met de voorschriften, de dubbelen van de huwelijksregisters in bewaring op het kantoor van de districtscommissaris te Nieuw-Amsterdam. Dit om te voorkomen dat de registers in handen van de huwelijkssluiters verloren zouden gaan. Van de dertien Javaanse huwelijkssluiters, die in 1960 in het district officieel waren aangesteld, was er slechts één die zijn naam kon schrijven. Derhalve valt de verantwoordelijkheid voor het bijhouden van al deze registers, inbegrepen de verstotingsregisters, geheel toe aan het districtskantoor, waar het gewoonlijk de tolken zijn, die het werk doen. Voor de Hindostaanse minderheid in dit district, voorzover Islamitisch, zijn er drie voorgangers, die officiële huwelijkssluiters zijn. Omdat zij meer geletterd zijn, hebben zij de registers, ook de verstotingsregisters, wel

---

[1] Surinaamse Jurisprudentie 1956, no. 15, p. 36 en J. PRINS, Een Surinaams rechtsgeding over een Moslimse verstoting. *N.W.I.G. 42*, 1963, p. 206.

[2] Imam is, althans in officiële stukken, de tegenwoordig meest gebruikelijke aanduiding voor voorgangers-huwelijkssluiters.

onder zich.[1] De praktijk in andere districten komt met die van Commewijne in hoofdzaak overeen.

Opgemerkt moet worden, dat beide huwelijksbesluiten er in voorzagen, dat Islamitische of Hindoese verbintenissen, vóór de datum van hun inwerkingtreding gesloten, alsnog gedurende twee jaar konden worden ingeschreven in nieuwe, speciale registers der huwelijkssluiters. Hierdoor werden deze verbintenissen gelijk gesteld met wettige huwelijken, gesloten op de voet van deze besluiten; de daaruit voor de dag der inschrijving geboren kinderen zijn derhalve wettig.

Wat de werking van deze huwelijksbesluiten in de praktijk aangaat, zijn de districten Suriname en Commewijne hoofdzakelijk van belang: het eerste heeft een overwegend Hindostaanse, het tweede een overwegend Javaanse bevolking. Volgens door mij daar van de districtskantoren verkregen gegevens, waren de bestuursambtenaren, nadat die besluiten een jaar of tien gewerkt hadden, van mening, dat de nieuwe regelingen in het algemeen een succes waren. Alleen was van de overgangstermijn, die de besluiten stelden, te weinig gebruik gemaakt. Verlenging van die termijn werd destijds niet nodig geacht, immers, zo oordeelde men, een ieder kon die wettiging ten allen tijde verkrijgen door een burgerlijke standshuwelijk. Merkwaardig zijn de gegevens uit de oorlogsjaren 1941 tot en met 1944. In de beide genoemde districten gezamelijk werden in die jaren 3741 huwelijken van Hindostanen gesloten volgens de regelen der Aziatische huwelijkswetgeving en 508 volgens die van de burgerlijke stand. Voor Javanen waren de cijfers: 2644 en 46.

De nieuwe regelingen schenen toen al heel populair te zijn geworden, en ook het burgerlijke standshuwelijk scheen veel meer gezocht. Maar: "het relatief hoge cijfer van de Hindostanen gaat nagenoeg geheel terug op het jaar 1942, en wel bepaaldelijk in verband met omstandigheden, samenhangend met de oproeping in werkelijke militaire dienst van schutterijplichtigen (kostwinnersvergoeding)."[2]

Wat betreft de Javaanse Surinamers, die niet allen van geboorte

---

[1] Ik dank deze en andere gegevens aan de welwillendheid van de districtscommissaris van Commewijne, de heer JAMES DOUGLAS, en aan zijn tolk, de heer S. HARDJO. Aan beide heren nogmaals mijn dank.

[2] Rapport van de tolk in de Hindostaanse talen M. A. JABBER, 9 maart 1954. (Archief van het Ministerie van Justitie.)

of afstamming Javanen zijn, maar voor een deel Soendanezen, hun typisch Indonesische gewoonten of eigenaardigheden bezorgen de bevolkingsregisters voor 'Aziaten' velerlei moeilijkheden.

Het voorschrift, al tientallen jaren oud, dat een ieder een voornaam en familienaam moet aanemen, wordt alleen door de allerjongste generatie, die beter onderwijs gehad heeft, goed begrepen. De oude uit Java bekende gewoonte om van naam te veranderen, b.v. bij de geboorte van een zoon, of ter vermijding van rampspoeden die blijkbaar aan een eerder gedragen naam verbonden zijn, is ongetwijfeld onder Javaanse Surinamers niet uitgestorven. Zo vindt men wie bij zijn geboorte Poriman heette terug in de huwelijksregisters als Dipowidjojo; Lee Eugène Ponidin als Karyosemito, àls men ze vindt! Soms, wanneer de bruigom of de bruid als voor- en achternaam twee Javaanse namen heeft, kunnen noch hij of zij, noch de huwelijkssluiter uitmaken, wat voornaam en wat familienaam is. Zoals de eerder vermelde rapporteur aan de in 1953 benoemde commissie (zie p. 86) schreef "en wanneer geslachtsnamen en voornamen worden vermeld doen zij [de huwelijkssluiters] het in de meeste gevallen verkeerd, dan is de voornaam voor de geslachtsnaam en omgekeerd." Deze rapporteur laat overigens blijken, dat naamsverwarringen ook bij de Hindostaanse huwelijkssluiters voorkomen.

Het doorlopen bij wijze van steekproef van enkele lijsten van huwelijken, geboorten, sterfgevallen uit Paramaribo, zoals die regelmatig in de bladen onder het opschrift 'Burgerlijke Stand Paramaribo' verschijnen, heeft bij mij de indruk gewekt, dat het gebruik van Europese voornamen in de verstedelijkte Hindostaanse kring reeds sterk is doorgedrongen, speciaal bij hen, wier familienaam afkomst uit een 'hogere' kaste doet vermoeden.

Ook vindt men vaak merkwaardige combinaties van 'Oost' en 'West' als voornamen. Voorbeelden (waarbij geslachtsnamen achterwege blijven): Nelly Chandrawaty en Mahabal Julius; Wilhelmina naast Giwar Wilfred; Annie Sylvia Indranie, Raymond Maniran, Eugène Joesoef, Rosaline Chanderwatie, Johan Balwant, Elisabeth Kamla Debie, Victoline Lachminia, Juliana Safoera, etc. Zelden is er sprake van maar één voornaam. En hoewel er slechts 5000 Javaanse Surinamers in Paramaribo wonen, levert deze steekproef ook Javaanse voorbeelden van zulke 'Oost-West' combinaties op, zoals de dubbele voornamen Kemis Hendrik, Willem Poniman (mogelijk Christenen); Helouise Roebinem, Lona Waginem, Riginia Moerselien, Sonny Legimin –

ook het jongetje Hendrik Legimin, over wiens merkwaardige geboortegeschiedenis nog gehandeld zal worden. Dit door de elite dezer volksgroepen gegeven voorbeeld zal ongetwijfeld, als 'sinkendes Kulturgut,' in steeds bredere kring doorwerken,[1] zodat met de gang der generaties de namenkwesties zullen verdwijnen.

Afgezien van de weinige geschiktheid van Javaanse huwelijkssluiters in het bijzonder, raken Javanen gemakkelijk in de knoop met de regelen van de burgerlijke stand. Javaanse eigenaardigheden en denkwijzen, die de houding bepalen tegenover zulke strikte regelen als de burgerlijke stand stelt, komen uit in de volgende geschiedenis: In een strafgeding wordt aan zekere Wongsodikromo Sakimin, alias P., ten laste gelegd, dat hij opzettelijk in een geboorteacte (uit 1956) de valse opgave heeft verstrekt, dat een kind (waaraan de namen Hendrik Legimin zijn gegeven) geboren zou zijn uit zijn echtgenote Roesijem Sastrosoedarmo. Hij wist evenwel, dat de werkelijke moeder Kloempoek Ngasirin was, de echtgenote van Ngatimin Saridjo. Dit alles had hij gedaan "met het oogmerk, om deze acte te gebruiken en/of door anderen te doen gebruiken als ware zijn opgave in overeenstemming met de waarheid; uit welk gebruik enig nadeel kan ontstaan."

De vrouw van P., aan welke ten onrechte het moederschap was toegeschreven, was voor de tweede maal gehuwd. De eerste maal met de Javaanse Islamiet O.; dit huwelijk was door verstoting ontbonden. Later hertrouwde zij met P. die evenals zij, lid was van de Evangelische Broedergemeente. Voor zij met O. trouwde, was zij P.'s concubine geweest. Zij had geen kinderen.

P. verklaarde voor de rechter dat hij eerst Bok. A. tot concubine had gehad; geen kinderen. In 1954 was hij met Roesijem Sastrosoedarmo getrouwd; geen kinderen. Kloempoek was door haar wettige echtgenoot 'gelaten' (= in de steek gelaten) en vertoefde veel ten huize van het echtpaar P. De man P. knoopte sexuele relaties aan met Kloempoek en verwekte het kind, nu als Hendrik Legimin bekend. Haar zwangerschap schiep even een probleem, maar men vond de elegante oplossing, dat dit kind in P.'s familieboekje zou worden ingeschreven. Het kind was immers echt van hem. De oplossing werd goedgekeurd door de aanstaande moeder zelf, door háár moeder en door P's echtgenote. Kloempoek werd te goeder tijd, met P's. familieboekje, in het Sint-Vincentius Ziekenhuis opgenomen en beviel, als P.'s echtgenote Roesijem ingeschreven, van dit zoontje. Deze oplossing was, zo verklaarde P.'s echtgenote zelf, voor haar heel aantrekkelijk; zij had er zich over verheugd, dat een kind als haar, Roesijem's eigen kind zou worden ingeschreven in het familieboekje. Zo waren dus alle partijen het volkomen eens. Kloempoek was intussen in feite nog wettig gehuwd met de man, die haar in de steek had gelaten.

---

[1] Ook uit processtukken blijkt deze voorkeur voor 'Oost-West' namen. Zie verder *Mens en leven in India*, Suriname's culturele achtergronden, 2, uitgave Bureau Volkslectuur, Paramaribo 1961, p. 62: "Maar hoe vaak is 'Djahan' of 'Djaan' al niet 'Jan', 'of 'Hari' niet reeds 'Harry' geworden, of wordt 'Krisjna' niet afgekort tot 'Chris'?"

Uit het dossier bleek mij niet, wie er belang bij had of kreeg de zaak aan te brengen.

Dat het familieboekje iets aantrekkelijks heeft voor de eenvoudige Javaan, blijkt ook uit een ander geval. Toen Karmi, een jonge vrouw van de plantage Peperpot, die samenleefde met zekere W., later met de man M., zwanger was geworden, had ze geen familieboekje. Toentertijd was haar moeder Karsem (wier onwettige dochter zij was) gehuwd met zekere Salim die derhalve naar Surinaams spraakgebruik, haar 'kweekvader' was. Toen haar een dochtertje werd geboren, besloot men het kind maar in het familieboekje van grootmoeder Karsem in te laten schrijven, waartoe Salim graag meewerkte, zodat in de burgerlijke standsacte te lezen staat: Asmiran Salim, wonende op de plantage Peperpot (in waarheid "De drie gebroeders") heeft verklaard, dat uit zijn echtgenote Karsem S. is geboren een kind van het vrouwelijk geslacht, genaamd Karsini."

Tenslotte heeft Karsem er blijkbaar bezwaren tegen gehad voor de moeder van haar kleindochtertje door te gaan. Zij verzocht verbetering van de geboorteacte. Waarom? Naar zij zeide, op verzoek van M., de ware vader, zodat het kind in het familieboekjevan M. kon worden ingeschreven. Blijkbaar was M. intussen officiëel getrouwd? En inderdaad met de moeder van het kind? Dit bleek niet uit de stukken. Er is in elk geval een familieboekje...

De klacht in de eerste bestuursrapporten, die de werking der Aziatische huwelijkswetgeving behandelden, was dat vooral de Javanen niet de minste waarde aan familieboekjes hechtten, noch van het nut ervan enig begrip hadden. Hoewel de bovengenoemde rechtszaken niet bepaald aantonen, dat men sindsdien tot het juiste begrip is gekomen, tot een zekere waardering ervan dan toch wèl.

V

De vraag in hoeverre het gedrag en de gedachtenwereld der justiciabelen zich aanpast aan het opgelegde recht, is onvoldoende beantwoord met de bespreking van het euvel der niet-onderlegde en onvoldoende betrouwbare huwelijkssluiters. En evenmin met die van aanpassingsverschijnselen als de naamgeving.

Het recht, waaraan de Hindostani's en na hen de Javanen die in Suriname zijn gekomen en gebleven, werden onderworpen, was hun vreemd. Hun 'rechtsgedweeheid' (om een term van Bouman te gebruiken) moge altijd groot geweest zijn voorzover het vreemde recht hen in allerlei opzicht dwong, tenslotte moet onder hen enige vertrouwdheid met dit recht groeien. Het blijft wenselijk voor de onderzaat, dat er een "zekere overeenstemming

wordt bereikt tussen zijn morele gevoelens en de meeste wettelijke voorschriften." [1]

Reeds eerder werd opgemerkt, dat Kielstra's Aziatische huwelijkswetgeving, hoe zeer deze voor hen een tegemoetkoming was wat Hindoese en Moslimse huwelijksvormen betreft, de Hindostanen zowel als de Javanen in wezen verder vooruitdrong op de weg naar westers recht. Daarom kan de vraag gesteld worden, in hoeverre ook, wat aangaat echtscheiding, verstoting en voorwaardelijke verstoting, de rechtsopvattingen van de Aziaten tenderen in de westerse richting.

Allereerst trekt het de aandacht, dat Aziaten in toenemende mate een huwelijk sluiten volgens de regelen van de burgerlijke stand.

In het door en door landelijke distrikt Commewijne met zijn ongeletterde Javaanse huwelijkssluiters, sloten in de jaren 1950 tot '60, 145 Islamitische paren van Javaanse herkomst een huwelijk volgens de burgerlijke stand. Hetzelfde deden 31 Hindostaanse Moslimse echtparen. Deze huwelijksvorm is onder de Javanen nog verreweg in de minderheid, vergeleken bij de huwelijken op de voet van het Huwelijksbesluit Mohammedanen aangegaan. Het onderstaande staatje leert, dat tegenover genoemd aantal burgerlijke standshuwelijken een aantal van totaal 2477 Moslimse Javaanse huwelijken staat.

Mohammedaanse huwelijken in het district Commewijne[2]

	1950	*1951*	*1952*	*1953*	*1954*	*1955*	*1956*	*1957*	*1958*	*1959*
Javaanse Moslims										
Huwelijken	508	302	325	350	193	183	155	149	146	166
Huwelijks-ontbindingen	112	117	103	112	82	81	53	55	60	42
Hindostaanse Moslims										
Huwelijken	7	7	6	6	9	5	12	9	13	13
Huwelijks-ontbindingen	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0

Voor de sprongsgewijze daling in het aantal Moslimse Javaanse huwelijken, dat geregistreerd werd, in 1951 en in 1954 ontbreekt

---

[1] P. J. BOUMAN, *Sociologie: begrippen en problemen*. 1950, p. 102,103.
[2] Gegevens van het districtskantoor te Nieuw-Amsterdam.

mij een verklaring, evenals voor geringere, maar aanhoudende daling in de daaropvolgende jaren. Eerst 1959 vertoont weer wat stijging.

Tegenover het getal der huwelijkssluitingen staat het opmerkelijk hoge aantal verstotingen (althans: ontbindingen) dat schommelt tussen ruim 22% (1950) en ruim 40%. Wat statistisch bekend is van het naoorlogse Java, vooral West-Java, vertoont echter in het algemeen nog hogere percentages, zodat hierin de Commewijnse appel niet ver van de Javaanse boom is gevallen.

Bij de Hindostaanse Moslimse minderheid sloot men in deze jaren totaal 87 Moslimse huwelijken. De reeds genoemde 31 burgerlijke standshuwelijken tonen dus aan, dat het laatste type huwelijk staat tegenover het eerste als ongeveer 1 : 2,8. Hetgeen bewijst, dat onder de Moslimse Hindostani's – overigens een landelijke, vermoedelijk conservatief georiënteerde groep – een krachtige tendentie naar westers huwelijksrecht moet bestaan.

Bijzonder interessant is het verzoekschrift, dat de traditioneelgezinde Hindoese vereniging Sanātan Dharm 7 december 1954 heeft gericht aan de Gouverneur. De vereniging klaagt daarin over het grote aantal mislukte huwelijken en echtscheidingen in eigen kring.[1] Zij stelt de vraag, of een echtpaar, dat in een echtscheidingsproces is verwikkeld, niet door de rechter zou kunnen worden verwezen naar het bestuur der 'gemeente.' Met 'gemeente' bedoelt de vereniging de eigen godsdienstige gemeenschap. Het gebruik van de term zelf is reeds een stukje acculturatie! Die rechterlijke verwijzing zou er dan toe kunnen dienen, dat Hindoese pandits de gelegenheid krijgen verzoeningspogingen bij de procederende echtparen te ondernemen.

Gelijk reeds bleek, zijn de titels van boek I van het Surinaams burgerlijk wetboek, die ontbinding van het huwelijk en scheiding van tafel en bed behandelen, op het Hindoese huwelijk toepasselijk. Dit betekent, dat ook de procesregelen en de voorgeschreven rechterlijke verzoeningspogingen voor deze huwelijksvorm gelden.

Een van de problemen – niet uitdrukkelijk genoemd in het verzoekschrift – is evenwel dat, nu er een zekere crisis is ontstaan in de Hindostaanse grootfamilie waarvan de echtscheidingsge-

---

[1] Vergelijk J. H. Adhin, Over de joint family der Hindostanen. *N.W.I.G. 40*, 1960, p. 17–27.

dingen getuigen, vele Hindoese echtparen uiteengaan zonder proces en er dus voor rechterlijke verzoeningspogingen geen gelegenheid is. Want de Hindoes vinden over het algemeen de bepalingen omtrent echtscheiding te lastig, gezien de door het burgerlijk wetboek voorgeschreven procedure, waarbij voor echtscheiding in aanmerking komen gevallen van overspel, zware mishandeling, etc. Zulke feiten zijn volgens de Hindoes niet gemakkelijk te bewijzen; bovendien zijn de kosten van een echtscheiding hoog.[1]

De gedachte aan verzoeningspogingen ten behoeve van een twistend echtpaar is intussen, vooral onder Hindoese en Moslimse Hindostani's gemeengoed; men krijgt soms de indruk, dat zich hier een stukje gewoonterecht heeft ontwikkeld. Maar vooral buiten de stad Paramaribo zijn het de districts-commissaris en zijn bestuursopzichters, die door de Hindostani's en Javanen in hun familiezaken worden gehaald en die in vele gevallen van echtelijke tweespalt bijstand moeten trachten te verlenen. "De Distrikts Commissaris wordt bij huwelijksontbindingen altijd geraadpleegd door betrokkenen, zelfs voor dat zij zich bij de pengoeloe vervoegen. Dat is een kwestie van vertrouwen. Een enkel woord van de Distrikts Commissaris is, in geval van twijfel, bij deze eenvoudige mensen vaak van doorslaggevende invloed." [2]

Het verzoek van de Hindoese vereniging Sanātan Dharm gaat uit van het traditionele standpunt, dat een Hindoes sacraal huwelijk onontbindbaar behoort te zijn, en het ligt op haar weg middelen te zoeken om het crisis-verschijnsel, dat o.m. weerspiegeld wordt in de lijstjes van rechterlijke scheidingsuitspraken met talrijke Hindoese namen, welke sommige bladen veelvuldig plubliceren, te bestrijden. Rechterlijke verzoeningspogingen zijn gewoonlijk ontoereikend.

Uit ambtelijke briefwisseling blijkt hoe ook onder bestuursambtenaren het denkbeeld bestaat, dat Moslimse huwelijksbeambten, voor zij de aangifte van een verstoting inschrijven of

---

[1] Ongedateerd rapport (ongeveer 1945) van de Hindostaanse tolk "belast met toezicht over de huwelijken van Aziaten te Paramaribo en in het district Suriname."

[2] Schrijven van de districtscommissaris van Commewijne, Nieuw-Amsterdam 9 september 1960. Voorbeelden van deze ambtelijke bemoeienis in andere districten in: J. PRINS, De Surinaamse bevolking en haar districtscommissarissen. *Mens en Maatschappij 36*, 1961, p. 375 e.v.

doorgeven, de te verstoten vrouw met haar man hebben te ontbieden om de verstoting te voorkomen en verzoening te weeg te brengen. Er is zelfs het geval, waarbij een districtscommissaris voorstelt een huwelijksbeambte te ontslaan, omdat deze een bij hem aangegeven verstoting eenvoudig had geaccepteerd en volstaan had met iemand een briefje ter kennisgeving aan de verstoten vrouw mee te geven. Aanleiding was een klacht van de vrouw, die betoogde, dat zij toch te voren had moeten worden gewaarschuwd door de huwelijksbeambte, die had moeten proberen deze eenzijdige daad van haar gewezen echtgenoot te voorkomen. Hoe zeer het wezen van het verstotingsinstituut juist de volkomen eenzijdigheid is – waar, naar traditionele opvatting, geen mens tussen kan komen – het feit, dat men dit uit het oog verliest en zich de verstoting als min of meer evenwijdig aan het westerse echtscheidingsgeding wil voorstellen, wijst op verandering der rechtsopvattingen onder invloed van het opgelegde algemene recht.

Men kan dus spreken van een groeiende overeenstemming tussen bepaalde morele gevoelens en het opgelegde recht. Anderzijds is er ook sprake van verlies.

Een der klachten over de praktische toepassing der Aziatische huwelijkswetgeving is, dat de voorwaardelijke verstotingsformule nu eens wel, dan weer niet bij Moslimse Javaanse huwelijken wordt vermeld, hoewel de registers daarvoor ruimte openlaten.

Treffender nog is het feit, dat, hoewel het aantal gevallen waarbij een Javaanse man zijn vrouw in de steek laat bijzonder groot is, men moeite heeft, een geval te vinden, waarin de Javaanse gebruik maakt van het haar daarbij gegeven recht bij huwelijkssluiter of bestuursambtenaar aangifte te doen van het feit, dat de voorwaarde voor de verstoting is vervuld. Het lijkt dus verantwoord te zeggen, dat het instituut der voorwaardelijke verstoting onder Javaanse Surinamers zijn betekenis verloren heeft. Tot nadeel voor de rechtspositie der Javaanse vrouw. En de vraag zou gesteld moeten worden, of de wetgever zich haar lot niet nader zou kunnen aantrekken.

Intussen, hoe veel conflicten op huwelijksgebied, hoeveel acculturatievragen ook worden opgevangen op de districtskantoren (zowel voor Hindoes en Moslims als voor Christenen), krachtens de artikelen 5 en volgende van het Huwelijksbesluit Mohamme-

danen staat ook voor de Islamitische vrouw de weg open tot "een eisch tot echtscheiding volgens de leer van den Islam." De kantonrechter, die uitspraak moet doen na advies van deskundigen, heeft dus te interpreteren, wanneer de Islam zulk een scheiding op eis met name van de vrouw toelaat. Zelden zal de man, die verstotingsrecht heeft, als eiser voor de rechter verschijnen.[1] Deskundigen en rechter veroorloven zich, gelukkig voor de eiseressen, een vrije, Surinaamse uitleg van de leer van den Islam op dit punt.

Als voorbeeld moge een zaak uit 1959 dienen betreffende een huwelijk, dat als Moslimse verbintenis dateerde van 1934. Het werd op de voet van het huwelijksbesluit in 1941 ingeschreven met wettiging van één kind. Later werden nog drie kinderen geboren.

Eiseres had vele klachten: mishandeling, bedreiging, zware belediging, geen levensonderhoud; de man werkte niet, was geregeld dronken. Zij werd toegelaten tot bewijs en slaagde daarin op vrijwel alle punten. De rechter concludeerde, dat de bewezen feiten volgens de leer van de Islam de "eis tot echtscheiding kunnen dragen." In een tussenvonnis werd vastgelegd "dat het geponeerde drankmisbruik alleen dan relevant is, indien eiseres bezwaar heeft tegen het nuttigen van te veel sterke drank door gedaagde" waarom zij alsnog verklaarde tegen haar man's drankmisbruik gekant te zijn. De echtscheiding werd uitgesproken.[2]

Wat dronkenschap als scheidingsgrond betreft zijn er parallellen in de rechtspraak. Alcoholgebruik is, zoals bekend, aan alle Islamieten verboden. Was het ooit een Islamitische echtscheidingsgrond? In Suriname is het dat geworden in handen van de vrouw.

Ondanks de 'ontreddering' der administratie, waarvan ambtelijke rapporten getuigen, mogen wij als slotsom vaststellen, dat Kielstra's huwelijksbesluiten veel meer bijdragen tot geleidelijke aanpassing der 'Aziatische' Surinamers aan het algemene Surinaamse recht dan men op het eerte gezicht zou menen.

Komt het tot herziening en verbetering, dan zullen deze in hoofdzaak twee punten moeten betreffen: radikale verandering in het peil van de huwelijkssluiters en de aan hen te stellen eisen; verdere 'verwestersing' van de bepalingen. Wat dit laatste betreft is er één kwestie van werkelijk ingrijpende betekenis, die ongetwijfeld beroering zou teweegbrengen: de afschaffing van het eenzijdige verstotingsrecht van de Moslimse man. In enkele

---

[1] Slechts één geval heb ik in de jurisprudentie gevonden. Generale Rol 1959, no. 7833.

[2] Generale Rol 1959, no. 583.

Moslimse cultuurlanden is men daartoe reeds overgegaan. Vergeleken hierbij lijken andere kwesties, zoals de vraag of de rechtspraak en de burgerlijke stand niet te zeer in Paramaribo geconcentreerd zijn, minder urgent.[1]

Utrecht, december 1962.

---

[1] Gewezen kan nog worden op het in Moslimse kringen gelanceerde idee van een 'verstotingsraad'; op de 'huwelijksraad' in bestuurskringen voorgestaan. Verder zouden de twee volgende stellingen, de eerste door J. H. ADHIN te Groningen verdedigd in 1961 en de tweede door B. PRONK te Leiden in 1962, stof tot critische beschouwingen kunnen leveren. "Afschaffing van de Aziatische huwelijkswetgeving – waarvan de benaming als onjuist moet worden aangemerkt – is niet gewenst. Herziening ervan verdient wel aanbeveling, bij voorkeur binnen het kader van een op diepgaand sociologisch onderzoek gebaseerde verruiming van het in Suriname geldend Nederlands recht, opdat dit beter kan beantwoorden aan de verschillende vormen van rechtsbewustzijn van de diverse Surinaamse bevolkingsgroepen" (ADHIN); en "Het is gewenst, dat in Suriname een aantal Protestantse en Rooms Katholieke geestelijken de bevoegdheid krijgt om – evenals zulks voor de Mohammedaanse en Hindoe-huwelijksbeambten het geval is – een burgerlijk huwelijk te voltrekken. (Alsdan zal het voor de gekerstende Bosnegers in het bosland mogelijk worden een wettig huwelijk aan te gaan, terwijl in het bewoonde kustgebied velen, die nog een drempelvrees voor de Burgerlijke Stand hebben, tot een burgerlijk huwelijk zullen overgaan.)" (PRONK).

C. F. A. VAN DAM

BRIEVEN VAN SIMON BOLIVAR EN VAN LOUIS BRION IN HET ALGEMEEN RIJKSARCHIEF TE 's-GRAVENHAGE

In 1967 zal het vierhonderd jaar geleden zijn dat Caracas, de hoofdstad van Venezuela, werd gesticht. De Regering van de Republiek stelt zich voor dit eeuwgetijde met grote luister te vieren. Zij wenst de feestelijkheden beslist niet te improviseren, maar ze integendeel zeer grondig voor te bereiden. En wanneer men kennis neemt van de wijze waarop men het vierde eeuwfeest van de hoofdstad des lands wenst te vieren, is zulk een grondige voorbereiding wel nodig ook.

Het 'Ejecutivo Nacional' heeft namelijk besloten dat bij deze gelegenheid een nieuwe kritische uitgave zal verschijnen van de *Escritos del Libertador*. En reeds in juli 1962 werden door de Regering van de thans afgetreden President RÓMULO BETANCOURT de eerste stappen gedaan om het plan te verwezenlijken. Het is overigens niet zo heel lang geleden dat de *Obras Completas* van SIMÓN BOLÍVAR uitgegeven werden door Dr. VICENTE LECUNA in drie lijvige delen van elk bijna duizend bladzijden, en wel te Barranquilla, in Columbia. Dat was in 1951. Terecht zal menigeen zich met enige verwondering afvragen, of het eigenlijk wel gerechtvaardigd is slechts ruim tien jaar later aan een nieuwe editie te denken. Maar het geval is dat bij nadere beschouwing aan ingewijden al spoedig is gebleken dat deze *Obras Completas* allesbehalve volledig zijn. En het is te begrijpen dat de Venezolanen het als een nationale plicht beschouwen bij gelegenheid van het vierhonderdjarig bestaan van hun hoofdstad met een publicatie van duurzame waarde voor den dag te komen: een standaarduitgave van werkelijk alle geschriften van Caracas' grootste zoon.

De uitvoering van het plan heeft de Regering toevertrouwd aan een verdienstelijke wetenschappelijke instelling die voor die taak in de eerste plaats in aanmerking kwam, de Sociedad Bolivariana de Venezuela, te Caracas, die terstond de eervolle opdracht aanvaardde en uit haar midden een 'Comisión Editora'

voor de *Escritos del Libertador* benoemde, die onder presidium staat van de Venezolaanse historicus Dr. CRISTÓBAL L. MENDOZA.

De plannen voor de nieuwe uitgave zijn, volgens het *Programa preparatorio y normas generales*,[1] zeer ambitieus. Men heeft zich voorgenomen werkelijk alle redevoeringen, proclamaties, boodschappen, toespraken, brieven (particuliere en officiële), decreten, verdragen, literaire geschriften, kranteartikelen, zowel onuitgegeven documenten als reeds gepubliceerde, kortom alles wat de Bevrijder aan het papier toevertrouwde, op te nemen. Een eerste berekening van de hoeveelheid stukken komt tot een totaal van niet minder dan tien duizend, d.w.z. bijna viermaal zoveel documenten als door Dr. LECUNA werden uitgegeven (2.543). SIMÓN BOLÍVAR bevestigt de reputatie van Spanjaarden en 'hispanoamericanos' die de pen voeren: zij zijn allen polygrafen.

De 'Comisión Editora' heeft niet verzuimd te onderzoeken, of in archieven buiten het Amerikaanse continent bescheiden van de Libertador te vinden waren. Zij heeft zich o.a. tot Parijs, Madrid en Londen gewend ten einde documenten te achterhalen. In de loop van 1963 richtte de historicus Dr. PEDRO GRASES, een van de 'adjuntos técnicos' van de 'Comisión Editora', te Caracas, tot schrijver dezes de vraag of er ook in Nederland nog 'documentos bolivarianos' te vinden zijn.

Ondergetekende heeft zich daarop onmiddellijk gewend tot de Algemene Rijksarchivaris, Mr. H. HARDENBERG, te 's-Gravenhage, die met de grootste bereidwilligheid reageerde op het aan hem gedane verzoek, waarvoor hem ook te dezer plaatse nog eens recht hartelijk dank wordt gezegd. Een gecombineerd onderzoek door de Eerste en Tweede Afdeling van het Algemeen Rijksarchief ingesteld, bracht inderdaad een aantal stukken aan het licht. In het Oud-archief van Curaçao, dat de periode van 1813 tot 1828 omvat, bevinden zich namelijk in een bundel brieven uit het buitenland gericht tot de Gouverneur een paar documenten die de 'Comisión Editora' te Caracas kunnen interesseren.

Aangezien mag worden aangenomen dat eigenhandig ondertekende brieven van BOLÍVAR t.z.t. in de uitgave van de *Escritos del Libertador* worden opgenomen, dienen zij zeker hier niet in extenso te worden afgedrukt. Maar er is o.i. niets op tegen iets over de inhoud mede te delen.

---

[1] Sociedad Bolivariana de Venezuela, *Escritos del Libertador* – Edición crítica decretada por el Ejecutivo Nacional con motivo del Cuatricentenario de la Fundación de la Ciudad de Caracas – 1567–1967. *Programa preparatorio y normas generales*, Caracas 1963, 19 páginas.

De 8ste juli 1816 bericht de grote Zuidamerikaanse generaal aan de Gouverneur van Curaçao, A. KIKKERT, dat hij met een vrij aanzienlijke troepenmacht in de haven van Ocumare is aangekomen. Hij vleit zich met de hoop dat er aan Nederlandse zijde begrip zal zijn voor de bevrijdingsoorlog. De illustere briefschrijver vestigt er de aandacht op dat de verhoudingen tussen de kust van Venezuela en Columbia, de z.g. Tierra Firme, enerzijds en het eiland Curaçao anderzijds, altijd uitstekend zijn geweest. Die toestand wenst hij bestendigd te zien. De handelsbetrekkingen met het vasteland zullen voor de Nederlanders steeds bijzonder gunstig zijn. De strijd met de Spaanse onderdrukker zal overigens met onverflauwde ijver worden voortgezet.

Van ruim een jaar later is een tweede eigenhandig door BOLÍVAR ondertekende brief, eveneens gericht aan de Gouverneur van Curaçao en wel d.d. 3 september 1817. In dit schrijven wordt ter kennis gebracht dat de provicie Guayana juist een maand geleden, op 3 augustus, is bevrijd, en dat verwacht kan worden dat verscheidene andere havens ook spoedig van het Spaanse juk zullen zijn verlost. De blokkade van het gebied van de Orinoco is opgeheven. De Libertador verzoekt de Gouverneur Nederlandse onderdanen die handel wensen te drijven met Venezolaanse havens, van een en ander op de hoogte te stellen.

Dit is alles. Gelijk men ziet, is de bijdrage die van Nederlandse zijde aan de heren te Caracas voor hun uitgave van de *Escritos del Libertador* kan worden aangeboden slechts bescheiden. Weliswaar is er strikt genomen in het Algemeen Rijksarchief nog wel iets meer te vinden, maar voor de 'Comisión Editora' verliest uiteraard elk document dat niet is een eigenhandig ondertekende brief van BOLÍVAR een groot deel van zijn aantrekkelijkheid. Zo zijn er proclamaties van de Bevrijder en Nederlandse vertalingen van bescheiden van zijn hand. Een van die stukken verdient echter stellig wel enige aandacht. Het is een Nederlandse vertaling, gemaakt op Curaçao, van een door BOLÍVAR ondertekende brief d.d. 9 juli 1816, gericht aan de Gouverneur, waarin wordt bericht dat LOUIS BRION, admiraal van de Republiek, afgevaardigd is door de Libertador om met de Gouverneur onderhandelingen aan te knopen over vriendschappelijke handelsbetrekkingen. Wanneer men let op de datum die het stuk draagt, nl. 9 juli 1816, ligt het voor de hand de conclusie te trekken, dat het in de bedoeling lag dat BRION zowel deze als de hierboven ge-

noemde brief van zijn chef, van de 8ste juli 1816, persoonlijk aan de Gouverneur van Curaçao ter hand zou stellen.

Is dus het aantal Bolivariaanse archivalia in engere zin zeer gering, de hoeveelheid bescheiden over de vrijheidsstrijd in het algemeen is heel wat groter. Uit de jaren 1816 tot 1818 zijn er enkele brieven van de kant van het wettig gezag, van Spaanse autoriteiten dus. Daar is een schrijven d.d. 3 augustus 1816 van de kapitein-generaal a.i. van Caracas, DON SALVADOR DE MOXÓ, gericht aan de Gouverneur van Curaçao. De Spanjaard beklaagt er zich over dat een schare opstandelingen, die na ontscheept te zijn door de 'rebel' SIMÓN BOLÍVAR, en na door de Spaanse troepen te zijn verslagen, een toevlucht zocht op het Nederlandse eiland Bonaire om er zich van mondvoorraad te voorzien.

Bovendien is MOXÓ boos over iets anders. Hij heeft bericht ontvangen dat de 'socio' van BOLÍVAR, 'el perverso Brion', op Curaçao is geweest en daar heel hartelijk door de bevolking van het eiland is ontvangen, een klacht die blijkbaar slaat op het bezoek dat BRION, gelijk wij reeds vernomen hebben, in de maand juli 1816, in opdracht van de Libertador, aan de Gouverneur bracht. En de Spaanse generaal vermeldt nog meer dat zijn ergernis heeft opgewekt en dat allerminst strookt met de vriendschappelijke betrekkingen die Spanje met het koninkrijk der Nederlanden onderhoudt. Ten slotte verzoekt MOXÓ de Gouverneur nadrukkelijk geen opstandelingen meer in zijn gebied toe te laten.

Van iets later datum zijn enkele brieven van de Spaanse generaal DON PABLO MORILLO, die op 31 augustus 1816 aan de Gouverneur van Curaçao de volledige onderwerping van het onderkoningschap bericht. De 11de mei 1818 meldt dezelfde Spaanse generaal aan Gouverneur KIKKERT dat hij een schitterende overwinning op de 'verraders' BOLÍVAR en PÁEZ heeft behaald.

De documenten echter die de lezers van dit tijdschrift waarschijnlijk het meest zullen interesseren, zijn die van de hand van de Curaçaoënaar LOUIS BRION, die voor hen immers geen onbekende is. Onder die brieven is er een die in hoge mate de aandacht verdient, omdat de schrijver een bijzonder persoonlijk geluid laat horen. Het stuk is gedagtekend 14 februari 1817 en is gericht aan de Gouverneur van Curaçao. BRION zet uiteen, hoe hij, die op Curaçao geboren werd en er trots op is een vrij Nederlander te zijn, er toe gedreven werd de zaak van de Venezolaanse onafhankelijkheid te gaan dienen en de Libertador zijn hulp aan te

bieden. Persoonlijk voordeel heeft hij nimmer gezocht en evenmin werd hij ooit geleid door 'staatzucht.'

Wie BRION kent weet dit alles maar al te goed. En ik zal ook geenszins beweren dat deze brief van 14 februari 1817 'nieuws' biedt. Maar wel werpt hij een verrassend licht op de mens BRION. Wij achten dit schrijven dan ook merkwaardig genoeg om hier in zijn geheel te worden afgedrukt.

Eerst dan dus de Spaanse tekst, die gevolgd zal worden door een 'translaat,' van de hand van de Gouvernementstranslateur DEL VALLE, gemaakt ten behoeve van Gouverneur KIKKERT, die de Spaanse taal blijkbaar in het geheel niet of niet voldoende machtig was.

Excmo. Señor:

Cuando tomo la pluma para escribir a V.E., me acuerdo que me dirijo al digno jefe que manda mi país, al conciudadano que honra mi patrio suelo, y a aquél cuyo nombre está plazado al lado de los más ilustres héroes de la Holanda.

A este me dirijo para probarle que jamás el honor se ha separado de mis hechos un momento, y mi vida política no tiene mancha, pues está cimentada sobre aquella educación moral que forma el sentimiento céntrico de todo holandés, que gracias al destino nació libre y republicano.

Este propio sentimiento es aquel que me ha estimulado a mezclarme en la causa de un pueblo abatido por la superstición, vilipendiado por el despotismo y reducido a mendigar aquel sagrado dote que acompaña al hombre en su nacimiento.

No me pesa, no, Excmo. Señor, haberme engolfado en el gran océano de un labirinto político, el cual, a pesar de los vaivenes momentáneos de la fortuna, es circundado por las orillas las más lisonjeras, y promete aquel placentero impulso que llena de satisfacción a cualquiera que reflexivamente coopera a la soltura de este nudo en nada gordiano.

No es la ambición que me ha animado, y mucho menos ha podido inducirme aquel bajo influjo que es regularmente / el pábulo de las almas viles; pero sólo he sido aguijoneado, y lo confieso, por el dulce y satisfactorio sentimiento de participar a los demás la libertad e independencia absoluta de todo despotismo, que han sido los elementos de mi prenarrada vida política.

Yo juro a V.E. que no he tenido parte activa en los desórdenes que pueden haberse cometido en Venezuela. No ignoro que una banda de piratas, usando fraudulosamente de mi nombre que han llevado falsamente estampado en sus patentes, contraviniendo a todas las leyes de las marinas civilizadas, han cometido horrorosos crímenes; pero aseguro a V.E. que seré el exterminador de ellos, y jamás de ahora en adelante ningún Gobierno de las colonias vecinas tendrá fundamento de quejas.

No alego lo dicho por vía de apología disculpante, pues V.E. sabe que la opinión de ningún Gobierno por sistemado que sea, debe padecer los hechos criminales que cometen los infames que forjando comisiones en su nombre, actúan proporcionalmente al carácter que toman. He tenido la

dicha que ya parte de éstos están cayendo en mis manos, pues por el adjunto documento No. 1 verá V.E. la sentencia ejecutada en la persona del pirata Pedro Radiche; y en el No. 2 convoco y proclamo a todos los que tuvieron reclamaciones contra José Porras, capitán del corsario "Matilde" y contra Juan Pinell, capitán de la goleta nombrada "General Piar," alias "Decatur," se presenten inmediatamente para hacerles justicia. Contra el dicho Juan Pinell ya he sido impuesto de parte de lo que ha hecho en la costa de esa Isla, y sobre la goleta holandesa "Naymant," capitán Daniel Simon; y por tanto suplico a V.E. que tenga la bondad de hacerme recapit(ul)ar los documentos que juzgare necesarios para cumplir con lo mismo que he jurado sobre el pabellón que han denigrado indebidamente, asistiéndome el consuelo que casi ningún venezolano ha cooperado en tales / odiosos hechos.

Dios guarde a V.E. muchos años.
Pampatar, (14) de febrero de 1817.

Excmo. Señor
L. Brion

Excmo. Señor A. I. Kickert, Almirante y Gobernador de la Isla de Curazao, etc., etc.

Geen enkele lezer die Spaans verstaat, zal zich kunnen onttrekken aan de indruk die vooral de eerste helft van de brief maakt. Hier wordt door een ernstig man op zeer waardige wijze het woord gevoerd, op een wijze die eerbied afdwingt. Een hispanist zal niet kunnen nalaten de opmerking te maken dat BRION een Spaans proza schrijft dat er zijn mag. Voor lieden uit koeler streken is de derde alinea misschien wat erg hooggestemd, waar gesproken wordt over "un pueblo abatido por la superstición, vilipendiado por el despotismo y reducido a mendigar aquel sagrado dote que acompaña al hombre en su nacimiento." Maar aan de oprechtheid van deze woorden valt niet te twijfelen. Dat de man die de brief ondertekende, ook eigenhandig de tekst heeft opgesteld, staat als een paal boven water. Alleen een Nederlander die Spaans spreekt kan het overkomen 'plazado' (eerste alinea) te bezigen in plaats van 'colocado' (geplaatst), een geval dus van een batavisme, indien ik het zo noemen mag, dat men nimmer in de tekst van een echte Spanjaard of 'hispanoamericano' aantreft.

Het proza van het translaat valt naast de forse toon van het origineel erg zwak en pover uit. Hier volgt het.

Excellentie:

Bij het opvatten mijner pen om aan Uwe Excellentie te schrijven, herdenk ik, dat ik mij tot het waardig opperhoofd, die mijn geboorte Land bestiert, tot den Medeburger die mijn Moederland Eer aandoet, en tot

hem, wiens naam zich naast de vermaardste Nederlandsche Helden geplaatst vindt, vervoeg. – Ja, ik vervoeg mij tot hem ter bekendmaking dat ik in mijne handelingen steeds door Eer geleid wierd, en dat mijn Politieke levensloop onbezoedeld is, daar dezelve zich op die zedelijke opvoeding vestigt, welke het voornaamste grondbeginsel van ieder Nederlander, die het geluk heeft vrij en een republikaan geboren te zijn, uitmaakt.

Door dit beginzel aangezet heb ik mij de zaak van een volk aangetrokken, dat, door Bijgeloof neergeslagen en door Dwingelandij veragtelijk gemaakt, dat heilig kleinood, welk ieder mensch met zijn geboorte medebrengt, moet derven.

Het spijt mij niet, Excellentie! mij in de onstuimigheden van eenen Politieken doolhof begeven te hebben, hetwelk niettegenstaande de oogenblikkige wisselvalligheden van 't Fortuin, met de allervleyendste vooruitzigten omringd is, en die aangenaame gewaarwordingen / belooft, welke het hart van hem, die na rijpe bedenking in 't ontbinden dier Knoop (welke nogthans niets "Gordiaans" in zich heeft) medewerkzaam is, met vreugde vervullen.

Geen Staatzucht heeft mij geleid, veelmin heeft die veragtelijke drift, welke gemeenlijk der lagen zielen afgod is, mij daartoe kunnen overhalen. – Dan, hetgeen (ik beken het) mij aangeprikkeld heeft, is de zachte en voldoende gevoelen van aan anderen die vrijheid en volkomene onafhankelijkheid van alle dwingelandij mede te deelen, waarmede mijn Politieke levensloop steeds gevoed wierd.

Ik zweer het, Excellentie! dat ik geen werkelijk deel gehad heb aan de ongeregeldheden, welke te Venezuela mogen begaan zijn. – Het is mij ondertusschen niet onbekend, hoe eene bende Zeerovers zich onwettiglijk van mijn' naam, (door denzelven op eene bedriegelijke wijze op hunne zeebrieven te doen drukken) bedienende, alle de zeewetten der beschaafde volkeren verbroken, en de allerverschrikkelijkste misdaden gepleegd hebben. – Doch, Uwe Excellentie kan zich verzekerd houden dat ik hun verdelger zal zijn, en dat voortaan geen der naburige kolonies eenige reden van klagen hebben zal.

Dat ik het bovenstaande heb aangehaald, is niet om daardoor eenige verschoning ten mijne behoeve te willen aanbieden, want het is aan Uwe Excellentie wel bekend, dat geen Gouvernement, hoe geregeld hetzelve ook zij, verantwoordelijk is voor de misdadige handelingen gepleegd door de Eerloozen, welke in deszelfs naam valsche Commissien uitmaken, / en zich gedragen volgens het Karakter dat zij daardoor aannemen.

Het is mij reeds gelukt eenige hunner magtig te worden; zullende uwe Excellentie uit het nevensgaande document No. 1 zien het vonnis tegens den Zeerover Pedro Radichi ten uitvoer gebragt. En in No. 2 roep ik alle die gene op, welke eenige klagten ofte vorderingen hebben tegens Josef Porraz, kapitein van den Kaper "Matilda," en tegens Juan Pinel, kapitein van de golet genaamd "De Generaal Piar," (alias) "Decatur," om zich onverwijld te komen aandienen, ten einde aan hun Regt te doen geworden.

Omtrent gemelde Juan Pinel ben ik reeds gedeeltelijk onderricht van 't geen hij a Costij onder de Kust, alsmede tegens de golet genaamd "Naymant," schipper Daniel Simon, heeft uitgevoerd; en het is hierom dat ik

Uwe Excellentie verzoek de goedheid te hebben mij zodanige Documenten toe te zenden, als Uwe Excellentie nodig zal achten, ten einde mij in Staat te stellen den Eed te volbrengen, welke ik op die zelfde vlag, die zij zoo schandelijk onteeren, genomen heb.

Intusschen strekt het mij tot troost, dat bijna geen Venezuelaan in deze hatelijke handelwijze medewerkzaam geweest is.

God Spare Uwe Excellentie vele Jaren. – (W.G.) Louis Brion
door mij
Del Valle
Gouvernements
Translateur

Pampatar, den 14^{en} Februarij 1817,
het 7de Jaar.
Voor Copie Conform
(W.G.) M. Brune
Secretaris.

De overige brieven van BRION, gericht aan de Gouverneur van Curaçao in hetzelfde jaar 1817, in 1818, in 1819 en ook nog in 1820, het jaar vóór zijn dood, zijn van veel minder persoonlijke aard. Zij verstrekken inlichtingen aangaande de veroveringen van de jonge Republiek. Herhaaldelijk wordt de wens van het staatshoofd naar voren gebracht om in goede harmonie te leven met neutrale landen, vooral op commercieel gebied. Bij voorkeur wenden de vrijheidsstrijders zich tot de Nederlanders, die even-als zij zoveel jaren tegen Spanje gevochten hebben, en van wie kan worden verwacht dat zij begrip hebben voor de goede zaak, waarvoor men in Zuid-Amerika de wapens heeft opgevat.

Van 12 februari 1817 dateert een proclamatie – zij vormt een van de twee bijlagen bij de ons thans bekende brief van 14 februari 1817 – opgesteld door BRION, onmiddellijk na de oprichting van het 'Almirantazgo' van Venezuela. De eerste taak van dit lichaam zal zijn paal en perk te stellen aan de activiteiten van zeerovers die schepen van bevriende en neutrale naties lastig vallen. De Venezolanen dienen zich te beperken tot het nadeel toebrengen aan vijandelijke, d.w.z. Spaanse schepen. En ook nu weer keert het thema terug: streven naar goede betrekkingen met de neutralen.

Men zal geneigd zijn te vragen of er bij deze archivalia ook stukken te vinden zijn, waaruit enige belangstelling blijkt van Nederlandse kant voor de gebeurtenissen van deze jaren in dit deel van de wereld. Inderdaad is dit het geval, al zijn de documenten die ons onder ogen zijn gekomen, van vrij late datum. Zo is er een brief d.d. 16 september 1828, van de consul der Nederlanden

voor La Guaira, Mr. J. N. J. ELOUT, die blijkbaar voor enige tijd naar Bogotá was gezonden om poolshoogte te nemen, en die de Minister voor de Marine en de Koloniën te 's-Gravenhage uitvoerig rapporteert over de politieke en economische toestand in Columbia. De functionaris is op zijn verre post belangstellend en ijverig genoeg: eerlang zal hij Zr. Ms. Regering voorstellen doen tot het sluiten van een handelsverdrag met Columbia.

Het zij mij vergund met een opmerking van persoonlijke aard te eindigen. Met veel genoegen heb ik gevolg gegeven aan het vereerend verzoek dat uit Caracas tot mij werd gericht en heb ik gedurende enige tijd de rol van 'ancilla historiae' op mij genomen. Weliswaar heeft het onderzoek, gelijk reeds geconstateerd werd, slechts een zeer gering aantal 'documentos bolivarianos' opgeleverd voor de uitgave van de *Escritos del Libertador*. Maar de andere hier besproken bescheiden bevatten tal van gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van Venezuela, zodat deze, naar Dr. PEDRO GRASES mij verzekert, t.z.t. zullen worden gepubliceerd in het 'Boletín de la Academia Nacional de la Historia,' te Caracas. Gelijk overigens vanzelf spreekt, zullen daar de Nederlandse translaten van de Spaanse teksten achterwege blijven.

Ik zou deze regels niet gaarne willen besluiten zonder mijn welgemeende dank uit te spreken aan mijn vriend, de heer Drs. P. VAN VLIET, te Amsterdam, die mij gedurende de laatste maanden bij het bestuderen van deze archiefstukken met onbezweken trouw en onverflauwde ijver ter zijde heeft gestaan.

RESUMEN

En 1967, con ocasión de la celebración del cuarto centenario de la fundación de Caracas, saldrá a la luz pública una nueva edición crítica de las *Obras Completas* de Simón Bolívar, en sustición de la del Dr. Vicente Lecuna (1951). La prestigiosa Sociedad Bolivariana de Venezuela, en Caracas, que tomó a su cargo la ejecución del proyecto, nombró de su seno una "Comisión Editora," que dará a la estampa los *Escritos del Libertador*. Los ambiciosos proyectos para la imponente empresa están consignados en un folleto titulado *Programa preparatorio y normas generales*. Un primer cálculo de la cantidad de documentos llega a la cifra total de diez mil, nada menos. !Y eso que el Dr. Lecuna no publicó más que unos dos mil quinientos!

La "Comisión Editora" se ha propuesto averiguar qué documentos bolivarianos se hallan en los archivos de Europa que hasta ahora hayan

escapado a la atención de los estudiosos y que aún no hayan sido publicados. Cediendo a las instancias del Dr. Pedro Grases, de Caracas, uno de los adjuntos técnicos de la "Comisión Editora," se encargó el que esto escribe de la tarea de buscar escritos del Libertador o relativos al mismo, en Holanda. Y, en efecto, en el Archivo General del Estado, de La Haya, se custodian algunos documentos de los años 1813 a 1828, que pueden interesar a la "Comisión Editora."

Verdad es que la cosecha recogida en Holanda para los *Escritos del Libertador* no es muy abundante que se diga, pues se trata de dos cartas en total, dirigidas por Bolívar al Gobernador de Curazao, la primera el 8 de julio de 1816, la otra el 3 de septiembre de 1817. La cantidad de documentos relativos a la guerra de liberación en general, es, en cambio, bastante más notable. Comprende este sector, por ejemplo, cartas de las autoridades españolas residentes en América, de los años 1816 a 1818, dirigidas al Gobernador de Curazao, que contienen quejas harto amargas sobre los rebeldes admitidos en las Antillas Neerlandesas.

Para los lectores de esta revista, el documento más interesante es, sin duda alguna, una carta del curazoleño Luis Brion, del 14 de febrero de 1817, dirigida igualmente al Gobernador de Curazao. Puesto que este documento se distingue por una nota muy personal y no deja de derramar inesperada luz sobre el carácter de Brion, no hemos vacilado en imprimir *in extenso* el original español, así como la versión holandesa de la época, la cual está redactada en una prosa bastante pobre y raquítica.

Termina el artículo ofreciendo algunas observaciones acerca de las demás cartas de Brion y sobre una misiva del 16 de septiembre de 1828, escrita por el cónsul de los Países Bajos en La Guaira, J. N. J. Elout, quien, enviado a Bogotá para enterarse y reconocer el terreno, suministra a su Gobierno toda clase de informes acerca de la situación política y económica de la Gran Colombia.

Utrecht, enero de 1964.

Exmo. Sor.

Quando tome la pluma para escribir a V.E. no acierto
que me dirija al Digno Gefe que mando mi Amo. al encumbrado
que heredo mi Padre muerto. y á aquel cuyo nombre esta plasmado
al lado de los mas ilustres Heroes de la Holandia.

Nada me dirije para probarle que jamas el honor no
ha reparado de mis hombros un momento, y mi vida proxima no
tiene mancha, pues esta sumamente sobre aquella Bacacion
general que forma el sentimiento de todo Verdadero Holandes
que creciò al Sublime nacer libre y Republicano.

Solo propone solamente a aquello que me ha obligado
a mudarme en la Causa de un Pueblo abatido por
la superticion, estupidisado por el Despotismo y reducido a
mendigar aquel agradable que acompaña al hombre en
su nacimiento.

No me para, no. Exmo. Sor. haberme engolfado en el
gran Oceano de un laborioso Politico. el qual apesar de los
brebages momentaneos de la fortuna, ni encumbrado por la G
brillan las mas Estrangeras, y promete aquel placentero im-
pulso que llena de satisfaccion a qualquiera q. reflexiva-
mente cooperò a la cultura del ente nudo en nada Gordiano
esto es la ambicion, que me ha animado, y mucho
menos ha podido inducirme aquel baxo influxo, q. es regularm[ente]

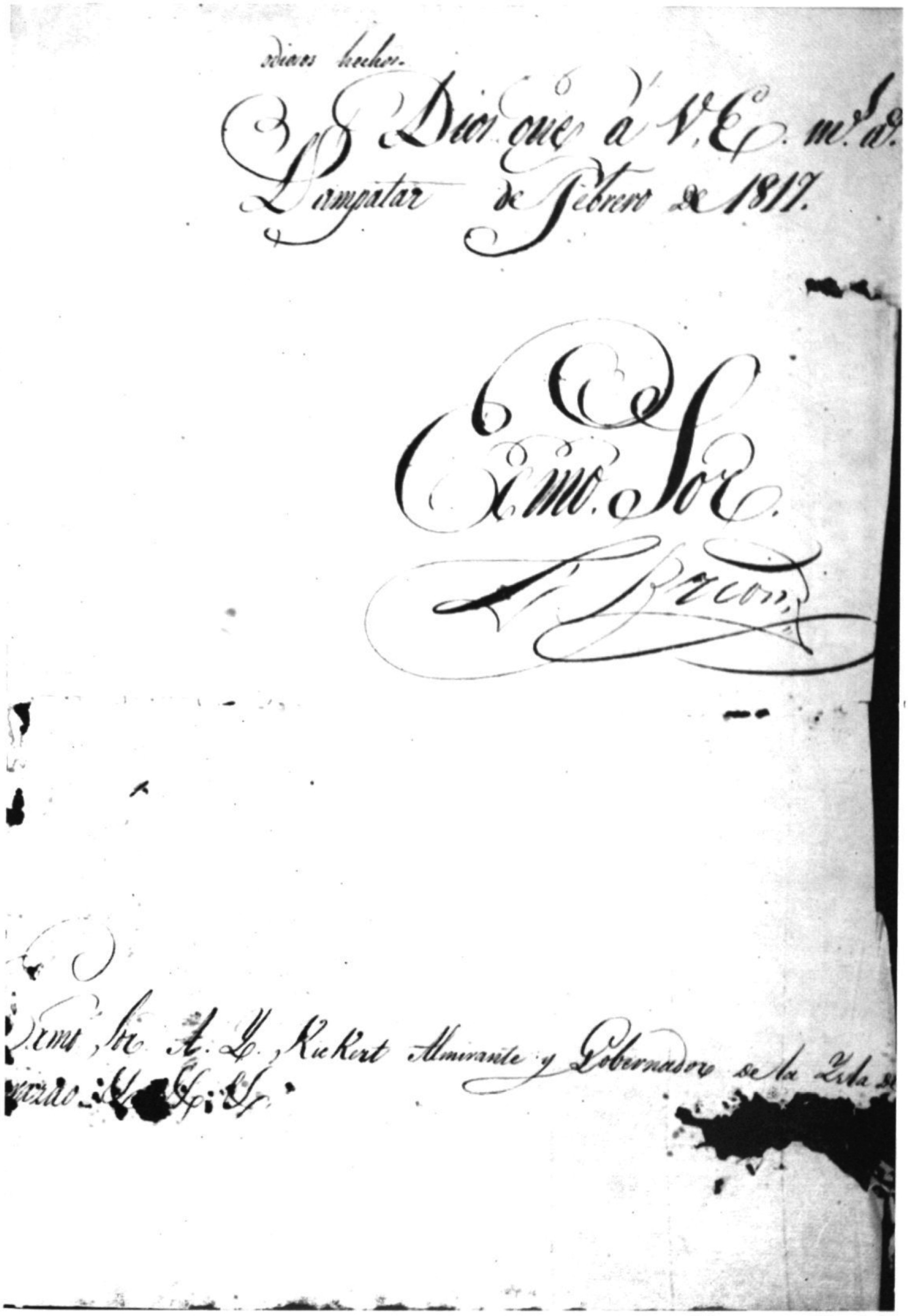
Brief van Admiraal Luis Brion, d.d. 14.11.1817, aan de Gouverneur van Curaçao. (Eerste bladzijde; × 4/5.)

el pabellon de las almas utiles: pero ello he sido aquiescado, y lo confieso, pr. el dulce y satisfactorio sentimiento de participar á lo demas la Libertad é Independencia absoluta de todo dominio soberano que han sido los elementos de mi primavera vida politica.

Lo juro á V.E. que no he tenido parte alguna en los desordenes q.e pueden haberse cometido en Venezuela: no ignoro que una banda de Piratas usando fraudulentamente de mi nombre que han llevado falsamente estampado en sus Velas contraviniendo á todas las Leyes de las Naciones civilizadas han cometido horrorosos crimenes; pero aseguro á V.E. q.e Cesará el exterminador uso de ellos, y jamas de ahora en adelante ninguno Gobierno de las Colonias civiles tendrá fundamento de quejas.

Es ruego lo dicho por via de apologia disculpable para que V.E. sabe, que la opinion de ningun Gobierno por sistemado q.e sea debe padecer por hechos criminales q.e cometen los infames q. pretenden en su nombre, actuan proporcionalmente al caracter que tienen. He tenido la dicha q. ya parte de estos actos hagan en mis manos, pues q. del adjunto documento N.o 1. verá V.E. la sentencia executada en la persona del Pirata Pedro Sabiche; y en el N.o 2. convoco y proclame á todos los q. tubieren reclamaciones contra Jhe Porras Capitan del Corsario e Statuhee, y contra Juan Pinell Cap.n de la Goleta nombrada General Piar, alias Decatur; se presentem inmediatamente para hacerles justicia. Contra el dicho Juan Pinell, ya he sido impuesto de parte de lo que ha hecho en la costa de esta Isla, y sobre la Goleta Bandera Naymant Capitan Daniel Simon; y por tanto suplico á V.E. que tenga la bondad de hacerme recapitar los documentos q. fuesen necesarios para cumplimentarle mismo que he jurado sobre el Pavellon que han denigrado indebidamente, asistiendome el convencimiento que casi ninguno Venezolano ha cooperado en tales

Brief van Admiraal Luis Brion, d.d. 14.11.1817, aan de Gouverneur van Curaçao. (Tweede bladzijde; × 4/5.)

Brief van Admiraal LUIS BRION, d d. 14.II.1817, aan de Gouverneur van Curaçao. (Derde bladzijde; × 4/5.)

H. E. LAMUR

DE LEVENSOMSTANDIGHEDEN VAN DE IN PARAMARIBO WERKENDE AUKANER ARBEIDERS

Het doel van dit artikel is een beschrijving te geven van de levensomstandigheden van de in Paramaribo werkende Aukaner arbeiders. Het is het resultaat van een onderzoek dat verricht werd met financiële steun van de Stichting Wetenschappelijk onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen WOSUNA en dat drie maanden heeft geduurd: van maart tot juni 1962.[1]

De Aukaners vormen een der Bosnegerstammen. Zij zijn afstammelingen van de slaven die gevlucht zijn van plantages gelegen aan de volgende rivieren: de Beneden-Suriname, de Para, de Boven-Commewijne, de Cottica. Aangezien velen de woonplaatsen bereikten langs het pad dat van de plantage Auka, aan de Beneden-Suriname, oostwaarts liep in de richting van de Marowijne-rivier, werden zij Aukaners genoemd. Deze slaven en anderen, afkomstig van de Boven-Commewijne en de Cottica, noemden zich Djoeka's, naar de gelijknamige kreek, een zijtak van de Marowijne, waar zij zich het eerst vestigden. Van de Djoeka-kreek uit is een deel van deze groep langs de Marowijne naar het zuiden getrokken en heeft zich gevestigd aan de Tapanahony, een zijrivier van de Marowijne. Jaren later hebben enkele Aukaners zich gevestigd aan de Cottica en de Boven-Commewijne, aangezien zij van daaruit gemakkelijk hout konden leveren aan afnemers in Paramaribo; voor het leveren hiervan hadden zij bij het vredesverdrag van 1760 toestemming gekregen. Tenslotte is er nog een groep Djoeka's gevestigd aan de Sara-kreek.[2]

De zetel van de Granman – het opperhoofd – is gevestigd te Drie Tabbetje; dit dorp is gelegen aan de Tapanahony.

De voornaamste vragen die in dit artikel aan de orde worden gesteld, zijn:

---

[1] De tekst van de gebruikte vragenlijsten is voor belangstellenden ter inzage bij het secretariaat van WOSUNA.

[2] E. WONG, Hoofdenverkiezing, stamverdeeling en stamverspreiding der Boschnegers van Suriname in de 18e en 19e eeuw. *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 97, 1938, p. 295–362.
W. F. VAN LIER, Aanteekeningen over het geestelijk leven en de samenleving der Djoeka's (Aukaner Boschnegers) in Suriname. *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië* 99, 1940, p. 129–294.

1. Waar vinden de Aukaners in Paramaribo onderdak en wat is hun oordeel over de huisvesting?
2. Waarom trekken de Aukaners naar Paramaribo?
3. Met wie woont de Aukaner samen? van wie ontvangt hij hulp? met wie gaat hij vooral om? zijn dat familieleden, be(r)e-of lo-genoten,[1] dorpsgenoten, streekgenoten, stamgenoten? welke contacten heeft de Aukaner met leden van andere stammen en andere bevolkingsgroepen?
4. Wat is het oordeel van de werkgever over de Aukaner als arbeider?

Ter beantwoording van deze vragen had ik gesprekken met 61 Aukaners. Een 'sample' in de technische zin van het woord vormden deze 61 niet. Het trekken van een representatieve steekproef was in dit geval niet wel mogelijk, omdat ten eerste het totum (het totaal aantal Aukaners dat in Paramaribo verblijft) niet bekend is en zij ook geen vaste adressen hebben. Voorts omdat de Aukaners in het algemeen wantrouwend staan tegenover onderzoek van dit soort. Ik heb dus moeten werken via informele contacten, die mij van informant tot informant brachten. Dit houde men steeds voor ogen waar in het volgende cijfers gepresenteerd worden.

Naast vraaggesprekken werd ook van observatie gebruik gemaakt, vooral waar het er om ging de aard van de relatie tussen de Aukaners en leden van andere ethnische groepen te beschrijven. Door af en toe met Aukaners langs de straten te slenteren en in Chinese (lees: kruideniers-) winkels samen een flesje coca cola te drinken, is het mij min of meer gelukt hun ervaringen met leden van andere ethnische groepen mee te maken.

I. DE HUISVESTING

Het logeergebouw

Een betrekkelijk klein deel van de Aukaners, die naar Paramaribo komen, vindt daar tijdelijke huisvesting in een logeergebouw van het gouvernement, Njoeng Combé geheten.

Dit stenen gebouw zonder verdiepingen is ongeveer 52 meter lang en 7½ meter breed. Het bestaat uit vier even grote zalen van ongeveer 13 bij 7½

---

[1] Een be(r)e is een matri-lineage in de zin die Piddington daaraan geeft (een groep van personen, die aan elkaar verwant zijn in matrilineaire lijn en die de verwantschap kunnen traceren; R. PIDDINGTON, *An introduction to social anthropology*, Edinburgh/London, 1950, p. 144).
Een lo (of onderstam) is een groep van personen die het gevoel hebben aan elkaar verwant te zijn; dat zij ook inderdaad aan elkaar verwant zijn, is lang niet altijd het geval (VAN LIER, par. 1). De leden van een lo zijn vaak personen die tijdens de slavernij samen van een plantage zijn weggelopen. Het onderscheid tussen be(r)e en lo is niet altijd duidelijk.

meter, elk met een eigen deur die toegang verleent tot het erf. De eerste zaal is bestemd voor Indianen. In de tweede zaal logeren de Saramaccaners, in de volgende leden van de drie verschillende Bosnegerstammen, t.w. de Paramakaners, de Matuari's en de Aloekoe's, terwijl aan de Aukaners de laatste zaal is toegewezen. Officieel mogen in elke zaal maximaal 40 personen wonen. In feite wordt een groter aantal toegelaten. Binnen elke zaal is een ruimte afgescheiden, bestemd voor de dorpshoofden. Voor vrouwen is er echter geen aparte ruimte; mannen, vrouwen en kinderen logeren in dezelfde zaal. Achter op het erf (dus niet in het gebouw) bevinden zich de toiletten.

Hoe wordt deze vorm van huisvesting door de Aukaners beleefd? In het algemeen staan zij er zeer afwijzend tegenover. Hieronder volgen de voornaamste bezwaren tegen het logeergebouw:

Het gebrek aan privacy [1]

Van de 18 geënquêteerde Aukaners, die in het logeergebouw verbleven, hebben 8 deze factor genoemd als het voornaamste bezwaar tegen hun huisvesting. Deze mensen wonen er vaak met meer dan 30 niet-familieleden in één grote zaal. Noch bij het eten, noch bij het slapen is het dus mogelijk dat men zich afzondert. Deze woonsituatie wordt door de Aukaners als onprettig en vernederend gevoeld. Zij zien het als een verzuim van de overheid, dat geen rekening wordt gehouden met hun gezinsnormen en hun opvattingen over privacy. Het is dan ook begrijpelijk, dat er onder hen velen zijn die de krotwoningen op de erven aan de Saramaccastraat verkiezen boven het logeergebouw: "Ik woon in een kamer op een erf aan de Saramaccastraat, deze kamer is klein, heeft geen electrische verlichting, de watervoorziening is beperkt, gedurende bepaalde uren van de dag wordt de kraan door de eigenaar afgesloten; toch heb ik liever deze kamer dan het logeergebouw, omdat ik hier niet met zoveel mensen hoef samen te wonen. Ik deel mijn kamer met slechts twee personen, bovendien zijn dat voor mij geen vreemden, maar mijn vrienden."

Ook uit het volgende citaat blijkt dat de Aukaners het gebrek aan privacy in het logeergebouw als onplezierig beleven: "Voor *f* 0.25 per dag had men ons veel betere huisvesting kunnen geven. Bovendien weet men dat wij in ons dorp niet gewend zijn met zoveel personen samen in één groot vertrek te slapen." [2]

De onvoldoende ventilatie

Door het geringe aantal 'ramen' – slechts 1 à 2 voor een zaal van 100 m² oppervlakte – is het 's avonds naar verhouding erg warm in het logeerge-

---

[1] Hoewel de grieven afzonderlijk zijn behandeld, zijn ze in werkelijkheid niet van elkaar te scheiden; bijna alle geënquêteerden noemden alle drie grieven. In dit artikel worden zij van elkaar onderscheiden, teneinde na te gaan in hoeveel gevallen een bepaalde grief als voornaamste bezwaar werd genoemd.

[2] Zij schijnen daar overigens geen bezwaar tegen te hebben in het dorp bij feesten.

bouw. De onvoldoende ventilatie werd door 3 van de 18 geënquêteerden als voornaamste grief beschouwd, naast het gebrek aan privacy.

De kamerhuur

De huur bedraagt *f* 0.25 per persoon per dag.[1] Over het algemeen vinden de geënquêteerden het niet juist dat zij voor hun huisvesting moeten betalen. Zij beschouwen het logeergebouw als een tehuis dat speciaal voor hen is gebouwd. Slechts één der ondervraagden had over deze kwestie geen mening.

Het element van toezicht in Njoeng-Combé heeft waarschijnlijk ook een rol gespeeld bij de vorming van het ongunstige oordeel. Er wordt nl. toezicht gehouden op de Aukaners o.a. door enkele sociale werksters. Deze moeten de Aukaners 'adviseren' bij het koken, zich kleden en dergelijke. In feite komt dit adviseren er op neer dat Westers-Creoolse normen aan de Aukaners worden 'geleerd.'

De erfwoningen

De meeste in Paramaribo vertoevende Aukaners vinden onderdak in erfwoningen in het centrum van de stad (Saramaccastraat en omgeving).

Dit zijn heel vaak zeer armoedige houten hokjes. In enkele gevallen zijn de zijwanden der hokjes niet helemaal afgebouwd, waardoor de kans groot is dat het zelfs bij een kleine bui inregent. In sommige gevallen ontbreekt ook nog een houten vloer.

Deze hokjes zijn veelal klein; voorzover ze ruim zijn, wonen er meerdere personen in, zodat de ruimte per persoon toch gering is. Om maar enkele gevallen te noemen: een der geënquêteerden moet een erfwoning van 6 bij 6 meter delen met 7 personen. Een andere respondent zit met een vriend op een kamertje van 2 bij 3 meter.

Hierbij komt dat de Aukaners voor deze hokjes betrekkelijk hoge huren moeten betalen. De meesten der geënquêteerden vinden de huur van *f* 0.25 per nacht erg hoog. Zij wijzen er op, dat de huiseigenaar voor een kamer van 6 bij 6 meter waar 8 personen in logeren 8 × *f* 0.25 per nacht of *f* 60 per maand ontvangt.

Is dus de huisvesting in het logeergebouw weinig bevredigend, de woonomstandigheden op de erven zijn zeker nog slechter. In de ongemeubileerde hokjes op deze erven wonen vele Aukaners zonder electrisch licht of stromend water. Toch prefereren zij in het algemeen het wonen op de erven. Als zij dus mopperen op de slechte materiële omstandigheden in Njoeng-Combé en zeggen dat ze daarom elders gaan wonen, zit daarin een element van rationalisatie.

---

[1] Vrijstelling van betaling genieten zij, die op medisch advies tijdelijk in Paramaribo verblijven.

Hoe lang blijven de Aukaners in Paramaribo?

Een enkele keer komt het voor dat een Aukaner, die om te werken naar de stad trekt, reeds na enige maanden voldoende geld heeft overgespaard, dan naar zijn dorp terug gaat, daarna weer bij hetzelfde bedrijf werk vindt, om na enkele maanden voor de tweede keer binnen een jaar naar zijn dorp terug te keren. De meeste bedrijven vinden het echter bezwaarlijk dat de Aukaner meermalen per jaar met 'vacantie' gaat in verband met feesten, landbouw-werkzaamheden of de houtkap. Blijft hij aandringen, dan krijgt hij ontslag. Na terugkeer uit het dorp moet hij opnieuw werk zoeken, bij dezelfde of een andere werkgever. Er zijn overigens ook bedrijven die de Aukaner toestemming geven meer dan eenmaal per jaar naar zijn dorp terug te gaan, mits voor een vervanger wordt gezorgd. Als zodanig wordt altijd een stamgenoot voorgedragen, en dan liefst nog een familielid. Dit doet de Aukaner om er zeker van te zijn, dat hij zijn werk terug krijgt als hij naar de stad terugkeert.

Er zijn ook velen die slechts enkele dagen in Paramaribo blijven; daarna gaan ze elders werken. Zo bij voorbeeld degenen die in Paramaribo bij de Geologisch-Mijnbouwkundige Dienst werk vinden. Zij worden o.a. als vrachtvaarders ingeschakeld bij expedities naar het binnenland. Ook door Bruynzeel, een houtbedrijf, en andere bedrijven worden in Paramaribo Aukaner arbeiders aangenomen. Deze worden dan als houtkappers in het binnenland te werk gesteld. Verder zijn Aukaners werkzaam bij de bouw van de dam in de Suriname-rivier bij Afobaka.

In de meeste gevallen is er dus geen sprake van echte migratie naar de stad (met permanente vestiging), maar veeleer van trekarbeid: men gaat voor een korte tijd, meestal met achterlating van vrouw en kinderen. Zijn meest duidelijke parallel vindt dit verschijnsel in verscheidene delen van Afrika.[1]

2. Motieven voor de trek naar de stad

Uit de enquête is gebleken, dat de twee meest belangrijke factoren het economisch motief en het psychologisch motief (attractie van de stad) zijn. Deze motieven zullen afzonderlijk worden beschreven, hetgeen echter niet betekent, dat zij in de werkelijkheid ook los van elkaar staan. Integendeel zij gaan hand in hand en bepalen in combinatie de trek naar de stad.

Het economisch motief

De Aukaners trekken vooral naar de stad om geld te verdienen. Door nagenoeg alle geënquêteerden werd deze factor genoemd.

Het geld wordt o.a. gebruikt voor de aankoop van kleding, keukengerei, een hangmat. Verder koopt men – meestal in zijn eigen of in een naburig

---

[1] Voor een overzicht van de omvangrijke literatuur zie H. E. Panowsky, *A bibliography of labor migration in Africa south of the Sahara*. Evanston, Ill., 1961.

dorp – dagelijkse benodigdheden, zoals zout, olie, zout vlees, voor zichzelf en voor verwanten.

Het was niet mogelijk na te gaan wat de Aukaner gemiddeld per jaar uitgeeft aan kleding. Wel is uit het onderzoek gebleken, dat de meeste Aukaners niet alleen pagni's en camisa's (traditionele klederdracht) maar ook 'westerse' kleding kopen: pantalons, hemden e.d. Verder kopen zij verschillende luxe-artikelen, zoals een transistor-radio, een fototoestel, een druklamp, een naaimachine.

Naast uitgaven voor de genoemde goederen heeft de Aukaner sociale plichten die hem geld kosten. Zo voor de diverse feesten in het dorp, waarvoor hij een bijdrage moet leveren. Verder is degene die uit Paramaribo terugkeert 'verplicht' zijn verwanten geschenken te geven.

De uitgaven werden vroeger voor een belangrijk deel gefinancierd uit inkomsten uit de houtexploitatie. Deze inkomsten zijn echter grotendeels weggevallen door achteruitgang van de houtexploitatie. De productie van hout is van 1955 tot 1961 sterk teruggelopen. Deze achteruitgang hangt waarschijnlijk samen met de afname van de hoeveelheid gemakkelijk exploiteerbaar hout en met de concurrentie die Suriname van Brazilië ondervindt.

Het psychologisch motief (de attractie van het stadsleven)

De stad met zijn winkels, bioscopen en andere amusementsgelegenheden oefent vooral op de jongere Aukaners aantrekkingskracht uit. Vaak kan men dan ook Aukaners langs de straten van Paramaribo zien kuieren ('koi'). Enkele der geënquêteerden die in Afobaka werkzaam zijn, zeiden dat ze hun weekends vaak in Paramaribo doorbrachten. In zulke gevallen speelt het economisch motief dus geen rol: men trekt naar de stad om te 'koi'.

Niet alleen trouwens van Afobaka zijn de Aukaners afkomstig, die in Paramaribo vertier komen zoeken. Ook Aukaners uit de dorpen gaan soms voor bepaalde gelegenheden naar de stad, b.v. om kermis te vieren.

Onder de migranten waren er ook enkele jonge mannen die vertelden naar de stad te zijn gekomen omdat vrienden dit van hen verwachtten. Zo antwoordde een der geënquêteerden op een desbetreffende vraag: "Ik had helemaal geen zin naar de stad te gaan; in het dorp verdiende ik nog wat met de houtkap. Ik ben echter toch met hen mee gegaan uit vrees uitgelachen te worden."

Verschillende Aukaners begeven zich naar de stad voor medische behandeling. Dit gebeurt op advies van de arts die in het

woongebied der Aukaners praktijk doet. Zijn zij eenmaal in Paramaribo aangekomen, dan besluiten velen van hen na hun medische behandeling nog een tijdje te blijven, met het doel werk te zoeken.

Behalve de 'pull', de aantrekkingskracht van de stad, is er de 'push,' de afstotende krachten in het stamgebied. Velen gaan voor langere tijd naar de stad na een conflict of overtreding van een norm (b.v. sexueel contact met iemand die tot een verboden categorie behoort, zoals een classificatorische schoonmoeder), sommigen waarschijnlijk ook na een min of meer bedekte beschuldiging van hekserij.

Het is te hopen, dat de overheid tijdig zal ingrijpen om deze groep Surinamers te beschermen tegen uitbuiting en te behoeden voor verdere proletarisering in Paramaribo, waar zij door vele stadsbewoners worden geminacht. In dit verband kan worden gedacht aan het scheppen van werkgelegenheid in het Cottica-gebied, waar zich vele Aukaner dorpen bevinden. Hierdoor zou tevens de trek naar de stad kunnen worden afgeremd; slechts degenen die per se willen creoliseren zouden dan, ook in de toekomst, wegtrekken.

3. Sociale contacten

Aan alle geënquêteerden werd gevraagd met wie zij samenwoonden. Van de 61 antwoorden waren er 52 bruikbaar.

Van de 52 personen woonden er 13 uitsluitend met be(r)e-genoten (matrilineaire verwanten) samen.

De volgende combinaties deden zich voor:
ego – moedersbroer; ego – broer(s); ego – moedersbroer(s) + broer(s); ego – moederszusterszoon.

Vijf personen woonden met be(r)e-genoten en patrilineaire en aangetrouwde verwanten (of gezinsleden) samen, te weten: ego – vader + zustersman; ego – echtgenote; ego – zuster + moedersbroer; ego – echtgenote + broers; ego – echtgenote + zuster + moedersbroer.

Vier personen woonden met patrilineaire verwanten samen: twee daarvan met hun vadersbroer (deze beiden waren geen broers); een met zijn vader; de vierde met zijn vadersbroerszoon.

Dertien personen woonden met aangetrouwde verwanten en gezinsleden samen: schoonvader; vrouw; broer van de vrouw; zoon en diens vrouw; vrouw en kinderen (gezin).

Voor vijf personen gold dat zij met aangetrouwde verwanten (of gezinsleden) èn be(r)e-genoten samenwoonden. Deze verwanten zijn: broer van de vrouw en moedersbroer; vrouw en kinderen (gezin) en moedersbroer; vrouw en broer; vrouw; zuster en moedersbroer.

Het aantal personen dat uitsluitend met verwanten (matrilineaire, patrilineaire en aangetrouwde) samenwoont, bedraagt 40 op het totale aantal van 52 geënpuêteerden. Ook in het logeergebouw valt dit verschijnsel te constateren. Verwanten proberen zoveel mogelijk bij elkaar een plaatsje te vinden.

Het aantal personen dat niet of niet uitsluitend met verwanten uit de eigenstam samenwoont bedraagt dus twaalf. En hieronder zijn er dan nog, die met niet-verwante dorps- en streekgenoten bijeen wonen. Tenslotte – een negatieve uitkomst die heel belangrijk is - trof ik niemand aan, die met leden van een andere stam of een andere ethnische groep samenwoonde.

Voorts heb ik ook de indruk, dat hulp vooral gevraagd en verkregen wordt van verwanten, Dit geldt in het bijzonder voor be(r)e-genoten: het merendeel der Aukaners ontvangt hulp van en verleent hulp aan maternale verwanten. Ook de visite-relaties betreffen vooral verwanten. Voorzover de Aukaner wel contact heeft met leden van een andere stam of ethnische groep, dragen deze contacten bijna altijd een zakelijk. karakter Dit blijkt niet alleen uit gesprekken met Aukaners, maar ook uit observatie van gedrag bij contact tussen Aukaners en personen van genoemde groepen.[1] Aan de hand van enkele illustraties zal worden geprobeerd de aard van deze relaties te karakteriseren.

Contacten met Creolen

De Aukaner arbeider kent de Creool vooral in de rol van medearbeider, baas of ambtenaar. Tijdens het werk heeft de Aukaner contact met Creoolse arbeiders voor zover dat noodzakelijk is voor het verrichten van bepaalde taken. Daarentegen hebben zij tijdens de pauze (schaft) en buiten de werksfeer weinig contacten met elkaar. Zo vertelden een Aukaner over een Creoolse medearbeider met wie hij dagelijks samenwerkt: "Hoewel wij op hetzelfde erf wonen, spreken wij elkaar buiten werktijd nooit; hij heeft zijn eigen Creoolse vrienden met wie hij uitgaat. Alleen groeten wij elkaar." [2] Wel zijn er contacten met Creoolse vrou-

---

[1] Creolen, Hindostanen en Chinezen zijn de voornaamste etnische groepen met wie de Aukaners wel een contact hebben.

[2] Toch is mij een geval bekend van een Aukaner die een van zijn Creoolse mede-arbeiders 'weleens' sprak buiten het werk om. De vrouw van de Creool had nl. het kind van de Aukaner verzorgd toen het ziek was. "Sinds die tijd spreken wij elkaar, zij het niet vaak."

wen, vooral met prostituees. Soms leiden die er toe dat een Aukaner 'creoliseert,' opgaat in de Creoolse groep.

Contacten met Hindostanen en Chinezen

Wat deze groepen betreft, heeft de Aukaner vooral contact met Hindostaanse houtkopers, eigenaars van houtzagerijen, huiseigenaars en Hindostaanse en ook Chinese winkeliers. Ook met leden van deze groepen heeft de Aukaner buiten het zakelijke om geen contact. Een Aukaner merkte over het contact met een Chinese winkelier op: "Hoewel ik elke dag bij hem koop, spreken wij elkaar slechts met betrekking tot de verkoop. Wij ontmoeten elkaar elke dag op straat, toch groeten we elkaar nooit."

Wat het beeld betreft, dat andere bevolkingsgroepen over de Aukaner hebben, het volgende. Een van de stereotypen over de Aukaner is: "De Bosneger (Aukaner) is dom." Dat dit beeld bij de stedelingen leeft, blijkt o.a. uit de vele moppen die de vermeende domheid van Aukaners tot onderwerp hebben. Ook de grote verbazing bij stedelingen als zij vernemen dat Bosnegers (Aukaners) enig succes hebben geboekt bij hun (verdere) studie, is een aanwijzing dat zij hen voor dom houden. Verder wordt ook wel gezegd: "Hij is onbeschaafd, een heiden." Het oordeel van de stedeling over de kleding van de Aukaners bewijst ook dat hij zich superieur voelt. Men vindt de traditionele kleding van de Aukaners afstotend; "ze lopen er haast naakt bij." Komt men een Aukaner tegen die westers gekleed gaat, dan is de reactie vaak: "Deze leeft niet meer primitief, hij gaat net als wij gekleed," of "Je zou niet zeggen dat hij een Bosneger is, hij heeft zich beschaafd gekleed."

Bij de Aukaners in de stad bestaat behoefte aan sociale contacten, die tevens belangrijk kunnen zijn voor onderlinge hulpverlening. Bij de meeste geënquêteerden viel deze behoefte aan hulp te constateren. Een van hen formuleerde het zo: "Ik zit al vijf maanden in Paramaribo, maar heb slechts gedurende twee maanden gewerkt. Mijn inkomsten zijn dan ook onvoldoende om in mijn levensonderhoud te voorzien. Bovendien is het leven in Paramaribo veel duurder dan in mijn dorp, waar ik haast niets hoef te kopen. In verband met dit alles woon ik in Paramaribo het liefst samen met personen die bereid zijn mij te helpen als dat nodig mocht zijn. De mensen van wie ik hulp ontvang en aan wie

k hulp verleen zijn mijn moeders broer en zijn vriend, een dorpsgenoot. Met z'n drieën praten we 's avonds over nieuwsjes uit het dorp of over de ervaringen in Paramaribo opgedaan."

Gezien de zwakke economische positie van de Aukaner is het begrijpelijk dat hij bij lotgenoten steun zoekt, dat hij zich groepeert. Dit verklaart echter niet waarom hij zich op verwantschapsbasis groepeert. De neiging tot groeperen op verwantschapsbasis is te verklaren uit het feit, dat men in het tribale milieu gewend is met verwanten om te gaan (oenoe gwintie) en dat men niet-verwanten wantrouwt. "We kennen elkaar al jaren, we zien elkaar dagelijks" zegt men van verwanten en dorpsgenoten.[1] Aukaners van andere dorpen ziet en spreekt men minder vaak (oe no gwintie). Bovendien is men bang dat erover gesproken zal worden, indien men leent van een niet-dorpsgenoot: "Als ik van mijn verwanten leen, spreken zij daar met niemand over. Maar als ik van iemand van een ander dorp leen, vertelt hij misschien aan anderen dat ik gebrek lijd."

Over het algemeen vertrouwt de Aukaner de leden van andere ethnische groepen nog veel minder. Dit wordt begrijpelijk, wanneer men bedenkt dat hij in Paramaribo nog steeds wordt bedrogen en afgezet en hij is zich dit zeer wel bewust. "Op een middag ging ik naar een winkel om er een flesje soft (limonade) te kopen. Een Creool was vóór mij dezelfde winkel binnen gegaan; ook hij moest een soft hebben. Na hem kwam ik aan de beurt. De Hindostaanse winkelier vroeg mij voor dezelfde soft (ik vroeg om dezelfde kleur en dezelfde soort, ter controle) een hogere prijs dan de Creool had betaald. Op mijn vraag waarom ik meer moest betalen, antwoordde hij: "De prijzen van soft zijn net gestegen."" Niet alleen door winkeliers worden zij bedrogen, ook door vele houtkappers, huiseigenaars, werkgevers. Wat de werkgevers betreft zei een Aukaner: "Zij betalen ons minder dan andere arbeiders. Als we vragen waarom wij niet hetzelfde loon ontvangen als anderen, antwoorden zij: "Djoeka's zijn dom en domme mensen moeten nu eenmaal minder verdienen dan mensen die iets hebben geleerd."" Uit groepsgesprekken blijkt dat de Aukaner het helemaal niet eens is met deze redenering, maar zij zwijgen omdat zij zich machteloos voelen. Immers, een der Aukaners zei tegen mij: "Om stenen te dragen hoef je toch niet veel geleerd te hebben, je moet eerder spierkracht hebben en daarin overtreffen wij toch de Creoolse, Hindostaanse, Javaanse arbeiders?!".

Dit aantal citaten kan worden vermeerderd, ook met gevallen die ik zelf heb meegemaakt. Dit heeft echter weinig zin, aangezien ze alle op hetzelfde neerkomen.

Indien de mate van sociaal contact met leden van andere ethnische groepen als indicatie voor de aanpassing wordt geno-

---

[1] De meeste dorpsgenoten zijn trouwens verwanten of worden als verwanten beschouwd.

men, moet men concluderen dat de Aukaners slecht zijn aangepast aan het leven in Paramaribo. Op deze wijze vormen de Aukaners het zoveelste segment in de gesegmenteerde Surinaamse maatschappij.

4. DE AUKANER ALS ARBEIDER

Werkzaamheden

De werkzaamheden die door Aukaanse arbeiders buiten hun stamgebied worden verricht omvatten: sjouwen, graafwerk, besturen van bulldozers, schoonmaken van boten, openkappen van bos, hakken van bomen, vrachtvaren, spuiten (insectenbestrijding).

De indruk bestaat dat het merendeel der Aukaners werkzaam is als sjouwer, hetzij bij het lossen en laden van trucks, hetzij in dienst van houtzagerijen voor het sjouwen van hout. Bij uitzondering komt het ook wel eens voor dat de Aukaners hogere functies hebben, zoals onderwijzer, assistent-bestuursopzichter, voorman.

Voor het verrichten van de meeste der genoemde werkzaamheden is geen vooropleiding vereist. Dit verklaart het veelvuldig wisselen van beroep bij de Aukaners. Het zijn typische beroepen voor ongeschoolde arbeiders. De instrumentele aanpassing aan het werk – het aanleren van de nieuwe handelingen – verloopt dan ook zonder veel moeite.

WEEKLONEN VAN AUKANER ARBEIDERS

werkzaamheden	weeklonen variëren van	tot	gemiddeld weekloon	aantal geënquêteerden
sjouwer (lossen, laden van trucks)	Sf 18.—	Sf 21.56	Sf 19.50	10
graafwerk	18.—	21.—	18.50	2
bulldozerbestuurder			18.—	1
sjouwer (hout e.d.; vaak in dienst van zagerijen)	15.—	18.—	16.33	9
schoonmaken van boten	15.—	21.—	16.—	10
openkappen van bos (o.a. voor aanleg van vliegvelden)	25.—	40.—	38.—	4
omhakken van bomen en/of kwijlen van hout	15.—	22.50	18.30	10
vrachtvaarder in dienst van de overheid			25.—	2
voorman			27.—	1
spuiter (insectenbestrijding)	21.—	27.—	23.—	3
	Sf 15.—	Sf 40.—	Sf ± 22.—	52

Omtrent de lonen geeft voorgaand staatje enige inlichtingen. Het merendeel der Aukaanse arbeiders is dagloner. Alleen de houtkwijlers werken op taakloon.

Bij het vaststellen van de lonen is de volgende methode gebruikt. Aan de arbeiders werd gevraagd wat zij verdienden (wat is afgesproken met de werkgever). Deze lonen werden daarna vergeleken met de opgaven verstrekt door de werkgevers. In de meeste gevallen klopten beide opgaven wel met elkaar. Slechts enkele (kleine) bedrijven gaven lonen op die hoger waren dan die welke hun arbeiders beweerden te ontvangen. In deze gevallen werd een loonhoogte aangenomen van het gemiddelde van de opgaven van werkgever en werknemer.

De hoogste inkomsten hebben de arbeiders die werkzaam zijn bij het openkappen van bos. Het gemiddelde weekloon voor deze arbeiders bedraagt *f* 38.— De laagste gemiddelde weeklonen zijn *f* 16.—, *f* 16.33, *f* 18.— en gelden achtereenvolgens voor schoonmaak van boten, sjouwen van hout, besturen van bulldozers. Deze grote loonverschillen hangen niet alleen samen met de zwaarte van het werk (openkappen van bos). Waarschijnlijk speelt ook de grootte van het bedrijf waar men werkzaam is een rol. De meeste Aukaners die betrekkelijk hoge lonen ontvangen, zijn in dienst bij de overheid of bij grote particuliere bedrijven. De kleine bedrijven schijnen voor dezelfde werkzaamheden veel minder te betalen. Zo verdienen de sjouwers die werkzaam zijn bij de overheid, het bauxietbedrijf e.d. een weekloon van gemiddeld *f* 19.50. Daarentegen verdienen de sjouwers bij enkele kleine houtbedrijven gemiddeld slechts *f* 16.33.

Ter vergelijking met de lonen der in de tabel genoemde beroepen volgen hier cijfers betreffende de inkomsten van andere groepen, werkzaam bij grote bedrijven, zoals Bruynzeel en bij de overheid:

beroep	gemiddeld weekloon
ongeschoolde arbeider	± Sf 24.—
monteur	36.—
in de werkverschaffing	21.—
kantoorbediende met mulo-opleiding	20.—
onderwijzer	63.—

Bij dit alles moet worden bedacht, dat het aantal arbeiders per branche te klein is om generalisatie over *de* sjouwer, *de* vrachtvaarder te rechtvaardigen. Het voorgaande mag daarom slechts worden gezien als tentatieve cijfers, die door verder onderzoek moeten worden geverifieerd.

De gegevens uit de vorige tabel hebben betrekking op lonen

die vooraf door de werkgever aan de werknemer (Aukaner) werden toegezegd. Het is goed dit duidelijk te stellen, aangezien vele Aukaanse arbeiders er zich over beklagen dat zij minder ontvangen dan het bedrag dat was afgesproken met hun werkgever. In hoeverre zulke klachten gegrond zijn, heb ik niet kunnen controleren.

Aanpassing aan de rol van arbeider

Om iets te weten te komen over het gedrag van de Aukaner als arbeider werden verschillende werkgevers geïnterviewd. Hierdoor werd uiteraard slechts een globaal beeld verkregen van de hele groep Aukaanse arbeiders. Het verrassende is nu, dat naar hun oordeel de Aukaners meer presteren dan andere Surinaamse arbeiders. Een dezer werkgevers zei het volgende: "De opvatting dat de Bosnegers van het Cottica-gebied een lagere productiviteit hebben dan Creoolse en Hindostaanse arbeiders is ongegrond. Ik werk nu al enige tijd met deze mensen. Wat hun prestatie betreft kan ik ze beter gebruiken dan vele Creoolse en Hindostaanse arbeiders." Het gaat hier om ongeschoolde Creoolse en Hindostaanse arbeiders, evenals de Aukaanse.

Dat Aukaners meer presteren dan andere Surinaamse arbeiders geldt volgens de geënquêteerde werkgevers slechts voor zover ze nog niet lang werkzaam zijn bij een bedrijf. Naarmate zij langer in dienst zijn, gaan zij minder hard werken tot hun productieniveau ongeveer gelijk is aan dat van Creoolse arbeiders. Of, zoals een personeelschef van een groot bedrijf het uitdrukte: "De Aukaners worden bedorven door de Creoolse arbeiders." Een andere werkgever zei ongeveer hetzelfde: "Na verloop van tijd geven de Boslandcreolen de wens te kennen liever op basis van dagloon te werken in plaats van op taakloon. Werken zij op basis van dagloon, dan kunnen ze zich permitteren minder hard te werken zonder dat ze minder betaald krijgen."

Het is interessant dat de Aukaners dit niet tegenspreken. Haast alle geënquêteerden gaven toe, dat ze na verloop van tijd minder hard gingen werken. En ze probeerden dat zelfs te rechtvaardigen. Zij zijn van mening dat ze niet harder hoeven te werken dan andere arbeiders, die zeker niet minder loon ontvangen dan zij. Het is opvallend hoe sterk dit probleem leeft bij de Aukaners en hoe weinig verschil er ten aanzien hiervan tussen hun opvattingen bestaat. Zo wordt op desbetreffende vragen vrij emotioneel gereageerd, in de trant van: "Ze (de werkgevers) zeggen dat wij minder gaan presteren. Dit is waar; maar dat geldt

toch ook voor de Creolen en Hindostanen. Waarom wordt tegen hen niets gezegd?"

Er is nog een oorzaak waarom de Aukaners zich spiegelen aan andere arbeiders, wat hun prestatie betreft. Vele Aukaners vertelden, dat zij werden uitgelachen door de andere arbeiders wanneer ze zo hard werkten, en hiervoor zijn zij bijzonder gevoelig. Ziehier een conflict-situatie – de verwachtingen van het bedrijf en van de mede-arbeiders ten aanzien van de productiviteit zijn met elkaar in strijd. Dit wordt door de Aukaners opgelost door het voorbeeld te volgen van hun mede-arbeiders en ook minder hard te gaan werken. Dit heeft echter nooit tot moeilijkheden met de leiding geleid, ook al betreurt zij de verlaging van de productiviteit bij de Aukaners.

Het voorgaande geldt voor alle Aukaners, ongeacht de grootte van het bedrijf waarin zij werken. Met betrekking tot een andere kwestie is er echter wel verschil tussen grote en kleine bedrijven. De Aukaners die in kleine bedrijven werk hebben gevonden, noemden nl. een derde reden waarom zij na verloop van tijd minder hard gingen werken: de slechte betaling. Hierover is bij de bespreking van de lonen een en ander vermeld.

Paramaribo, maart 1964.

SUMMARY

LIVING CONDITIONS AMONG THE AUCAN LABORERS WORKING IN PARAMARIBO

During three months in 1962, a study was made of bushnegroes (temporarily) residing in Paramaribo by Mr. H. E. LAMUR, a graduate in social sciences from the univeristy of Amsterdam. Financial support was received from WOSUNA.

The study covered the circumstances under which the Aucans are living in this town, with special emphasis on housing, migration motives, contacts in town and relations amongst the Aucans living together and labour situation (work, payment, adaptability).

Housing conditions in the Government guesthouse used for bushnegroes and in privately rented rooms are described in some detail. Migration motives appear to be economic and psychologic. Next to the 'pull', the attraction of the town, the 'push' or the repelling power of the tribal area is of influence. Most respondents appear to be living together with relatives; none of them were found to be living with members of other ethnic groups. The majority is working as unskilled labour. They seem to adjust themselves well to the urban way of life.

SILVIA W. DE GROOT

MIGRATIEBEWEGINGEN DER DJOEKA'S IN SURINAME VAN 1845 TOT 1863

1. HISTORISCHE ACHTERGROND

In Suriname is twee en een halve eeuw lang de plantage de belangrijkste bedrijfsvorm geweest. Van 1650 tot 1863 werd de arbeid op deze plantages door uit Afrika ingevoerde slaven en hun afstammelingen uitgevoerd. Een deel van deze slaven vluchtte sedert het begin der kolonisatie de bossen in. Het aantal weglopers groeide in het begin van de 18e eeuw vrij snel aan; in 1738 werd hun aantal op 6000 geschat. Zij vormden groepen die plantages overvielen en beroofden uit noodzaak, want zij hadden gereedschappen, wapens, voedsel en vrouwen nodig, en uit wraak, want de behandeling der slaven op de plantages was vaak zeer slecht.

De blanke kolonisten zagen zich gedwongen zich tegen het verlies van slaven en tegen de aanvallen van weglopers te beschermen. Zij richtten burgerwachten op, versterkten de militie, gaven premies voor het vangen van weglopers, en straften gevangen weglopers met de marteldood. Het succes van deze maatregelen was gering en de kosten die het ondernemen van tochten in het binnenland met zich brachten waren zeer hoog. Men nam tenslotte het besluit vrede met de weglopers te sluiten en na een mislukking in 1750 kwam pas meer dan tien jaar later de vrede met de eerste der drie bosnegergroepen tot stand. Met de Djoeka's,[1] levend aan de Marowijne rivier, werd in 1761 vrede gesloten, met de Saramaccaners die aan de Suriname rivier woonden in 1762 en met de Matoeari's aan de Saramacca rivier in 1767. De voornaamste voorwaarden van het vredesverdrag waren dat de bosnegergroepen vrij verklaard werden, maar in het vervolg alle bij hen aankomende weglopers moesten uitleveren. Bovendien zouden zij patrouilletochten moeten ondernemen, alleen of tezamen met de blanken om weglopers op te sporen, gevangen te

[1] In oudere geschriften en documenten worden de Djoeka's Aucaners genoemd, naar de plantage Auca, ten zuid-oosten waarvan de vrede werd gesloten.

nemen en uit te leveren. De kosten voor die tochten zouden vergoed worden, terwijl voor de gevangen slaven premies werden gegeven. Het gouvernement nam op zich geregeld geschenken te zenden om aan hun behoeften aan gereedschappen, voedsel, kleding etc. tegemoet te komen. Zonder speciaal verlof zouden de bosnegers niet dichter dan twee dagen of tien uur varens bij het bewoonde gedeelte der kolonie mogen komen. Het aantal dat de beneden-rivieren mocht bevaren om handel te drijven en Paramaribo te bezoeken werd op 10 of 12 per keer gesteld. Er werd een passenstelsel ingevoerd om toezicht op dit aantal en op in- en uitgevoerde goederen te kunnen houden. Controle op al deze bepalingen zou worden uitgeoefend door een 'posthouder', een ambtenaar-militair, die met twee assistenten temidden der bosnegers diende te wonen, liefst op het dorp van het Groot-Opperhoofd (Granman). Deze laatste verplichtte zich een aantal van zijn naaste familieleden als 'ostagiër' naar Paramaribo te zenden.

Hoewel de vijandelijkheden met deze groepen nu gestaakt waren, was hiermee het weglopersprobleem niet opgelost. Nieuwe groepen vormden zich en het kostte de kolonie twintig jaar harde strijd, vele mensenlevens en handenvol geld om de voor haar gevaarlijkste groep, de Bonninegers, genoemd naar het befaamde opperhoofd Bonni, uit het plantage-gebied te verdrijven. In 1789 keerde de rust weer. Grote opstanden kwamen niet meer voor. Het weglopen der slaven echter hield niet op, maar werd wel langzamerhand minder. Redenen hiervoor waren onder meer dat in het eind van de 18e eeuw het aantal plantages en daarmee het aantal slaven verminderde, terwijl de invoer van nieuwe slaven langzamerhand ophield door het verbod van slavenhandel in 1814. Men kwam in het begin van de 19e eeuw tot andere humanitaire en utilitaire inzichten, waardoor de behandeling van slaven verbeterde, en tenslotte maakte de afschaffing der slavernij, waarbij Engeland en Frankrijk vóórgingen, in 1863 in Suriname een einde aan deze problemen.

In 1835, 1837 en 1838 werden de vredescontracten met elke der drie bosnegerstammen herzien. De grens waarvoorbij de bosnegers zich niet zonder pas mochten begeven en het aantal dat met passen de beneden-rivieren mocht bevaren werd opnieuw vastgesteld.

Wat de Djoeka's betreft werd de beperking van hun bewegingsvrijheid geregeld in de artikelen III, X, XI en XII van het nieuwe

contract (1837), Artikel III luidde: "Zij zullen moeten blijven wonen in Auka en onder geen voorwendsel ook houtwaren als anderszins bewerken, dan op een afstand van drie dagen varen boven den Post Oranjewoud."[1] In art. X, XI en XII worden regels gegeven over het drijven van handel met de plantages in het Cottica-Commewijne-gebied, over de plaatsen waar zij mochten 'tijstoppen' [2] en over het controleren van hun passen (waarop aard en aantal van hun handelswaar stond vermeld) door militaire posten en directeuren van plantages. In art XV wordt het aantal bosnegers dat tegelijk de rivieren af mag komen, hetzij naar Paramaribo, hetzij om handel te drijven in de rivieren zelf, tot 40 man beperkt. In art. XX staat: "Zij zullen uit hunzelve en als de Regering dit verkiest, met dwang de Aukaners uit de divisie Cottica en elders afhalen en tot hen doen retourneren."

Hoewel evenals in 1761 ook in het hernieuwde contract werd bepaald dat de posthouder 'in- of nabij' het dorp van het Groot-Opperhoofd moest wonen, was dit na 1842 bij de Djoeka's niet meer het geval. De posthouder die in 1846 werd benoemd woonde in het gebied van de Cottica rivier.

Zijn taak werd in de 'Instructies voor den Posthouder bij de Boschnegers' van 11 november 1835 omschreven.[3] Hij moest het aantal bosnegers dat de beneden-rivieren bevoer door middel van afgeven of inhouden van passen reguleren en controleren; aantekening houden van de goederen die zij in- en uitvoerden, in het bijzonder van voedsel en wapens, om smokkelhandel tegen te gaan; zorgen dat weglopers die door de Djoeka's werden opgevangen uitgeleverd werden; nagaan of er contact bestond tussen de bosnegergroepen onderling of met de indianen; alle dorpen onder zijn beheer jaarlijks bezoeken en lijsten maken van het aantal inwoners, en tenslotte elke maand, elk kwartaal en elk jaar verslagen van zijn bevindingen aan het 'Commissariaat voor Inlandsche Bevolking, voor zoover betrekking hebbende tot Slaven, Boschnegers en Indianen' sturen. Aan het hoofd van dit

---

[1] De militaire posten vormden onderdeel van het 'Militair Kordon' dat door Gouverneur Nepveu (1769–1779) werd aangelegd om het bebouwde gedeelte van de kolonie tegen aanvallen van weglopers te beschermen. Oranjewoud lag op het stuk dat de Cottica rivier loodrecht sneed.

[2] De verschillen in eb en vloed zijn duidelijk merkbaar in de benedenloop der rivieren. Men wachtte dus het gunstige getij af.

[3] SILVIA W. DE GROOT, Van isolatie naar integratie; de Surinaamse Marrons en hun afstammelingen; officiële documenten betreffende de Djoeka's (1845–1863), *Verhand. Taal-, Land- en Volkenkunde 41* (1963).

Commissariaat stond de Gouvernements Secretaris, tevens Secretaris van de Koloniale Raad, terwijl de werkzaamheden geleid werden door de Assistent-Gouvernements Secretaris, die de directe chef van de posthouder was.

In de hier besproken periode was J. A. LISMAN Gouvernements Secretaris, H. C. J. SLENGARDE Assistent-Gouvernments Secretaris, CH. L. DHONDT posthouder (tot 1859) en A. KAPPLER assistent posthouder.

2. BESTUURSBEMOEIENISSEN

Het gouvernement heeft sedert de vrede in 1761 getracht invloed uit te oefenen op de migratie der Djoeka's. Tot omstreeks 1845 trachtte men hen zover mogelijk van het plantagegebied aan de Cottica en de Commewijne rivier, waar zij hout kwamen verhandelen en kostzoeken vandaan te houden.[1] De bezwaren tegen hun verblijf in het Cottica-Commewijne-gebied waren:

1e Hun contact met de plantagebewoners, dat veelal bestond uit smokkelhandel met de slaven.

2e Hun contact met de weglopers in dat gebied, die ook in de smokkelhandel betrokken werden.

Na 1845 veranderde men van tactiek en trachtte de Djoeka's die zich niettemin toch in het plantagegebied hadden gevestigd te concentreren in de Boven-Cottica, en het heen en weer trekken van de groepen tussen de Marowijne en het kustgebied strenger te reguleren en te verminderen. Men hoopte hiermee de levendige smokkelhandel die de bosnegers met de plantageslaven dreven tegen te gaan en bovendien meer contrôle te krijgen op de houthandel die de bosnegers met particulieren dreven, en die tot bedriegerijen en afzetterijen over en weer aanleiding gaf. De concentratie van de Djoeka's in de Boven-Cottica lukte niet, noch de pogingen de smokkelhandel te verminderen en de houthandel te reguleren.

In 1856 veranderde het gouvernement opnieuw van tactiek en werden op voorstel van Gouverneur Charles Pierre Schimpf (1855–1859) alle beperkende maatregelen op de bewegingsvrijheid der bosnegers opgeheven (Resolutie van 26 augustus 1856 no 1050) in de hoop dat nu de bosnegers zich uit eigen beweging, zij het aangemoedigd door het gouvernement, meer zouden gaan

---

[1] E. WONG, Hoofdenverkiezing, stamverdeeling en stamverspreiding der Boschnegers van Suriname in de 18e en 19e eeuw. *Bijdr. Taal-, Land- en Volkenkunde 97* (1938), p. 295–363.

aanpassen en deel gaan nemen aan het arbeidsproces van de kolonie. Ook van deze nieuwe bepalingen was het succes uiterst gering. In het Koloniaal Verslag van 1859 worden de bosnegers lui en vadsig genoemd en hun werklust uiterst gering.

3. De djoeka's en hun contacten met de bewoners van het plantagegebied

Hoewel de Djoeka's door hun godsdienstige overtuigingen gebonden zijn aan het gebied en de grond waar hun voorouders zich gevestigd hebben en begraven liggen, heeft dit niet verhinderd dat zij een paar maal van woonplaats veranderd zijn en een deel van hen een half-nomaden bestaan leidt. Zij voorzien in hun onderhoud door jacht en visserij, en door wat hun kostgronden opbrengen: kassave, rijst, zoete pataten, pinda. Jagen en vissen kunnen zij overal doen, kostgrondjes kunnen snel opnieuw aangelegd worden. Zij zijn daardoor mobiel en het feit dat zij steeds aan, of dichtbij grote rivieren leven verhoogt die mobiliteit. Die rivieren zijn bovendien verkeersweg voor het vervoeren van hun bosproducten, die als ruilmiddel dienen bij de indianen aan de bovenloop en bij de blanken aan de benedenloop.

De Djoekakreek, een zijrivier van de Marowijne rivier, was het oorspronkelijke stamgebied. Hier voegden de weglopers zich bij elkaar en kwam de verdeling in onderstammen, de 'lo's', tot stand. Deze lo's bestonden oorspronkelijk uit groepjes weglopers die van eenzelfde plantage afkomstig waren. Meestal werd de naam van de plantage, of van de eigenaar, door de lo als eigennaam aangenomen.

In de tweede helft der 18e eeuw trokken de Djoeka's uit hun kreek weg, de Marowijne op, en vestigden zich aan de Tapanahoni. De Djoekakreek bleef een oord van verering.

Een dorp, of ook wel een groep dorpen, werd meestal bewoond door mensen die tot eenzelfde 'lo' behoorden. Het gehele gebied werd Djoeka genoemd (Auca door de blanken).

Een tweede gebied waar de Djoeka's naar toe trokken was dat van de Boven-Commewijne en de Cottica. Dit lag voor de hand: om van de Tapanahoni, via de Marowijne naar Paramaribo te komen, voeren zij via de Wanekreek naar de Cottica en de Commewijne en de Suriname op naar Paramaribo. Het was een lange reis, men deed een aantal plantages aan, handelde, en bleef soms maanden lang in de omtrek hangen. Het verblijf in Cottica en Commewijne bood het voordeel, dat men dicht bij een afzetge-

bied voor hout en andere handelsproducten zat. Langzamerhand vestigden zich dan ook een aantal Djoeka's voorgoed in dit gebied. Zij bleven echter de Tapanahoni als hun stamgebied beschouwen en het Groot-Opperhoofd van Djoeka als het hunne. Bovendien trokken grote aantallen als half-nomaden heen en weer: als de kost schaars was in de Boven-Marowijne zakte men de rivier af, en had het plantagegebied niet veel meer te bieden, dan trok men weer naar boven. Het was de Djoeka's duidelijk dat het gouvernement, en in het bijzonder de posthouder, weinig machtsmiddelen hadden om hen van dit trekken te weerhouden: passen konden geweigerd worden, maar zij wisten zich zonder pas ook te redden. De rivier kon afgesloten worden, en dat veroorzaakte dan enige moeilijkheden en opstoppingen, maar het was een tijdelijke maatregel.

Om de gewenste concentratie in de Boven-Cottica te bevorderen werd posthouder CH. L. DHONDT in 1846 naar de Comboeskreek gestuurd,[1] omstreeks tien uur varen van een militaire post gelegen. Hij zat daar midden tussen de bosnegers, waardoor enigszins tegemoet gekomen werd aan de zo vaak uitgesproken wens van het Groot-Opperhoofd om een blanke in hun midden te hebben. Aan de in de Politieke Contracten vastgelegde bepaling dat de posthouder zich in of vlakbij het dorp van de Granman moest vestigen, werd echter niet voldaan. Een reis van Comboeskreek naar de Tapanahoni, waar Granman BIJMAN woonde, kostte 10 tot 14 dagen.

Dhondt zou bovendien trachten de bosnegers tot geregelde landbouw te brengen om hen meer aan een vaste woonplaats te wennen, en hen langzamerhand in te schakelen in het productieproces van de kolonie.

Uit Dhondt's brieven blijkt dat er weinig van al deze plannen terecht kwam. De invloed die hij kon uitoefenen op het heen- en weer trekken, de smokkelhandel en de handel der Djoeka's was uiterst gering.

Hoewel Dhondt het aantal Djoeka's in het Cottica- en Commewijnegebied opgaf, was op die getallen weinig staat te maken. Zo schatte hij in maart 1846 het aantal Djoeka's in de Boven-Cottica op 1200, en dat in de Boven-Commewijne op 1500. Het bleek echter dat juist in die tijd grote groepen kostzoekenden de Marowijne waren afgezakt. In augustus 1864 (4)[2] schreef Dhondt: "[....] moet ik hier opmerken dat den grooten

---

[1] Een zijrivier van de Cottica, even beneden de splitsing van Cottica en Courmotibo, ook wel Koemboe kreek genoemd.

[2] De cijfers tussen haakjes geven het catalogus nummer van het do-

toestroom van Aukaners die om Passen naar de Stad komen, ontstaat uit een panieke vrees en zonder verderen grond, zooals mijn brieven aanduiden, veroorzaakt, hunne werkloosheid zoekt onlusten om hunne wraak voor de veelvuldige arrestatiën [1], de onmogelijkheid om kosteloos banannen van plantagiën te bekomen en om niet verplicht te zijn tot het aanleggen van kostgronden, ten uitvoer te brengen."

In september 1846 (4) echter meldde hij: "Door gebrek van kost, tengevolge der schaarsheid van banannen op plantagiën in Cottica, vertrekken tans de meeste luiaards naar Auka, om met het invallen van regens hier terug te keeren, in de verzekering zoo zij zeggen, daar zooals vroeger banannen te vinden."

Wat de wèl in Cottica gevestigde Djoeka's betreft klaagde hij in dezelfde brief: "De droge tijd is bereids gevorderd, nog geen enkele Aukaner is begonnen met het vellen van bosch tot het aanleggen van kostgronden; dus dat alle mijne moeite sedert meer dan acht jaren [2] om hun daar toe te brengen vruchteloos is en blijft; waaruit en uit hunne gezegden ik moet veronderstellen, dat zij zoo als ik maar bereids te dikwijls heb gezegd (zie correspondentie) zonder strenge bevelen van hooger hand, in hunne hardnekkige stijfhoofdigheid en willekeur omtrent dit belangrijk point voor het allgemeen, zoo lang mogelijk zullen volharden." In oktober 1846 (4) schreef hij: "De verhuizing naar Auka van alhier gevestigde negers gaat aanhoudend voort, waardoor de momentanele bevolking alhier meer en meer onbeduidend wordt. Deze verhuizing zal in Auka gebrek aan levensmiddelen veroorzaken en dan welhaast komen zij in massa terug." en in december 1846 (4): "Slechts eenige zijn met het invallen der regens begonnen met bosch te vallen tot het maken van kostgronden, dus vruchteloos [3] en bovendien zijn deze op verre na niet toereikende voor drie maanden behoefte voor de weinige tans alhier zijnde negers, dus moeten die van Auka hier terug keeren, zoo als vroeger kost op de plantagien zoeken en dit wel in ruilerij van dram, daar de vischvangst dit jaar onbeduidend is. Ook prefereren zij zulks daar zij voor een stoop dram op coffie-plantagiën twee bossen banannen bij de negers inruilen. (een Aukaner, kuiphout werkende, krijgt in een dag 2 pullen dram en 1 zoet uitbetaald, dus op die wijze vind hij zonder moeite kost in overvloed)."

Over smokkelhandel en handel schreef hij in zijn jaaroverzicht van 1846 (35 Fii) "Hier niet berekend de veelvuldige clandestiene passagien dewelke zoo voor de stad als voor plantagien dit jaar hebben plaats gehad; waar aan zulks toe te schrijven is mij onbekend en de ontdekking onmogelijk.

De diefstallen, konkelarijen en andere verkeerd of brutale handel door de Aukaners dit jaar groeyen meer en meer aan, waardoor er dan ook weinig of geen verboden artikelen [4] volgens de aan Paramaribo verleende

---

cument waaruit wordt geciteerd. De met de hand geschreven, gebundelde documenten bevinden zich in het Landsarchief te Paramaribo.

[1] nl. wegens het stelen en smokkelen van bananen van de plantages.

[2] nl. sedert 1838 toen Dhondt tot assistent posthouder benoemd werd.

[3] Dhondt bedoelt hiermee dat het vellen van bos in de droge tijd gebeuren moet, om de grond te kunnen schoonbranden.

[4] Dhondt bedoelt o.a. kruit en geweren.

terugreispassen schijnen uitgevoerd, hoewel ik van het tegenovergestelde ten volle ben overtuigd; om deze clandestine uitvoer te stuiten vermeen ik dat het visiteren hunner vaartuigen op de diverse militaire posten hoognoodig is."

In zijn overzicht van het 3e kwartaal van 1847 (35 FII) meldde hij: "Van den houthandel die de Aukaners drijven is te zien de importante kapitalen die daar mede worden omgezet [...] Ter staving van dit diend nog dat sedert ik in 1838 bij de Aukaners ben overgeplaatst, jaren heb gehad dat 300 vlotten hout naar beneden dreven en op zijn minst 650 corjalen met kleiner houtsoorten, dus kan men rekening maken dat er een waarde van ongeveer *f* 80.000 in handen van diverse inwoners dezer kolonie kwam en de Aukaners, wat hebben zij daarvoor wederkeerig ontvangen of ingezameld: nietigheden, daar zij geene goederen die geldwaarde blijven behouden, bezitten.[....]

Als men den uitvoer van banannen nagaat en daar bijvoegd hetgeen de Aukaners in dit oord gevestigd op reis en aan de stad zijnde consumeren, dan mag men zonder exageratie op het minste 30.000 bossen in het jaar berekenen hetwelk à 25 ct per bos de enorme som van *f* 7500 bedraagd. Het waar te wenschen dat men middels beraamde en wel om het belang van de burgerstand, om gemelde Aukaners te dwingen in hunne eigene voeding te voorzien, in plaats van de tijd met omzwerven door te brengen, en zulks wel te meer om reden dat hier veel vruchtbare landen aanwezig en aan hun gekend zijn."

Een maand later, in october 1847 (35 FII) schreef hij: "Ik moet het Commissariaat attenteren op de weinige uitvoer van kruit blijkens de passen door den heer Ambtenaar aan Paramaribo, en wel om diswille dat de grote consumptie van dit artiekel mij is bekend en als zijnde in gemoede overtuigd dat eene aanzienlijke quantiteit clandestine naar boven is gevoerd."

In februari 1848 (35 FII) kwam hij hier weer op terug: "Ik acht mij verplicht te moeten rapporteren dat de importante uitvoer van vuurstenen en lood mij vreemd voorkomt, en veronderstel dat na evenredigheid dezer artikelen den clandestinen uitvoer van kruit moet worden berekend en dus de attentie van het Commissariaat van de Inlandsche Bevolking verdiend." Ook de smokkel van bananen bracht hij ter sprake in deze brief. "De grote ladingen banannen die naar boven worden vervoerd moet ik mede ter kennis brengen. Aangezien ik overtuigd ben dat hunne vaartuigen op het Piket Monbijou behoorlijk worden gevisiteerd, en dat aldaar geen voorwerpen passeren dan met bewijzen daarvoor afgegeven, weshalve is het te geloven dat zij des nachts zoo als vroeger het Piket voorbij varen, hunne verboden goederen bergen en dan terugkeren om hunne passen voor de artikelen met bewijzen gestaafd te laten viseren."

In april 1847 werd een poging gedaan om de Djoeka's die zich in de Boven-Commewijne bevonden, te dwingen naar de Boven-Cottica te trekken. Daartoe werd de vaart op de rivier gestopt: d.w.z. er werden geen kostzoekerspassen meer uitgereikt, tenzij aan negers die gehoor gaven aan de opdracht. Dhondt schreef hierover in zijn verslag over het tweede kwartaal van 1847 (4) "Bij mijn vertrek van pl. Vossenburg in de Boven-Commewijne kreeg ik van den heer Gouvernements Secretaris voornoemd in last dat de vaart voor alle Aukaners momenteel en tot nader order gestopt bleef. De mededeling van dit last gaf hier oneindig

veel gemor en veroorzaakte dagelijksch een aanloop van veel negers welke allen voor gebrek aan zout, dram, zoet en andere behoeften klaagden, echter bleef alles rustig.

In de maand Mei diversche vergaderingen van opperhoofden en ouderlingen der Aukaners allen ten doel hebbende om mij te engageren ten einde aan het Commissariaat der Inlandsche Bevolking het openen der vaart eerbiediglijk te verzoeken en wel op grond dat het gebrek aan kost en voormelde artikelen ondragelijk wierd. Daar ik met de waarheid van dit alles bekend en hunne klagten niet langer stilzwijgend kon laten, achtte ik het pligtmatig ter vermeiding van alle onvoorziene bodsingen en onaangenaamheden, hun verzoek in te willigen en dientengevolge vertrok ik den 31 Mei naar Paramaribo en gaf van dit alles in Audiëntie van Woensdag 2 Juny aan den [...] Gouvernements Secretaris kennis, echter zonder definitieve beslissing. Alzoo alles mogt blijven wachten tot zoo lang dat alle de Aukaners ter uitzondering van zes koppen hunne kampen boven de Militaire Post l'Espérance zouden hebben ontruimd, en dan eerst zouden mij daar te stellen bevelen worden toegezonden. [...] Den 12 Juny en volgende dagen kwamen hier van de Boven-Commewijne, voorzien met passen van de Militaire Post l'Espérance 75 koppen Aukaners aan. [...]. Door deze aankomst van Aukaners wierd den aanloop der hier verblijvende aanhoudend grooter en het gemor steeg hooger na mate het gebrek aan bovengemelde benoodigheden zich dede gevoelen en eindelijk op de 16 Juny hunne klagten overwogen hebbende beloofde ik hen het openen der vaart bij het Commissariaat voor Inlandsche Bevolking te zullen soliciteeren."

Op de 18e juli werd de vaart weer open gesteld, het gebrek was toen groot; het resultaat was pover: niet meer dan 75 man van de enkele honderden die zich in het Commewijne-gebied bevonden, trokken naar de Boven-Cottica.

In een brief van 28 augustus 1847 (12) zet SLENGARDE de opvattingen van het "Commissariaat voor Inlandsche Bevolking enz." nog eens aan Dhondt uiteen: "Eenmaal toch wordt het tijd om door hen strenger te behandelen, hen tot datgene te noodzaken, waaraan zij goedschiks niet wilden gehoorzamen, en dat is: zich aan geregelde werkzaamheden te gewennen en een einde te maken aan de eeuwige konkelarij met de plantageslaven. Het is geenszins de begeerte van onzen Chef om deze menschen in hun belangen hinderlijk te zijn, maar orde daar te stellen, de verkeerde misbruiken te weeren en beter menschen van de boschnegers te maken, dan zij tot nu toe waren, dit is het eenige doel van den heer Lisman. Wel is waar begeert ZEdelGrootAchtb. dat de boschnegers in het algemeen, maar de Aucaners in het bijzonder, geene verkoopen of inkoopen doen dan tegen contante betaling; dit echter zal wel nader vanzelve komen. Wij hebben al veel gewonnen wanneer de directeur en andere plantagebewoners genoodzaakt zijn om op de passen der boschnegers ter neder te stellen: wat zij aan hem hebben verkocht, of zij dit nu ruilen en om te breveren welligt dit openlijk op de pas vermelden, dit laat ZEdGrootAchtb. vooralsnog oogluikend toe; het is ZEdGrootAchtb. genoeg, dat de boschnegers geene banannen, dram of zoet van slaven kunnen koopen en dat deze laatste derhalve belet zijn, huns meesters goed te stelen en te verkonkelen. UEdele wordt derhalve tot nader aanschrijving uitgenoodigd

in dien geest te blijven handelen en de bovenstaande mededeeling echter voor Uzelve te houden.

Hoe is het toch mogelijk dat de goederen der boschnegers, die zij op eene wettige wijze hebben verkregen en waarvan op hunne passen blijkt, zooals dit door UEdele wordt gezegd, hen op de militaire posten zouden kunnen worden afgenomen? Dit is hetgeen lijnrecht in strijd zoude zijn met de bedoelingen van den Heer Gouvernements Secretaris en wordt UEdele dringend uitgenoodigd, om in geval zulke wederrechtelijke handelingen ter uwer kennis mochten komen, dit onverwijld aan mij mede te deelen, omdat dan het voorgeven der Aucaners zoude worden bewaarheid, dat men hen tracht te kwellen, maar geenszins hun welvaren voor oogen heeft. Laat mij kortelijks herhalen wat onzen Chef eigenlijk bedoelt: met het afschaffen der kostzoekerspassen bedoelt ZEdGrootAchtb. de Aucaners te noodzaken in hunne eigene behoeften te voorzien en de eeuwigdurende konkelarijen met plantageslaven te weren. Met het verbod om geene aankoopen noch verkoopen dan tegen contante betaling te doen, heeft ZEdGrootAchtb. zich ten doel gesteld: 1e de slaven te beletten hunne meesters te bestelen en naar hartelust dram van boschnegers te bekomen, waardoor hunne gezondheid tot merkelijk ongerijf der eigenaren wordt ondermijnd, 2e de boschnegers zelve te vrijwaren van de bedriegrijen en afzetterijen waarvan zij zoo dikwijls, zelfs door de blanken, de slagtoffers zijn geweest, en om dat doel te bereiken, werd natuurlijk in de eerste plaats het afschaffen van goedjes [1] voor dram enz. vereischt, 3e om hen te beletten ongestoord de rivieren op en af te zwerven en daardoor in de gelegenheid te zijn de plantages te bestelen.

Met de bepaling om niet meer als veertig koppen, ingevolge het Vredescontract, passen te verleenen, bedoelde onzen Chef eene behoorlijke contrôle over hen aan de stad mogelijk te maken, daardoor hen te beletten van te stelen en andere misdrijven te plegen en gevolgelijk belangrijke sommen aan den lande voor kostgeld aan den cipier te besparen [...] Ik ben nimmer in gebreke gebleven, zoolang ik de eer heb gehad assistent te zijn, om het gezag van den posthouder zooveel in mijn vermogen lag vis à vis de boschnegers te handhaven en zal nimmer van dien regel afwijken."

De 10e mei 1848 (12) werd van het verbod kostzoekerspassen uit te reiken weer afgeweken. Slengarde schreef aan Dhondt dat hij hem namens hun Chef machtigde "voortaan aan vijfentwintig Aucaners passen voor de stad te mogen afgeven, terwijl aan 25 anderen zullen kunnen veroorloofd om, zonder direct naar de stad zich te begeven, op de plantagiën kost te mogen aankoopen, en dat wel gedurende den tijd van een jaar, binnen welk tijdvak zij hunne kostgronden in orde moeten hebben. Deze machtiging geschiedt echter onder expresse voorwaarde, waarvan stellig niet zal worden afgeweken, dat bij het minste misdrijf dat door een Aucaner, [...] wie ook en waar ook, wordt gepleegd, deze vergunning niet alleen zal worden ingetrokken, maar de vaart zelf gestopt."

DHONDT echter vond tenslotte dat het nu wel gebleken was dat het doel: concentratie in de Boven-Cottica, zowel van de negers uit Cottica en Commewijne, als van die uit de Marowijne, mislukt was. Hij had er nu ook genoeg van om op zijn afgelegen, in miserabele toestand verkerende

---

[1] waarschijnlijk wordt hier crediet bedoeld.

post aan de Comboeskreek te blijven zitten en vroeg overplaatsing naar een plaats in de buurt van een militaire post. In een brief van 2 februari 1848 (5) schreef hij over deze kwestie: "Ik vermeen hier te moeten aanmerken dat aangezien de ondervinding heeft geleerd, het doel om de Aukaners meer naar beneden te trekken vruchteloos en zonder effect is geweest, nimaar in tegendeel is bewezen dat veel hunner inplaats van hun kampen limitrophe aan de wooning van Posthouders te plaatsen, meer naar de bovenlanden zijn vertrokken (zij willen geïsoleerd woonen) waaruit vanzelf voortvloeid, dat den Posthouder, zonder eenige assistentie hoegenaamd, aan alle wederwaardigheden bij ziekelijke omstandigheden of andere onvoorziene voorvallen is ten prooi gegeven en blootgesteld, waaruit als het ware ten overvloede blijkt, dat deze residentie als een verloren post is te beschouwen, nutteloos voor de kolonie, voor de eigendommen en zonder eenig nut ter beschaving der hier in de bovenlanden intriguante arglistige gevestigde Aukaners.

Boven alles dat ik hier boven kom aanhalen, en in zuivere waarheid bestaande, dient men de groote onkosten die den posthouder is verplicht te maken om zich van kost te voorzien, de onzekerheid en langewijligheid in het verzenden van dienstbrieven, de halsstarrigheid van de onwillige Aukaners, hunne hebzuchtigheid en andere onaangenaamheden en narigheden die gepaard gaan, in overweging te nemen. [...] Trouwens, dit alles vermeen ik dat het wenschelijk waar, dat in het belang der eigendommen, dienst en goed order, deze gebouwen onder het bereik van de militaire bezetting wierden geplaatst. [...]

Op de vraag door Bijman om een Blanken, dus om dit zwart opperhoofd te plaisieren, wierd ik naar herwaards in plaats van naar beneden gezonden en wel in die veronderstelling dat het Aukaansche volk naar beneden zou zakken, het welk tot nu toe of in jaren niet zal geschieden (nimmer verlaten zij hun hok.)"

Comboeskreek werd inderdaad verlaten, en een nieuwe post, Monbijou betrokken. De verhuizing werd geregeld door Dhondt's invaller, Montecattini, een Corsicaan van orgine, die in een brief van 24 october 1848 (5) de reacties der bosnegers hierop weergaf: "De Aukander boschnegers hebben vil op tegen dat ik beneden blijf woonen, zegen wanneer het huis aan de Comboe kreek afgebroken word om naar beneden te bringen, zuks kaan door hun niet ten goede zijde opgenomen worden, want verlaangen een blank persoon bij hun te hebben en den operhoffden zullen hiervan hoegenaam niet in toestemmen en zullen hunes klagtens aan zijn Excellentie en aan den EdelGrootAchtb. Heer J. A. Lisman bringen. Ik vermeen hiervan rapporte te moeten maaken."

Dhondt, terug van verlof, vestigde zich op Monbijou. In het jaarverslag van 1849 (5) schatte hij het aantal Djoeka's in Cottica en Commewijne op 790. Negen jaar later, in het jaarverslag van 1858 (14) kwam hij nog eens op de migratie-kwestie terug: "Ten gevolge der door zijne Excellentie de Gouverneur dezer kolonie, in December 1848 aan de Aukaners verleende vergunning om voor blanken, mits voorzien van een extra pas, in andere rivieren dan vroeger bepaald, te gaan werken, was men van gevoelen dat zij meer naar beneden zouden komen en hunne schuilhoeken zouden hebben verlaten. De ondervinding heeft overtuigende bewijzen van het tegenovergestelde opgeleverd! ten blijke waarvan is dienende dat er thans in de bovenlanden alhier hoogstens 700 hoofden

aanwezig zijn. Terwijl er vroeger tijd aanhoudend van 1000-1500 vast overbleven. [...]."

Het wegvloeyen der Aukaners die vroeger hier in de Boven-Cottica en de Courmotibo waren gevestigd, is gedeeltelijk toe te schrijven 1e aan de lage prijzen die er thans voor houtwaren die zij met vlotten naar beneden brengen worden betaald.[1] 2e aan de moeylijkheden die zij door zorgeloosheid of luiheid moeten ondergaan om kost te vinden en 3e zeggen zij dat het visiteren hunner vaartuigen op de respectieve militaire posten en de onaangenaamheden die zij daar door moeten leiden, de groote oorzaak is dat veel hunner naar hun land vertrekken en slechts naar beneden komen tot aankoopen of inruilen van benoodigheden die zij aan de Marowijne niet kunnen vinden."

Op 1 augustus 1853 (55) meende Dhondt: "Indien het Gouvernement mogt goedvinden de houtwaren der Aukaners te koopen, dit zou eene grote schrede vooruit zijn om hen meer naar beneden te leiden en langzamerhand zouden zij, door meer commercie met hooge ambtenaren een betere levenswijs aannemen waardoor zij dan ook naar een klein tijdvak tot meer beschaving van lieverleede zullen overgaan, dat tot nu, door hun handel met plantagiën en door ontstane grote connexie met de plantagie-negers, geen plaats heeft kunnen vinden."

Dit niet onverstandige advies vond echter geen gehoor bij het gouvernement.

Men gaf de pogingen de Djoeka's met dwang te concentreren en hun handel en wandel onder contrôle te krijgen op. Met het opheffen van alle beperkende maatregelen op hun bewegingsvrijheid in 1856 hoopte het gouvernement hen ongedwongen in te schakelen in het arbeidsproces en te integreren in de Surinaamse samenleving. Ook deze poging had geen succes. Bij de emancipatie in 1863 waren de Djoeka's niet van levenswijze en inzichten veranderd. Als van ouds voeren zij heen en weer tussen hun stamgebied aan de Tapanahoni en het plantagegebied en Paramaribo, een aantal bleef gevestigd in de Boven-Cottica of de Boven-Commewijne, en hun handel behield een ongeregeld karakter. Alleen de smokkelhandel verdween: sedert 1856 mochten zij in- en uitvoeren wat ze wensten en na 1863 waren er geen slaven meer om smokkelhandel mee te drijven.

4. De djoeka's en hun contacten met weglopers

Het weglopen der slaven van de plantages nam in de 19e eeuw af, maar hield niet op. Grote groepen werden niet meer gevormd. De weglopers waren niet meer gevaarlijk voor de kolonie, hoewel

---

[1] In 1846 gaf Dhondt als opbrengst voor een vlot hout op *f* 150.—, in 1852 *f* 80.—.

zij het de plantages nog wel lastig maakten. Het verlies van slaven bleef een schadepost voor de eigenaars. Er werden dan ook tot omstreeks 1850 nog steeds patrouilletochten gehouden: door militairen (en wel voornamelijk door het 'vrijcorps' [1], door de burgermilitie en door de 'bevredigde bosnegers.') De resultaten van die tochten waren, evenals in de 18e eeuw, gering. Ook het bij de vredescontracten verplicht gestelde uitleveren van opgevangen weglopers door de bosnegers bleef stroef verlopen. Het vredescontract van 1837 legde in de artikelen VI en VII vast hoe de Djoeka's zich ten aanzien van weglopers te gedragen hadden.

Artikel VI luidt: "Zij zullen bij hen geen weggeloopen slaaf, het zij van eenige Plantagie of van Particulieren mogen toelaten tot hen te komen, veelmin hen van elders afhalen, ook geen slaven koopen, huren noch naar hunne dorpen of werkplaatsen medenemen, maar zullen zij integendeel alle weggeloopen slaven of slavinnen, die welligt alsnog onder hen zijn, alsmede die welke tot hen komen, of die zij mogen aantreffen, waar het zijn moge, aanhouden en aan den eersten Militairen post, tegen bewijs overgeven, welk bewijs door hen naar Paramaribo gebragt en waarvoor zal worden betaald eene premie van Zestien Gulden voor iederen weglooper, welken zij zullen overleveren.

Wanneer door hen eene patrouille wordt gedaan boven het kordon, zal hen een Premie van Vijftig Gulden voor ieder opgevangen weglooper worden uitbetaald, doch moet de Posthouder alvorens daarvan kennis dragen en daarin toestemmen dat zoodanige patrouille plaats heeft."

Artikel VII bepaalt dat zij zich niet aan het ondernemen van een militaire patrouille tegen de weglopers mochten onttrekken als zij daartoe van het gouvernement opdracht kregen.

De posthouder die opdracht had scherp toe te zien op het nakomen van de verplichtingen van de bosnegers ten aanzien van de weglopers, moest melding maken van alles wat hij te weten kwam over het contact tussen de beide groepen en bevond hij "dat er op het een of ander dorp wegloopers of gevangen slaven opgehouden worden, alsdan te zorgen, dat dezelven met allen mogelijken spoed naar herwaarts aan de Regeering worden uitgeleverd." (art. 12 van de instructies van 1835).

Dat het geven van die opdracht heel wat eenvoudiger was dan het uitvoeren ervan, blijkt duidelijk uit de brieven en verslagen van de posthouders. Het totale aantal weglopers tussen 1845 en 1863 was niet precies bekend. Dhondt meende (31 december 1856 (58)) dat "de weglooperslaven in de bovenlanden alhier [2] en in de

---

[1] Opgericht door Gouverneur Nepveu in 1772. Dit corps bestond uit vrije negers en mulatten, en werd ingeschakeld bij tochten tegen de weglopers.

[2] nl. van Cottica en Commewijne.

environs van Auka na gissing 200" bedroegen. Slengarde schatte in het Koloniaal Verslag van 1849 het totale aantal op een kleine 800. Het aantal uitgeleverde en op tochten gevangen weglopers bedroeg niet meer dan enkele tientallen.

De 15e februari 1846 (4) schreef Dhondt in een rapport voor de Gouvernements Secretaris: "Wegens weglooper slaven. [...] Op den 2e december anno pr^{e} [...] werd mij door de Aucaners Tamboer en Januarie gerapporteerd dat er zes weglooperslaven in de Canarykreek waren gezien, dat ik ze als opgevangen kon rekenen. Nog in de goede trouw der gezegden verkerende, om reden dat alles met wat ik bereids had gehoord overeenkwam, gaf ik hun kruit en lood enz. om daardoor den wegloopers magtig te worden. – Den 9^{e} daaraan volgende wierd mij al het verstrekte teruggebracht, zeggende gene wegloopers te hebben gezien, maar wel hunne legerplaats limitroph aan hunne kampen. [...] intussen drong ik bij de Aukaners aan om het ware te ontdekken en voor Januarie verklaarden eenige ouderlingen dat twee wegloopers in hunne handen zijn geweest, maar dat dezelve waren ontvlucht. Ik was echter onderricht dat niet twee, maar zes bij hun waren aangekomen. Dit liet ik stilzwijgend voor eenigen tijd. Intusschen kwam hier den Aukaner Kwaminie van Kompagnieloo, dezen vroeg ik onverhoeds waar de zes wegloopers zijn gebleven, dit verklaarde hij niet te weten, maar, voegde hij erbij, ik heb ze zelfs gezien. Dit is overeenkomstig met hetgeen ik vroeger en nu laast nog door Aukaner vrouwen die vrij openhartig zijn, heb onderschept. [...] Eindelings is het maar al te zeker, dat zoo wel aan de rechter als linker kant van Cottica en Courmotibo van af het Piket 19 tot in de bovenlanden een massa wegloopers schuilen en dat deze in nauw verband met de boschnegers staan is buiten twijfel."

In december 1846 (35 Fii) merkte hij op: "De wegloopers in de Boekoekreek en der Canary benevens veelvuldige andere [...] zijn ook een steun voor de Aukaners in ruilingen van benodigheden van kost te voorzien, zonder deze, ten gevolge der schaarsheid aan banannen zouden de werkeloze zwervende Aukaners in dit oogenblik gebrek leiden."

In augustus 1847 (35 Fii) kon hij melden dat er nu toch een aantal weglopers waren uitgeleverd, en wel door het Groot-Opperhoofd zelf: "Augustus 23 zijn hier op order van het voornoemd Groot-Opperhoofd met behoorlijk geleide de voormelde negen weglooperslaven aangebragt en door mij overgenomen. Den 25 is het Groot-Opperhoofd met een gevolg van 64 hoofden hier aangekomen. Het aanbrengen der gezeide wegloopers en de aankomst van Bijman deden mij besluiten tot het geven van een spel [= feest] zoowel aan die van Auka als aan de Aukaners in Cottica gevestigd, het welk zonder eenig ongenoegen vier achtereenvolgende nachten duurde. Den 30 heb ik voormelde 9 weglooperslaven aan den Kommandant der post Vredenburg tegen reçu overgeleverd en ben vervolgens met het Groot-Opperhoofd en wel op zijne bede stadswaarts vertrokken."

In 1849 ondernam een aantal bosnegers een patrouilletocht in het gebied tussen Marowijne en Cottica, en Dhondt meldde de uitslag van deze tocht in zijn jaaroverzicht van 1849 (8) "den 3 Augustus [...] is de Aukaner Kwassi Meninie met een groot gevolg en aanhoudend getrom en razend geschreeuw, brengende elf opgevangen slaven en vier handen van

gedoode negers, hier aangekomen. Daar zij voornemens waren met dezen tegenstrijdig aan het vredescontract naar de stad te gaan, vertrok ik des nachts twaalf uur naar de militairen post Vredenburg om hiervan aan den Kommandant te berichten. De arrestanten werden door mij met vijf dagen voeding voorzien en gaf aan de Aukaners ter vermeiding van bedelarij dat bij diergelijke gevallen op plantagiën plaats vind, twee pullen dram."

Over deze kwestie ontstonden moeilijkheden, en wel over de aan de bosnegers uitbetaalde premies voor opgevangen slaven, en over veranderingen die in het vervolg in het premiestelsel zouden worden aangebracht.

Slengarde schreef de 29e augustus 1849 (12) aan Dhondt "dat de Aukaners voornoemd voor iedere opgevangen en doodgeschoten wegloopers hebben ontvangen de som van *f* 16.– dus tezamen *f* 240.– wijl zij daarenboven bakkeljauw, zout, dram, en kruid hebben bekomen en de aanvoerder Kwassie Meninie nog daarbij een percussiegeweer en toebehooren. Ik noodig UEd. bij deze echter uit, om namens den Gouvernements Secretaris [...] den assistent-posthouder te doen aanzeggen, dat met alteratie voor zooveel noodig van het Vredescontract, voor het vervolg alleen voor opgevangene en overgeleverde, en niet voor doodgeschotene wegloopers meer de premie zal worden uitbetaald, tenzij het ten duidelijkste en ontegenzeggelijk zal zijn bewezen, dat zelfverdediging en eigen zelfbehoud het noodzakelijk hebben gemaakt dat er menschenlevens werden opgeofferd. Dit zelfde wordt UEdele geauthoriseerd om mede mondeling door vertrouwde Aucaners aan het Groot-Opperhoofd Bijman te doen aanzeggen. De wreedaardige en onmenschelijke wijze waarop ten deze door de Aucaners is gehandeld heeft geenen aangenamen indruk bij onzen Chef te weeg gebragt." [Sic.]

Dhondt bracht deze opdracht ten uitvoer en meldde dit in een brief van 12 september 1849 (35 FII). Hij had het Groot-Opperhoofd "kennis doen dragen van den inhoud der Gouvernements order [...] hoofdzakelijk betrekkelijk de premie die voortaan voor opgevangen slaven, maar niet voor doodgeschoten enz. zal worden betaald, dit met alteratie aan het vredescontract van 1836 [1], hetwelk de Aukaners zeggen hoegenaamd niet te kennen."

Uit de laatste opmerking blijkt dat de Djoeka's over de verandering ontevreden waren: om dit te tonen beweerden ze, zoals ze dit al vaker deden, alleen van het oude contract van 1761 af te weten. Toen de troep Djoeka's dan ook uit Paramaribo terug kwam, waar ze hun premies in ontvangst hadden genomen, en op de hoogte gebracht waren van de nieuwe plannen, kwamen ze langs Dhondt's standplaats op 6 october "zonder iets te zeggen, echter zoo het scheen onvergenoegd." (35 FII)

De nieuwe maatregel werd door de bosnegers verdraaid overgebracht, zoals blijkt uit een brief van 17 november 1849 (12) van Slengarde, namens de Gouvernements Secretaris, gericht aan *alle* posthouders. Hierin schreef hij: "Van eene geloofwaardige zijde is aan Zijne GrootEdel Achtbare berigt, dat door eenige Aucaners, die in de maand July j.l. eene patrouille achter de verblijfplaats van den heer Montecattini in de Marowijne hebben gedaan, tengevolge waarvan zij elf wegloopers en de handen

---

[1] Dit moet zijn 1837.

van vier bij deze gelegenheid doodgeschoten herwaarts hebben gebragt, is uitgestrooid geworden, dat Zijn Gr.Ed.Achtb. hen had gelast om volstrekt geene patrouille meer te doen en dit aan hun Groot Opperhoofd als den wil van het Gouvernement kenbaar te maken, en dat zij voorts de bij het Vredescontract bepaalde premiën niet hadden genoten, maar met eene aan de bewezen diensten niet evenredige belooning zijn afgescheept geworden.

Om den verkeerden indruk die zoodanig uitstrooisel, hoezeer op zichzelf ongerijmd, bij de boschnegers zoude kunnen teweeg brengen, weg te nemen, wordt UEdelen namens voornoemden onzen Chef uitgenoodigd en desnoods precies gelast, om zoo spoedig doenlijk aan het Groot Opperhoofd en verdere hoofden door vertrouwde te doen aanzeggen dat dit geheel bezijden de waarheid is, dat ZijnEdGrAchtb. wel verre van hen te gelasten van geene patrouilles meer te doen, integendeel deszelfs tevredenheid aan hen heeft betuigd en van Zijne Excellentie den Gouverneur van Suriname voor den hoofdman der gedane patrouille een goed pistongeweer en toebehooren heeft verkregen, terwijl zij allen boven en behalve de gestelde premie van *f* 16.– per hoofd voor iedere beneden het Cordon opgevangen of doodgeschoten weglooper, rijkelijk van versnapering zijn voorzien geworden; dat UEdelen krachtens daartoe verkregene authorisatie van Zijne Excellentie aan het Groot Opperhoofd door hunne tusschenkomst heeft doen weten dat voortaan alleen voor wegloopers die zij overleveren premien zullen worden betaald, maar niet voor die door hen zijn doodgeschoten, *ten zij het overtuigend mogt blijken dat eene halstarrige tegenweer van de zijde der wegloopers en dien tengevolge noodzakelijk geworden zelfverweer hen daartoe hebben gedwongen* [1] – en eindelijk dat zij de patrouilles steeds met voorkennis van den posthouder moeten ondernemen.

Dit zelfde wordt UEdelen gelast aan elken boschneger die ter bekoming van passen of uit welken hoofde uwe residentie mogt aandoen, bekend te maken."

Voor Dhondt en Kappler voegde hij aan deze brief toe: "Zoodra de namen dergenen die het bewuste leugenachtige vertelsel hebben uitgestrooid, aan dit Commissariaat bekend zijn geworden, zal UEdelen nader worden aangeschreven om hen herwaarts ter verantwoording te ontbieden."

Er wordt over deze zaak verder niet meer gerept in de brieven. Hoewel er nog wel wegloopers werden teruggebracht, bleef dit bij enkele; patrouilles werden niet meer ondernomen in Dhondt's en in Kappler's gebied. Dhondt maakt nog enkele malen gewag van weglopers. Bijvoorbeeld de 18e november 1854 (57): "Kapitein Kwassi Jungk van Hansu laat mij berichten dat er weglooper negers bij zijne werkplaats in Courmotibo verkeren, en eenige voorwerpen van hem ontvreemd zouden hebben! – op mijn vragen of die wegloopers gezien waren, hoeveel hoofden en waar zij zich vermoedelijk ophielden, konden zij niet antwoorden en dientengevolge, heb ik aan genoemde Kapitein laten aanzeggen dat ik een zoo nietig rapport niet ter kennis van het Commissariaat der Inlandsche Bevolking kon brengen, en hij verplicht was, voor veiligheidsreden na luid van het vredens contract voor het opvangen en uitleveren dezer wegloopers te zorgen."

Ook om Dhondt's standplaats Monbijou zwierven weglopers rond:

---

[1] Cursief deel van de zin is onderstreept door Slengarde.

op 15 december 1855 (57) schreef hij "Ik acht mij verplicht ter kennis van het Commissariaat te moeten brengen dat den 14den dezer op den achterdam van dit terrein (met zwaar gras bezet) de weglooperslaven Verdriet, Jankje, Basta en anderen, hoorende aan de verlaten plantagie Monbijou [1] zijn gezien. Hiervan heb ik den Heere Kommandant alhier en den opzichter den heere Rochemont kennis gegeven, er bestaat hoegenaamd geen twijfel of deze wegloopers staan in connexie met de wachtnegers van dit effect [= plantage] en ik twijfel geenszinds of de zelve houden zich in de gebouwen of achtergronden der gemelde plantagie schuil."

Op 1 augustus 1856 (58) schreef hij "dat eenige dagen geleden hier twee booten met weglooperslaven, die 's avonds acht uur al zingende, naar boven zijn gevlucht, hoeveel in getal en van welk effect is mij onbekend."

De 13e januari 1857 (59) meldde Dhondt: "Na luid van mijn brief van 31 December vind ik mij in de onaangename verplichting aan het Commissariaat te moeten rapporteren, dat mijne aanzegging ingevolg het bevel van hetzelve aan de Aukaner kapiteins Kwassi Jungk en Alalie, per de kleinkapitein Bossoe Curri, ter uitlevering van den weggeloopen slaaf Jacobus, horende aan de plantagie Annaburg [...] geenszinds het gewenschte gevolg heeft gehad.

Den 9 dezer was hier Alalie om een pas, hij hield zich onwetend, echter met bijvoeging dat al wat in de bovenlanden alhier voorviel, door het Groot Opperhoofd Bijman aan Kwassi Jungk was opgedragen dus dat deze dan ook verpligt is, over al wat onaangenaamheden kan veroorzaken te zorgen.

Inplaats van aan dezen pligt te voldoen heeft hij, Kwassi Jungk, als oudste kapitein, tegenstrijdig aan de goede bedoelingen van zijne Excellentie [...] niet goedgevonden op de aanzegging te antwoorden, gewone handelwijs der Aukaners als wanneer er iet wordt gevraagd waar de kolonie of de belangen van het algemeen zulks vorderen.

Terzijde heb ik vernomen, dat door wegloopersslaven een groot kamp in Bokkoekreek is opgeworpen, waar mede de Aukaners, als in hun midden, zekerlijk in connexie staan en vermoedelijk correspondeert dit kamp met die aan de zoogenaamde krabbeholen.

Tenslotte wordt hier verteld, dat een Aukaner meid door wegloopers zou zijn aangerand, waardoor dan ook geen hunner zonder mannen de rivier mag bevaren, dus beschouwen zij die als onveilig, vroeger was zulks nimmer het geval."

De 3e februari 1857 (59) tenslotte voegde hij hier nog aan toe: "Ik acht mij verpligt aan het Commissariaat kennis te moeten geven dat heden morgen half zes uur hier een wegloopersslaaf met een klein volgeladen corjaar cours zettende naar de Boven-Cottica is voorbijgevaren, terwijl wegloopers die zich in de Loos [= loods] der verlaten plantagie Monbijou schuil houden, hier in het terrein zijn gezien, dus dat dezen post [...] onveilig is. Bovendien heb ik reden om te mogen geloven dat de naar boven vluchtende wegloopersslaven zich aldaar provisoirlijk verzamelen en ophouden, en dan later als het hun goeddunkt naar Boven-Cottica vertrekken. Het komt mij dus wenschelijk voor, dat de afbraak der bedoelde loods kon worden bevolen, en dat hier een kleine bezetting ter vermeiding van weglopers en veiligheidshalve kon worden geplaatst."

Een paar maanden later, in juli en augustus, maakte Dhondt weer melding van weglopers bij hem in de buurt. In een brief van 9 juli (59),

[1] De verlaten plantage Monbijou lag aan de Cottica, iets stroomopwaarts vanaf de Oranje kreek. Hier was ook een militaire post gevestigd.

die, doordat Dhondt in zeer slechte conditie was, waarschijnlijk door zijn zoon is geschreven, stond: "Mede moet ik UEdelGrootAchtb. berichten, dat de weglooperslaven meer dan 20 koppen, hier thans zoo wel bij dag als bij nacht omzwerven, waardoor mijn verblijf alhier aan alle wederwaardigheden is blootgesteld en bij de minste bodsing alleen de onaangenaamheden zal moeten dulden, ter voorkoming waarvan er spoedig maatregelen dienen genomen te worden."

De 25e augustus (59) merkte Dhondt over de Djoeka's op "Dit trouweloos volk, luye van aard, werken met wegloopers en aangezien zij allen hebzuchtig zijn, moet ik UEdele [...] berichten dat zij nimmer de veelvuldige wegloopers die hier zwerven, zullen uitleveren, elke Aukaner die wegloopers heeft beschouwt ze als zijn wettig eigendom, van daar dat men ook weinig goeds van de Aukaners kan verwachten [...]"

Op 11 oktober (59) meldde hij een vechtpartij tussen zijn zoon en een wegloper "Ik acht mij verplicht UEdGrootAchtb. ter kennis te moeten brengen, dat op Zondag 4 dezes, des namiddags, mijn zoon C. L. Dhondtfils, jagende tot aan de landingsplaats der verlaten plantagië Monbijou was gegaan; aldaar geen corjalen ziende stapte hij aan wal, ging in de loos, tot zijn verwondering trof hij daar den wachtneger Basta met twee weglooperslaven die eene genaamd Verdriet, den anderen aan hem onbekend. De wachtneger Spadilo was met het corjaal dezer wegloopers ter opzoeking van zijne dat weggedreven was op het rivier, dus een blijk dat de beide wachtnegers in connexie staan met de wegloopers, waarvan mijne diverse brieven gewag maken.

De voornoemde Verdriet [...] was voorzien van eenloops piston geweer, dat hij, Dhondtfils, onverwijld uit zijn handen rukte, dit gedaan, verliet hij spoedig het gevaarlijk rovershok en kwam met het geweer tehuis, hierbij heb ik de eer UEdAchtb. de lading te zenden, terwijl ik in afwachting uwer bevelen het geweer hier als piece de conviction in bewaring houde."

Het gouvernement maakte zich over Dhondt's noodkreten over het gevaar dat hij van de zijde der bosnegers liep nooit druk. Integendeel, de 'verzachtende maatregelen' van 1856 gaven de bosnegers – en daarmee de weglopers – meer vrijheid. Het intrekken van de militaire posten bij Dhondt in de buurt ondermijnde zijn toch al gering gezag nog meer. Het is dan ook wel te begrijpen dat hij als een teleurgesteld man zijn pensioen aanvroeg – dat voor hem tenslotte nog te laat kwam. Hij overleed 14 dagen nadat hij officieel was gepensioneerd.

Na de, in juli 1849 door de Djoeka's gehouden patrouille waarbij zij elf weglopers gevangen namen, werden geen nieuwe tochten meer ondernomen, ook niet door militairen of door de kolonisten zelf. Het aantal weglopers, en het gevaar dat zij opleverden was tenslotte te klein geworden om er de onevenredig hoge kosten van een tocht voor op te brengen. Door de naderende emancipatie verloor het weglopersprobleem bovendien zijn belang en een Gouvernements Besluit van 1862 verleende amnestie aan weggelopen slaven en hun afstammelingen.

SUMMARY

MIGRATION MOVEMENTS OF THE DJUKA TRIBE IN SURINAM FROM 1845 TO 1863.

Since the beginning of the colonisation of Surinam, in the second half of the 17th century, slaves were employed to work on the plantations. A number of these slaves ran away into the interior of the country. After years of warfare between these 'Maroons' and the colonists, peace was made in 1761. The Maroons had formed three groups, each of which lived along one of the main rivers. The Djuka tribe or Aucaners, as they were called by the colonists, lived on the upper part of the river Marowyne, on the Eastern frontier of Surinam.

The Djukas travelled down this river to trade on other rivers, the Cottica and Commewyne, along which the greater part of the plantations were situated. In the first half of the 19th century a few hundred of these traders preferred to stay in this area for a longer time and even to settle there. Until about 1845 the Surinam government tried to persuade these Djukas to go back to their isolated tribal region. The Djuka Bush Negroes caused the plantation owners trouble by trading and smuggling with their slaves as well as with runaway slaves living in the neighbourhood.

The government did not succeed in their purpose, and in the period from 1845 to 1863, immediately preceding the abolition of slavery, they tried other tactics. Instead of driving the Djukas back into isolation, the government preferred to persuade those who migrated back and forth, as well as those who were settled in different parts of the plantation area, to concentrate on the Upper Cottica river. The government hoped that by doing so the Djukas would start to make a living by trading wood without smuggling and would slowly be integrated and provide additional labour for the colony. This purpose was no more achieved than the first.

Then a third plan was tried. In 1856 the strict regulations, concerning both the number of Bush Negroes allowed to trade in the plantation area and the nature of their merchandise, were abolished. However, their migration movements were still to be controlled by means of a pass system. The government considered their plan as a proof of liberalism and good faith. They hoped that it would persuade the Bush Negroes to integrate more into the Surinam society and provide it with labour. This third plan had no more success than the other two. The Djukas continued wandering around or settling without tolerating the government to interfere.

The abolition of slavery changed the situation: the Djuka tribe as well as the other descendants of the Maroons were left to their own devices for many years to come.

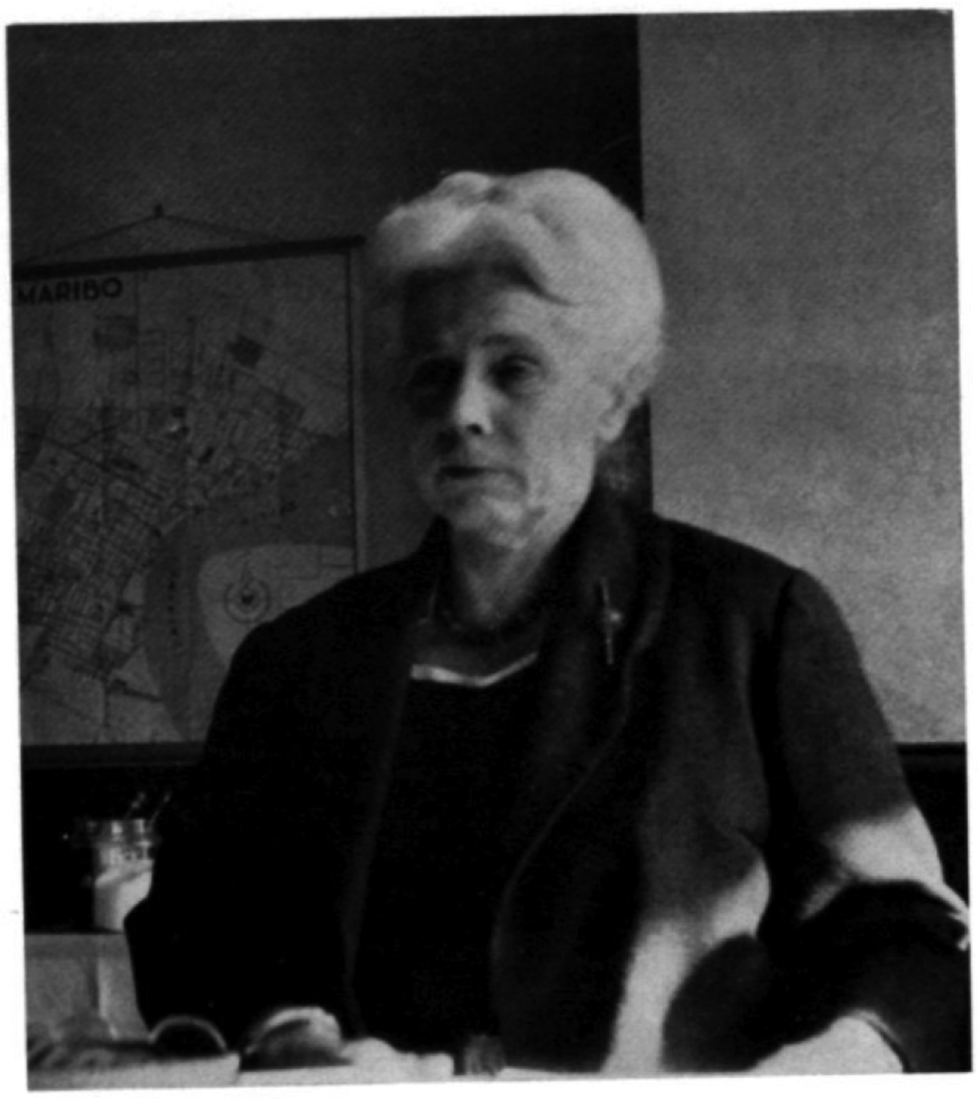
This study is based on official documents from the Surinam archives in Paramaribo.

De bestudering van het in dit artikel besproken materiaal uit het Landsarchief te Paramaribo werd mogelijk gemaakt dank zij subsidiering door de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen, WOSUNA.

Even voor het afdrukken van dit nummer bereikte ons het bericht dat Mr. Johanna Felhoen Kraal op 18 februari was overleden.

Uitgever en Redactie van de "Nieuwe West-Indische Gids" verliezen in haar niet alleen een medewerkster die veel tijd besteedde aan de opbouwende beoordeling van manuscripten, maar tevens een gastvrouw, die het vergaderen op haar kamer tot een genoegen maakte.

Aan de vrienden van Suriname en de Nederlandse Antillen ontviel iemand, op wie steeds kon worden gerekend voor het verkrijgen van hartelijke hulp en deskundige steun in zaken, welke ten doel hadden de kennis van onze Overzeese Rijksdelen te vermeerderen en een goed begrip voor deze gebieden te bevorderen.

JOHANNA FELHOEN KRAAL als secretaris van Wosuna, op een van de laatste vergaderingen van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname — Nederlandse Antillen, welke in 1963 op haar werkkamer werd gehouden.

IN MEMORIAM
JOHANNA FELHOEN KRAAL

Op 18 februari 1965 overleed geheel onverwacht, in de leeftijd van 62 jaar, ons mede-redactielid Mr. JOHANNA LOUISE GESINA FELHOEN KRAAL. Een rijk leven is daarmee tot afsluiting gekomen en een plaats is opengevallen in het leven van hen die haar persoonlijk na stonden.

JOHANNA KRAAL werd geboren op 22 oktober 1902 te 's-Gravenhage. In dezelfde stad deed zij eindexamen Gymnasium, op 11 juni 1921. Ruim een jaar later, in September 1922, ging zij rechten studeren aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, en reeds als tweedejaarsstudente, in het academisch jaar 1923–1924, werd zij als quaestrix in het bestuur van de Utrechtsche Vrouwelijke Studenten Vereeniging gekozen. Wat later, in 1926, registreerde de *U.V.S.V. almanak* de nieuwe, in dat jaar door de familie aangenomen naam: FELHOEN KRAAL.

Na haar doctoraal examen in de rechten te hebben afgelegd, op 21 maart 1927, trad zij 1 december 1927 in dienst van de Afdeling Volkenkunde van het toenmalige Koloniaal Instituut (thans Afd. Antropologie van het Koninklijk Instituut voor de Tropen) te Amsterdam, waar zij tot haar overlijden, 37 jaar lang, werkzaam bleef.

Aanvankelijk was zij assistente van Prof. Dr. B. J. O. Schrieke. In 1937 werd zij 'chef de bureau'. Van december 1943 tot september 1944 nam zij een deel van de taak van de directeur dezer afdeling waar, terwijl zij na het overlijden van Prof. Schrieke op 12 september 1945, tot januari 1947, tezamen met Mr. J. Kunst, de directie voerde in afwachting van de benoeming van een nieuwe directeur. Op 1 augustus 1948 werd zij benoemd tot wetenschappelijk medewerkster.

Gedurende twee perioden heeft Johanna Felhoen Kraal met verlof buiten bezwaar de dienst bij het Instituut onderbroken; het was toen dat zij Oost- en West-Indië persoonlijk leerde ken-

nen. In de maanden maart tot en met juni 1929 bezocht zij, met haar schoonzuster, Nederlands-Indië, het land waar haar vader officier bij het K.N.I.L. was geweest; Noord-Sumatra en Java werden er bereisd. Veel later, van 1 augustus 1947 tot 1 augustus 1948, kwam de gelegenheid om in de West te werken, toen zij door het Instituut gedetacheerd werd bij de Caribische Commissie (later de thans opgeheven Caribische Organisatie) op Trinidad, in het bijzonder als Research Secretary bij de Caribbean Research Council. Zij maakte van die gelegenheid gebruik onder meer de Nederlandse Antillen en Suriname te bezoeken.

Haar werkkring en belangstelling brachten haar vooral in aanraking met de historie, de letteren, het staatsrecht, de culturele antropologie en andere sociale wetenschappen, in het bijzonder die van de tropen. Het lag daarbij voor de hand dat zij, naast haar eigenlijke functie op het Instituut, nauw betrokken geraakte bij commissies en bij redacties van tijdschriften die zich de bevordering van één of meer dier wetenschappen tot doel stelden.

Van het naoorlogse *Indonesië*, tweemaandelijks tijdschrift gewijd aan het Indonesisch cultuurgebied, was zij in de jaren 1947–1957 redactie-lid; deze functie verviel toen het tijdschrift noodgedwongen werd opgeheven.

In de jaren 1950 en 1951 heeft zij een aandeel gehad in de in Nederland werkzame groep van Nederlanders en Indonesiërs 'Perkembangan', welke zich ten doel stelde boeken, tijdschriften en ander gedrukt materiaal te verzamelen en toe te zenden aan personen in Indonesië, die zich op het gebied van de wetenschap en cultuur wensten te ontwikkelen maar die nauwelijks over literatuur beschikten.

Belangrijk was ook haar taak als lid, op het laatst redacteur-secretaris, van de Commissie voor de Engelse uitgave van Nederlandse historische en sociologische werken over Indonesië (*Selected Studies on Indonesia by Dutch Scholars*), van 1948 tot haar overlijden.

In oktober 1951 trad zij toe tot de redactie van *De West-Indische Gids*, sedert 1960 *Nieuwe West-Indische Gids*. Menig artikel van haar hand en verscheidene boekbesprekingen en 'bouwsteentjes' getuigden van haar goede stijl en grote kennis van zaken. Zij was voorts penningmeester van de in 1952 opgerichte Stichting Fonds West-Indische Gids, in 1960 gewijzigd in Stichting Fonds Nieuwe West-Indische Gids.

Daarnaast publiceerde zij in verscheidene andere periodieken:

strikt vakkundige artikelen en boekbesprekingen in o.a. *Civilisations, Man, Pacific Affairs, Anuario de Estudios Americanos;* en meer populaire artikelen in *The Caribbean, Christoffel, Eldorado, Ons Gezin* en het *Marineblad*. In de bibliografie aan het einde van dit In Memoriam is een zo volledig mogelijke opsomming gegeven van haar publicistische arbeid. Haar vele voordrachten, in en buiten Nederland, onder meer voor de radio, kunnen slechts in algemene zin vermeld worden.

Johanna Felhoen Kraal is ook verbonden geweest aan de in 1948 opgerichte Stichting voor Culturele Samenwerking. In 1954 en 1955 was zij plaatsvervangend financieel commissaris in het bestuur. Met de overige bestuursleden trad zij op 30 november 1955 af, in verband met de liquidatie dezer Stichting. De nieuwe Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen (Sticusa) werd 28 december 1955 opgericht.

Haar werk en haar deelneming aan verschillende wetenschappelijke congressen brachten haar in persoonlijk en schriftelijk contact met menige buitenlandse collega, vooral in Frankrijk, England, de Verenigde Staten van Noord-Amerika en de Caribische landen. Haar capaciteiten werden in het buitenland erkend als redactrice voor Nederland van het INCIDI, Institut international des sciences politiques et sociales appliquées aux civilisations différentes (sedert 1950), fellow van de Royal Anthropological Society of Great Britain and Ireland (sedert 1950) en corresponderend lid van de Committee for Middle and South American Research of the Royal Anthropological Institute, London (sedert 1958).

Een zeer belangrijk werkterrein, dat haar grote voldoening heeft gegeven, ontsloot zich in het jaar 1954, toen de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname-Nederlandse Antillen (WOSUNA) werd opgericht. Johanna Felhoen Kraal heeft van de aanvang af het secretariaat van WOSUNA bekleed en was daarvóór ook reeds als secretaris verbonden aan de voorbereidende WOSUNA-COMMISSIE, sedert 11 juli 1953. Haar kamer op het Koninklijk Instituut van de Tropen, de 'Wosuna-kamer', was het organisatorische en geestelijke centrum van de Stichting, waar zij en Mejuffrouw Georgine M. de Vries steeds gastvrij de bestuurderen, onderzoekers en andere belangstellenden ontvingen. Aldaar werden de jonge academici en hun echtgenoten van goede raad voorzien voor veelal hun eerste reis naar Suriname of de Antillen en

ingelicht over de voor hen in menig opzicht onbekende maatschappij in die nieuwe wereld. Johanna Felhoen Kraal's belangstelling en adviezen bepaalden zich niet tot de zakelijke en wetenschappelijke aspecten maar strekten zich ook uit tot de persoon dezer jongeren. Die interesse bleef bestaan in haar trouwe correspondentie met hen overzee en in het nauwe wetenschappelijke en persoonlijke contact na hun terugkeer in Nederland. Veel tijd besteedde zij dan aan het kritisch doorlezen van en commentaar geven op de tot haar competentie behorende manuscripten voor proefschrift of andere publicatie. Haar opbouwende kritiek, gegrondvest op ervaring en helder inzicht in de materie, werd steeds gaarne aanvaard. Tot haar overlijden was zij volop met dit werk bezig.

Tijdens haar Wosuna-bestuursperiode bezocht zij tweemaal de Nederlandse Antillen en Suriname alsmede andere landen in het Caribische gebied, namelijk van 26 september 1955 tot 14 april 1956 en van medio oktober 1959 tot 10 februari 1960. Tijdens de eerstgenoemde reis nam zij deel aan een tweetal Caribische conferenties.

Johanna Felhoen Kraal's belangstelling en kennis, bepaald door aanleg en opleiding, golden zoals gezegd in de eerste plaats de geestes- en sociale wetenschappen en de letteren. Niettemin had zij, vooral als secretaris van WOSUNA, veel interesse voor hetgeen zich afspeelde op natuurwetenschappelijk gebied. Haar trouwe bezoeken aan de vergaderingen van de Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen getuigden daarvan.

Toen op 26 februari 1964 WOSUNA haar tienjarig bestaan vierde en velen in de Wosuna-kamer verenigd waren, was reeds bekend dat het elfde jaar tevens het laatste jaar der Stichting zou zijn. De komst was toen op handen van een nieuwe Stichting welker werkgebied het gehele tropenareaal, in Amerika, Afrika, Azië, Australië en de Stille Oceaan, zou omvatten. Deze Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen (WOTRO) kwam op 3 juli 1964 tot stand en WOSUNA werd geliquideerd. De oprichting van WOTRO betekende een nieuwe opzet en een nieuw bestuur. Het secretariaat werd, statutair, gelegd in de handen van de directeur van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.), 's-Gravenhage. In het door de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen benoemde WOTRO-bestuur werd Johanna Felhoen Kraal niet opgenomen. Wel werd zij door het WOTRO-bestuur benoemd in

de WOTRO-adviescommissie. Hoewel het verlies van haar secretariële taak een grote teleurstelling betekende, heeft zij loyaal medegewerkt aan de totstandkoming van WOTRO, en voorts in haar functie van adviseur deze Stichting gediend.

Eén facet van haar streven dient in het bijzonder te worden genoemd: haar bezorgdheid en haar opkomen in woord en geschrift voor de rechten van de vrouw, overal ter wereld. In verschillende publicaties wijdt zij speciale aandacht aan de positie van de vrouw; genoemd worden haar artikelen over Fronika Wijs (1944), Aphra Behn (1951), Vrouwen in West-Indië (1949). In het laatstgenoemde pleitte zij voor het door de vrouw mededragen van de verantwoordelijkheid die de autonomie, in wijdere zin, met zich meebrengt; zij eindigt met de wens: "Laten de vrouwen in West-Indië, als het mogelijk is, in de maatschappij geen 'vrouwenhoekje' innemen."

Ongetwijfeld zou zij hartelijk meegeleefd hebben met de oprichting in april 1965 van de eerste Curaçaose vrouwenvereniging, de Organización social i cultural di Damas Antiyanas, welker bedoeling is de Antilliaanse vrouw maatschappelijk, economisch en sociaal te emanciperen.

Aardig is in dit verband een kenschets die de redactrice M. Macintosh van haar gaf in *Ons Gezin*, in het artikel 'Vrouwen met een overtuiging' (8ste Jaargang, 1953, p. 154–155). De schrijfster herinnerde zich uit een interview hoe Johanna Felhoen Kraal met grote liefde en waardering sprak over allerlei volken die 'anders' zijn, en hoe zij er op aandrong begrip op te brengen en je in de ander te verplaatsen, daarbij alle schoolmeesterij en betweterij vermijdend. "Vaak als ik voor vreemde of moeilijke situaties geplaatst was, dacht ik dan ook terug aan de vertrouwenwekkende figuur van Mevrouw Ribbius Peletier of aan het geestige gezicht van Juffrouw Felhoen Kraal. Vrouwen, die ieder op eigen terrein, de een politiek, de ander wetenschappelijk, uiteindelijk werken voor de wereldgemeenschap, voor beter onderling begrip, voor de rechten van de mens, voor een menswaardig leven."

Ook wij herdenken in Johanna Felhoen Kraal een toegewijd, kundig en scherpzinnig werker op cultureel en wetenschappelijk gebied; een hulpe, raadgeefster en vertrouwenspersoon voor degenen met wie zij in zakelijk-wetenschappelijke zin en in persoonlijke vriendschap verbonden geraakte; een vrouw wier zorgen en belangstelling zich uitstrekten over velen in Nederland en overzee.

CHRONOLOGISCHE BIBLIOGRAFIE

JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL

(voor boekbesprekingen, zie afzonderlijke lijst aan het slot)

Fronika Wijs, analyste in dienst van 's Compagnies goudmijn op Sumatra's Westkust. *Cultureel Indië*, onder redactie van de Afdeeling Volkenkunde van het Koloniaal Instituut, Amsterdam, *6*, 1944, p. 62–65.

The Royal Institute for the Indies and its ethnological work. *Man, A Monthly Record of Anthropological Science 47, 41*, 1947, p. 37–44.

Koloniaal Instituut (Royal Institute for the Indies), De Afdeling Volkenkunde (The Department of Ethnology). *Report of the scientific work done in the Netherlands on behalf of the Dutch Overseas Territories during the period between approximately 1918 and 1943*, 1948, p. 287–294.

Report on a tour in The West Indies 1947/1948. Royal Institute for the Indies, Department of Ethnology, Amsterdam, sept./okt. 1948 (17 blz. gestencild).

Mededeling. De commissie voor het gebied van de zuidelijke Pacific en de Caraïbische Commissie. *Indonesië 1*, 1948, p. 471–475.

West-Indië. Gebied van tegenstellingen. *Verslag voordracht Indische Vacantiecursus voor Geografen*, 29 december 1948, p. 19–24. Ook: *Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.* (2) *66*, 1949, p. 379–380.

The Netherlands West Indies. *Man, A Monthly Record of Anthropological Science 49, 88*, 1949, p. 85–87.

Is er behoefte aan een West-Indisch receptenboek voor de voeding? *Eldorado 1*, 1949, p. 269–272.

Boeken over de Caribbean. *Eldorado 1*, 1949, p. 325–329.

West-Indisch dilemma; overpeinzingen naar aanleiding van An American Dilemma (by G. Myrdal). *Eldorado 1*, 1949, p. 376–380.

Vrouwen in West-Indië. *Eldorado 1*, 1949, p. 425–427.

Het Wapen van Suriname. *Eldorado 2*, 1950, p. 65–74.

Wapens en Zegels van Suriname. *Kon. Ver. Indisch Instituut, Med. 91, Afd. Culturele en Physische Anthropologie 36*, 1950 (48 blz.).

Principles of Administration in the Netherlands West Indies. In: *Principles and Methods of Colonial Administration; Colston Papers based on a Symposium promoted by the Colston Research Society and the University of Bristol in April 1950, London. Butterworths Scientific Publications*, 1950, p. 70–78.

Het Indisch Instituut. *Aurora, Eerste Surinaams Maandblad voor de Vrouw 1*, 1950, p. 180–181.

The Netherlands: re-orientation of Far Eastern studies. *The Far Eastern Quarterly 11*, 1951, p. 119–121.

Geschiedkundige Sprokkelingen. De Wapenspreuk van Suriname. Slavenbrandmerken. *De West-Indische Gids 32*, 1951, p. 101–102, 103–105.

Emily Hahn's boek over Aphra Behn, romantiek en feiten. *De West-Indische Gids 32*, 1951, p. 143–153.

Brieven van overzee. *Ons Gezin 7*, 1952, p. 236–237, 268–269.

Tegenstrijdigheden in het Caribische zee-gebied. *Sticusa Jaarboek*, 1952, p. 117–127

Mededeling. Congrès international des sciences anthropologiques et ethnologiques. Institut de Civilisations Différentes. *Indonesië 5*, 1952, p. 376–378.

Migration in Surinam. *Compte Rendu de la 27e Session tenue à Florence les 4, 5, 6, 7 et 8 juin 1952 de l'Institut International INCIDI, Bruxelles*, 1952, p. 345–348.

Territoires de la Commission des Caraïbes 1945–1952 (Chronique culturelle). *Civilisations 2*, 1952, p. 617–622.

Territoires de la Commission des Caraïbes 1953 (Chronique culturelle et scientifique). *Civilisations 3*, 1953, p. 615–617.

Notices sur les principes d'administration des Antilles néerlandaises et leur relation avec la situation économique et sociale. *Compte Rendu du Symposium Intercolonial, Bordeaux 1952*, 1954, p. 159–166.

Caribische letteren. *De West-Indische Gids 35*, 1955, p. 192–218.

Esclaves et plantations de Surinam vus par Malouet, 1777, communiqué par Gabriel Debien et Johanna Felhoen Kraal. *De West-Indische Gids 36*, 1955, p. 53–60.

A selective bibliography. In: *Developments towards self-government in the*

Caribbean; a symposium held under the auspices of the Netherlands Universities Foundation for International Coöperation at The Hague, September 1954. W. van Hoeve Ltd., The Hague, Bandung, 1955.

Información Bibliográfica de las Antillas Neerlandesas y Suriname 1955. *Anuario de Estudios Americanos, Sevilla, 12*, 1955, p. 695–734.

De Wosuna als een vorm van samenwerking in het Koninkrijk. *Christoffel, algemeen-sociaal-cultureel maandblad voor de Nederlandse Antillen 1*, 1955, p. 206–209.

Wosuna: aim research. *The Caribbean 9*, 1956, p. 124.

Netherlands Antilles and Surinam. Developments 1946–1956 as reflected in publications on these countries. *Current Caribbean Bibliography (Caribbean Commission, Port-of-Spain) 6*, 1956, p. 1–49 (ook: *Revista Geográfica (Rio de Janeiro, Brasil) 50*, tomo *24*, 1959, p. 129–160).

Verslag van een reis naar de Verenigde Staten en het Caribische gebied, 26 september 1955 – 14 april 1956. Kon. Inst. voor de Tropen, Amsterdam, 1956 (32 blz. gestencild).

Libraries and archives for research in West Indian History. With an Appendix on a collection of Curaçao Plantation Archives. *De West-Indische Gids 37*, 1957, p. 71–92.

Op zoek naar de Indianen. *De West-Indische Gids 37*, 1957, p. 223–226.

De Caribische Commissie. *Marineblad 70 (No. 9, Suriname en de Nederlandse Antillen)*, 1960, p. 1337–1342.

Selected Studies on Indonesia by Dutch Scholars. *Jaarboek 1960, Ned. Organisatie voor Zuiver-Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.)*, 's-Gravenhage, 1961, p. 86–88.

BOEKBESPREKINGEN door JOHANNA L. G. FELHOEN KRAAL werden gepubliceerd in:

Tijdschrift Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, 2de Serie 47, 1930, p. 1030–1033; *49*, 1932, p. 145–148.

De Ingenieur 58, 43, 1946, p. A 401–A 402.

Indonesië 1, 1948, p. 285–288; *3*, 1949, p. 190–193; *3*, 1950, p. 373–376, 563–565.

De West-Indische Gids 31, 1950, p. 44–46; *33*, 1952, p. 77–78, 81–82, 91–95, 96–97, 107–109; *33*, 1953, p. 173, 232–233; *34*, 1953, p. 211–213, 256,

256–258; *35*, 1955, p. 228–229, 230–231; *37*, 1956, p. 55–58, 58–60; *37*, 1957, p. 230–232, 234–235, 236, 240–242; *38*, 1958, p. 114, p. 114–115, 115–118; *39*, 1959, p. 48–50.

Nieuwe West-Indische Gids 42, 1962, p. 61–62, 63–66; *43*, 1963, p. 98–99; *43*, p. 223–224, 224–225, 226–229; *44*, 1965, p. 252–254.

Man, A Monthly Record of Anthropological Science 50, 24, 1950, p. 22–23; *54, 118*, 1954, p. 80–81.

Oriëntatie 33, 1950, p. 50–52.

Pacific Affairs 23, 1950, p. 100–102; *25*, 1952, p. 88–89.

Documentatieblad Afd. Tropische Producten, Kon. Inst. v. d. Tropen, Amsterdam *7, 12*, 1952, p. 386–387.

Tropical Abstracts (Royal Tropical Institute, Amsterdam) *8, 6*, 1953, p. 198–199.

JOHANNA FELHOEN KRAAL publiceerde in *De West-Indische Gids* ook 'Bouwsteentjes': *32*, 1951, p. 181; *33*, 1952, p. 109.

E. J. VAN DER KUIP

ARUBA'S HYDROPONICS FARM

In 1963 the island Government invited me to take charge of the hydroponics farm until another manager became available. Although I am not an expert in horticulture and gravel culture, the hydroponics system of growing vegetables has always fascinated me, and now, after a year of hydroponics, I believe that experiments of this nature may be of great importance for the development of horticulture in arid regions. Our experience may be useful to others working in this field.

It should be realised that critizing in retrospect is easier than planning a new enterprise well right from the start. Any criticism offered should be considered as a constructive attempt to improve this method of farming. It does not detract in any way from the author's appreciation of the initiative taken in starting a gravel culture in Aruba. May this hydroponics farm be the basis for a more up-to-date horticultural development in Aruba.

In the hydroponics system plants are grown in throughs filled with gravel, sand, vermiculite or any other material for supporting the roots. After several washings this material is supposed to be practically inert as far as supplying nutrients is concerned. The plants are fed by dissolving several elements in small concentrations in the water that is circulated through the throughs once or twice a day.

The old part of the farm was put into operation on 1st February 1958. It consists of 8 units of about 1 acre each. From the central tank of 40,000 gallons two open flumes run in opposite directions. On each side of the flumes there are 15 beds 100 ft. long and 3 ft. wide. The whole unit therefore consists of 60 beds. In the old part of the farm the beds are filled with crushed diorite (average size of the rock fragments 7 mm) mixed in some units with vermiculite.

Sub irrigation is applied. As shown in Fig. 1, the nutrient solution flows by gravity from the central tank into the flumes. From the flumes it enters the beds, where it runs over the bottom under half-round tiles. If the solution does not enter the flumes too fast, the level of the solution in the flumes and in the beds rises about equally.

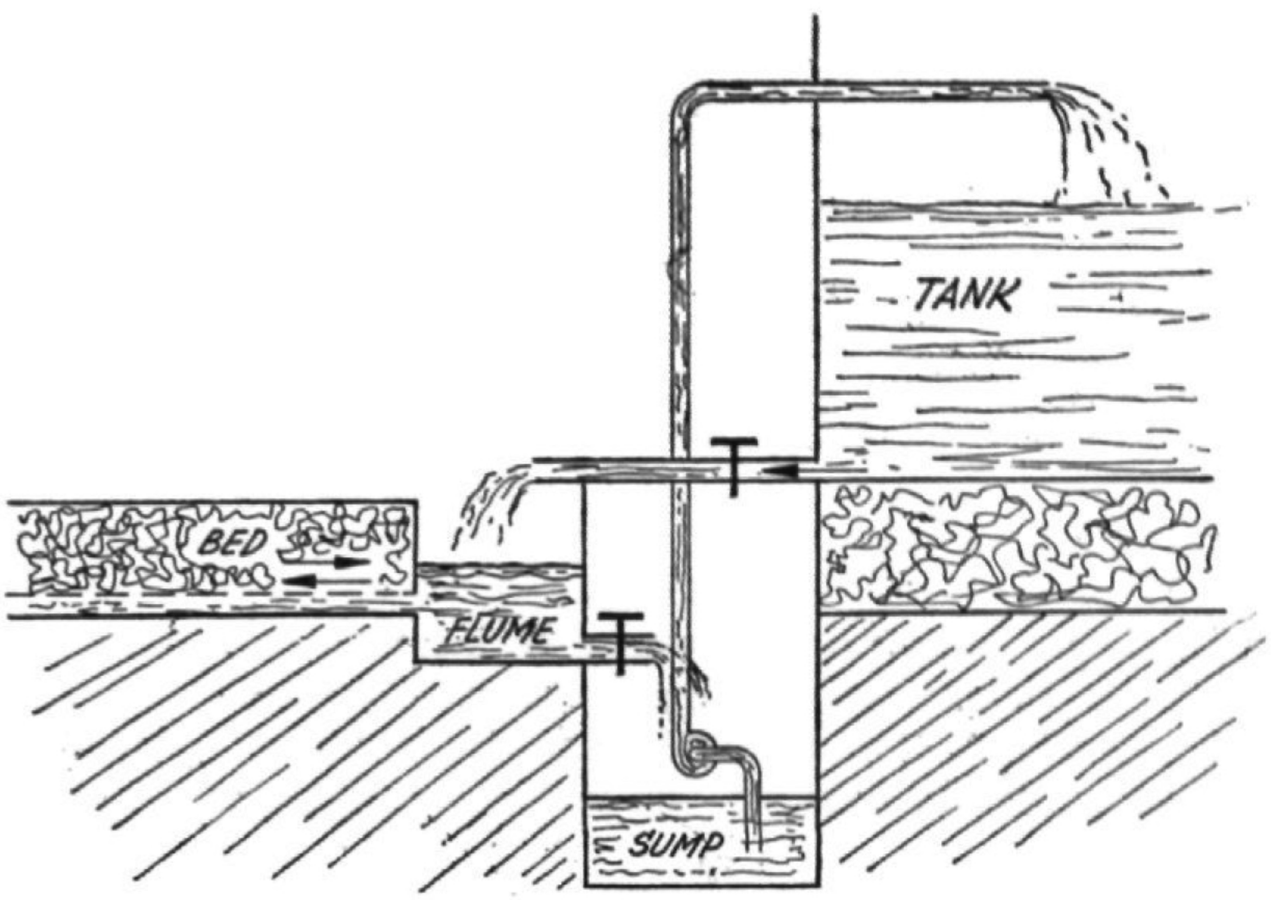

Fig. 1. Schematic drawing of the circulation of the solution: tank – flume – *beds* – flume – sump – tank. Compare Fig. 12.

Normally it takes 20 minutes to half an hour before the solution reaches the desired level. The valve from the tank is then closed, and the solution is allowed to stay at this level for 10 minutes. After these ten minutes the valves to the sump are opened, and most of the solution flows back into the sump, again by gravity. As the level in the sump rises, an electric pump is started automatically and pumps the solution back into the central tank.

In most hydroponics farms of this type the central tanks are constructed below the level of the beds. This has the advantage that after flooding the excess water will always flow back automatically into the tanks. We have had losses because the electric current failed during the stage of pumping the solution back to the tanks or because of heavy rainfall during the nights combined with failure of the pumps to start automatical.ly

Plants will suffer more from standing with their roots completely under water for a night, than remaining without water for a whole day. The reason for the erection of the tanks above the ground is that the suboil consists of very hard rock that would have made excavation very expensive.

An advantage of the location of the tanks above the ground is that in the circuit there are three stages in which the solution can be well aerated, as shown in Fig. 1.

In the construction of the farm some fundamental errors have been made:

(1) The farm has been built as a production farm. This is wrong. No data being available about horticulture on Aruba, the building of the farm should have been preceded by years of experimentation with small units. To experiment with the huge units we have now is very costly and sometimes even impossible. For instance, planting a quarter of a unit of cucumbers every two weeks the farm supplies the local demands and even exports 1000 kg per week. Should one want to get exact figures on water and fertilizer consumption, one would have to use at least half a unit (the beds around 1 flume) and leave the other half barren. But even with half a unit at a time there would be severe overproduction. If one should want to try several solutions at the same time, this overproduction would be even worse. Climatic circumstances are never parallel (rainfall), so that the comparison of different solutions in successive crops is not very dependable. As a consequence very necessary data are still lacking even after six years of operation.

Before construction was commenced thorough consideration should have been given to the following aspects and questions:

a. Construction of the beds; the length, width and depth and the material with which they are built are important factors. Especially in the old farm, where the ground has been levelled with loose sea sand, the 100 ft. long beds of reinforced concrete without expansion joints have proven to be too long. Extensive cracking has taken place.

Also the direction of the beds in relation to the wind direction or to the path of the sun may be important. All the present beds have been built at right angles to the wind direction, which causes the plants to be blown over the aisles, often making passage difficult.

b. What system should be used? There are several hydroponics systems in use in the world today. At least some of them should have been tested to find out which would have suited Aruban conditions best.

c. What varieties of the various vegetables would give satisfactory yields under Aruban conditions? Production of a crop should only be started on a larger scale after trials in small units have proven that the crop would be profitable.

d. The benefit or otherwise of using shade should have been evaluated for each crop. During the past year we have done some experimenting in this respect. Our provisional impression is that leaf vegetables will profit by shade, whereas those that form fruits will not.

e. Training and Mechanisation. No horticultural tradition exists on the island and the hot climate strongly diminishes the output of manual labour. Before starting in a big way it would have been desirable to be able to select the right people in a small pilot farm and to plan as much mechanisation as possible.

f. What material should be used to fill the beds? Up to now 4 different materials have been used, crushed rock, vermiculite, pebbles and natural diorite gravel. The last proved to be the best of these, but there remain many more possibilities to be tried.

g. A dependable protection against the strong continuous eastern trade-winds should have been found before a production farm was built.

(2) The ware-house and office have been constructed at the side of the farm instead of in the centre. This causes too much unnecessary walking.

Besides this, the building, which is long and narrow, has been built with a narrow side into the wind. Had it been built with its length facing the wind, the cooling of the building would have been better and at the same time the building could have served as a wind-break for one of the units.

(3) In a hot climate every possibility should be used to offset the effects of the heat. For the colour of the roofs of the tanks and the warehouse white or aluminium should have been chosen instead of red. We painted the roof of one of our tanks aluminium and compared the temperature of the solution in this tank with those of the surrounding tanks. Differences were between 1° and 2° Centigrade. This may not seem very much, but if one realises that the difference between the average maximum temperatures

of the hottest and the coolest months, like the difference between the average minimum temperatures in these months, is only 3° Centigrade and that this very small difference has exerted a great influence on the tomato production, it becomes imperative to try to profit from even the smallest differences.

In spite of the above-mentioned shortcomings, the financial losses of the farm during the first years of operation were only relatively small. The first management had the feeling that if the farm would be enlarged and the overhead costs thereby diminished, the farm would become profitable. In 1961 four units were added to the farm. These new units are similar to the old ones in size and design. The following improvements have been introduced:

Fig. 2. Sketch of old and new irrigation system. Compare Figs. 13-14.

(*1*). The nutrient solution is no longer led through the length of the beds under half-round tiles on the bottoms, but behind straight tiles leaning against one of the sides (see Fig. 2). This is cheaper in construction and much easier to operate. Every fifth tile slightly overlaps the preceding and following tile (dotted line in drawing), thus permitting it to check the free flow of the solution easily. Whenever the water passage has to be cleaned this is much more easily done along the sides of the beds than in the centres.

(*2*). In the old part of the farm after every 7 or 8 rows of beds a row of wind-breaks was situated. Each of these units thus has 4 rows of wind-breaks. These did not give sufficient protection. In the new units the same system for wind protection was followed, except that the wind-breaks were made higher and 8 rows of wind-breaks were built instead of 4.

(*3*). The crushed rock with which the old units are filled has rather sharp edges. These caused damage to the stems of the plants whenever they were moved by strong winds. On Aruba diorite formations occur that are already largely decomposed. After they have been blown up with a dynamite charge they disintegrate as gravel, which can be screened into different

sizes. The edges of the little gravel stones are round. With this gravel (average diameter 8 mm) the new units have been filled. It works very satisfactorily.

(*4*). In the old units the ground had been levelled with sea sand that does not pack very hard. As a consequence the support of the long beds was not sufficient, causing a lot of cracking to take place. In the new units this levelling has been done with rather fine decomposed diorite. After some setting and a few rainfalls this packs very tightly, giving a good support to the beds. Much less difficulty is presented by cracking and leaking in the new units than in the old ones.

After the new units had been taken into use the financial results of the farm deteriorated rapidly instead of being improved as had been expected.

What happened?

Aruba has a very dry climate with an average rainfall of 20 inches a year. Yearly rainfalls can differ quite widely. As a rule a relatively good rain year is followed by four or five years in which the rainfall steadily decreases. After these years there is another good rain year followed by dry years, and so on in continuous cycles of 5 to 6 years.

The farm started operations in the latter part of such a rain cycle. As the sea sand with which the ground had been levelled and the gravel with which the beds were filled did not contain any weed seeds, the weeds did not constitute a great problem. As a consequence diseases and pests did not have much nourishment to survive between crops and the sprays reached the plants unhampered by weeds. Moreover, when one starts a new culture in new surroundings one has at least for the first few years the advantage of relative freedom from all the diseases that attack that culture. Sooner or later of course these diseases inevitably enter the new surroundings.

The winter of 1961–1962 was an exceptionally good rain season. All the weeds multiplied heavily, their seeds were either blown by the wind or carried by birds on the farm, where they became a big problem. Also in this period fungus diseases (early blight in tomatoes and leaf spot and powdery mildew in cucumbers) made their appearance on the farm and have never been eliminated since.

It was just at this time, when most management was needed,

that the ratio of management to cultivated area had been reduced by the enlargement of the farm. In retrospect an enlargement of a farm, when the old farm had not yet been exploited to the utmost of its possibilities, must be considered a mistake.

A big fire that ruined the warehouse and destroyed the stocks of fertilizers, insecticides and fungicides further complicated matters.

The exploitation continued to give bad results all through the years 1962–1963. In August 1963 the island government of Aruba and the first management of the farm agreed to terminate the lease. The farm was incorporated in Aruminco (a government-owned corporation), and I was requested to take charge until another manager had been appointed. This temporary assignment lasted little over a year until September 1964, when the new manager took over.

In that year we attempted to analyze the difficulties experienced on the farm. Only after these difficulties are well understood can adequate solutions be found for them. Our difficulties can be divided into different categories, which will be discussed in turn.

Control of disease and pests

At the time of the change of management the farm was overgrown with weeds, spraying machines were in a very poor condition, and rats, mice, lizards and iguanas infested the farm in large numbers, causing considerable damage.

The spraying machines were repaired and a regular spraying programme was put in operation, which was not relented. Rat and mouse poison is laid regularly, lizards are caught in traps and iguanas are shot. These animals will never be completely eradicated, but their numbers can be kept down to a tolerable minimum. Constant vigilance in this respect is an absolute necessity.

Weeds remain a problem. Constant weeding is possible of course, but costly. We have not so far dared to use weed-killers. In normal soil rain will eventually wash away chemicals that have undesirable side effects. In our closed system this is difficult and, considering our high water cost, also very expensive. Covering of the beds with plastic mulch, originally done to save water, proved to be a very valuable help in weed control.

Covering of the aisles with concrete should be considered. This will eliminate the weeds there and at the same time help to spread the weight of the beds over a greater surface, thereby reducing cracking and leakage.

The following sprays are used on the farm at the moment:

on cucumbers and beans against red spider and aphids

250 cc Malathion	60 %	emulsifiable concentrate	per 50 gallons
250 cc Endrin	19,5%	,,	,,
118 cc Teepol			,,

and against leafminers, leaf spot and powdery mildew

350 cc Diazinon 20% e.c.	per 50 gallons
200 grams Karathane 25% wettable powder	,,
118 cc Teepol	,,

On tomatoes against leaf roller, leaf miner and early blight

350 cc Diazinon 20% e.c.	per 50 gallons
450 grams Copper sulphate	,,
118 cc Teepol	,,

These sprays are applied at least once a week. In the earlier years of the existence of the farm the spreader-sticker of Dupont and De Nemours was used. Later on, the farm switched to the use of Teepol, a synthetic soap made by Shell, which is much cheaper but serves the purpose equally well.

WHITMAN (4) advised us to revert to the use of the spreader-sticker of Dupont and De Nemours, because of its excellent qualities. I do not think that this is necessary during the dry months of the year, but I do think that it should be considered for the wet months. During the rainy season we see a flare-up, notwithstanding the spraying, of fungus diseases, especially leaf spot and powdery mildew. We have ascribed this to higher air humidity, but it can also be explained of course by the probability that during rainfall Teepol (being a synthetic soap) is washed away with the fungicides.

The above-described spraying programme is not completely satisfactory. In the first place the breaking down period of the Diazinon is too long to be able to use it during harvesting and at the same time bring vegetables free of insecticides on the market. Malathion that is short acting does not have any effect on our leaf miners and leaf rollers. It has been planned to try out Phosdrin for this harvesting period. This has not yet been done because the Phosdrin would necessitate spraying two to three times a week, which at the present time would interfere with the rest of the spraying programme.

The sprays applied at the moment keep the leaf miners under control but never eradicate them on the farm. Leaf rollers are even more of a problem. Once they have rolled themselves in the leaves they cannot be reached with the sprays. We have applied Phosdrin that works systemically, but without any success. No dead caterpillars were found in the days following the spraying. So in fact there must be always a sufficient amount of insecticide on the leaves to kill the little caterpillars as soon as they come out of the eggs. To ensure this and keep the leaf rollers out, Diazinon must be sprayed twice a week. But in that case one will have to bring contaminated vegetables on the market.

Parathion was the only insecticide used on the farm that completely eradicated leaf miners and leaf rollers. But after 5 casualties through

Parathion misuse occurred in one year in the Netherlands Antilles the use of this insecticide was forbidden. The farm should not try to obtain exemption from this rule since if it were the only user of Parathion, it would automatically be blamed by public opinion for any accidents that might happen with Parathion which has come into circulation in some irregular way.

A new chloro-carbon insecticide 'Telodrin' has proved to be unsuccessful against our leaf miners and leaf rollers.

So far the species of the leaf rollers and the leaf miners that attack the plants of the farm have not been determined. An investigation of the species and of their life cycles may open new possibilities for fighting them and for controlling the damage caused by them.

Reduction of water costs

Because the former management had always devoted a lot of attention to the large share of the total expenses accounted for by water, we also have given this problem much thought.

In the cool climate of the Netherlands a tomato plant will consume an average of nearly 3 liters water per day (Steiner). Under our conditions we should of course reckon with an even higher consumption. A high water consumption is, therefore, inevitable for a large-scale production. All our fresh water must be distilled from the sea, however, and is consequently very expensive. The water price for the farm at NAf. 1.— (roughly US$ 0.50) per cubic metre is cheap by the standards of our island, but must be considered very expensive when compared to the price of agricultural water elsewhere. This makes it an absolute essential to prevent every unnecessary loss of water. During this last year the following measures were taken to economize as far as possible on the expenses for water:

1. We introduced jiffy pots, in which the plants are raised primarily to achieve a higher occupation of the beds. With direct seeding, either some seeds did not come up or some young plants would die for one reason or another. Consequently the beds had an irregular aspect and did not attain their maximal productivity. After raising seedlings in jiffy pots only strong and healty plants were transferred to the beds, which improved uniformity as well as productivity.

The saving of water in the first period of the growth of the plants, when the pots stand close together, proved to be so big that it more than offset the costs incurred for the pots and the extra labour, so that we had all the advantages of improved production, shorter occupation of the units and an advantage over the weeds at no extra costs.

2. The strong trade winds blow in the longitudinal direction of the flumes. During the inflow, which lasts only half an hour, not much water is lost through evaporation. But during the backflow of the solution when the last water seeps out of the gravel during the hottest hours of the day, it stands to reason that a large part of this water must be lost through evaporation. We were able to obtain ridge tiles of an outdated model quite cheaply. We have painted these aluminium on the topside and black on the underside and have used them to cover as many flumes as possible.

3. At the same time we have ordered black plastic mulch from the USA to prevent evaporation from the surface of the gravel and also to prevent the growth of weeds. To produce the latter effect the mulch had to be black. We were wondering whether this black mulch would not attract too much heat to the beds. This did not seem to be the case. The uncovered beds were not less hot at midday than the covered ones. Particularly in the old units, the rather dark gravel adsorbs a considerable amount of heat. Moreover, the very smooth surface of the plastic has a mirror like effect. And last but not least, the gravel stays much moister much longer under the plastic, thus also adding a cooling effect to the beds.

Reduction of wind damage

Wind-breaks were built as a protection against the wind. They consist of a vertical lattice work with laths of about 1 inch wide and spaces between the laths of about 2 inches. In the old units there is a row of such wind-breaks after each 7 or 8 rows of beds. These have not given sufficient protection. In the new units their number was therefore doubled and they were made higher. Nevertheless, even in the new units protection against wind damage is insufficient.

This is because of the fact that the setup is actually fundamentally wrong. What is the case?

In the first place too much wind filters through the laths, especially on very windy days, and in addition the wind will

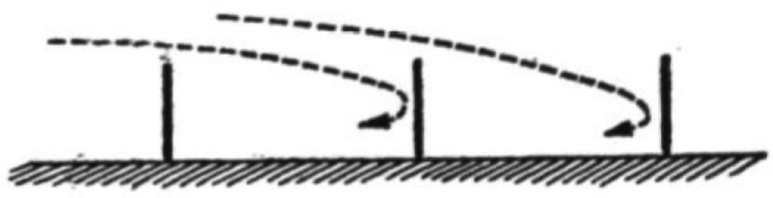

Fig. 3. Wind-breaks as commonly in use, consisting of a vertical lattice work, causing turbulence which may seriously damage the plants.

roll over the top of the wind-break, hit against the next and cause a turbulence. This process is illustrated below (Fig. 3).

The beds just before a wind-break, whether in an old or a new unit, always show most wind damage. The object should have been to control the air currents rather than to try to break them.

Over the few trial units we have, we therefore tried out another form of wind protection, combined with a trial designed to show whether shade would be beneficial to our tomatoes. Saran shade cloth was put over the beds in the form of a shed roof (Fig. 4). By means of a strongly smoking fire at the windward side of these beds the air currents were made visible and were found to behave in accordance with our expectations.

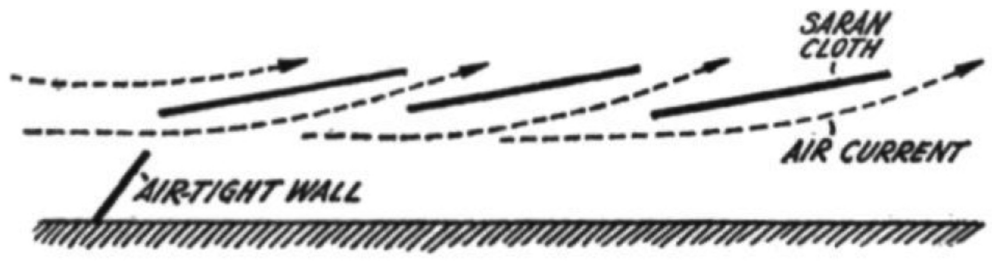

Fig. 4. New kind of wind-breaks, consisting of a shed roof of saran shade cloth behind an air-tight wall, causing a controlled air current which flows over the top of the plants.

A controlled air current goes over the top of the plants and has a cooling and no longer a destroying effect.

Not all crops, however, will benefit from shade. The next step should be to check for all the different crops whether shade will be beneficial or not and, if so, what percentage of shade results in optimal production.

For crops, requiring optimal sunlight the following system should be tried, whereby the existing wind-breaks are tilted on their supports and the following situation is caused (Fig. 5).

The practicality of this system has still to be proved.

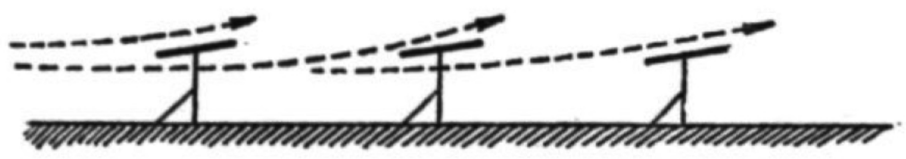

Fig. 5. Proposed new kind of wind-breaks for crops which do not benefit from shade, whereby the existing windbreaks are tilted on their supports.

Production

In the earlier years the complete farm used to be in production during the cooler months. As a result of the introduction of jiffy pots and the increased productivity per unit and also

because of the fact that we have not achieved the volume of sales that has been possible in some of the former years, we have never had the farm in full production during the past year. It is therefore absolutely essential either to extend the number of crops or to increase the sales of the existing products by price reductions.

The various crops and their possiblities will be briefly discussed below.

Cucumbers. In the first years of the farm's existence the varieties Palomar, Ashley and Palmetta, which are not resistent to mosaic virus, were grown successfully. The Palomar variety was the best, giving yields of up to 6 tons per quarter unit in 9 weeks (6 weeks growing and 3 weeks picking). In May 1960 the farm was struck by a strange disease, causing all cucumber plants of a unit to wilt very suddenly. No signs of known cucumber diseases could be found. Dr. S. P. DOOLITTLE of the U. S. Dept. of Agriculture Crops Research Div., Beltsville, Maryland, infected cucumber plants with material from wilted Aruban plants and in this way obtained outspoken signs of mosaic virus disease.

From then onwards mosaic virus resistent cucumber varieties have been used on the farm. First the varieties Ohio 200 en Burpee hybrid. These were a lot less productive under our conditions than the variety Palomar, yielding at best 3 tons per quarter unit. After these the varieties Salad Chief and Challenger were tried, the first of which is slightly superior under our conditions to the latter. We have had trouble, however, in obtaining sufficient seed of Salad Chief so that we mostly worked with Challenger during the past year. This variety is very satisfactory, giving yields of up to 6 tons per quarter unit.

During the past year, being three years after the wilting disease, the varieties Palomar and Ashley were tried again, but immediately fell victim to the wilting disease.

In the last few years cucumbers (and also other cucurbits, such as melons and West-Indian gherkins) started to grow progressively less well in the old farm. It has now come to the point, where cucurbits can no longer be grown successfully in the old units. We have tried unsuccessfully to find out the reason for this phenomenon. It is not impossible, however, that the less good oxygenation of the solution in the old units is the cause. In the old units the oxygen saturation of the solution at the inflow is 79% and in the return 57%, whereas these percentage in the new units are respectively 89% and 66% (our medical laboratory was kind enough to make these determinations).

This difference is important since the solubility of oxygen in water is already low at the prevailing temperature (average 30°C), 7.52 mg per litre, whereas it is 10,07 mg per litre at 15°C.

When we presented our cucumber difficulties to Mr. A. A. STEINER (3), of TNO, Naaldwijk, Holland, he suggested a low oxygen content of the solutions as one of the possible causes.

This low oxygen content prevents a breaking down of the organic secretions of the roots by oxidation or by bacteria, that also need oxygen

for their activity. As a result these secretions may reach a toxic level. It has not been proved yet that this is the reason of the difference in the productivity of cucumbers in the old and in the new units.

The better oxygenation of the solution in the new units must be attributed to the better aeration of the solution during its passage through the beds, where every fifth tile gives an open connection to the outside air, whereas in the old units there is no open connection to the outside air at all.

After the difference in the growth of cucurbits had been noticed, these crops were kept away from the old units. Further by rotation of crops in the new units an attempt was made to prevent the building up of toxic secretions. In other crops such as tomatoes, peppers and beans, no differences in productivity between old and new units were observed.

The use of jiffy pots has been of great importance for the cucumber culture. Instead of 9 weeks, the units are now occupied 7 weeks only. This reduced the total number of quarter units used for cucumbers from 4–5 to 3–4.

As only strong young plants are planted out, the production per quarter unit is practically consistently 6 tons per crop instead of only reaching this peak once in a while.

Notwithstanding the fact that the prices were lowered 30%, cucumbers are our most profitable crop. It must be regretted that local consumption of cucumbers is small and greater sales of this very good crop are not forseeable in the near future.

West-Indian Gherkins. By transferring this crop to the new units and by using jiffy pots and black plastic mulch, the farm now obtains a greater yield in a quarter unit than in a whole unit a year ago. The plant is well adapted to local circumstances and not very sensitive to diseases.

As regards profitability this crop is the farm's second best, with a steady though not overlarge demand.

Melons. Melons had been grown as an experiment in former years, but the attempt had been abandoned because results were disappointing. In view of the success with the two above-mentioned members of the cucumber family we decided to give melons another chance.

It proved essential to tie up the plants. In those that we left lying down most fruits cracked with the heat as soon as they became so big that they were no longer covered by the leaves.

In the course of the years the following varieties have been grown: Medium Persian (the fruits were too big and prone to cracking), Rio Gold (after a few good fruits too many too small fruits are produced), Edisto (the taste left much to be desired), Smith Perfect (does well but does not produce a very attractive looking fruit), Schoon's Hardshell (the best so far).

Additional difficulties in the case of melons are that quite a large number are lost through theft and that the market is soon oversaturated.

Tomatoes. As far as acreage is concerned this is the most important crop of the farm, but seen from a standpoint of profitability it takes only a third place, actually being too near to the break-even point. In the

Netherlands Antilles large amounts of tomatoes are consumed. The farm could have this whole market if the tomato price could be brought down 20%. At present the farm only has the largest part of the luxury market in which a higher price is paid for a better tomato.

In the case of tomatoes the farm has not been so lucky as in that of cucumbers in finding a good variety that is well adapted to our local conditions. Trial crops of a considerable number of varieties have been grown in the course of the years: Homestead 61, Homestead 24, Pink Deal, Pan American, Burpee Hybrid, Grossen Globe, Urbana, Money Maker, several strains of Elsa Craig, Mana Lucy, Mana Lee, Firesteel, Hot set and six hybrids obtained from the University of Hawaii.

Of these, Homestead 61 proved to be the best in the cool months of the year, with Pink Deal in the second place. The tomatoes are planted with three-week intervals between the different units from September to February, so that fruits can be harvested from the end of December until June. The yields are not very satisfactory, not more than 8 tons per crop per acre.

All the other varieties, even Mana Lucy, which has such a good reputation throughout the Caribbean, performed unsatisfactorily.

Up to last year the farm had never been successful in producing tomatoes during the hot season. The plants would grow very well, producing a lot of foliage, but very little fruit. This confirmed the experience of other horticulturists (Chinese and Portugese) on Curaçao and Aruba. Also in former gravel-culture experiments in Curaçao and Aruba tomatoes could not be grown in the hot season. Amongst people with agricultural experience on our islands it is therefore considered impossible to grow tomatoes in this season.

Nevertheless, it would be of the utmost importance to the farm to be able to grow tomatoes all the year round, not only because there is a steady demand for this product, but also to keep the clients attached to the farm. Now every year our tomato clients, who have placed standing orders abroad during the hot season, must be won back during the cool season, which is not always easy.

We decided therefore to try again with Homestead 61, Pink Deal and six heat-resistant tomato hybrids that we obtained from the University of Hawaii. We are very happy to be able to report that we achieved reasonable production from the Pink Deal variety. The others did not perform satisfactorily.

To find ways to enlarge the productivity per acre several experiments have been set up to study the influence of shade, a better wind protection, different types of gravel, another way of tying up the plants and other ways of irrigation. The farm should continue to search in every possible direction to find the way to improved productivity per acre. If costs could be brought down with greater mechanisation and efficiency and the yields per acre could be raised, it should be possible to lower the price of the tomatoes. The whole market on Aruba and Curaçao would then be open for the tomatoes of the farm, giving it the stable financial backbone it needs.

Cherry Tomatoes. A good product from a strong plant in all seasons, and not very sensitive to diseases. Because of the small size of the fruits

the picking costs are rather high. Cherry tomatoes are therefore somewhat more expensive than normal tomatoes and will never be a mass product.

Two other small fancy tomatoes were tried in the first years of the existence of the farm, i.e. Yellow Pear and Yellow Plum. They grew equally well. However, the public preferred the Cherries and since the market is too small for three fancy tomatoes, production of the Yellow Plum and Yellow Pear had to be discontinued.

Peppers. Peppers alone are too expensive to produce by our system, but if they are grown between the tomatoes, they can be an attractive source of extra income.

Three varieties have been tried, Yolo Wonder, Florida Giant and California Wonder. The first is the best of these under our conditions, giving the largest fruits and the highest yields.

Beans. On the farm a long bean (*Vigna sinensis*) is grown, but no profit is made on this crop. The plants grow well, but the beans are so light that notwithstanding a relatively high price the total income from the crop is too low. The only reason why it has been kept is the desire to be able to offer the client a more extensive assortment of vegetables.

The beans have reacted well to the new formula of our nutrient solution, which has a lower osmotic value and a higher nitrogen content. This, together with the introduction of plastic mulch, may enable us to approach the break-even point for this crop.

Scallions. This is an ideal crop to plant in beds that are left over for some reason or another. There is a small but steady demand for this product.

Grapes. Through the kind cooperation of Mr. A. A. STEINER 25 grape cuttings were received. They are progressing well. The vines are led over the upper wires of the trellises. The idea is that they will not only produce fruit, but also supply shade for the plants underneath.

Raspberries. They have been tried but were a failure.

Brocoli. It grew well and produced flowers of a good quality. The growing period is too long and the yield is too small to be profitable in an Aruba gravel culture.

Leaf Vegetables. In an effort to extend the assortment we have done our best during the last year to obtain seed and information on leaf vegetables that can be grown in the tropics. So far Purslain and *Basella rubra* (eaten as spinach) have been added to the farm's list of crops. In former years lettuce was planted as an experiment. It grew well but tended to grow bitter very quickly.

The first efforts to create a local market for these leaf vegetables have been disappointing. The public is so used to the canned or deep-frozen leaf vegetables of cooler climates that it is hard to get them to buy the fresh product.

Flowers and Ornamental Plants. WHITMAN (4) advised us to develop this possibility also. Although it should not be disregarded, difficulties in distribution should be taken into account. The former management of the farm introduced roses. They grew well and developed many flowers, but selling them on the local market proved to be difficult. Activities in this sector should be started on a small scale and only be extended with the growth of the market on our island and abroad.

NUTRIENT MEDIUM

During the past year a regular correspondence on this subject was maintained with Mr. A. A. STEINER (3), head of the Dept. of Soilless Culture of the National Research Council (T.N.O.) in the Netherlands.

Our formula for the nutrient solution was compared with the Naaldwijk summer formula.

In summer the plants will transpire more water than in winter. As vegetables are roughly 90% water, a sufficient uptake of water is of obvious importance for good production. To facilitate this uptake of water the osmotic value of the Naaldwijk formula is lowered in summer. At a temperature of 25°C the Naaldwijk summer formula has an osmotic value of 0.73 atm., whereas at the same temperature our solution has an osmotic value of 0.87 atm. Since plants grow and produce well on the summer formula in Naaldwijk and our temperatures are mostly nearer to 30°C, it seemed worthwile to lower the osmotic value of our solution.

In addition the nitrogen content of our solution was very low, compared with that of the Naaldwijk solution.

Following STEINER'S directions for formulating a nutrient solution, we changed our formula as follows:

element	*old formula concentration in ppm*	*new formula concentration in ppm*
K	300	250
Ca	200	170
Mg	40	33
Fe	4	4
N in NH_4 form	35	30
N in NO_3 form	100	150
P	70	63
S	q.s.	q.s.

To this formula the following trace elements were added once a month:

12 g	Boric acid crystals	per	1000	gallons	(for tomatoes double this
4 g	$MnSO_4$. 4aq (24.6% Mn)	,,	,,	,,	amount).
1 g	$CuSO_4$. 5aq (25.5% Cu)	,,	,,	,,	
1 g	$ZnSO_4$. 7aq (22.7% Zn)	,,	,,	,,	
0,5 g	Na_2MO_4. 2aq	,,	,,	,,	, which will give an M concentration of 0.045 ppm.

This also seemed to be a rather high dosage, which was given in Naaldwijk only once per tomato crop of 7 months. Since plants do grow faster in the tropics and the weeds at our establishment still compete quite heavily for the nutrients, we decided to add the trace elements once every three months.

In view of the rather large quantity of trace elements added, STEINER wondered whether Boron poisoning might not be the cause of the stunted growth of the cucurbits in the old units. Samples of the nutrient solution of an old and a new unit were forwarded and a rather high boron concentration was in fact found in the sample of the old unit. Samples from the tanks of the other old units, however, did not show such a high boron content.

Also cucurbits continued to grow poorly in the old units even when trace elements are withheld for some time. This makes it unlikely that too high Boron concentrations are the cause of the unsatisfactory growth of cucumbers in the old units.

The results of the change in formulation are difficult to ascertain. It has already been suggested earlier in this article that the farm is not suitable for experimentation. In general it has been our impression that the plants withstand rather wide fluctuations in concentrations of the different elements without many complications. Only in the beans is the yellowing of the leaves which should be ascribed to a nitrogen deficiency, no longer in evidence. Also the beans are now giving a better yield.

Next to the nutrient solutions, consideration was also given to the substrate of the plants. In Naaldwijk rather coarse gravel is used in which the plants are irrigated twice a day. In Aruba the beds are filled with much finer gravel. Originally the plants were irrigated twice a day. Subsequently the former management changed this to once a day. This resulted in a considerable saving of water, while yields remained practically the same.

To compare the two systems under Aruban conditions a small experimental unit was filled with coarse pebbles and irrigated twice a day; a second unit was filled with the gravel that is used on the farm, and was irrigated once a day. The difference was striking. In the coarse pebbles the plants practically failed to develop, whereas they flourished in the fine gravel. The

explanation is probably a rapid drying out of the roots in the coarser pebbles at our temperatures.

A comparison was also made between growing tomatoes by the Dutch system of gravel culture and the American sub-irrigation system, on the basis of which our farm has been built. Regrettably a heavy attack of leaf rollers disturbed this trial just after the first fruits had been set so that no conclusions can be drawn as yet about possible differences in yields. The tomatoes did grow slightly better by the Dutch system, but used about 25% more water. This trial must be repeated, but with our high water cost it is clear that production will have to be considerably higher using the Dutch system to offset this disadvantage.

Labour

Notwithstanding the fact that the farm pays very low wages, the labour factor weighs too heavy on the total result of the farm. This is not surprising since even the hard working Chinese horticulturists on the island hardly can compete with imported vegetables. Although these Chinese are reputedly good market gardeners and are willing to work 12 hours a day, they still do not seem to get any richer from their efforts. Nevertheless the imported vegetables are not sold at 'dumping' prices. This means that elsewhere, with high wages and modern social laws, these vegetables can be grown at a profit.

This must be explained by two factors, higher yields per surface unit (in the foregoing several aspects of this factor have been discussed), and higher efficiency.

As to the latter, it is still low, but several attempts have been made during the past year to find improvements.

1. It is amazing how minor measures sometimes can result in considerable savings. Formerly all the labourers used to go to the warehouse to drink. As a consequence workers were leaving the field all day long at the slowest possible pace to drink water. Each trip lasted at least half an hour and the boys averaged four trips a day. We bought some insulated water cans, which are put in the refrigerator in the afternoon and brought out in the morning to the units where the boys are working. The workers like to have the cool water nearby and a lot of time that was needlessly spent on walking is now used for their work.

2. At the advice of Felton (1), a systemic insecticide that can be added to the nutrient solution was used. Shell Netherlands

Antilles Sales Company kindly supplied us with Phosdrin for this experiment. Phosdrin was added in a concentration of 1 ppm to the nutrient solution. In co-operation with Aruba's medical laboratory the number of days the Phosdrin took to disappear from the solution was investigated. The concentration of the Phosdrin dropped too low within three days. At the chosen level of 1 ppm aphids and red spider were killed, but leaf miner and leaf roller were not. The addition of Phosdrin to the solution in higher amounts would become more expensive than the present spraying method.

3. WHITMAN (4) advised the use of a baby tractor for several chores on the farm and suggested alterations to the units to permit maximum use of such a tractor. Contact has been taken up with a tractor manufacturer and the possibilities of its use are under study. The alterations comprised covering the flumes with a concrete slab and piling up material on both sides of the flume, to make it possible for a tractor to cross to the other end of the unit and come back along the next aisle (Fig. 6-7). However, instead of covering the whole flume with one concrete slab I should prefer to put concrete slabs on the flume between the aisles only and to cover the flume between the beds with loose covers of the type now being used, so as to provide an access for outside air and to facilitate periodic cleaning.

4. Our own thinking tended rather in the direction of a bigger tractor on stilts. To enable the farm to profit fully from such a tractor the system for tying up the plants should be changed. A new system for tying up the plants is being tested.

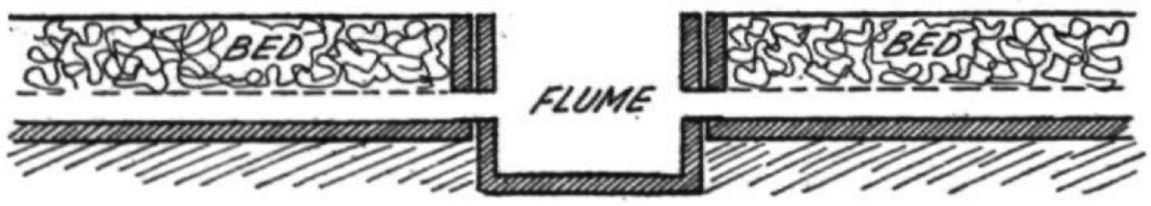

Fig. 6. Diagrammatic section of a flume between the beds.

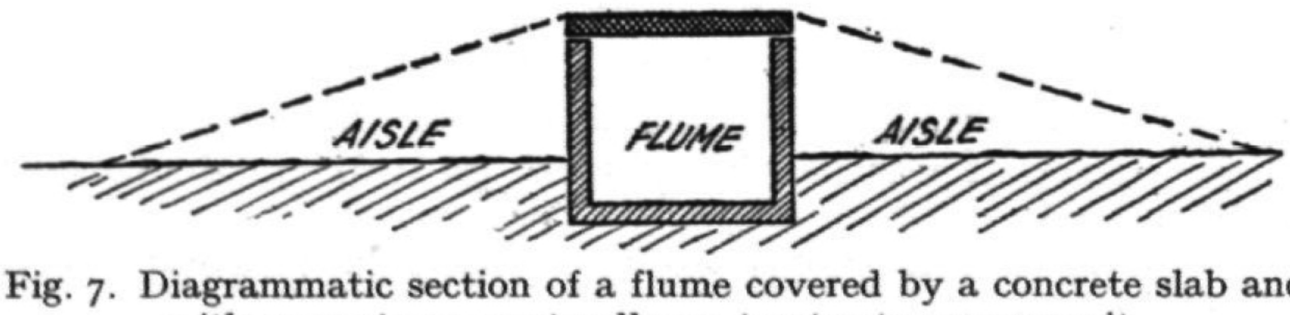

Fig. 7. Diagrammatic section of a flume covered by a concrete slab and with concrete ramps to allow a tractor to pass over it.

5. Every day two people are busy opening and closing the valves. On Sundays overtime must be paid for this work. The possibility of installing automatic valves is therefore being studied.

Conclusions about the farm

During the past year the downward curve representing the farm's results has been turned upward, notwithstanding a price reduction of 30% in the most profitable crop. An improvement in the production of tomatoes may put the farm on a profitable basis. It is of utmost importance to examine every possiblity of realising this. With some good luck the solutions to the farm's problems may be found within a short period of time. If this is not the case, courage should not be lost too soon. From whatever has been achieved during the past year and from the results in other tropical countries it does not seem overoptimistic to envisage the future of the farm with confidence.

Ultimately the farm can be an appreciated source of work for some young Arubans and a highly esteemed source of fresh vegetables for the community.

Is the gravel culture system to be preferred for the future horticultural development of the leeward islands of the Netherlands Antilles?

In my opinion it is not.

What are the advantages of the hydroponics system?
(1). It saves labour in the preparation and possibly fumigation of the soil and in watering the plants.
(2). No water is lost to the deeper layers of the soil.
(3). It has been claimed that in the gravel culture system higher yields can be obtained. (This has never been proven. Of course if one wants to compare a hydroponics farm to one using soil, both should be of the same technical level. Since in modern horticulture soils can be given the desired chemical and physical structure, there is no reason why gravel culture should give better results.)

The hydroponics system also has a few very important disadvantages.
a. The building costs for a hydroponics farm are very high.
b. Maintenance of the units and the pumps is not inexpensive.
c. All the necessary nutrients for the plants must be bought, whereas the soil will supply at least some of them.

d. Keeping the concentration of the necessary elements and the pH at their desired levels requires a lot of knowledge, attention and time.

Looking more closely at the advantages, we must remember that especially in recent years many machines have come on the market which mechanize a number of the tasks entailed in horticulture. These machines are much cheaper than the cost of building a hydroponics farm and they have largely been developed for normal horticulture in soil. Hydroponics is such a small sector of horticulture and there is such a variety in the farm designs that practically no machinery has been developed to fit the special needs of gravel culture. If one is employing normal horticulture in soil, it is not too difficult to change the lay-out of the farm to exploit the special possibilities of certain mechanical equipment. In hydroponics of course one lacks this versatility, which can make it difficult to profit fully from the newer possibilities in mechanisation, for instance in spraying, picking, laying out of plastic mulch etc.

In this industrial age it is of the utmost importance for agriculture to mechanize to keep up in productivity with industry. On Aruba this is even more true. The intense heat between the plants, where wind circulation is low, is detrimental to the output of manual labour.

The necessity of fumigating the soil has so far not arisen on the farm. Greater ease in fumigating the soil is therefore not yet a factor of importance.

Watering of the plants can be automated with tubes and sprinklers or with sprinkler hoses.

It is of the utmost importance to save water in the Netherlands Antilles. The prevalent water prices make the use of this water profitable only when top production can be achieved. And as pointed out earlier in this article, we are still far from such production levels, except possibly in cucumbers.

What happens to the water that falls on the soil?

1. A part of it will evaporate from the surface of the soil;
2. A part will adhere to particles of the topsoil;
3. Part of this water will be used by weeds;
4. Another part will be used by commercial plants;
5. The excess will drain away to deeper layers the soil.

It is only this last part that is saved in a hydroponics system.

As mentioned earlier, the losses as a result of 1 and 3 can be reduced by the use of plastic mulch. The amount of water available to the plants mentioned under 2 largely depends on the nature of the topsoil. HENRIQUEZ (2) mentioned the poor physical structure of the Curaçao soils and recommends for horticulture a 1:1 mixture with peat-moss to improve this structure. On the other hand, the chemical composition of our soils, which are all freshly decomposed volcanic rock, should be reasonably good, as shown by the abundant plant growth in years in which the rain showers are well spaced. A better structure will improve the accessibility of the soil to air and water, and the water-holding capacity of the topsoil.

It should not be difficult for the not too learned horticulturist to ascertain how many minutes of sprinkling are required before the topsoil is saturated with water. Topsoil is mostly very thin on Aruba and deeper layers are rather impenetrable for water. This explains the high percentage of rainwater running off to sea instead of being absorbed. For the same reason, however, not too much of the irrigation water will be lost to deeper layers, provided the precaution is taken of not giving too much water at a time.

At the beginning of this article I stated that the hydroponics farm can be great importance for the development of more modern horticulture in the Netherlands Antilles. It will do this in two ways.

(1). Because of its intricacy the farm will always have to employ managing personnel of a more elevated level of training. It is to be expected that this personnel will introduce more modern ideas into local horticulture. Some techniques that prove to be a success on the farm are soon copied by local horticulturists, as has been seen in the past.

(2). In the gravel culture system the water and fertilizer requirements of the various crops at different stages of their growth and under Aruban conditions can be established.

The necessary amounts of water with the necessary fertilizers added to it can be fed to the plants through a sprinkling system. This work can be easily automated with a time clock and an electric pump. Supposing that five minutes of sprinkling would saturate the topsoil and twenty minutes of sprinkling would be necessary to supply the day's water requirement of the crop,

the pumps could easily be set to work four times for five minutes at intervals in the course of the day.

Combining the desirable features of farm lay-out discussed in the foregoing, we arrive at the following ideal for soil horticulture. After the beds have been prepared by working peat-moss into the soil by tractor driven equipment, sprinkler hoses are laid out, after which the beds are covered with plastic mulch, again with the use of tractor drawn equipment. The aisles between the rows of mulch are for walking and permit at the same time rain-water to enter the ground (Fig.8). Further, the lay-out be

Fig. 8. Diagrammatic sketch of a lay-out for a horticultural farm: beds provided with sprinkler hoses and covered with plastic mulch.

so chosen that the tractor can be used for planting, spraying, picking and removing the old plants. The structures for tying up the plants should be removable so that full profit can be derived from the tractor in taking out the old plants.

Aruba, November 1964.

REFERENCES

1) J. C. FELTON (Shell Research Ltd., Woodstock Agricultural Research Center, Kent, England): personal communications, 1964.

2) P. C. HENRIQUEZ: Rationalisatie in de tuinbouw. Bijlage A7 bij het *Tienjarenplan van de Centrale Regering der Nederlandse Antillen*, Deel I, T.E.R.N.A., 1962, 8 blz.

3) A. A. STEINER (Hoofd Afd. Plantenteelt zonder aarde, T.N.O., Naaldwijk): personal communications, 1963–'64.

4) W. C. WHITMAN: *Recommendations for the Aruba Hydroponics Farm*, 1964.

The photographs were made by Dr. P. WAGENAAR HUMMELINCK (8. XI. 1963), with the exception of Figs. 9 and 12 which were rendered available by Voorlichtingsdienst Aruba.

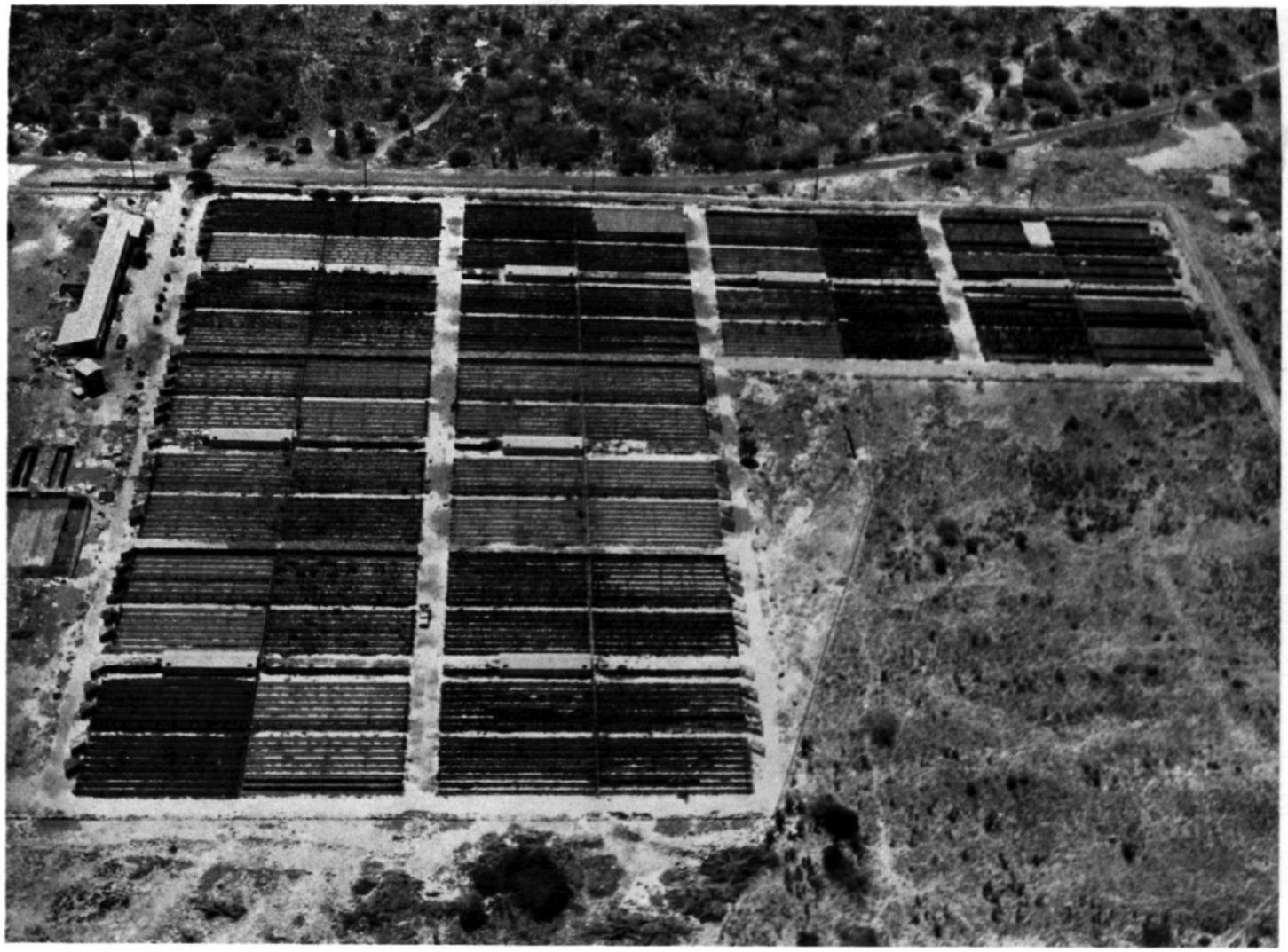

Fig. 9. Aereal view of the eight old units of the farm, with the office-warehouse building on the left. The flumes dividing the units in two can be clearly seen. Less distinct are the sumps at the head of the tanks.

Fig. 10. Office and part of warehouse.

Fig. 11. Wind-breaks and trellises as now in use on the farm.

Fig. 12. Visit of the prime minister of the Netherlands, Prof. J. de Quay (1961). The photograph shows the wall of one of the tanks, the valves through which the solution runs into the flume and the flume with beds on both sides.

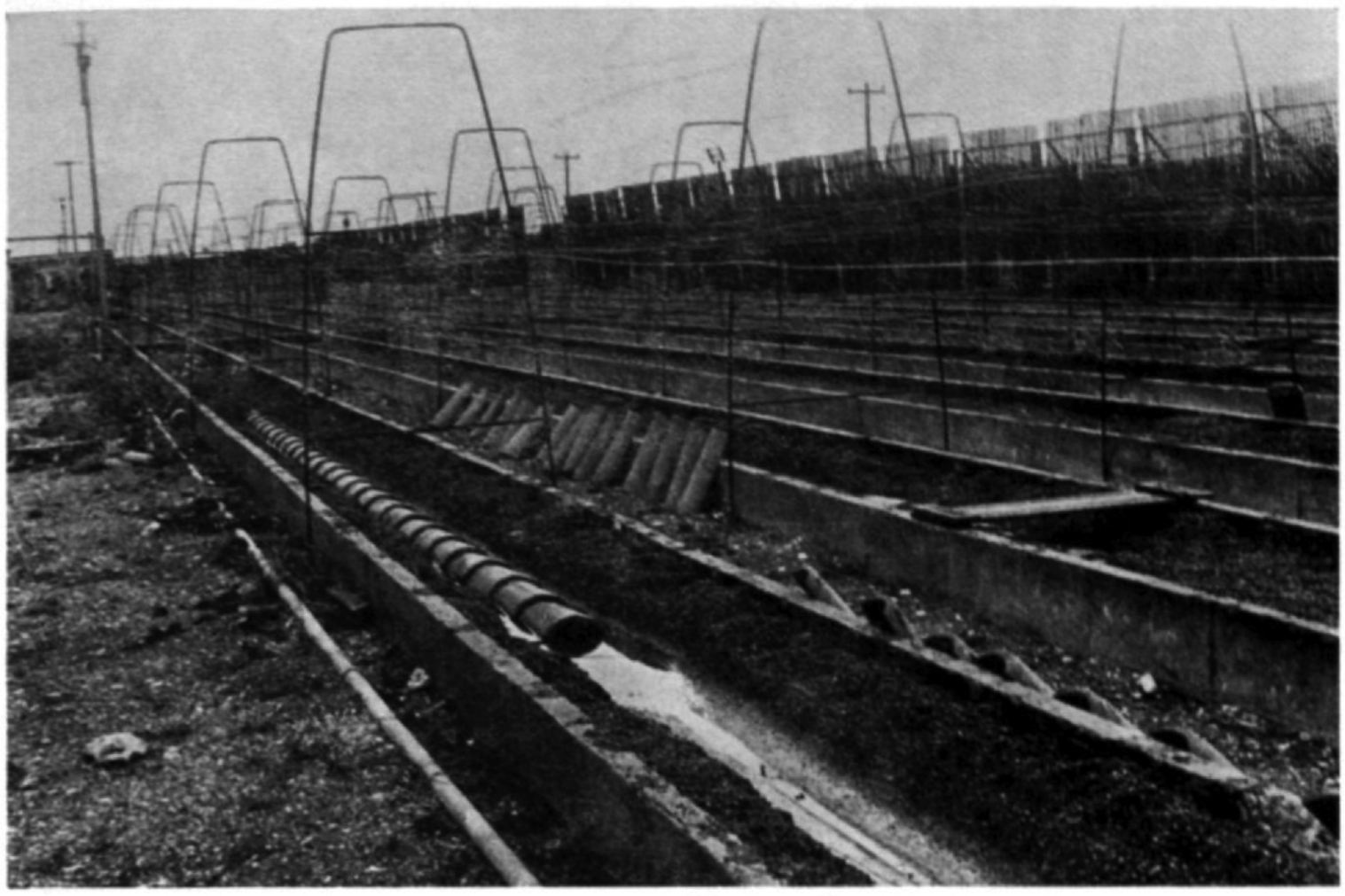

Fig. 13. Irrigation system in old unit. Compare Fig. 2.

Fig. 14. Irrigation system in new unit. Compare Fig. 2.

CORNELIS CH. GOSLINGA

RODRIGO DE BASTIDAS

Tien jaar Caribische geschiedenis: 1532–1542

Vino con cargo de real justicia
Y obispo, don Rodrigo de Bastidas.
Juan de Castellanos [1]

Wanneer ik in mijn historische studie *Emancipatie en Emancipator* Mgr. NIEWINDT de eerste bisschop van Curaçao noem, moet bij bisschop het adjectief 'Nederlandse' worden gevoegd.[2] In werkelijkheid was Niewindt de twaalfde of dertiende prelaat door Rome met de zielszorg op de Benedenwindse Eilanden belast. Vóór 1634, naar Spaanse historici het jaar van de 'pérdida de Curazao', behoorde dit eiland met Aruba en Bonaire kerkelijk voor korte tijd tot Santo Domingo en vanaf 1532 tot 1634, dus ruim een eeuw, tot Coro en Venezuela.[3]

Hoewel dus de tegenwoordige Nederlandse Antillen aanvankelijk onder Dominicaanse herders ressorteerden, waren ze niet met name genoemd – vanwege hun onbelangrijkheid zeer begrijpelijk – in het decreet dat het bisschoppelijk ambtsgebied omschrijft. Dit was wel het geval bij de omschrijving van het diocees Coro, waar vanaf de stichting tot aan de verplaatsing van de bisschopszetel naar Caracas niet minder dan minstens elf herders de bisschopsstaf hebben gezwaaid.[4]

Vanzelfsprekend werd, toen de Westindische Compagnie zeggenschap over de tegenwoordige Nederlandse Antillen verkreeg, de rooms-katholieke godsdienst verboden en, voorzover dit de Benedenwinden betrof, het verband met Coro geliquideerd. Roomse priesters konden in het algemeen slechts clandestien hun herderlijke bezigheden volbrengen, al deed het bestuur wel een oogje toe uit traditionele verdraagzaamheid en om handelsbelangen te ontzien. Eerst met de 'verlichte despoot' WILLEM I rijst de verdrukte Kerk uit de catacomben van achteruitstelling naar het liberale daglicht van de XIXde eeuw om in de niet al te favorabele sfeer van de vooruitgangsfilosofie te worden georganiseerd onder een Apostolisch Vicaris.

Historische ontwikkeling maakte van de Benedenwindse Eilanden een van hun Spaanse omgeving vrijwel geïsoleerd

kerkelijk eiland, een van rooms-katholieke zijde bezien vacuum. Een traditie van 135 jaar Spaans bewind werd ook op kerkelijk gebied door drie eeuwen protestants georiënteerd koloniaal bestuur volkomen geradeerd.

RODRIGO DE BASTIDAS, deken van de Cathedraal van Santo Domingo, bisschop van Venezuela en vervolgens van Puerto Rico, volgens de enige Spaanse geschiedschrijver die hem persoonlijk gekend heeft een 'eerwaardig man van een loffelijk, eerlijk en voorbeeldig leven', mag men met het volste recht bisschop noemen van het Caribisch gebied en eerste bisschop der Benedenwindse Eilanden.[5] Hoewel hij de voor de kust van Venezuela gelegen eilanden, ondanks een verzoek van KAREL V, waarschijnlijk nooit bezocht heeft, behoorden zij niettemin tot zijn kerkelijke jurisdictie. Misschien mag dit merkwaardig genoemd worden, daar door de overeenkomst van de germanofiele KAREL met het handelshuis EHINGER & SAILER een politieke scheiding werd gemaakt tussen de province Venezuela en de eilanden Aruba, Curaçao en Bonaire. Deze bleven onder gezag van JUAN DE AMPUÉS, Jan de Goede zoals hij door de Venezolaanse historicus ISAAC PARDO genoemd wordt. In het benoemingsdecreet van de eerste bisschop, gedateerd 1 juli 1532, dat het hem toegewezen bisdom omschrijft met als zetel Santa Ana de Coro, worden naast de reeds genoemde concessie aan het Duitse handelshuis ook de voor de kust gelegen eilanden met name genoemd.[6]

Een merkwaardig man, deze etatistische bisschop. Het onstuimige veroveraarsbloed van zijn vader is in hem uitgegekabbeld naar de stille vreugden van een bespiegelend leven, dat boze tongen gemakzuchtig noemen. Een altijd knagende nostalgie drijft hem voortdurend van het terrein zijner ambtelijke plichten en politieke opdrachten terug naar het geliefde Hispaniola, naar zijn moeder, naar de intieme kring van bloedverwanten en jeugdvrienden, naar zijn welvarend landgoed. Daar fokt hij vee als de beste boer en vermeerderen Indiaanse slaven die hij tot de kennis van de Blijde Boodschap bracht, helaas onder enige dwang, zijn aardse schatten, die ook anderzijds door cumulatie van kerkelijke en wereldlijke inkomsten dertig-, zestig- en honderdvoud vruchten afwerpen. Niet op hem slaat de klacht van Asaf: "Ecce estos improbos, ut tranquilli in seculo augeant vires", noch Petrus' woord: "Pecunia tua tecum pereat".[7] Het hemelse paradijs begeerde hij wel, maar niet onmiddellijk,

omdat die genietingen niet in waardij verminderen, naarmate ze langer worden uitgesteld.[8]

Hij is een prediker van het Woord, veelal alleen met het woord, niet met de daad, al is hij ook de redder der Caiquetíos, die zonder zijn ingrijpen ten ondergang gedoemd zouden zijn.[9] Onverdacht is zijn vroomheid, doch onmiskenbaarder zijn eerzucht. Wel ligt het missaal gemakkelijker in zijn hand dan het rapier, maar nog liever wordt die hand gevuld met het glanzende goud van dat verre Dorado, dat hem obsederen blijft tot zijn dood toe. Het ruwe 'Gott und Gewinn' van de gewetenloze slavenjagers is hem in zijn tegenstelling te flagrant, hij schuift er de koning tussen: 'Dios, Rey y Ganancias'. Ziedaar het treffend Leitmotiv van zijn prelatenbestaan.

Met zijn benoeming tot bisschop in het enige jaren te voren door de Curaçaose factor gestichte Santa Ana de Coro, kortweg Coro genoemd, vangt een nieuwe fase aan in de ontwikkeling van het Caribisch gebied. Een kerkelijke organisatie wordt opgebouwd en gaat beslag leggen op de door 'indieros' of slavenjagers zo geplaagde Tierra Firme. De identiteit van verovering en kerstening begint voor dit deel van het Caribisch gebied een realiteit te worden.

Het werd tijd. De kust begon befaamd te worden. "Haec crux ostendit foedatum sanguine litus gentis, quae ignotos primum migravit ad Indos," zong de beroemde dichter van dit gebied, JUAN DE CASTELLANOS in zijn Treurzangen.[10]

RODRIGO DE BASTIDAS was de zoon van de gelijknamige conquistador, die onvermoeide zwerver langs de kusten van het nieuwe werelddeel van Paria tot Panamá, vriend van Indianen in betere zin dan JUAN DE AMPUÉS,[11] onverschrokken metgezel van BALBOA, de ontdekker van de Zuidzee, van JUAN DE LA COSA, de cosmograaf [12] en van talloze andere ontdekkers, plunderaars en zeerovers. Een bescheiden notaris uit een buitenwijk van Sevilla, opgezweept door de machtige verhalen van adembenemende avonturen, gooit zijn dorre akten in een hoek, gespt zich een zwaard aan en gaat geschiedenis maken. Hij roept vrijwilligers op om hem te volgen en weldra heeft hij een aantal volgelingen. Iedere Spanjaard immers heeft iets van een Don Quijote en een zwak voor het onmogelijke. Met twee schepen vaart hij af, ontdekt vreemde kusten, lijdt schipbreuk, wordt als door een wonder gered, komt in Santo Domingo met een paar kisten goud, geroofd van dat deel van de kust dat COLUMBUS had

gemist en wonderlijk genoeg toch zijn naam draagt: Columbia. Vijfentwintig jaar lang zwerft hij rond, maakt naam als 'pacificador de la Tierra de Gracia' en die dramatische kronikeur, zeerover, vrouwenjager, priester en babbelaar JUAN DE CASTELLANOS rijgt in zijn 'Elegías de Varones Ilustres de Indias' stanza aan stanza vol van de wederwaardigheden van deze roemruchte rover, wiens laatste daad was de stichting van Santa Marta.[13] Kort daarop werd hij vermoord. Maar Clio heeft zich ontfermd over zijn grafschrift, een gunst die notarissen doorgaans ontberen en zijn stoffelijke resten van een glorieus etiket voorzien. Het is nog te zien in de stad die hij stichtte.[14]

Of de zoon reeds geboren was, toen de vader de notaristabbaard verwisselde voor het conquistadorenkuras staat niet vast. Hoewel een geboorte vóór of na 1500 vanuit historisch oogpunt weinig uitmaakt, is een latere vleiender voor het latijnsamerikaanse sentiment, dat dan in BASTIDAS JR. de eerste creoolse bisschop kan zien. Venezolaanse en ook sommige Dominicaanse historici stellen zijn geboortejaar omstreeks 1503 of 1504.[15] De aanbeveling welke de Raad van Indië geeft bij RODRIGO'S overplaatsing van Coro naar San Juan de Puerto Rico noemt hem "een goede prelaat, geboren in die streek", waarmede het Caribisch gebied bedoeld wordt.[16] Doch in zijn schrijven om ontslag aan PHILIPS II, gedateerd 5 mei 1567, geeft BASTIDAS als reden op zijn hoge leeftijd, namelijk 69 jaar. Andere stukken geven hem in 1531 35 jaar. Hoewel de Venezolaanse geschiedschrijver NAVARRO gelijk heeft met de bewering, dat men dergelijke 'formalistische verklaringen' niet dadelijk letterlijk behoeft te nemen, geloof ik dat de conclusie veilig is zijn geboortejaar omstreeks 1498 te stellen. Dit is ook in overeenstemming met de mening van BASTIDAS' biograaf CIPRIANO DE UTRERA, die reeds de veronderstelling opperde "dat het mij niet toeschijnt, dat hij in Hispaniola geboren is." [17]

Weinig is bekend omtrent zijn jeugd. De invloed van de vader, avonturier en vechtjas, is toch niet zó groot geweest, dat de prille neigingen van de zoon in dezelfde banen werden geleid. De situatie is waarschijnlijk deze geweest: de vader steeds van huis, de zoon opgevoed door een vrome moeder, die zijn natuurlijke hang naar een rustig en gemakkelijk leven weet te leiden naar de effen bedding van een religieuze roeping. Begrijpelijk wordt dan ook de liefde voor en het heimwee van de zoon naar Hispaniola. Al was dit dan niet zijn geboorteland, het dierbaar plekje grond waar eens zijn wieg op stond, toch had hij daar

zijn jeugd doorgebracht en was het aldus het toneel van zijn liefelijkste herinneringen.

Zijn moeder, doña ISABEL RODRÍGUEZ DE ROMERA, stond bekend om haar deugdzaamheid. Zij gaf haar zoon het eerste onderricht en de vader zag op de schaarse dagen dat hij thuis verbleef, met kennelijk welgevallen de religieuze toekomst van zijn zoon. Hij speelde het klaar om een rijke prebende voor hem te verwerven. Ook is de positie van de vader niet vreemd geweest aan het feit, dat de jonge geestelijke op nauwelijks manbare leeftijd geroepen werd tot het hoge ambt van deken aan de Cathedraal van Santo Domingo. Met dit ambt werden weldra andere gecombineerd.[18]

Schokkend zijn de jaren geweest, die Hispaniola doormaakte, toen BASTIDAS zich daar bekwaamde voor zijn roeping, bewogen ook de beide lustra die de jonge deken wijdde aan de dienst van God in de Cathedraal. Hij was misschien te jong om zich veel te herinneren van de opzienbarende gevangenname door de tactloze BOABDILLA van de grote Admiraal COLUMBUS, diens broeder en diens zoon, een gebeuren dat alle tongen op het eiland jaren lang in beweging hield. Ook de woelige tijd van de pacificatie en de felle strijd tegen de Indianen zullen, vanwege zijn jeugdige leeftijd voor een goed deel wel langs hem heen zijn gegaan, hoewel die tijd onstuimig genoeg was en de strijd geenszins eindigde met de ophanging van de cacique COTABANAMÁ. Herhaaldelijk immers vlamde de Indiaanse ontevredenheid op onder fiere aanvoerders als ENRIQUILLO of dankzij het laffe verraad aan de bevallige cacica ANACOANA door trouweloze Spanjaarden gepleegd, geleid door de perfide NICOLÁS DE OVANDO, 'muy devoto é gran christiano', een zeer devoot en groot christen. Hij legde zijn hand op het kruis dat hij op de borst droeg en op dat afgesproken teken werd zij, die zo meeslepend de 'areyto' kon dansen, gehangen op het Koningsplein.

Santo Domingo was toen al een flinke stad, zetel van de eerste Spaanse regering in de Nieuwe Wereld, zetel ook van het eerste gerechtshof. Geen stad was, volgens de ooggetuige-geschiedschrijver OVIEDO Y VALDÉS, zelfs in geheel Spanje, beter gebouwd dan deze met uitzondering misschien van Barcelona. Talloze huizen waren van steen, de straten waren breder en rechter dan waar ook in het Moederland, de haven ruim en veilig, de Oçama een wonderschone rivier.

De reeds genoemde NICOLÁS DE OVANDO was onmiskenbaar

een organisator. Hij was ook een der eersten die aanvankelijk tegen de wrede encomienda ageerden, al neemt dit niet weg, dat hij die later invoerde en met straffe hand de Indianen aan het werk zette op uitgestrekte suikerplantages. Goud werd gewassen en kloosters werden gebouwd. Franciscanen en Dominicanen kerstenden de arme heidenen en hielden donderende preken tegen afgodendienst en tegen elkaar. Spanjaarden bleven toestromen, hidalgo's en ontsnapte boeven, maar wie zich niet willig schikte naar OVANDO's strikte regels – naar hij voorgaf door de Katholieke Koningen voorgeschreven – werd naar Mattheus' woord "non potest arbor mala bonos fructus facere" op een schip gezet en teruggestuurd.

Het eerste christenbloed heeft hier de bodem van de Nieuwe Wereld gedrenkt. Maar het was niet alles Israel wat zich Israel noemde en velen van hen die zich christenen waanden, waren niet meer dan gedoopte schurken, vrouwenrovers en maagdenverkrachters. Wat een kerels waren er echter bij! Daar was ALONSO DE OJEDA, de ontdekker van Curaçao, op wie koningin ISABELLA zo gesteld was, want hij kon springen als een acrobaat en was geestig als geen. Daar was DIEGO DE NIGUESA, bewonderd om zijn paardrijden en zijn spel op de luit. Wie kende niet MELCHIOR DE CASTRO die op negers joeg als een ander op konijnen en hen doodde in de naam van de apostel Jacobus? Van Santo Domingo uit zeilde VASCO NÚÑEZ DE BALBOA 'sans peur et sans reproche' naar Panamá en ontdekte de Zuidzee. De zwijnenhoeder PIZARRO, liederlijk en goddeloos, tierde hier in de kroegen. PEDRO DE HERRERA met zijn kunstneus vertrok vanuit deze stad en stichtte het schone Cartagena. DÍAZ DE SOLIS recruteerde hier zijn avonturiers en ontdekte het La Plata estuarium. DIEGO VELÁSQUEZ stak vanuit Santo Domingo in zee om Cuba voor de koning te veroveren. In Santo Domingo klopte toen het hart van het embryonale Spaans Amerika. In de kroegen werd gevloekt en gevochten. De Cathedraal weergalmde van de felle preken van de onstuimige pater MONTESINOS. De met het bloed en zweet van zijn Indiaanse slaven rijk geworden planter BARTOLOMÉ DE LAS CASAS bekeert zich en gaat zijn leven wijden aan God, de Maagd en de slaaf, de Indiaanse slaaf wel te verstaan, waarbij de neger het kind van de rekening wordt. ALONSO NIÑO en CRISTÓBAL GUERRA brengen hier hun parels, zo groot als hazelnoten, aan de man en alle vagebonden en gelukzoekers gaan naar Margarita, Cubagua en Curaçao, misschien ook wel naar Bonaire, waar GUERRA op Indianen had gejaagd, maar meer succes met parelvissen had gehad.[19]

In Hispaniola voerde in die dagen DIEGO COLÓN, broeder van de grote Admiraal, een voorname staat. Zijn gade, MARÍA DE TOLEDO, werd 'Virreina' genoemd. Zij volgde de hoofse trant van ISABELLA in de uithuwelijking harer hofdames aan de vechtersbazen uit Spanje. In haar paleis werden feesten gegeven die tot diep in de nacht duurden en alles wat maar enige rang en stand had, vertoonde zich daar. Hoe stormig was het eiland, toen de Duivel er nog heer en meester was. 'Huracán' noemden de Indianen die felle windvlagen. Maar vanaf het ogenblik dat de Hostie in kerken en kloosters was geplaatst, was het uit met Satans macht en kwamen orkanen niet meer voor.[20]

Hebben al deze dingen de leerling-priester beroerd? Heeft de heftige strijd om rechtvaardigheid in de verovering van Amerika de jonge deken bewogen? Is hij een meelevend getuige geweest in de grote bewogenheid veroorzaakt door het optreden van MONTESINOS en LAS CASAS? Heeft hij RODRIGO DE FIGUEROA bijgestaan, toen deze met uitgebreide instructies kwam om een onderzoek in te stellen naar het probleem, wat te doen met de Indiaan? Of heeft deze hem nooit meer belang ingeboezemd dan als voorwerp van doop en zielszorg? Heeft AGUADO gelijk, die beweert dat hij de beruchte slavenjager PEDRO DE LIMPIAS opdracht heeft gegeven zoveel mogelijk Indianen te vangen en deze te verkopen tegen een vaste commissie voor hem, BASTIDAS? Is hij de helaas niet ongewone combinatie geweest van goudzoeker en bisschop, die heidense zielen de vrijheid brengt in Christus, doch hun lichamen een langzame dood doet sterven onder de zweep van Christenmeesters?

Het zijn vragen waarop het antwoord, helaas, niet steeds gunstig luidt. Doch het is misschien niet juist, de jonge deken euvel te duiden dat het brandend probleem der Indianenslavernij hem niet te diep heeft beroerd. Zijn jeugd en de algemeenheid van de openbare mening ten gunste van encomienda en repartimiento verontschuldigen hem zeker ten dele. Bovendien was de kerk van Santo Domingo al jaren lang 'sede vacante'. Eerst in 1524 vindt de benoeming plaats van een nieuwe bisschop. Jaren lang was de jonge herder zonder herder, wat niet meevalt. Daar wees reeds – in een gelijksoortig geval – die lepe CASTELLANOS[21] op:

. . ser una vida harto trabajosa	. . . het is een moeitevol bestaan
Residir el pastor entre ganado	voor een herder die bij zijn
Que cura, y él no puede ser	kudde leeft,
curado.	haar beschermt, doch zelf geen herder heeft.

De stoutmoedige en krijgshaftige paus JULIUS II, die zelfs de driftige Michelangelo wist te temmen en volgens de legende met het zwaard in de vuist de weerspannige Petrus op zij geduwd heeft om zich toegang tot de hemel te verschaffen, heeft tegenover de Katholieke koningen een niet bepaald krachtige houding aangenomen. Het zwaard dat hij zo koelbloedig wist te hanteren tot zelfs aan de hemelpoort, bleek tegenover de juridische geslepenheid van de adviseur van de Spaanse Kroon, JUAN LÓPEZ DE PALACIOS RUBIOS, van bordpapier te zijn.[22] Tegenover de Spaanse thesis van de suprematie van de koninklijke macht in kerkelijke zaken kon hij zich niet staande houden. Het resultaat werd de bul 'Universalis Ecclesiae' die o.a. het recht van benoemingen in belangrijke kerkelijke functies toewees aan de Spaanse Kroon. Deze was daartegenover slechts verplicht de Paus mededeling van een dergelijke benoeming te doen, een formaliteit die 'presentación' genoemd werd.[23]

Ondanks deze verstrekkende volmachten door dit zg. Patronaat, behield de Paus nog wel enige rechten. Een der belangrijkste was ongetwijfeld de stichting van nieuwe bisdommen. Toen dan ook de door JUAN DE AMPUÉS gestichte nederzetting Coro een centrum scheen te worden van koloniale activiteit, richtte KAREL V tot CLEMENS VII het verzoek aldaar een bisdom te stichten. Dit verzoek werd ingewilligd met de bul 'Pro Excellenti Praeeminentia'. Coro werd daarbij bisschopszetel, terwijl de grenzen van het nieuwe bisdom die van de 'Welser-concessie' zouden zijn met daarboven de onder het wereldlijk gezag van AMPUÉS staande A B C eilanden: Aruba, Bonaire en Curaçao.

Toen deze bul werd afgekondigd, bevond RODRIGO DE BASTIDAS zich voor zaken zijn kerk betreffend, juist in Spanje.[24] Of dit toeval was of sluwe politiek van de Dominicaanse bisschop FUENLEAL is moeilijk uit te maken, doch zeker was BASTIDAS' aanwezigheid daar wel zeldzaam opportuun. De Raad van Indië richtte het verzoek tot de Koning om BASTIDAS, "deken van Santo Domingo van het eiland Hispaniola, zoon van gouverneur RODRIGO DE BASTIDAS die de provincie Santa Marta veroverde en bevolkte" en die "gedurende de zeven jaar dat de Kerk in Santo Domingo zonder bisschop was, deze uitstekend heeft bestuurd" te benoemen tot bisschop van Venezuela. Een half jaar later herhaalde de Raad van Indië dit verzoek om "Bastidas, zoon van gouverneur Bastidas die Venezuela ontdekte" te benoemen, daar hij de koning "zeer wel zou dienen."[25] Bureaucratische rompslomp vertraagde de benoeming tot juni

1532. De aanhef van de benoemingsakte laat alle eer aan de Paus: "Wij, Rodrigo de Bastidas, bij de gratie Gods en de Apostolische Stoel, bisschop van Coro . . ." [26] Tien dagen vóór de benoeming was de kerk van Coro – niet meer dan een strohut – tot Cathedraal verheven.[27] Het is waarschijnlijk, dat ook Welserse invloeden bij de benoeming van BASTIDAS een rol hebben gespeeld. De Duitsers schijnen in BASTIDAS de sterke man gezien te hebben, die de dreigende ontbinding van de kolonie zou weten te voorkomen.[28]

Het lot van Coro stond toen namelijk op het spel en hing – om een geijkte zegswijze te gebruiken – aan een zijden draad. Deze draad was de relatie met de Caiquetíos-Indianen. Sinds het vertrek van AMPUÉS naar Curaçao waren hun betrekkingen met de Spanjaarden steeds koeler geworden. De Indianen trokken zich terug in de bergen en bijgevolg werden levensmiddelen en arbeidskrachten met de dag schaarser, waarbij natuurlijk de zwarte handel welig tierde. Na de dood van de Duitse gouverneur AMBROSIUS EHINGER (of ALFINGER) was een Spanjaard, BARTOLOMÉ DE SANTILLANA tijdelijk tot zijn opvolger benoemd en deze kreeg moeilijkheden met de koninklijke ambtenaren onder leiding van ANTONIO VÁSQUEZ DE ACUÑA. SANTILLANA organiseerde strooptochten om aan voedsel te komen, doch zo hachelijk was de toestand voor de kolonisten geworden, dat zelfs een verblijf op meer dan een pijlschot afstand van Coro een uiterst gevaarlijke onderneming werd.

Deze moeilijkheden hadden het hoofd van de Welser-factorij in Santo Domingo bewogen zich tot de Audiencia – de hoogste rechterlijke autoriteit in West-Indië – te wenden met het verzoek iemand – in afwachting van de benoeming tot gouverneur in plaats van SANTILLANA – interimair met het hoogste gezag te bekleden en zo spoedig mogelijk naar Coro te zenden. Daarbij moet de Welser-factor gewezen hebben op RODRIGO DE BASTIDAS. Waarschijnlijk was deze toen op terugreis van Spanje naar Santo Domingo. Toen hij op Hispaniola aankwam, toonde hij geen haast zich naar zijn bisdom te begeven. Was het, omdat hem zijn verblijf in de geliefde omgeving, met het salaris dat hij als bisschop genoot, vermeerderd met de inkomsten als deken en provisor-generaal, te zoet was en zijn leven te vorstelijk om zich nu maar hals over kop te storten in de zorgen van een nog maagdelijk arbeidsveld, in de ruwe sfeer van ongebreidelde hartstochten, in de wetteloze praktijken van verkapte rovers? Of heeft hij – rustig – de beslissing willen afwachten inzake zijn politieke

functie? Anderhalf jaar blijft hij talmen in een dolce far niente, totdat de Audiencia hem eindelijk zijn provisorische benoeming tot gouverneur geeft, begin mei 1534.

Het was niet helemaal een dolce far niente. Eind 1532 ontving hij een brief uit Spanje – merkwaardigerwijs ondertekend door JOHANNA DE WAANZINNIGE – waarbij hem, hoewel nog zonder politieke opdracht, op het hart werd gedrukt te informeren op welke wijze de klachten door de koninklijke ambtenaren tegen AMBROSIUS EHINGER ingebracht, door de Audiencia waren opgenomen. Tevens moest hij nagaan hoe het stond met het de rebelse Indianen op te leggen repartimiento. Dit laatste stond natuurlijk in verband met het feit, dat BASTIDAS onmiddellijk na zijn benoeming tot bisschop was aangewezen als Protector of Beschermer der Indianen. Een dergelijke titel ging in de praktijk veelal samen met die van hoge kerkelijke functies, doch betekende dikwijls niet veel.[29]

Het onderzoek hem opgedragen verliep zeer merkwaardig. BASTIDAS nam niet eens de moeite zich plaatselijk op de hoogte te stellen. Wat weerhield hem? Gemakzucht? Hij bleef in Hispaniola, bij zijn moeder, zijn vrienden, zijn landhuis. Van daar uit leidde hij een onderzoek welks resultaten werden neergelegd in een brief die hij naar Spanje zond in april 1534, toen hij vrijwel zeker was van zijn benoeming tot provisorisch gouverneur van Venezuela. Deze wijze van handelen nam het feit niet weg dat én het huis Welser én de Audiencia in BASTIDAS 'the right man in the right place' zagen met zijn politieke benoeming. De Kroon bekrachtigde deze.

De bovengemelde brief is interessant. Misschien hebben de onthullingen daarin door BASTIDAS gedaan – ofschoon uit de tweede hand – zijn aanstelling verhaast.[30] De schromelijke verwarring in Coro, de felle partijschappen en het droeve lot der Indianen die als slachtoffers van de meest fantastische beschuldigingen werden gejaagd, gevangen genomen en als slaven verkocht, liepen inderdaad zelfs de toenmalige spuigaten uit. Meer dan 500 slaven waren – volgens BASTIDAS – de provincie Venezuela uitgesleept, verkocht tegen zes castellanos per stuk.[31] Het schaamteloos gedrag van de 'indieros' of slavenjagers was niet alleen al te aanstootgevend, het druiste diametraal in tegen de belangen van de Spaanse Kroon.

Zodra BASTIDAS zijn officiële aanstelling tot voorlopig gouverneur had ontvangen, ontwaakte hij uit zijn lethargische houding en zijn eerste daad was een opmerkelijk 'omen'. Hij gaf bevel,

op grond van zijn volmachten, om een expeditie uit te rusten die het goud moest gaan zoeken dat een Spaanse avonturiersbende onder VASCUÑA ergens had begraven en waarvan slechts één overlevende, de door een expeditie onder PEDRO DE SAN MARTÍN bij een Arowakkenstam aangetroffen FRANCISCO MARTÍN de juiste plaats wist. Deze expeditie werd een fiasco. Nauwelijks in Coro aangekomen ontving BASTIDAS daaromtrent teleurstellende berichten.[32]

In juni 1534 vertrok dan eindelijk de bisschop-gouverneur van Hispaniola. Hij werd op feestelijke wijze ingehaald in Coro en met ijver begon hij zich te kwijten van zijn moeilijke taak. Allerlei kwesties vroegen om een oplossing en eerbied voor de wet was, zoals HAEBLER het kernachtig uitdrukt "auf ein Mindestmasz herabgesunken". De slavenhandel tierde welig en mensenroof was de voornaamste bron van inkomsten. In strijd met de wet – het werd hierboven reeds vermeld – werden gevangen Indianen het land uit verkocht. Dit ging echter steeds onder het voorwendsel, dat het 'indios de guerra' betrof, rebellerende Indianen die met de wapens in de vuist moesten worden overmand, geen wonder als men bedenkt dat zij wisten, welk lot hen wachtte. Geen kolonist bekreunde zich om wet en recht, tenzij dan het recht van de sterkste.

BASTIDAS had opdracht gekregen om SANTILLANA en zijn opponent GALLEGOS naar Santo Domingo te zenden en beiden werden dan ook onmiddellijk na aankomst van de bisschop-gouverneur naar Hispaniola ingescheept. Verder onthield BASTIDAS zich er echter wijselijk van om in de hangende ruzies te roeren of in de felle partijschappen een zijde te kiezen. Hij opende weliswaar, twee dagen na zijn aankomst, een procedure tegen de overleden AMBROSIUS EHINGER en diens plaatsvervangers, wat door middel van een publieke afkondiging werd bekend gemaakt en hij handelde op gelijke wijze tegen de koninklijke ambtenaren en de rechterlijke autoriteiten, doch na enige maanden werd de procedure bij gebrek aan een aanklacht geliquideerd. Niemand bracht de moed op om in de twisten te gaan roeren nu de hoofdoorzaak – de brute SANTILLANA – weggetransporteerd was.[33]

Dit matigend optreden bracht ontspanning en aanzien voor BASTIDAS. Dit aanzien steeg nog, toen hij ernst begon te maken met de kerstening der Indianen en het opbouwen van een kerkelijke organisatie. Uit Santo Domingo liet hij geestelijken overkomen die de eerste drie missies in de provincie stichtten. De bouw van een Cathedraal – una buena iglesia de paja – een

goede kerk van stro – werd met kracht ter hand genomen. Zij was, zoals de bisschop schrijft "in overeenstemming met de gesteldheid van de bodem en voorzien van het noodzakelijke." [34] Ook nam hij maatregelen tegen de met de Duitsers ingeslopen 'lepra luterana', de lutherse melaatsheid. De 'leproso' JUAN FLAMENCO – Jan de Vlaming – werd als gevolg daarvan naar de inquisiteur-generaal in Puerto Rico gezonden, waar dit ambt in die jaren met dat van bisschop was gecombineerd. Andere ketters waren 'a Dios gracias', dank zij God, allen gestorven.[35]

Van de geestelijken die met BASTIDAS in Coro en Venezuela hebben gewerkt zijn er enige met name bekend. CASTELLANOS, die BASTIDAS' activiteiten slechts zeer summier releveert, weet iets meer te vertellen van zijn staf. Daar was allereerst JUAN RODRÍGUEZ DE ROBLEDO, BASTIDAS' plaatsvervanger in Coro en dan nog de oude Vader FRUCTUS. BASTIDAS schijnt geen klachten over beide heren gehad te hebben, des te meer echter zijn opvolger BALLESTEROS. CASTELLANOS vertelt ons dat ROBLEDO zijn voornaamste vermaak bij wijntje en trijntje schijnt te hebben gezocht en er een harem van een half dozijn of meer Indiaanse slavinnen op na heeft gehouden, wat onrust verwekte onder de inboorlingengemeenschap, die vrouwen te kort kwam. Ook schijnt onze goede priester te hebben samen geleefd met een Spaanse schone, die weliswaar later trouwde, doch een onweerstaanbare voorkeur behield voor de zoete vooizekens van de voorzanger, zodat ze tot hem terugkeerde, wat weer een rumoerige echtscheidingsaffaire tengevolge had.[36]

FRUCTUS, eveneens behept met vleselijke zwakheden, ging zelfs nog verder. Hij gooide de kap over de haag en volgde VON HUTTEN op zijn befaamde tocht naar het Dorado. BASTIDAS had hem wel gaarne gevolgd en ongetwijfeld was het een moeilijke zaak, te midden van het ergerlijke zedelijke verval en de onwaarschijnlijke geruchten, de verleidingen van het Goudland te weerstaan en spoedige rijkdom de rug toe te keren voor het sobere, ja armoedige leven dat de pionier-priester in die dagen in die streken beschoren was.

In dit verband gezien moet de ijver van de bisschop niet als geheel onbaatzuchtig worden beschouwd. Zijn inkomsten als bisschop achtte hij zeer onvoldoende, ook al werden zij aangevuld met wat zijn Dominicaanse kerkelijke ambten vermeerderd met de opbrengst van zijn goederen hem opleverden. Hij hoopte en inspireerde zijn geliefde diocesanen tot het uitspreken van de wens, dat zijn tijdelijke politieke ambt in een permanent zou

worden omgezet. Ook de Welsers bleken op een bepaald tijdstip niet afkerig van een dergelijk plan. De juridische adviseur van het Duitse handelshuis, SEBASTIÁN RODRÍGUEZ, trachtte in die richting de Raad van Indië te bewerken. Hij was de man geweest, die de koning de benoeming door de Audiencia had doen bekrachtigen en, wat voor de priester-golddigger wel heel belangrijk was, deed het oorspronkelijke, door de Audiencia vastgestelde honorarium, dat op de helft gesteld was van wat EHINGER had getoucheerd, aanvullen tot het volle bedrag.[37]

De Benedenwindse eilanden vormden een te nietig deel van zijn bisdom om BASTIDAS' belangstelling te wekken, te meer daar alle organisatie nog in de kinderschoenen stond. Van CASTELLANOS, die Curaçao in 1540 bezocht weten wij iets omtrent de toestand aldaar. Bijna nooit was er een priester om de gedoopte heidenen de beginselen der christelijke leer bij te brengen. Een leek, die de ontbrekende priester moest vervangen, muntte niet uit door een kuis en ingetogen leven. De kerstening daar bleef dan ook zeer oppervlakkig.

Tegen het einde van 1534 of misschien in het begin van 1535 keerde BASTIDAS naar Hispaniola terug. Nauwelijks een half jaar had hij in zijn bisdom vertoefd. "Ik zal zo lang blijven, als ik het er kan uithouden", had hij tevoren zijn koning geschreven.[38] Raak heeft de soms geestige CASTELLANOS, tonsuur en celibaat aanvaardend na zich te hebben bezat aan Mars, Bacchus en Venus, de activiteit getypeerd die Rodrigo de Bastidas in Coro had ontwikkeld: "Hij stichtte er een Cathedraal zoals het een goede prelaat betaamt, deed al het overige om de kerkelijke organisatie op gang te helpen, stelde paal en perk aan de wetteloosheid die daar heerste en blies toen weer gauw de aftocht naar zijn geliefd Santo Domingo." [39]

Eerlijkheidshalve moet worden vermeld, dat de mogelijkheid niet is uitgesloten, dat BASTIDAS in zijn nieuwe omgeving ziek is geworden. De hygiënische omstandigheden lieten er, ondanks de door ANTONIO HERRERA geroemde 'saludables condiciones', meer dan elders te wensen over. Misschien ook riepen kerkelijke plichten hem terug naar Santo Domingo. Immers, de kerk aldaar was zonder bisschop nadat de laatste in 1531 naar Mexico was overgeplaatst. De priesterlijke discipline was na enige tijd onrustbarend achteruit gegaan en hoewel in de loop van 1534 een nieuwe bisschop benoemd was, duurde het tot 1538 eer deze prelaat zijn zetel bezette. Misschien was dit een reden voor

BASTIDAS om te pogen in Hispanolia wat beter orde te brengen, doch zijn vertrek uit Coro bewerkte aldaar een verslapping van zowel kerkelijke als burgerlijke tucht.[40] Zijn vervanging door ROBLEDO – een vervanging uitsluitend in kerkelijke zaken – deed daar zeker geen goed aan.

Een van zijn eerste daden na terugkeer in Santo Domingo was het richten van een uitvoerig schrijven aan de Koning, waarin hij zijn optreden in Coro uiteenzette en verdedigde. Hij stak zich daarbij menige pluim op de hoed en voegde er nog een veer aan toe als verdediger van het geloof, de Koning aanradend geen Duitsers meer in Venezuela toe te laten met uitzondering van de Gouverneur. Als zodanig beval hij FEDERMANN aan en als deze raad gemeend is, lijkt HAEBLER mij wel wat voorbarig met zijn bewering, dat BASTIDAS het gouverneurschap blijvend voor zich zelf begeerde. Waarschijnlijk is, dat de bisschop tot het inzicht was gekomen, voorlopig althans geen kans op die baan te hebben.

BASTIDAS' politieke plaatsvervanger, VÁSQUEZ DE ACUÑA bleef slechts kort met het hoogste gezag bekleed. In februari 1535 kwam de nieuwe Gouverneur GEORG HOHERMUTH (of JORGE DE ESPIRA) in Coro aan. Aan zijn benoeming was meer dan normale intrige, kwaadsprekerij en kuiperij voorafgegaan. De keuze was tenslotte gevallen op ESPIRA, misschien omdat diens antecedenten enigszins gunstig afstaken bij die van zijn mededinger FEDERMANN wiens 'treulosen und hochfahrenden Charakter' de afgezanten van Coro niet moede waren geweest de Raad van Indië onder het oog te brengen.

Ondertussen zat BASTIDAS in Santo Domingo en oefende daar het hoogste kerkelijke gezag uit in afwachting van de komst van de nieuwe bisschop. Zijn daden mochten dan niet te veel spreken, met de pen daarentegen was hij zeer actief. De toestand op Hispaniola ging hem ter harte en hij schreef de Koning eind 1537: "De schapen zijn zonder herder en leven in groot gevaar."[41] Maar ook de gebeurtenissen in zijn diocees volgde hij met grote aandacht. Hij zat er trouwens te dicht met zijn neus op om afzijdig te kunnen blijven. HOHERMUTH (of ESPIRA) die nog nooit eerder de Atlantische Oceaan was overgestoken en pardoes van het rustige Welserkantoor in Sevilla was weggetrokken in de nieuwe rol van conquistador, was door de ongehoorde successen van PIZARRO en ALMAGRO zodanig besmet met ontdekkings- en goudkoorts – en met hem geheel Coro – dat hij zijn eerste taak: de verdeling van grond en slaven uitstelde om zijn geluk te

proberen in het binnenland. Zijn mededinger FEDERMANN liet hij daarvoor zelfs achter aan de kust, zij het met de afspraak, dat deze spoedig zou volgen.

FEDERMANN, die ondanks ESPIRA's benoeming de hoop op de gouverneurspost nog niet had opgegeven, bleef niet aan de kust, doch zocht BASTIDAS in Hispaniola op om zijn nieuwe plannen aan hem voor te leggen. Hij bereikte echter niets met de bisschop en evenmin met de Audiencia. Deze laatste mocht de Duitsers niet. In februari 1536 keerde hij naar Coro terug. Een merkwaardige samenloop van omstandigheden veroorzaakte, dat hij toch nog tot gouverneur werd benoemd – wat de Welsers door allerlei politieke slimmigheidjes bewerkten – doch dat dit besluit nog niet in Coro was aangekomen, toen FEDERMANN van Santo Domingo terugkeerde, hoewel de benoeming begin november 1535 was gedateerd.

De gevolgen van de verhouding ESPIRA en FEDERMANN en van het geïntrigeer van de laatste bleven niet uit. Weer werd Coro verdeeld in twee partijen, nauwelijks een jaar nadat de ruzies met SANTILLANA waren beslecht. Beide partijen beschuldigden elkaar voor de Audiencia en de echo van dit geharrewar weerklonk aan het Spaanse Hof.

Natuurlijk was de kwestie een aangelegenheid die alleen het Huis Welser en de Koning betrof, doch in de bestaande spanningen ging de Audiencia er toe over om een 'juez de residencia' te benoemen, de licenciado ANTONIO NAVARRO, "opdat hij in verhoor zou nemen hen, die recht hadden gesproken, die hadden geregeerd, die de bestuursadministratie hadden gevoerd en om hun overtredingen te straffen." [42] Kort na zijn aankomst in Coro besloot de Audiencia zelfs – zij had dit recht – waarschijnlijk om hem meer prestige te geven, hem tot gouverneur ad interim te benoemen, een grote vergissing zoals weldra bleek. Want NAVARRO'S optreden werkte als olie, maar niet op de golven doch in vuur, vooral wegens de grofheid waarmede hij zijn eigen beurs trachtte te spekken, terwijl zijn pogingen om het door ESPIRA door een voorlopige regeling uitgestelde probleem der 'repartimientos' tot een definitieve oplossing te brengen volkomen faalden. De tegenstellingen spitsten zich meer en meer toe, de situatie begon explosief te worden en de Audiencia richtte zich ten einde raad tot de man die reeds eerder in Venezuela orde op zaken had gesteld: BASTIDAS.

Het verzoek van de Audiencia kon moeilijk afgewezen worden.[43] BASTIDAS was bisschop van het betrokken gebied, terwijl de

komst van een nieuwe bisschop in Santo Domingo hem niet alleen van een drukkende verantwoordelijkheid verloste, doch bovendien van een uiterst zwaar wegend excuus om op Hispaniola te blijven. Hij was de geëigende persoonlijkheid. Zijn geestelijke waardigheid gaf hem een zekere immuniteit en zijn eerste optreden in Coro had hem prestige verschaft. De lust om Santo Domingo te verlaten, was echter uiterst gering. Zijn tegenzin bleek uit zijn correspondentie: Soms heette het, dat de grond in Coro van zulke slechte kwaliteit was, dan dat de Duitsers volstrekt geen aandacht besteedden aan de hun verstrekte concessie, maar alleen geïnteresseerd waren in ontdekkingsreizen en goud. "Coro is zeer arm," heette het in weer een ander schrijven, "er wonen slechts zestig zielen wie alles ontbreekt en de verbindingen met dit eiland (Hispaniola) zijn miserabel." [44]

Terecht heeft dan ook GUILLERMO MORÓN, uitnemend Venezolaans historicus van deze tijd, weinig woorden over voor de bisschop, ondanks diens duidelijke diplomatieke gaven. Doch ook MORÓN geeft toe dat het moed vereiste "om in Coro te leven." [45]

Het verzoek van de Audiencia – HAEBLER spreekt van een bevel – werd herhaald en de uitvluchten veranderden van karakter: "Ik zou gaarne naar mijn bisdom gaan om mij aldaar van mijn plichten te kwijten, indien er maar een schip naar toe zou gaan, dat zo groot was, dat ik niet zoveel gevaar zou lopen als in die bootjes met zeven of acht personen," heette het in een brief midden 1537. Andere bezwaren waren van nog bedenkelijker aard. Hij klaagde over de geringe opbrengst van de tienden die daar de Kerk werden gebracht en over het slechte eten, dat voornamelijk uit mais bestond. Hij beweerde, dat de ambtenaren al zeer weinig salaris beurden en dat het met hem die van de Blijde Boodschap moest leven, dientengevolge nog beroerder gesteld was. En hij had slaven nodig om hem te helpen en te bedienen, doch "het kost de grootste moeite slaven te krijgen; de rechterlijke macht en de gouverneur hebben echter zo veel ze willen, zonder de wetten en instructies in acht te nemen, die Uwe Majesteit heeft gegeven" (dit in een brief aan de Koning) "en ze zenden ze overal heen ondanks mijn bevoegdheid van Protector." [46] En tenslotte klaagde hij, dat er in Coro alleen maar werk wachtte en dat het klimaat zo ongezond was dat de stad wel een hospitaal leek.[47]

Op al deze brieven reageerden de Kroon en de Audiencia met beslistheid. Een arme bisschop was beter dan geen bisschop, luidde het in een koninklijk schrijven en misschien heeft de

Duitse historicus HAEBLER gelijk dat het verzoek om te gaan nu een bevel werd. "Ik zal gaan, waarheen Uwe Majesteit het beveelt" antwoordde BASTIDAS mak op een koninklijke brief uit Valladolid. Vreesde hij maatregelen 'meer passend voor de dienst van God' waarmede de Koning dreigde? [48] Toch kon hij niet nalaten nogmaals op zijn financiële omstandigheden te wijzen: "De 300.000 maravedis zijn wel heel weinig en de tienden een ellende, waarom ik mij moet onderhouden van mijn vaderlijk erfdeel." [48]

Tegen het einde van november 1537 scheepte hij zich dan tenslotte toch in.

Toen na een vijfdaagse reis het karveel dat de bisschop naar Coro bracht, aldaar de haven binnenliep, werd hij daar opgewacht door een kleine groep – een dertigtal – mannen en enige vrouwen. Hij schrok van wat hij zag. "De bewoners alsmede de kerk vond ik in een toestand van uiterste armoede." [49]

Coro bestond toen uit een vijftigtal strooien hutten met een kerkje dat niet veel meer was dan een hooischuur. De bevolking was teruggelopen tot honderd zielen. Bijna iedereen was ziek en wie niet ziek was, had nauwelijks enige kracht noch voldoende kleding om zijn naaktheid te bedekken. Onder allerlei bedreiging en mishandeling trachtte men voedsel of katoen van de Indianen af te troggelen. "Zo ontevreden is men", schreef BASTIDAS, "dat wanneer ze hadden kunnen wegzwemmen, niemand zou zijn gebleven." Dat was de stad, van waaruit zulke stoutmoedige ontdekkingsreizen het binnenland in werden ondernomen, reizen die volgens CASTELLANOS "niet door de vergetelheid mogen worden bedekt, doch ten zeerste waard zijn door Phoebus' koor te worden bezongen." [50]

Onder deze omstandigheden was het niet verwonderlijk, dat de gevangenis – een aantal strohutten in elk waarvan twee man zaten opgesloten – boordevol was. Deze gevangenen waren niet allen misdadigers. Velen bevonden zich daar vanwege hun grote schulden bij het Duitse handelshuis.[51]

Voorlopig lag de taak van de bisschop – wiens verhouding tot NAVARRO de waarnemend gouverneur niet al te scherp omlijnd was – duidelijk voor hem. Hij moest als vredestichter fungeren. Doch de moeilijkheden waren inmiddels steeds gecompliceerder geworden.

In Spanje was men namelijk overgegaan tot een nieuwe gedragslijn inzake Venezuela. Het handelshuis Welser was van de

benoeming van FEDERMANN tot gouverneur van Venezuela teruggekomen, rijkelijk laat, want de acte was reeds onderweg naar Santo Domingo. Dat zij nimmer in FEDERMANN's handen is terecht gekomen – die er in Coro op zat te wachten – is te wijten aan de Welser-agent PETRO GIACOMO GAZIO, die het stuk onder zich hield, omdat hij een vriend was van ESPIRA, die ergens in het binnenland naar het Dorado zocht. Het is toch in Venezuela aangekomen, want het is gevonden in de nalatenschap van de toenmalige Welser-agent in Coro, PEDRO DE CUEBAS. Of deze het stuk aan FEDERMANN ter hand heeft gesteld, is onbekend. Maar onder de kolonisten verspreidde zich begin 1538 het gerucht, dat FEDERMANN tot gouverneur was benoemd. Het gevolg was een eenstemmig protest.[52]

Doch, zoals we reeds meldden, het Huis Welser had zijn tactiek gewijzigd. Men kreeg spijt over de benoeming van FEDERMANN en daar men wegens zijn langdurige afwezigheid ESPIRA dood waande, was nu de Duitse keuze gevallen op RODRIGO DE BASTIDAS! Men zag in hem de man die ondanks zijn hoge kerkelijke functie, nog genoeg conquistadorenbloed – van zijn vader – in de aderen had om de wilde indieros en goudzoekers in toom te houden. Men zag in hem meer een gouverneur dan een bisschop.

Zo droegen de Welsers hem dus voor bij de Koning. Of deze echter de benoeming heeft gesanctioneerd – de Raad van Indië gehoord hebbende – staat niet vast. Het doet er ook niet zo veel toe, want de onverwachte terugkeer van ESPIRA, die na ruim drie jaar afwezigheid plotseling in Coro opdaagde met het schamel overschot van zijn gelukzoekers, veranderde de situatie volkomen.[53]

BASTIDAS was min of meer op de hoogte van wat zich tussen het Welserhuis, de Kroon en de Audiencia in Santo Domingo afspeelde. Of dit zijn bemiddelingspogingen in een bepaalde richting heeft beïnvloed, is moeilijk vast te stellen. Met grote gematigdheid trad hij op, ook tegenover NAVARRO. Alleen tegenover de Indianen is hij niet vrij te pleiten van een zekere dubbelhartigheid.

Sedert 1534 was, dankzij een protest van AMBROSIUS EHINGER, het algemeen in Spaans Amerika geldende verbod om andere dan oorlogvoerende Indianen, de zg. 'indios de guerra' tot slaaf te maken, niet geldig voor Venezuela. Wel was de uitvoer van slaven uit de zg. Welserconcessie verboden. Men had het nooit nauw genomen met deze bepaling. Maar onder NAVARRO was het aantal kolonisten dermate geslonken, dat aan jacht van enige omvang

op Indianen niet meer te denken viel. Om toch een goede bron van inkomsten te hebben, kocht NAVARRO slaven op van bevriende Indiaanse stammen en verhandelde deze. Het gevolg was voortdurende oorlog onder de Indianen om slaven te maken. De vijanden van NAVARRO vonden hierin natuurlijk een welkom punt voor hun klachtenlijst. Doch RODRIGO DE BASTIDAS, hoogste zielenherder in Coro en Beschermer van de Indianen, verklaarde deze handelwijze van NAVARRO voor volkomen rechtmatig! [54]

Onbegrijpelijk blijkt dit in het licht van zijn correspondentie. "De Indianen gehoorzamen hun caciques niet meer, daartoe verleid door de christenen, die hen gebruiken voor eigen behoeften, zowel de gouverneur als de overige ambtenaren, zowel de voorzanger als andere geestelijken of particulieren," schreef hij. Hij kon echter weinig doen. De kolonisten spraken de taal van het land, hij niet en daardoor had hij geen contact. Dat bezorgde hem een zekere nostalgie, het beviel hem niet in Coro. Hij wilde weer naar Santo Domingo, naar zijn moeder en zijn landgoed, dat hij – o vroom voornemen – wilde omzetten in een nonnenklooster.[55]

Doch één ding werd hem vanuit Spanje duidelijk gemaakt: hij mocht zijn bisdom niet meer verlaten zonder 's Konings toestemming. Hij kon, schreef KAREL V, God beter dienen door in Coro te blijven, voorlopig waren nonnenkloosters in Indië nog niet nodig.[56]

De terugkomst van ESPIRA had nieuwe twisten ten gevolge, daar de tactloze NAVARRO op de zieke en uitgemergelde Duitser de gebruikelijke 'residencia' wilde toepassen. ESPIRA's correcte houding voorkwam bloedvergieten. Daarop trachtte de anti-Welser partij NAVARRO over te halen tot het organiseren van een nieuwe expeditie naar het Dorado. NAVARRO had daar wel oren naar, doch de Welser-partij wendde zich tot BASTIDAS die NAVARRO wist te bewegen van die dwaze plannen af te zien. Een nieuw voorval verstoorde echter de herstelde rust. Een dertigtal avonturiers had Coro verlaten op een strooptocht in het binnenland en NAVARRO zette die bende na met een in alle haast samengeraapte troep. Hij haalde de bende in en overrompelde deze, doch bij de onderhandelingen die NAVARRO dwaas genoeg, toeliet, werden hem zijn eigen mannen afgetroggeld, zodat het nog een wonder mocht heten, dat hij met een droef overschot van zijn bende Coro wist te bereiken. Deze gebeurtenis deed hem het laatste restje aanzien verliezen. Ook in Spanje was dit inzicht eindelijk doorgebroken en begin 1538 kregen de Welsers

bericht, dat zijn volmachten waren vervallen. Dit bericht kwam eerst einde juli '38 in handen van NAVARRO, een vertraging waaraan, volgens HAEBLER, niet alleen het toenmalige langzame verkeer schuld had, doch ook de Audiencia, want ook haar anti-Duitse houding werd door de Kroon scherp veroordeeld.

Eerst toen had BASTIDAS de moed de gevallen man energiek aan te pakken. Hij liet hem arresteren en naar Santo Domingo brengen. De Hemel ontfermde zich echter over NAVARRO. Zijn schip verging onderweg.[57]

Na de intrekking van NAVARRO's volmachten werd ESPIRA weer gouverneur en BASTIDAS' taak – voorzover zij een politieke opdracht had betekend – was afgelopen. Hij schreef naar Spanje, dat hij zich gaarne geheel wilde wijden aan zijn geestelijke taak, doch eerst een jaar verlof nodig had.[58] Op eigen houtje vertrekken durfde hij niet, na de scherpe aanmaningen uit Spanje. Volgens ARCAYA heeft hij bovendien nog willen wachten, tot ESPIRA zijn nieuwe benoeming, die de benoeming van FEDERMANN waardeloos maakte – zo die dat al niet was door ESPIRA's terugkeer – ontvangen had, midden 1539.

Ook het tweede verblijf van BASTIDAS draagt een duidelijk politiek stempel. Het had ongeveer anderhalf jaar geduurd. Het hem verleende verlof naar Santo Domingo liet BASTIDAS zich goed smaken, al had hij het verkregen onder voorwendsel, dat hij niet al te gezond was en bovendien orde op zijn landgoed moest stellen. KAREL V liet hem niet lang gissen, wat hij verlangde van de bisschop: "Daar Uwe aanwezigheid in die Provincie zo hoog nodig is, gelast ik U, dat Gij zo spoedig mogelijk daarnaar terugkeert om dat herderlijk werk op U te nemen, waartoe Gij U verplicht hebt." [59] Tegen het einde van het jaar 1539, na nauwelijks een half jaar op Hispaniola vertoefd te hebben, bevond BASTIDAS zich weer in Coro.

Weer was zijn aanwezigheid dringend geboden. ESPIRA was een nieuwe expeditie aan het voorbereiden – het Goudland liet hem niet los – en had de lastige taak van 'encomienda' en 'repartimiento' geschoven op de schouders van de procureur van de stadsraad, JUAN DE VILLEGAS. Doch BASTIDAS protesteerde tegen deze maatregelen en schreef in een brief aan de koning, dat de Indianen duidelijk moest worden gemaakt, dat zij in vrijheid zouden worden gelaten en dat zij het volste recht hadden op 'doopsel en vassaliteit.' [60]

Dit protest schijnt menslievender, dan het is. BASTIDAS nam

alleen de Caiquetíos in bescherming, niet de Arowakken of andere Indiaanse stammen. Daar op de Benedenwindse eilanden Caiquetíos woonden, profiteerden ook deze van de houding van de bisschop. ESPIRA durfde dit protest niet naast zich neerleggen en liet de beslissing over aan de Koning. BASTIDAS kreeg zijn zin. Eind 1539 ontving hij antwoord van de Kroon, waarin nadrukkelijk werd verklaard, dat de Caiquetíos in vrijheid moesten worden gelaten en niet mochten worden geëncomendeerd.[61]

Aldus redde de Bisschop de schamele resten van de eens zo trotse stam der Caiquetíos, zonder twijfel een enorme verdienste. Nooit waagde later iemand het meer de vrijheid van deze Indianen te belagen. Tot aan de onafhankelijksheidsoorlog onder BOLÍVAR wisten zij hun zelfstandigheid te bewaren en in de verwarde tijden van de strijd tussen de aanhangers van de Spaanse Koning en die van de 'Libertador' offerden zij zich met heldenmoed op voor de Spaanse zaak. Op Curaçao, Bonaire en Aruba bleef de bevolking gespaard en de grote meerderheid verliet, toen de Nederlanders deze eilanden bezetten, hun woonstee en volgde de Spanjaarden naar het vasteland.

Tegen de encomendering van de Arowakken, de Jirahara's, de Ayamenes en de Ajagua's heeft BASTIDAS zich niet verzet. Of de houding van de beroemde MANAURE, hoofd der Caiquetíos hiermede iets te doen heeft, is mij onbekend. Doch vast staat, dat nadien de Indianen in Venezuela verdeeld bleven in twee groepen: 'vrije Indianen' van de Kroon en 'indios de encomienda' die ook wel 'tributarios' werden genoemd, wegens de schatting die zij jaarlijks moesten betalen.

De interventie ten gunste van de Caiquetíos schijnt de voornaamste taak te zijn geweest, waarvan BASTIDAS zich gekweten heeft tijdens zijn derde oponthoud in Coro. Ik kon niet achterhalen, hoe lang dit verblijf geduurd heeft. OVIEDO Y VALDÉS laat zich onduidelijk uit en CASTELLANOS, die omstreeks 1540 op Curaçao vertoefde en waarschijnlijk de bisschop persoonlijk heeft gekend, vermeldt deze derde periode helemaal niet. Zeker is, dat BASTIDAS, het koninklijk bevel ten spijt, in de loop van 1540 naar Hispaniola is teruggekeerd "om uit te rusten in zijn huis en in zijn stad."[62]

Volgens HUMBERT stierf ESPIRA in november of december 1540, volgens de veelal meer betrouwbare HAEBLER 11 juni van dit jaar, en toen dit in Santo Domingo bekend werd, maakte BASTIDAS zich, waarschijnlijk zuchtend, wederom op "zijn rust en zijn

huis" achter zich te laten en zich weer te belasten met de dubbele taak, die hij reeds enige malen op zich had genomen. Daar de twisten in Coro vrijwel tot het verleden behoorden, zag de herder, bezeten door "auri sacra fames" nu een goede kans andere plannen te verwezenlijken. Hij scheepte zich in met het voornemen de door ESPIRA voorgenomen tocht naar het Goudland te verwezenlijken.[63]

Dus vertrok hij niet, als andere malen alleen of met enige geestelijken, doch met een klein legertje: 200 man en 150 paarden, waarvoor hij in Santo Domingo de werftrommel had laten roeren. Onder de geworven manschappen bevond zich de ervaren maar beruchte PEDRO DE LIMPIAS. Leider was – want BASTIDAS had gezond verstand genoeg om te beseffen dat zijn toog een dergelijke rol niet verdroeg – een Duitser: PHILIPP VON HUTTEN of UTEN (naar Spaanse schrijfwijze), terwijl diens landsman BARTOLOMÉ WELSER, hoewel jong en onervaren, vanwege zijn familierelaties naast LIMPIAS een bevelvoerende functie bekleedde.

VON HUTTEN moet een man geweest zijn naar het hart van BASTIDAS. Daarbij maakten hem, volgens HAEBLER, "seine Unternehmungslust, seine Umsicht und Entschlossenheit" en "seine robuste Konstitution" uitermate bruikbaar.[64]

De expeditie werd een droeve mislukking. Gelukkig was zij niet al te luid aangekondigd en BASTIDAS had zich niet al te publiekelijk met de onderneming ingelaten om zich "nach keiner Richtung hin zu exponieren." [65] Slechts had hij bij het vertrek de aanvoerders op het hart gedrukt – geheel binnen het kader van zijn gouverneurschap a.i. – zich binnen de grenzen van de Welser-concessie te houden. Grensmoeilijkheden, indertijd door FEDERMANN veroorzaakt, lagen nog te vers in het geheugen.

Het échec van de onderneming viel dus dankzij die houding niet op BASTIDAS. Officieel had hij part noch deel aan de expeditie. Hij had haar het teken des Kruises meegegeven en hij maakte het nogmaals in zijn Cathedraal over die kleine heuvel verweg in het duistere binnenland waar VON HUTTEN en BARTOLOMEUS WELSER hun laatste conquistadorendroom droomden.[66]

Waarschijnlijk in verband met deze expeditie staat een vreemd verhaal bij AGUADO. Daarbij zou PEDRO DE LIMPIAS van BASTIDAS de speciale opdracht hebben gekregen in het binnenland slaven te vangen, ongetwijfeld een kolfje naar de hand van deze gewiekste en gewetenloze indiero. PEDRO SIMÓN en OVIEDO Y BAÑOS copiëren deze bewering. Doch OVIEDO Y VALDÉS, BASTIDAS' tijdgenoot en dus waarschijnlijk beter op de hoogte, weet

hier niets van. Integendeel, hij heeft niets dan goede woorden voor de pogingen van BASTIDAS om de provincie te organiseren en een kerkelijke organisatie op te bouwen.[67]

Het een tijdgenoot en bovendien een vriend zijn van de bisschop geeft echter niet altijd een hechte basis aan OVIEDO's mededelingen. Daarenboven moet men bedenken, dat BASTIDAS in een tijd leefde, die een andere kijk had op slavernij. Het – tijdelijk – verlies van vrijheid woog niet op tegen het onmetelijk voordeel der bekering. Misdaden en onbetamelijkheden – om dit zachte woord nu maar te gebruiken – tegenover de Indiaan waren geen Spanjaard vreemd en evenmin de Duitser, zoals blijkt uit het gerechtelijk onderzoek dat PÉREZ DE TOLOSA tegen hen in Venezuela heeft ingesteld waarbij EHINGER en FEDERMANN er niet zo mooi afkwamen, doch VON HUTTEN vrij uitging. In hoeverre LIMPIAS door BASTIDAS werd geïnstrueerd is moeilijk uit te maken. TOLOSA beweert, dat hij geheel op eigen verantwoordelijkheid heeft gehandeld. De bisschop zelf had geen al te hoge dunk van LIMPIAS; hij werd algemeen beschouwd als een man van laag allooi, de voornaamste oorzaak dat FEDERMANN de Indianen zo slecht had behandeld.[68]

Er is een sterkere grond om aan te nemen, dat de bisschop zich niet met deze goddeloze indianenjager heeft ingelaten. Bij het vertrek van VON HUTTEN's expeditie, hield BASTIDAS een korte preek "als verstandig en katholiek prelaat en goede dienaar van Hunne Majesteiten hen aanvurend en de opdracht gevende, dat zij als goede en getrouwe vazallen van hun Koning en als christelijke soldaten in alles de dienst van God en de Koning zouden in acht nemen, zodat zij de landen die zij zouden ontdekken, zouden pacificeren zonder geweld noch bloedvergieten, doch ijverig en rechtvaardig te werk gaande." En – wat misschien veelbetekenender is: boeien en kettingen om hiermede slaven gevangen te houden mochten niet meegenomen worden en mochten ze onderweg ook niet maken.[69]

Na het vertrek van de expeditie – 1 augustus 1541 – bleef BASTIDAS nog enige tijd in Coro hoewel hij "im wesentlichen seine Tätigkeit als Gouverneur für erledigt" hield. Zijn eerzucht voor dat ambt was aanzienlijk getaand, toen hem bleek, dat de Kroon iets anders met hem voor had. In 1539 was de bisschopszetel van Puerto Rico vrij gekomen en geruchten gingen, dat KAREL V BASTIDAS voor de lege zetel bestemd had.

Zijn laatste bezigheden als gouverneur a.i. was het bouwen van een tweetal forten, één aan de haven van Coro, de ander bij Cabo

de la Vela. Als bisschop heeft hij waarschijnlijk een begin gemaakt met het bouwen van een Fransiscaner-klooster – in opdracht van de Koning – en een repartimiento van de 'tributarios'. Een andere koninklijke cédula droeg BASTIDAS op toe te zien dat een zekere DIEGO CABALLERO geen parels ging vissen op Curaçao, wegens de rechten van LÁZARO BEJARANO, schoonzoon van JUAN DE AMPUÉS en bekend Erasmus-expert. Deze CABALLERO scheen eerst wel verlof tot parelvisserij te hebben gehad, want een voorafgaande cédula gaf toestemming tot het gebruik van Indianen bij dit soort van werkzaamheden. Misschien heeft BASTIDAS daarom een herroeping van het verlof bewerkt, misschien wenste BEJARANO een monopolie.

De parels van Curaçao hebben nooit zulk een rol gespeeld in de geschiedenis van het Caribisch gebied als die van andere eilanden, in de eerste plaats Margarita. In een verslag dat BASTIDAS in april 1538 van Curaçao gaf, werd niet van parels gerept. Hij beschreef de ligging van het eiland, de toestanden aldaar onder de 200 Indianen "die mij toeschijnen mensen te zijn van meer dan gewone intelligentie". De voorzichtige bewoordingen van zijn rapport, "men beweert dat het eiland enigszins vruchtbaar is", doen vermoeden, dat hij er nooit voet aan wal gezet heeft. Factor was in die jaren PEDRO DE SAN MARTÍN, bevolmachtigd, naar hij beweerde, door de erfgenamen van JUAN DE AMPUÉS.[70]

Bij zijn vertrek naar Santo Domingo begin 1542 stelde BASTIDAS als zijn plaatsvervanger in het burgerlijk bestuur DIEGO DE BUIZA aan, een Portugees in Spaanse dienst, geen gelukkige keus, want binnen korte tijd was de stad weer een centrum van slavenjacht en slavenhandel. Toen hij hiermede een klein vermogen had bijeengeschraapt, verdween hij, de vuile was nalatend aan HEINRICH REMBOLD, een door BASTIDAS tot opperrechter benoemde Welserfactor.

Met het vertrek in 1542 van BASTIDAS uit Coro verdwijnt hij uit die belangstelling voor zijn persoon en daden, die mij tot het schrijven van dit opstel inspireerde. De reden van deze belangstelling was natuurlijk zijn – zij het vluchtige – relatie met de Benedenwindse eilanden, die tegenwoordig een zo belangrijk deel uitmaken van de Nederlandse Antillen. Dit moge dan ook verontschuldigen de betrekkelijke vluchtigheid waarmede de volgende vijfentwintig jaar van zijn leven als bisschop van Puerto Rico onder de loupe wordt genomen, hoewel een dunne

draad hem nog met wat wij tegenwoordig Venezuela noemen, verbindt. Immers, daar waar Cumaná ligt, had zijn kromstaf nog autoriteit.

Nu dobbert hij niet meer heen en weer tussen Coro en Hispaniola, nu wordt het San Juan, de zetel van zijn bisdom en Santo Domingo, want de nooit aflatende nostalgie teistert hem ook in zijn nieuwe omgeving. Herhaaldelijk gaat hij heen en weer tot hij, als hij in 1567 weer eens in Santo Domingo vertoeft, vandaar zijn verzoek om ontslag indient.

Toen de oude bisschop ALONSO MANSO in 1539 was gestorven, had het Kapittel van de Cathedraal van San Juan tot KAREL V het verzoek gericht BASTIDAS als MANSO's opvolger aan te wijzen, die "hier uiterst nuttig zal zijn om zijn persoon en vaderlijk erfdeel". Waarschijnlijk wenste men een rijke bisschop. BASTIDAS had geen bezwaar; Venezuela had hem in menig opzicht teleurgesteld: een benoeming tot gouverneur was hem ontgaan, de kerkelijke organisatie nog te primitief om zijn belangstelling te boeien, de kerkelijke inkomsten te gering om stimulerend te werken. In San Juan verwachtte hij betere condities en betere omstandigheden. Dat ook daar zijn herhaalde absentie in geen enkel opzicht zijn conscientie heeft beroerd blijkt wel uit wat hij in 1555 schrijft: "Ik bestuur mijn bisdom, ofschoon soms afwezig, zo goed als de beste."

Moeilijkheden waren er op Puerto Rico natuurlijk ook, hoewel BASTIDAS het met zijn staf moet hebben getroffen, een groot verschil met Venezuela. "God wordt in deze kerk gediend door een eerlijke en goedgezinde geestelijkheid," schrijft hij in 1548 aan de Koning.[71] Wat misschien wel eens pijnlijk moet zijn geweest, was het feit, dat al zijn priesters universitair geschoold waren; BASTIDAS, man van de praktijk, miste deze opleiding. In een schrijven van het kapittel, daterend van 1568 komt iets van wrijving op dit punt om de hoek kijken. Hierin wordt BASTIDAS genoemd een man van grote capaciteiten, "hoewel niet geletterd".[72] Ook hier, als in Venezuela, was BASTIDAS' grootste probleem het tekort aan geestelijken.[73]

Moeilijkheden waren er ook met de Gouverneur, o.a. toen deze eens het kerkelijk asylrecht schond en een vluchteling van achter het altaar liet wegslepen. De kwestie liep zelfs zo hoog, dat de Provisor – BASTIDAS bevond zich weer eens op Hispaniola – de Gouverneur excommuniceerde. Deze "door toorn meegesleept" zoals het poëtisch relaas luidt, ontbood de Provisor bij zich en

eiste onmiddellijke ontheffing van de kerkelijke ban op straffe van verwijdering van het eiland. Dit betekende in de praktijk, dat men werd overgeleverd aan de genade van piraten en zeeschuimers. De arme Provisor moest toegeven, doch kon zich troosten met de hoogachting en gevoelens van meeleven van zijn Bisschop.

Zoals ik reeds vermeldde, was de bisschop van Puerto Rico tegelijkertijd Inquisiteur. Toen hij nog bisschop in Coro was, had BASTIDAS eens voor onderzoek een Lutheraan naar San Juan gezonden, doch het is niet geheel duidelijk hoe hij tegenover deze geloofsrechtbank stond. Als 'visitador' had hij vroeger, op terugreis van Spanje naar Santo Domingo een kort bezoek aan Puerto Rico gebracht, doch daarna aan KAREL V geschreven: "Voor het welzijn van het eiland gelieve Uwe Majesteit er zorg voor te dragen, dat er geen Inquisitie komt." [74] Misschien vloeide deze houding voort uit de tolerantie, waarmede op Hispaniola andersdenkenden werden geduld, hoewel er natuurlijk grenzen waren.

Met de dood van MANSO hield de Inquisitie in feite op te bestaan, tijdelijk althans. Het duurt echter niet lang, of BASTIDAS beklaagde zich over de aanwezigheid van lutherse ketters. Het is niet duidelijk, wat hij daartegen deed. In 1548 werd er een soort diocesane synode in San Juan gehouden, o.a. om de bestrijding der ketterij onder de ogen te zien. Het voornaamste resultaat was echter de bespreking der gezamenlijke problemen en de versterking der onderlinge kerkelijke band.

Dat de belangen van eigen beurs in al die jaren door BASTIDAS geenszins uit het oog werden verloren, spreekt bijna van zelf. In 1560, toen hij de leeftijd der sterken ging naderen en het voor de hand liggend zou zijn geweest zich wat meer om hemelse geneugten te bekommeren, diende hij nog een stuk in om de Koning te bewijzen dat zijn salaris door de devaluatie van bronzen geld 20% in waarde was gedaald.

Na 1560 tekent zijn levensweg zich steeds onduidelijker af. In 1567 bevond hij zich op Hispaniola en vroeg hij ontslag. Een schrijven van de licenciado ECHAGOIAN aan PHILIPS II bevestigde dit: "De bisschop van San Juan [Puerto Rico] heeft zich in genoemde stad Santo Domingo gevestigd, omdat hij zeer oud en zeer rijk zijnde, hier kan leven van zijn vaderlijk erfdeel, hij heeft ontslag genomen als bisschop, terwijl in zijn bisdom reeds een ander benoemd is. Hij heet BASTIDAS en ofschoon niet geletterd, is hij een zeer bekwaam man met een goede reputatie en een groot geestelijke, die een kuis en goed leven geleid heeft." [75]

De Venezolaanse schrijver ARÍSTIDIS ROJAS deelt mede, dat BASTIDAS naar zijn 'geboorte-eiland' is gegaan, omdat hij daar tot bisschop was benoemd. Het is een feit, dat omstreeks 1564 stemmen opgingen om Bastidas op Hispaniola tot die waardigheid te verheffen en de gemeenteraad van Santo Domingo richtte in dat jaar zelfs een verzoekschrift tot de Koning dat in die geest suggereerde "omdat dan naar onze mening onze Heer zeer goed zou worden gediend". Dit verzoek vond plaats, toen bisschop JUAN DE SALCEDO verdronken was en de zetel bijgevolg vakant was geworden. Aan het verzoek werd niet voldaan.

Het jaar van BASTIDAS' dood is niet bekend. In 1570 behoorde hij niet meer tot het land der levenden. Hij werd bijgezet in een kapel van de Cathedraal, van Santo Domingo, genaamd 'Capilla del Obispo de Piedra' (Kapel van de stenen bisschop) wegens het marmeren monument, dat BASTIDAS voorstelt in liggende houding, met kromstaf en mijter. Op het voetstuk bevindt zich een opschrift dat aldus luidt:

CONDITUM EST IN
HOC HOSPITIO AD
NOVISSIMUM DIEM
CORPUS RODI DE BAS
TIDAS EPIS I OBIIT ANNO
D.M.D.

Rodi staat voor Roderici; Epis voor Episcopi Sancti; I voor Ioannis; Het jaartal MD – 1500 – is niet verder ingevuld, wat kan veroorzaakt zijn door het feit, dat de bisschop nog niet gestorven was, toen dit grafmonument werd opgericht.

Kort is de rust geweest, door hem genoten na zijn ontslag. "Ik wil een weinig rusten" zong die evenzeer op goud beluste tijdgenoot CASTELLANOS aan het eind van zijn veelbewogen leven. "Ik wil een weinig rusten om mij voor te bereiden op een volgende zang". Ook BASTIDAS had een weinig willen rusten. Heeft hij aan volgende zangen gedacht? Voor CASTELLANOS waren het geen blijde zangen, doch treurzangen. Voor BASTIDAS oud en eenzaam – zijn moeder was reeds lang tevoren gestorven – zou die laatste zang een hemelse worden. Anderhalf of twee jaar heeft God hem tijd gegeven om zich daarop voor te bereiden. Die zang zou hij zingen ver van zijn geliefd Santo Domingo, vrij van alle eerzucht, vrij van alle beslommeringen, vrij van alle verlangen naar geld en goud, in een plaats van eeuwige rust. Dat hij ruste in vrede.

AANTEKENINGEN

1. CASTELLANOS, *Elegías* p. 210: Toen kwam belast met de koninklijke rechtspraak en als bisschop Don Rodrigo de Bastidas.
2. GOSLINGA, C. CH.: *Emancipatie en Emancipator*, Assen, 1956.
3. de eerste bisschopszetel in de Nieuwe Wereld werd gevestigd in Santo Domingo op Hispaniola; de grenzen waren vaag. Coro werd eerste bisdom op het vasteland.
4. de bul van Clemens VII waarbij het bisdom Coro en Venezuela werd gesticht vermeldde de A.B.C. eilanden niet; wel het decreet bestemd voor Bastidas.
5. doordat de teg. Ned. Antillen niet genoemd worden bij het gebied van de bisschoppen van Santo Domingo (de iure behoorden zij er vóór 1531 wel toe) meen ik met recht deze bewering te mogen uiten.
6. dit is het huis Ehinger & Sailer, later Welser.
7. *Ps. 73*: 12: ziet, deze zijn goddeloos, nochtans hebben zij rust in de wereld, zij vermenigvuldigen het vermogen. *Hand. 8*: 20: Uw geld zij met U ten verderve.
8. MUTHER, *Geschichte der Malerei*, Berlin 1920, II p. 338.
9. zie p. 204 en 205.
10. CASTELLANOS: *Elegías* p. 30: Dit kruis wijst de kust aan, bezoedeld door het bloed van hen die het eerst naar het verre Indië togen.
11. zie mijn opstel: Juan de Ampués, *West-Indische Gids 37*, 1957.
12. ARCINIEGAS, *Caribbean*, p. 29.
13. CASTELLANOS, op. cit., p. 260.
14. ibidem, p. 260.
15. zie betr. literatuur bij NOUEL, ARCAYA, NAVARRO, *e.a.*
16. Utrera, Rodrigo de Bastidas, zie ook NOUEL en NAVARRO.
17. NAVARRO, op. cit., p. 42.
18. ibid., p. 44.
19. MORÓN, *Orígenes*, p. 233.
20. HERRERA, *Historia General* IX, p. 38.
21. CASTELLANOS, op. cit., p. 184, de woordspeling met 'curar' is niet te vertalen.
22. HANKE, *La Lucha por la Justicia*, p. 111.
23. een voorbeeld van de presentación in NAVARRO, op. cit., p. 44.
24. NAVARRO, op. cit., p. 44.
25. ibid.
26. ibid., p. 9.
27. PARDO, *Esta Tierra de Gracia*, p. 136; OVIEDO Y BAÑOS, *Hist. de la Conquista* I, p. 68.
28. HAEBLER, *Die überseeischen Unternehmungen der Welser*, p. 218.
29. ibid., p. 217 en 218.
30. ARCAYA, *Hist. del Estado Falcón*, p. 170; de brief is gedateerd 16 apr. 1534 en gericht tot de Raad van Indië.
31. ibid., p. 171.
32. HAEBLER, op. cit. p. 219.
33. ibid. p. 220; de aankomst te Coro vond plaats 27 juni; de opening van de procedure 29 juni; Bastidas schrijft hierover in een brief v. 15 juli 1534.

34. PARDO, op. cit., p. 136.
35. ibid., p. 136.
36. NAVARRO, op. cit., p. 47; over Fructus zie ook Castellanos, op cit. p. 220.
37. HAEBLER, op. cit., p. 221; "Antrag auf ständige Ernennung" 7 juli 1534.
38. PARDO, op. cit., p. 136.
39. CASTELLANOS, op. cit., p. 211.
40. NOUEL, *Hist. Eclesiástica*, p. 150; vooral ook in Hispaniola was achteruitgang: ". . . durante este tiempo estuvo la Española sin Pastor y este abandono era causa de que se rebajara la disciplina eclesiástica . . ."
41. NOUEL, op. cit., p. 152; 9 dec. 1537 schreef het Kapittel van Santo Domingo aan Karel V: ". . . las ovejas son sin pastor en gran peligro . . ."
42. ARCAYA, op. cit., p. 179; zie ook HERRERA, op. cit. VI, p. 399.
43. ibid., p. 400.
44. MORÓN, op. cit. p. 275.
45. ibid., p. 275.
46. ibid., p. 276.
47. ibid., p. 277: "En Coro queda muy poca gente, que está hecho un hospital.
48. ibid., p. 277.
49. ibid., p. 277.
50. Castellanos, op. cit., p. 240.
51. MORÓN, op. cit., p. 278.
52. HAEBLER, op. cit., p. 284.
53. ibid., p. 285.
54. ibid., p. 286.
55. MORÓN, op. cit. p. 279; schrijven van 2 april 1538.
56. ibid., p. 279: ". . . que no salga de su obispado sin licencia de S.M. Quanto al monasterio más servicio hará a Dios en gastar en su Obispado que por ahora no convienen monasterios en Indias . . .".
57. ibid., p. 279.
58. ibid., p. 279.
59. ARCAYA, op. cit., p. 186: ". . . como veis que hay tanta necesidad de Vuestra persona en aquella Provincia os encargo que con toda brevedad volvaís a ella a entender en Vuestro oficio pastoral como sois obligado", schrijven van 8 nov. 1539.
60. ibid., p. 188 en 189.
61. ibid., p. 189.
62. OVIEDO Y VALDÉS, op. cit. VI, 83: ". . . que descansaba en su casa en esta ciudad . . .".
63. zie HAEBLER, HUMBERT, ARCAYA, e.a.
64. HAEBLER, op. cit. p. 302.
65. ibid. p. 238.
66. CASTELLANOS, op. cit. p. 549; het grafschrift luidt:
    Ille Philippus Uten tumulo nunc conditur isto
    Et miserum Belzar continet ipse locus . . . .
67. AGUADO, op. cit., p. 265; OVIEDO Y VALDÉS, op. cit., VI p. 83 e.v.
68. ibid., p. 224 e.v.

69. ibid., p. 224; Morón, op. cit. p. 224 e.v.
70. Morón, op. cit., p. 223 en 224.
71. Cuesta Mendoza, *Historia Eclesiástica del Puerto Rico*, p. 83.
72. ibid. p. 41 en 81: "El Obispo de San Juan de Puerto Rico llamase Rodrigo de Bastidas que aunque no es letrado, es persona de gran capacidad . . ."
73. ibid., p. 215.
74. ibid., p. 65 ". . . para bien de la isla V.M. debiera proveer que en ella no hubiese Inquisición . . .".
75. Navarro, op. cit., p. 55 en 56.

GERAADPLEEGDE WERKEN

Aguado, Pedro de: *Historia de Venezuela con prólogo, notas y apéndices por Jerónimo Bécker*, 2 tomos, Madrid, 1918.

Arcaya, Pedro M.: *Historia del Estado Falcón*, 2a ed. Caracas, 1953.

Arciniegas, G.: *Caribbean, Sea of the New World*, New York, 1946 (transl.).

Baralt R. M. & Díaz, R.: *Resúmen de la Historia de Venezuela* 2a ed. Brujas, 1939, 2 vols.

Casas, Bartolomé de las: *Historia de las Indias*, Buenos Aires, 1951, 3 tomos.

Castellanos Juan de: *Elegías de Varones Ilustres de Indias*, Madrid 1944.

Cuesta Mendoza, A.: *Historia Eclesiástica del Puerto Rico colonial*, C. Trujillo, 1948.

Curtis Wilgus A.: *The Development of Latin America*, 4th ed. New York, 1947.

Duran, Fray Diego: *Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme*, ed. publicada por José R. Ramírez, México, 1951, 3 t.

Gil Fortoul, José: *Historia Constitucional de Venezuela*, 2a ed. Caracas 1942, 3 t.

Haebler, Konrad: *Die überseeischen Unternehmungen der Welser und ihrer Gesellschaften*, Leipzig, 1903.

Hanke, Lewis: *Bartolomé de las Casas, an interpretation*, The Hague, 1951.

Hanke, Lewis: *La Lucha por la Justicia en la Conquista de América*, Buenos Aires, 1949 (transl.).

Haring, C. H.: *The Spanish Empire in America*, New York, 1947.

Herrera, Antonio de: *Historia General de los Hechos de los Castellanos en las Islas y Tierra Firme del Mar Océano*, Madrid, 1934, 15 t..

Humbert, Jules: *L'occupation allemande de Vénézuela au XVIe siècle*, Paris 1905.

Kirkpatrick, F. A.: *The Spanish Conquistadores*, London, 1934.

Madariaga, Salvador de: *Christopher Columbus*, London, 1949.

Madariaga, Salvador de: *The Rise of the Spanish American Empire*, New York, 1947.

Madariaga, Salvador de: *The Fall of the Spanish American Empire*, New York, 1948.

Morón, Guillermo: *Orígenes históricos de Venezuela*, Madrid, 1955.

NAVARRETE, MARTÍN FERNÁNDEZ DE: *Obras*, Madrid, 1954, 3 t.
NAVARRO, NICOLAS E.: *Anales Eclesiásticos Venezolanos*, 2a ed. Caracas, 1951.
NOUEL, CARLOS: *Historia Eclesiástica de Santo Domingo*, Roma 1913.
OVIEDO Y BAÑOS, JOSÉ DE: *Historia de la Conquista y Población de Venezuela*, Madrid, 1885, 2 t.
OVIEDO Y VALDÉS, GONZALO FERNÁNDEZ DE: *Historia General y Natural de las Indias*, Asunción de Paraguay, 12 t.
PARDO, ISAAC J.: *Esta Tierra de Gracia*, Caracas, 1955.
PEREA, JUAN AUGUSTO and SALVADOR: *Early Eclesiastical History of Puerto Rico*, Caracas, 1929.
PEREYRA, CARLOS: *Historia de América Española*, Madrid, 1920–1926, 8 t.
RIPPY, J. FRED.: *Historical Evolution of Hispanic America*, 3rd ed. N. York, 1947.
ROBERTSON, WILLIAM S.: *History of the Latin American Nations*, 3rd ed. London, 1943.
ROJAS, ARÍSTIDES: *Estudios Históricos, Orígenes Venezolanos*, Caracas, 1891.
SCHUMACHER, HERMANN: *Die Unternehmungen der Augsburger Welser in Venezuela*, Hamburg, 1892.
SUCRE, LUIS A.: *Gobernadores y Capitanes Generales de Venezuela*, Caracas, 1928.
TAPIA Y RIVERA A.: *Biblioteca Histórica de Puerto Rico*, 2a ed. San Juan de Puerto Rico, 1945.
UTRERA, CIPRIANO DE: *Don Rodrigo de Bastidas*, Santo Domingo, 1930.

West-Indische Gids, 's-Gravenhage.
Estudios Americanos, Sevilla.
Boletín de la Academia Nacional de Historia, Caracas.
Boletín de la Academia Nacional de Historia, Bogotá.
Revista Nacional de Cultura, Caracas.
Cultura Universitaria, Caracas.

Padre SALVADOR PERCA van San Juan, Puerto Rico, leende mij een manuscript van zijn hand, met allerlei gegevens betreffende BASTIDAS tijdens diens verblijf in San Juan.

C. F. A. VAN DAM

BESCHEIDEN OVER DE VRIJHEIDSSTRIJD VAN SPAANS AMERIKA, BERUSTENDE IN HET ALGEMEEN RIJKSARCHIEF TE 'S-GRAVENHAGE

In het vorige nummer van dit tijdschrift (*44*, p. 109–118) heeft schrijver dezes in een artikel, getiteld "Brieven van Simón Bolívar en van Louis Brion in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage", het een en ander medegedeeld over de belangstelling van Venezolaanse zijde getoond voor een bundel Haagse archivalia. Nu hem gebleken is dat ook de redactie van de *Nieuwe West-Indische Gids* interesse heeft voor de in de vorige bijdrage besproken documenten, maakt hij gaarne van de hem geboden gelegenheid gebruik om aan Nederlandse lezers de bewuste bescheiden voor te leggen. Hier worden dan allereerst die stukken gepubliceerd, die in het vorige artikel werden besproken. Elk van de Spaanse documenten zal door een Nederlandse vertaling worden gevolgd, een 'translaat' zoals men toentertijd in ambtelijke taal zeide. Die vertalingen werden onmiddellijk na aankomst van de brieven op de plaats van bestemming, op het eiland Curaçao dus, op schrift gesteld door een zekere DEL VALLE, de 'Gouvernements Translateur en Interpreteur', zoals deze functionaris zich telkens plechtstatig noemt. Later blijkt DEL VALLE tijdelijk vervangen te zijn door een zekere M. RICARDO, wiens Nederlands proza zo mogelijk nòg stroever is. Wanneer geen translaat aanwezig was, is door schrijver van dit artikel voor een Nederlandse vertaling gezorgd. De volgorde waarin de bescheiden worden geboden, is dezelfde waarin zij in de vorige bijdrage besproken werden.

No. 1

De 8ste juli 1816 schrijft SIMÓN BOLÍVAR aan de Gouverneur van Curaçao, A. KIKKERT, een eigenhandig ondertekende brief, waarin hij bericht dat hij met een vrij aanzienlijke troepenmacht in de haven van Ocumare is aangekomen. Hij hoopt van Neder-

landse kant te mogen rekenen op begrip voor de vrijheidsstrijd en op bestendiging van de goede verhoudingen die steeds tussen Tierra Firme en Curaçao hebben bestaan. De handelsbetrekkingen zullen voor de Nederlanders uiterst gunstig zijn. De strijd tegen Spanje zal worden voortgezet.

Cuartel-General de Ocumare,
a 8 de julio de 1816.–6°.

SIMÓN BOLÍVAR

Jefe Supremo de la República, Capitán–General de los Ejércitos de Venezuela y de la Nueva Granada, etc., etc., etc.

Al Excmo. Sr. Vice–almirante, Gobernador y Capitán General de la Isla de Curazao y sus dependencias A. Kikkert.

Excmo. Señor:

Tengo el honor de participar a V. E. mi arribo a este puerto mandando una expedición compuesta de las reliquias del ejército de Cartagena, de las fuerzas marítimas de la Nueva Granada y de los gruesos auxilios que he adquirido en la Isla de Margarita y Provincia de Cumaná.

Como la armonía y las relaciones más amicales han existido siempre entre la Costa Firme y la Isla de Curazao, yo me creo obligado a dar el primer paso en esta oportunidad. Por la Independencia combatió / setenta años la Holanda, por la Independencia ha hecho ahora heroicos sacrificios; por la Independencia, pues, yo espero me será permitido el aspirar a los aplausos del Gobierno liberal de los Países Bajos.

V.E. puede contar con la más perfecta amistad de parte de los ciudadanos de Venezuela, y yo me lisonjeo que las relaciones mercantiles de esa Isla con la Costa Firme serán las más ventajosas para los Holandeses mismos.

Dentro de pocos días habremos ocupado la Capital y el puerto de la Guaira, y entonces nuestras comunicaciones estarán frecuentes si V.E. lo permitiere así.

Acepte V.E. los homenajes de / la alta consideración y respeto con que soy

de V.E.
atento adicto servidor
Q.B.S.M.
Bolívar.

TRANSLAAT

Hoofdkwartier van Ocumare,
den 8e July 1816. – 6e Jaar.

Simon Bolivar, Opperhoofd van
de Republiek, Commandant in chef
van de Armeen van Venezuela en
Nieuwe Granada

Aan
Zijne Excellentie de Vice-Admiraal
A. Kikkert, Gouverneur Generaal van
het Eiland Curaçao en onderhorige
Eilanden, enz., enz., enz.

Excellentie!

Ik heb de Eer Uwe Excellentie mijn arrivement in[1]) deze Haven, alwaar ik een expeditie commandeer, uitgemaakt door het overblijfzel der Armee van Carthagena, de Marine van Nieuwe Granada, en een grote auxiliere magt die ik op het Eiland Margarita en in de Provintie van Cumana verkregen heb, aan te kondigen. –

De goede harmonie en betrekkingen van vriendschap die steeds tusschen de Spaansche Kust en het Eiland Curaçao hebben plaats gehad, doen mij begrijpen de Eerste stap bij deze gelegenheid te moeten doen. – Holland heeft seventig jaaren voor hare onafhankelijkheid gestreden; voor de onafhankelijkheid heeft zij onlangs heldhaftige opofferingen gedaan. – Ik hoop dus / dat wij voor de onafhankelijkheid op de goedkeuring van 't Edelmoedige Gouvernement der Nederlanden zullen mogen hopen. –

Uwe Excellentie kan zig van de vriendschap aan de kant der Inwooneren van Venezuela ten volle verzekerd houden – en ik vlij mij dat de Commertiele betrekkingen tusschen Uw Eiland en de Vaste Kust allervoordeligst voor de Hollanders zal zijn. –

Binnen wijnig dagen zal ik in 't bezit van de Hoofdstad, van Puerto Cavello en van La Guaira zijn, wanneer onze Communicaties (bijaldien Uwe Excellentie het gelieft te gedogen) aanhoudend zullen voortduuren. –

Aanvaard de aanbiedingen van de hoogachting waarmede ik de Eer heb te zijn Uwe Excellentie's bereidwillige en toegenegene Dienaar

(w.g.) Bolivar.

---

1 *In* is door een andere hand veranderd in *voor*.

No. 2

De 3de september 1817 schrijft Bolívar wederom een eigenhandig ondertekende brief aan de Gouverneur van Curaçao. Hij deelt mede dat de provincie Guayana sedert 3 augustus 1817 is bevrijd en dat verscheidene andere havens ook spoedig bevrijd zullen worden. De blokkade van de Orinoco is opgeheven. Hij verzoekt de Gouverneur Nederlandse onderdanen die op Venezolaanse havens handel wensen te drijven, in te lichten.

Cuartel General de Guayana,
3 de septiembre 1817.

Excmo. Señor:

Tengo el honor de anunciar a V.E. la completa libertad de la provincia de Guayana, rendida a nuestras armas desde el 3 del mes pasado. Quedando ahora abolido, como queda, el bloqueo del Orinoco, su comercio está expedito para la nación holandesa, y yo me apresuro a ponerlo en conocimiento de V.E. a fin de que se sirva comunicarlo a los súbditos de su Majestad el Rey de los Países Bajos que quieran frecuentar nuestros puertos. Según el estado de nuestros negocios en la Costa Firme, muy pronto los demás puertos de Venezuela serán igualmente libres que Guayana, pues que nuestras armas triunfan por todas partes y los enemigos están reducidos a la última extremidad.

Yo apro / vecho de esta oportunidad para testificar a V.E. los sentimientos de alta consideración con que soy

de V.E.
el más atento adicto Servidor
Q.B.S.M.
Bolívar.

A su Exca. A. Kikkert, Vice Almirante y Gobernador General de la Isla de Curaçao.

Aangezien in het Algemeen Rijksarchief bij deze brief geen translaat is te vinden, hebben wij in het onderhavige geval zelf voor een Nederlandse vertaling gezorgd, die hier thans volgt.

Hoofdkwartier van Guayana,
3 september 1817.

Excellentie,

Ik heb de eer aan Uwe Excellentie mededeling te doen van de algehele bevrijding van de provincie Guayana, welke sedert de 3de van de vorige maand aan onze wapenen onderworpen is. Daar de blokkade van de

Orinoco thans is opgeheven, is de handel op dit gebied vrij voor het Nederlandse volk, en ik haast mij zulks ter kennis van Uwe Excellentie te brengen, opdat het Haar believe daarvan mededeling te doen aan de onderdanen van Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden, die onze havens mochten willen frequenteren. Gezien de staat van onze zaken op het Vasteland, zullen de overige havens van Venezuela zeer spoedig even vrij zijn als Guayana, aangezien onze wapenen over de gehele linie zegevieren en onze vijanden voor hun einde staan.

Ik maak van deze gelegenheid gebruik om Uwe Excellentie de verzekering te geven van de gevoelens van hoogachting, waarmede ik verblijf,

van Uwe Excellentie
de dienstwillige dienaar
Bolívar

Aan Zijne Excellentie A. Kikkert,
Vice-Admiraal en Gouverneur-Generaal
van het Eiland Curaçao.

No. 3

Hoewel No. 3 ook een brief is, waarvan het origineel door Bolívar ondertekend is, hebben we hier niets meer dan een op Curaçao vervaardigd 'traslaat'. De 9de juli 1816 deelt de Libertador aan de Gouverneur van Curaçao mede dat Louis Brion, admiraal van de Republiek, door hem is afgevaardigd om met de Gouverneur te onderhandelen over vriendschappelijke handelsbetrekkingen.

Blijkbaar was het de bedoeling dat Brion de sub No. 1 bedoelde brief en de sub No. 3 bedoelde persoonlijk aan de Gouverneur van Curaçao zou overhandigen.

TRASLAAT

Hoofdkwartier van Ocumare,
den 9den July 1816. – 6e Jaar.

Simon Bolivar, opperhoofd van de Republiek,
Commandant in Chef van de Armeen van
Venezuela en Nieuwe Grenada

Aan
Zijne Excellentie de Vice-Admiraal A. Kikkert,
Gouverneur Generaal van Curaçao
en onderhorige Eilanden enz., enz., enz.,

Excellentie!

Zijne Excellentie de Heer Louis Brion, Admiraal dezer Republiek, door mij bij Uwe Excellentie afgevaardigd, is ten volle gemachtigt om met Uwe Excellentie wegens onze betrekkingen van vriendschap in onderhandeling te treden.

Ik durf hopen, dat Uwe Excellentie aan de voorstellen die Hoogstdenzelve de Eer zal hebben te doen, en niets dan de Commertiele voordelen en het wederzijds geluk van 't volk van Nederland en de Inwoneren van de Vaste kust tot voorwerp zullen hebben, gehoor verleenen zal.

Aanvaard de aanbieding van de Zuivere hoogachting waarmede ik ben,

Excellentie,
Uwe Excellenties bereidwillige
en toegenegen Dienaar
(w.g.) Bolivar

No. 4

De Nos. 4, 5 en 6 zijn documenten de vrijheidsstrijd van SIMÓN BOLÍVAR betreffende, gezien van Spaanse zijde, van de kant van het wettig gezag dus. Het zijn alle drie brieven gericht aan de Gouverneur van Curaçao.

De eerste, d.d. 3 augustus 1816, is van de hand van de Spaanse kapitein-generaal a.i. van Caracas, SALVADOR DE MOXÓ, waarin de schrijver zich beklaagt over het feit dat de bende muitelingen, die door de 'rebel' SIMÓN BOLÍVAR aan wal was gezet, na door de Spaanse troepen verslagen te zijn, zich naar het onder Nederlands gezag staande eiland Bonaire heeft begeven om er zich van mondvoorraad te voorzien.

Voorts betoont schrijver zich er over gebelgd dat de 'socio' van BOLÍVAR, 'el perverso Brion', op Curaçao allervriendelijkst door de bevolking is ontvangen. En ten slotte werd het de rebel

CAMACHO vergund op Curaçao een schoener voor de opstandelingen uit te rusten en daarvoor volk aan te werven.

Dit alles is niet in overeenstemming met de goede betrekkingen die tussen Spanje en Nederland bestaan, terwijl ook de veiligheid ter zee er door bedreigd wordt. MOXÓ verzoekt de Gouverneur nadrukkelijk rebellen uit zijn gebied te weren.

Excmo. Señor:

Me hallo con informes ciertos y seguros de que después de haber sido derrotados por las armas de S.M.C. el Rey mi amo, la banda de insurgentes que echó en tierra en la Costa de Ocumare el rebelde Simón Bolívar, se ha retirado con algunas fuerzas de mar a la Isla de Bon Aire de la dependencia del mando de V.E. y que en ella recibe víveres para continuar sus atentados.

También lo estoy de que su socio el perverso Brion que comanda otras fuerzas, saltó en tierra en esa Isla y recibió muchos agasajos de una gran parte del pueblo.

Al mismo tiempo sé que en dicha Isla se ha permitido que el rebelde español Camacho, armare la goleta Julimpio y saliere en la expedición para Ocumare, enganchando gente públicamente y pagándola hasta a treinta y dos pesos.

No puedo ver sin dolor que en medio de la unión, concordia y buena armonía que felizmente reina entre nuestros respectivos Soberanos, se permita en una pertenencia de los Estados del Rey de los Países Bajos unidos, atentados de esta naturaleza; pero lo que más llama mi atención es que se dé abrigo en ellos a unos públicos piratas, a quienes el derecho de gentes condena su execrable crimen a la última pena. /

Yo prescindo por un momento de la cordialidad que hay entre nuestras dos naciones, pero nunca podré prescindir de que aquel sagrado derecho establecido para la seguridad de los mares se halle violado. Yo no concibo cómo una nación civilizada cual es la holandesa pueda consentir que entre en sus puertos embarcación alguna, cuyo pabellón no esté reconocido para ser respetado: en este caso está la escuadrilla que manda Brion, bajo la dirección de su execrable compañero Simón Bolívar.

Sírvase V.E. tener la bondad de pedirles sus patentes de navegación, y yo estoy cierto que no presentarán ninguna que sea legítima, y si lo hacen será valiéndose de artificios y amaños; y lo cierto es que si las tienen verdaderas, abusan de los pabellones con que navegan, en descrédito de los Soberanos que los representan, por lo cual todas las naciones que están reconocidas deben interesarse en el exterminio de estos ladrones públicos: así lo pide una rigorosa justicia, así lo exige el derecho de gentes, así lo demanda la condordia y buena armonía en que en la actualidad se hallan todas la(s) testas coronadas de la Europa, y así lo ordena la buena razón para la felicidad común.

Reclamo altamente de V.E. los estrechos vínculos de amistad en que / se hallan nuestros soberanos para perseguir hasta confundir por el bien general estos ladrones de mar que por todas partes turban el reposo público, e interrumpen la navegación con perjuicio de los Estados.

Amistosamente ruego y suplico a V.E. se sir/va, en obsequio del bien

general de estas provincias, no permitir en ninguna de sus dependencias hombres tan criminales, cuya immoral conducta se ha decidido por llevar a todas partes el estandarte de la rebelión: viva V.E. alerta sobre ellos y persuádase que el reposo de sus territorios se halla en el mayor peligro mientras se aproximen a ellos hombres tan malvados; y esté cierto y seguro de que si por desgracia en el distrito de su mando apareciere algún fermento de inquietud, jamás sus autores y sectarios tendrían protección en los dominios del Rey de España; antes bien se entregarían como unos enemigos de la humanidad, para que sufrieren el castigo correspondiente a su horrendo crimen.

Dios guarde a V.E. muchos años.
Caracas, 3 Agosto de 1816.
Excmo. Señor,
Salvador de Moxó.

Excmo. Señor Gobernador de la Isla de Curazao.

TRANSLAAT

Excellentie,

Ik heb gewisse en zekere onderrichtingen bekomen, dat de bende muitelingen, die den rebel Simón Bolívar op de kust van Ocumare aan de wal gezet heeft, na door Zijne Catholijke Majesteit's wapenen verslagen te zijn, zig met enige vaartuigen naar 't Eiland Bonaire (een der onderhorige eilanden onder Uwe Excellentie's bevel) begeven heeft, en aldaar proviand om in deszelfs aanslagen voort te varen bekoomt. –

Ik heb mede vernomen, dat zijn makker den Godloose Brion, die het bevel over gemelde macht voert, à costy aan de wal geweest, en door een groot gedeelte van het volk aldaar, zeer wel onthaalt geworden is.

Het is mij ter zelver tijd ook bekend, dat het aan den Spaanschen Rebel Camacho, a Costy geoorloofd geworden is, de Golet *Julimpio* uit te rusten, en dezelve naar Ocumare in de expeditie te zenden, openlijk volk, zelfs tegen tweeëndertig pattinges [1] ieder verlokkende.

Ik kan niet zonder leedwezen aanschouwen, dat in midden der Eendragt en goede Harmonie, die gelukkiglijk tusschen onze respective / Souvereinen heerscht, men in een land aan de staten van den Koning der Nederlanden toebehorende, aanslagen van dien aart gedoogd, doch wat het meest mijn aandacht naar zig trekt, is dat men aldaar, aan een aantal openbaare Zeerovers, die door hunne verfoeyelijke misdaad, door het recht der volken tot de uiterste Straf gedoemt worden, bescherming verleend. –

Ik stel voor een ogenblik de vriendschap die tusschen onze Natien plaats heeft aan een kant. – Doch ik zal nimmer kunnen vermommen,

---

[1] *Pattinge*, moet een vertaling zijn van *peso*. – Dr. C. KRUYSKAMP, redacteur van het Woordenboek der Nederlandsche Taal, te Leiden, was zo vriendelijk mijn aandacht te vestigen op het artikel 'Muntwezen' van de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* (1917), waar men leest: "Tot op het laatst van de 18de eeuw had men op Curaçao, dat eertijds aan Spanje had toebehoord en daarna in druk verkeer met de Spaansche koloniën in den omtrek was gebleven, geen ander muntstelsel gekend dan het Spaansche. De belangrijkste munt van dat stelsel was de zilveren piaster of peso, die op Curaçao in de wandeling 'patienje' werd genoemd".

dat het Heilig Recht voor de veiligheid der Zeeën vastgesteld verbroken is. – Ik kan niet beseffen, hoe een beschaafde Natie gelijk de Nederlandsche, het inkomen van vaartuigen, welker vlag niet erkend is om enige achting te verdienen, (in welke geval het kleine Esquader die Brion onder de directie zijner verfoeyelijke gezel Simon Bolivar Commandeert zig bevind) in hare havens kan gedogen. –

Uw Excellentie gelieve hun hunne zeebrieven te vragen, en ik ben verzekert, dat zij er geen die wettig is zullen toonen, / en zo zij het doen, dan zal het door listen en streken zijn. – Het zekere is, dat bijaldien hunne papieren echt zijn, zij alsdan van de vlaggen waaronder zij vaaren, tot Schande van den Souverein die zij vertegenwoordigen een misbruik maken, hetwelke alle de erkende Natien ook verpligt tot verdelging dier openbare Roovers medewerkzaam te zijn; dit vereischt het strenge Recht, het Recht der volkeren, de Eendragt en goede Harmonie waarin alle de gekroonde hoofden van Europa zig thans bevinden; en het word mede door de gezonde rede tot s' algemene welzijn voorgeschreven. –

Ik beroep mij ten hoogste bij Uwe Excellentie op de naauwe bande[n] van vriendschap waarinne onze Souvereinen zig bevinden, om die Zeeroovers die overal de publieke rust verstoren en de Zeevaart tot nadeel der Staten verhinderen, te vervolgen en te verstoren. –

Mijne vriendelijke bede aan Uwe Excellentie zij, dat Uwe Excellentie de / goedheid hebbe, ten behoeve van het algemene welvaren dezer Provintie, op Hoogstdeszelfs onderhorige Eilanden geen dier misdadige lieden, dewelke door haar onzedelijk gedrag aangespoort, besloten hebben den Standaart van Rebellie overal in te voeren, te gedogen. Houd een wakend oog op hun, en zij overtuigd, Excellentie! dat de rust Uwer Territories in het grootste gevaar is, zolang zij door zulke booze lieden bezogt worden. – Uw Excellentie kan ook zeker zijn dat bijaldien ongelukkiglijk op het land onder Uwe Excellenties bestier, zig enige gisting of ongenoegen moog opdoen, noch de Stigters noch de aanhangers derzelven, immer enige voorstand in de bezittingen van den Koning van Spanje erlangen, maar veeleer als vijanden van 't Menschdom, ten einde hun in evenredigheid hunner gruwelijke misdaad te straffen, zullen overgeleverd worden. –

God spare Uwe Excellentie vele Jaren.
Caracas, den 3^{n} augustus 1816.
(w.g.) Salvador de Moxó.

Door mij
Del Valle
Gouvernements–Translateur
Interpreteur.

Aan Zijne Excellentie den Gouverneur
van het Eiland Curaçao

No. 5

No. 5 is een brief van de Spaanse Generaal PABLO MORILLO aan de Gouverneur van Curaçao, geschreven in het Hoofdkwartier

te Bogotá op 31 augustus 1816, behelzende het bericht van de volledige pacificatie van het onderkoningschap, met vermelding van tal van bijzonderheden. De schuldigen hebben op het schavot hun verzet tegen koning FERDINAND VII van Spanje met de dood moeten bekopen.

Excmo. Señor:

Tengo la satisfacción de comunicar a V.E. la completa pacificación de este Virreinato, y que estando todo él bajo la obediencia del Rey mi amo el Señor D. Fernando 7°, no ha quedado ni la más pequeña reunión que pueda turbar la tranquilidad de que goza.

Las Armas de S.M.C. ocupan todas las Provincias. El Ejército del Sur a las órdenes del Brigadier Sámano: La División del Coronel Warleta: La Columna del Chocó y la que marchó por la Plata, al mando del Comandante de Batallón D. Carlos Tolrá, se extienden por Popayán, Valle del Cauca, Cali, Buga, Puerto de Buena Ventura, Chocó y Antioquia. En todas partes han renovado el juramento de fidelidad a S.M. con el mayor gozo, y han visto desaparecer de la misma suerte la triste época de desórdenes que cubrió de males estos países bajo el Gobierno rebelde.

Todos los más famosos cabecillas y revolucionarios han caído en nuestro poder, ni uno solo se ha escapado, siendo infructuosos sus esfuerzos para evadirse del dominio de la Justicia, y la mayor parte de ellos han purgado sus delitos en un patíbulo.

Dios guarde a V.E. muchos años. Cuartel General de Santa Fe de Bogotá, a 31 de agosto de 1816.

Excmo. Señor
Pablo Morillo.

Excmo. Sr. Gobernador y Capitán General de la Isla de Curazao.

TRANSLAAT

Excellentie!

Ik heb het genoegen aan Uwe Excellentie de volkomene bevrediging van dit Onder-Koningschap mede te delen, en daar hetzelve zig thans geheel onder de gehoorzaamheid van den Koning mijn Meester, Don Ferdinand de 7de bevind,[1] er hoegenaamd geene vijandelijke bende overgebleven, om de rust die het geniet, te kunnen storen. –

Alle de Provintiën zijn door Z.C.M.'s Wapenen bezet. De Armee van 't zuiden, onder den Brigadier Samano; Het Divisie onder Kolonel Warleta; De kolomme van Chocó, en die welke door La Plata, onder het bevel van den Commandant eener Bataillon [2] Don Carlos Tolra gemarcheerd is, strekken zig tot Popayan, het Dal van Cauca, Caly, Buga, Puerto de buena Ven-

---

[1] Een andere hand heeft gecorrigeerd: *bevindt, is.*

[2] Een andere hand heeft deze woorden veranderd in: *Bataillons commandant.*

tura, Chocó en Antioquia uit; overal hebben zij [1] den Eed van getrouwheid aan Z.M. met het grootste genoegen op nieuws aangenomen [2], terwijl zij ter zelver tijd, het droevig tijdperk der ongeregeldheden, die deze oorden onder een wederspannig Gouvernement met rampen overladen had, zagen [3] verdwijnen. –

De voornaamste hoofden en revolutionisten [4] zijn in onze handen gevallen, en daar alle hunne pogingen om de magt der rechtvaardigheid te ontgaan vruchteloos waren, is geen enkelde het [5] ontkomen. De meeste hunner hebben hunne misdaden op een schavot geboet. – /

God spaare Uw Excellentie veele Jaaren.

Hoofd–Kwartier van Sante Fe de Bogota, den 31e Augustus 1816.
(Was Get.[d]) Pablo Morillo

door mij
Del Valle,
Gouvernements Interpreteur
en Translateur.

Aan Zijne Excellentie den Gouverneur
en Kapitein Generaal van het Eiland
Curaçao

No. 6

De 11de mei 1818 schrijft de Spaanse generaal wederom een brief aan de Gouverneur van Curaçao, waarin hij mededeling doet van een grote overwinning behaald op de 'verraders' Bolívar en Páez, onder opsomming van de oorlogsbuit. Morillo zelf is in de strijd gewond geraakt, doch inmiddels hersteld.

Duplicado

Excmo. Señor:

Persuadido del interés que V.E. se toma en la pacificación de este continente y felicidad de las Armas de S.M.C. como General de la nación danesa (sic!), tengo el honor de participar a V.E. las victorias conseguidas por las Armas de S.M. que están a mis órdenes, componiendo el Ejército Expedicionario de Costa Firme.

Los traidores Bolívar y Páez que por consecuencia de la ocupación de

---

[1] Een andere hand heeft dit veranderd in: *heeft men*.
[2] Ook deze woorden zijn veranderd, nl. in: *hernieuwd*.
[3] *Zij zagen* is veranderd in *men zag*.
[4] Dit woord is veranderd in *oproerigen*.
[5] *Geen enkelde het* is veranderd in *geen een*.

Guayana, pudieron reunir sus fuerzas sobre la villa de San Fernando, penetraron por Calabozo, hasta el interior de estas provincias, orgullosos con las ventajas que obtuvieron sobre algunas pequeñas partidas de tropas del país que encontraron a su paso, y han sido sucesivamente batidos en siete brillantes jornadas, en los sitios del Sombrero, Maracay, La Puerta, Rincón de los Toros, San Carlos, y Sabanas de Cogede, habiendo perdido la mayor parte de sus tropas, jefes y oficiales.

El resultado de estas victorias ha sido quedar en el Campo de batalla y en poder de las tropas de S.M. más de 3.500 hombres muertos o prisioneros, 2.500 fusiles, 12 banderas, 4 cañones, 200 cargas de municiones, 40 carros de guerra, 3.000 caballos, 1.000 mulas, todos sus parques / armerías, y cuantos efectos condujeron de Guayana. La Secretaría y el E(stado) M(ayor) de Bolívar con un gran número de oficiales, entre ellos varios extranjeros que habían venido de Europa engañados por los rebeldes han quedado en nuestro poder.

Yo he sido atravesado de un lanzazo en la Batalla de la Puerta, y me hallo ya perfectamente curado.

Cuyas plausibles noticias tengo la satisfacción de comunicar a V.E., para su inteligencia, a fin de que se sirva tener la dignación de mandarlas publicar en las Colonias de su mando, para que sepan sus habitantes el verdadero estado de la guerra en este continente, y cuál es la suerte que cabe a todos los enemigos de la monarquía que tantos males han acarreado con la guerra civil de este desgraciado suelo.

Dios guarde a V.E. muchos años. Cuartel General de Valencia, a 11 de mayo de 1818.

Excmo. Señor,
Pablo Morillo

Excmo. Señor Capitán General de la Isla de Curazao.

TRANSLAAT

Origineel

Hoofd Kwartier te Valencia,
11 Mei 1818.

Excellentie!

Overtuigd van het belang die Uw Excellentie als Generaal in dienst der Nederlanden, in de bevrediging dezer vaste Kust, en in [het] welslagen Zijner Catholijke Majesteits' Wapenen steld, heb ik de Eer aan Uw Excellentie de overwinningen door Zijner Majesteits Troepen, 't Expeditie Leger van de Vaste kust uitmakende onder mijn bevel behaald, mede te delen.

De verraders Bolivar en Paez, aan wien het door den inneming van Guayana gelukt was, hunnen magt voor de Stad van Sn. Fernando te verenigen, door Calabozo tot in 't binnenste dezer Provintien in te dringen, en trots op de voordelen, die zij over enige kleine Detachementen inlandsche Troepen op hunnen Marsch ontmoet behaald hadden raakten gedurende seven glorierijke dagen, in de belegeringen van Sonbrero, Maracay, La Puerta, Rincón de los Toros, San Carlos, en de Heiden van Cogede,

met verlies van 't grootste gedeelte hunner troepen, opperhoofden en Officieren, na malkander verslagen.

Het gevolg dier overwinningen was, dat er ruim 3.500 Man dooden en gevangenen, 2.500 geweeren, 12 Vaandels, 4 Kanonnen, 200 Dragten Ammunitie, 40 Ammunitie Wagens, 3.000 Paarden, 1.000 Muilezels, alle hunne artillerie en wapenen, gezamentlijk met al het geene zij van Guayana mede gebragt hadden, op 't Slagveld gebleven en door Z.M. 's wapenen zijn vervoerd. De geheime Papieren en de voorname Secretaris [1] van Bolivar, met een groot getal Officieren, waaronder verscheidene vreemdelingen zich bevonden, die door bedrog der Rebellen uit Europa gekomen waren, zijn in onze handen gevallen.

Ik zelf ben in de Slag van La Puerta door een Lans gewond geraakt, en vind mij thans ten volle hersteld. /

Deze aangename tijdingen heb ik 't genoegen aan Uw Excellentie tot Hoogstdeszelfs informatie mede te delen, alsmede, opdat Uw Excellentie de goedheid hebbe, dezelven in de Kolonies onder Uw Excellenties gebied te doen Publiceren, ten einde de inwoneren aldaar den waren staat des oorlogs op deze Vaste kust mogen weten, en hieruit bekend zijn met het lot aan de Vijanden van 't Koningrijk, die zo veel rampen gedurende deze Burgeroorlog op dit ongelukkig land veroorzaakt hebben, te beurt gevallen.

God spare Uwe Excellentie veele Jaren.
Excellentie!

(Was get.) Pablo Morillo

door mij
Del Valle
Gouvernements Translateur
en Interpret.

Aan Zijne Excellentie den Kapitein Generaal
van 't Eiland Curaçao.

Thans volgen nog enkele brieven van BRION, gericht aan de Gouverneur van Curaçao in de jaren 1817, 1818, 1819 en 1820, het jaar vóór zijn dood. Voor de kennis van de persoon van de schrijver zijn deze brieven veel minder belangrijk dan het document van de 14de februari 1817, dat in extenso in de *N.W.I.G. 44*, p. 113–114 werd afgedrukt. Maar het wil ons voorkomen dat waar het een nationale held van Curaçao betreft, de kennis ook van minder gewichtige historische stukken op prijs zal worden gesteld.

---

[1] De vertaler DEL VALLE vergist zich. Er staat in het origineel: *La Secretaría y el E[stado] M[ayor] de Bolivar* (d.w.z. de geheime papieren en de generale staf van Bolívar).

No. 7

Brief van LOUIS BRION aan de Gouverneur van Curaçao, geschreven in Pampatar, de 13de januari 1817, waarbij gevoegd een gelegaliseerd afschrift van een proclamatie van SIMÓN BOLÍVAR in zijn kwaliteit van staatshoofd van Venezuela uitgevaardigd op 6 januari 1817 inzake de havens Guayana, Cumaná, La Guaira en Puerto Cabello, die nog in Spaanse handen zijn, maar door BRION worden geblokkeerd.

De schrijver laat weten dat de Nederlanders zich ervan verzekerd kunnen houden dat de havens die in het bezit van de Republiek zijn, voor hen openstaan. De invoerrechten zijn vereenvoudigd en verlaagd tot minder dan de helft van die welke het Spaanse Gouvernement placht te heffen. BRION verzoekt te mogen vernemen of Venezolaanse schepen op Curaçao welkom zijn. Het 'Tribunal' der Admiraliteit van de Republiek is voorlopig gevestigd in Pampatar op het eiland Margarita.

Luis Brion del Orden de Libertadores, Almirante de la República de Venezuela,

a S.E. el Sr. Almirante y Capitán General de la Isla de Curazao etc., etc.

Excmo. Señor:

Tengo el honor de dirigir a V.E. copia legalizada de una proclamación de S.E. el Jefe Supremo de la República de Venezuela, por la cual verá V.E. que los puertos en ella expresados y que se hallan actualmente poseídos por el Gobierno Español, se han declarado en estado de rigoroso bloqueo que será seguido por las fuerzas navales que están a mis órdenes.

Puede V.E. hacer saber al comercio de esa Isla que todos los puertos que actualmente posee la República y los que poseyere en adelante están abiertos a su nación bajo las miras más liberales. Los derechos se han simpli(fi)cado y quedan reducidos a menos / de la mitad de los que exigía el Gobierno Español.

Suplico a V.E. se sirva informarme si los puertos de esa Isla están abiertos a los buques de esta República.

El Tribunal del Almirantazgo se ha establecido provisionalmente en esta Villa y Puerto de Pampatar, Isla de Margarita, y lo participo a V.E. para lo que pueda ocurrir.

Dios guarde a V.E. muchos años.

Pampatar, enero 13, 1817.

L. Brion.

TRANSLAAT

Louis Brion van de Orde der Verlossers, Admiraal van de Republiek van Venezuela

aan

Zijne Excellentie den Vice Admiraal en Kapitein Generaal van 't Eiland Curaçao etc., etc., etc.

Excellentie!

Ik heb de Eer Uwer Excellentie een authentieke Copie eener Proclamatie, van Zijne Excellentie den Opperhoofd van de Republiek van Venezuela toe te zenden, waaruit Uwe Exellentie zal ontwaren dat alle de Havens daarin uitgedrukt, die zig thans in handen van 't Spaansch Gouvernement bevinden, met de Navale Macht onder mijn bevel, in een Strenge Staat van Blokkade verklaard zijn. –

Uwe Excellentie kan aan de kooplieden a Costij doen bekend maken, dat alle de Havens die reeds in handen der Republiek zijn, en die welke zij voortaan bezitten zal, voor hunne Natie met de voordeligste inzigten open zijn. – De Gerechtigheden zijn verlaagd, en gesteld op minder dan de helft van die welke door 't Spaansch Gouvernement afgeeischt wierden.

Ik verzoek Uwe Excellentie mij te berigten, of de Havens a Costij voor de vaartuigen van de Republiek open zijn.

Het Admiraliteits Hof vindt zig provisioneel in deze Stad en Haven van Pampatar, op 't Eiland Margarita gevestigd. – Het welke ik voor 't geen mag voorvallen aan Uwe Excellentie bekend maak.

God spaare Uwe Excellentie veele Jaren.
(Was Get.d) L. Brion

Pampatar, 13 Januarij 1817.

door mij
Del Valle
Gouv. Int. Translr.

No. 8

Brief van Admiraal Brion, geschreven in het hoofdkwartier op het eiland Margarita 4 november 1818 en gericht aan de Gouverneur van Curaçao. Het schrijven behelst de mededeling dat de blokkade, afgekondigd door het staatshoofd van de Republiek Venezuela de 6de januari 1817, nog steeds in volle gestrengheid wordt gehandhaafd. Die blokkade omvat alle havens van Tierra Firme, van Kaap Tres Puntas af tot Kaap Chichivacoa toe.

De schrijver verzoekt de Gouverneur belanghebbenden in zijn ressort van een en ander in kennis te stellen, opdat niemand zich verschuilen kan achter 'ignorantie'.

REPÚBLICA DE VENEZUELA

LUIS BRION,

Del Orden de Libertadores, Presidente del Consejo de Gobierno, Almirante de la Armada Nacional, y General en Jefe de los Ejércitos.

Excelentísimo Señor Gobernador de la Isla de Curazao y Dependencias etc., etc., etc.

Excmo. Señor:

La necesidad de sostener la dignidad de nuestro Gobierno, y mantener la neutralidad con las naciones extranjeras y principalmente con las colonias vecinas, me obliga a poner en noticia de V.E. que el decreto de bloqueo, pronunciado por el Excmo. Señor Jefe Supremo de la República el seis de Enero del año de mil ochocientos diez y seis,[1] existe aún en toda su fuerza y vigor, comprendiéndose en él los puertos, golfos, ríos etc. en toda la extensión de la Costa Firme, desde el Cabo de tres puntas hasta el de Chichivacoa; que las frecuentes infracciones de él por buques extranjeros, que los nuestros de guerra han tomado entrando con víveres, y saliendo con frutos, extrayendo al / mismo tiempo propiedades españolas, de algunos de dichos puertos, nos ponen en la estrecha precisión de aplicar todo el rigor de la ley en la continuación del expresado bloqueo, para evitar semejantes abusos tan perjudiciales a nuestra causa, como contrarios al derecho de las naciones, y el único medio para llegar al deseado fin de libertar nuestro suelo de los tiranos que lo oprimen. V.E. pues en consecuencia dará sus providencias, para que esta declaratoria se comunique a los individuos de su Gobierno a quienes pueda convenir, para que en ningún tiempo pueda alegarse ignorancia.

Dios guarde a V.E. muchos años.
Cuartel General en Margarita, Noviembre 4 de 1818.

L. Brion

TRANSLAAT

REPUBLIEK VAN VENEZUELA

LOUIS BRION

Van de Orde der Verlossers, President van den Raad vanwege 't Gouvernement, Admiraal der Nationale zeemagt, en Generaal in Chef van de Armeën.

Aan
Zijne Excellentie den Heer Gouverneur van 't Eiland Curaçao en Dependenties enz.

De noodzakelijkheid om de waardigheid van ons Gouvernement op te houden, en de Neutraliteit met de naburige Eilanden te handhaven, noopen mij ter kennisse van Uw Excellentie te brengen, dat de Blokade

[1] Lees 1817.

door Zijn Excellentie de opperhoofd van de Republiek op den 6den January 1816 gepubliceert, alsnog in hare volle vigeur is, en dat onder dezelve begrepen zijn de Havens, Golfen en Rivieren enz. in de gansche uitgestrektheid van de vaste Kust, van de *Tres Puntas* (of Drie uithoeken) af tot die van Chichivacoa; dat de menigvuldige inbreuken in gemelde Blokade gepleegd door vaartuigen aan vreemde Natien toebehorende, die door Onze Oorlogschepen, bij het inzeilen met Provities en 't weder uitzeilen met Producten (terzelver tijd Spaansche eigendommen uit enige dier Haven[s] uitvoerende) genomen zijn, ons in de noodzakelijkheid stellen alle de strengheid van de Wet in de vervolging der voornoemde Blokade werkstellig te maken, ten einde diergelijke misbruiken, zo nadelig voor de algemene zaak als tegenstrijdig het Recht der volkeren, en het enigste middel om tot de gewenschte einde te geraken en ons Land uit handen der Dwingelanden die het onderdrukken te bevrijden, voor te komen.

Uw Excellentie zal dienvolgens de bevelen afvaardigen ten einde deze bekendmaking aan een ieder onder hoogstdeszelfs Gouvernement die het moog aangaan, bekend te maken, opdat men ten genen tijde enige ignorantie derzelve moog betuigen.

God spare Uw Ex. vele Jaren.
Hoofdkwartier te Margarita, den 4den November 1818.
(w.g.) L. Brion

door mij
Del Valle
G.I.T.

No. 9

Brief van Louis Brion, d.d. 30 maart 1820, aan de Gouverneur van Curaçao, geschreven in het Hoofdkwartier van Río de la Hacha, en behelzende de mededeling van de recente verovering (op 13 maart 1820) van Río de la Hacha, van de provincie van die naam en van een deel van Santa Marta.

De President van Colombia stelt prijs op een goede verstandhouding met de neutrale landen, vooral op commercieel gebied. Hij verwacht in het bijzonder van de Nederlanders, die indertijd zelf zolang tegen Spanje hebben gevochten, begrip voor de zaak van Colombia.

REPÚBLICA DE COLOMBIA

LOUIS BRION,

Del orden de Libertadores, Almirante de la República, y General en Jefe de los Ejércitos, etc., etc., etc.

A.S.E. el Sr. Gobernador de la Isla de Curazao y sus dependencias.

Señor:

Me tomo la libertad de participar a V.E. que el 13 del corriente nos apoderamos de esta Plaza, y posteriormente de su provincia, y parte de Santa Marta, a nombre de la República Colombiana. Yo he recibido órdenes positivas de S.E. el Presidente de Colombia de mantener la mayor harmonía y buena inteligencia con las naciones neutrales y amigas, particularmente con respecto a sus relaciones mercantiles, dispensando a sus respectivas banderas toda mi protección. Me sería, Señor, del mayor placer acreditar mis deseos ardientes de llevar al cabo esta disposición de mi Gobierno, a los súbditos de S.M. el Rey de los / Países Bajos, que en otro tiempo combatieron como nosotros contra el despotismo y la tiranía de España y que por medio de su valor y virtudes públicas lograron elevarse al grado de poder en que hoy se hallan.

Quedo de V.E. con la más alta consideración,

su atento y obediente servidor

L. Brion.

Cuartel general de Río la Hacha,
Marzo 30 de 1820. – 10°.

TRANSLAAT

REPUBLIEK VAN COLOMBIA

Louis Brion van de Orde der Liberators, Admiraal van de Republiek en opperbevelhebber der Armeën, enz., enz., enz.

Aan Zijn Excellentie den Heer Gouverneur des Eilands Curacao en onderhorige Eilanden.

Mijn Heer!

Ik neem de Vrijheid aan Uwe Excellentie mede te delen, dat wij ons op den 13en dezer in het bezit van deze plaats gesteld hebben, in de naam der Colombiaansche Republiek, en vervolgens van deszelfs Provincie en gedeelte van Santa Martha. –

Ik heb stellige orders van Zijne Excellentie de President van Colombia ontvangen van de grootste harmonie en goede verstandhouding met onzijdige en in vriendschap zijnde Natien te behouden, bijzonderlijk met

betrekking tot den handel, aan hunne respectieve vlaggen, alle bescherming verlenende, / het zoude mij, Mijn Heer, het grootste genoegen verschaffen deze mijne vurige wenschen en de dispositie van mijn Gouvernement op de onderdanen van Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden te doen vrugtbaar maken; lieden die in vorige tijden, gelijk wij, tegens de willekeurigheid en wreedheid van Spanje gevochten hebben, en door hunne dapperheid en publieke deugden zich tot die hoogte van magt hebben doen verheven, waarin zij zich thans bevinden. –

Verblijve met de hoogste Consideratie
uwer alleronderdanigste Dienaar
(w.g.) L. Brion.

Kwartier Generaal
Rio de la Hache,
30 Maart 1820. – 10e Jaar.

Door mij
M. Ricardo,
Gouvr. Int. en Tr.
ad Intm.

No. 10 en 11

Schrijven van Brion uit zijn hoofdkwartier te Barranquilla, d.d. 6 juli 1820, behelzende de mededeling van de strenge blokkade van de havens in de provincies Cartagena en Santa Marta, die zich nog in het bezit van de Spanjaarden bevinden.

Er wordt verwezen naar een bijgesloten desbetreffend decreet, eveneens van 6 juli 1820, door Brion uitgevaardigd in opdracht van de President van Colombia.

República de Colombia

Louis Brion,

Del Orden de Libertadores, Almirante de la República, y General en Jefe de los Ejércitos, etc., etc., etc.

Al Excmo. Señor Gobernador de la Isla de Curazao, etc., etc., etc.

Tengo el honor de acompañar a V.E. copia del Decreto en que por orden y autoridad del Excmo. Sr. Presidente de Colombia, he creído llegar el caso de declarar los puertos, bahías, radas, y costas de las provincias de Cartagena y Santa Marta que se hallan aún en poder de los españoles, en estado de rigoroso bloqueo, en virtud de las / razones que en él se expresan.

Soy con el mayor respeto y distinguida consideración
de V.E.
muy ob(edien)te servidor
L. Brion.

Cuartel General de Barranquilla,
julio 6 de 1820. – 10°.

TRANSLAAT

REPUBLIEK VAN COLOMBIA

Louis Brion, van de orde
der Liberators, Admiraal
van de Republiek, en Gene-
raal en Chef over de
Legers, enz., enz., enz.

Aan Zijne Excellentie de Gouverneur van het Eiland
Curaçao enz., enz., enz.

Ik heb de Eer aan Uwe Excellentie hiermede toe te zenden, Kopie van het Decreet, waarbij, op last en gezag van Zijne Excellentie den Heer President van Colombia, het door mij nodig geoordeelt is geworden, de Havens, Bayen, Reeden en Kusten van de provintien van Carthagena en Sta. Martha, welken zich alsnog in de magt der Spanjaarden bevinden, en om redenen vermeld in het gemeld decreet, in eenen strengen Staat van blokkade te verklaren.

Ik ben met de grootste Eerbied en onderscheidbaar conside/ratie, Uwer Excellentie's

zeer gehoorzamen Dienaar
(w.g.) L. Brion

Kwartier Generaal te
Barranquilla, 6 July 1820. – 10e Jaar

Door mij
M. Ricardo
Gouv^{s}. Int. en Tr.
ad Int^{m}.

REPÚBLICA DE COLOMBIA

LOUIS BRION,

Del orden de Libertadores, Almirante de la República, y General en Jefe de los Ejércitos, etc., etc., etc.

Considerando que es de la mayor importancia al buen éxito de las operaciones militares que se han emprendido sobre estas provincias de Cartagena y Santa Marta interrumpir toda comunicación exterior con sus puertos, radas, bahías y costas ocupadas por las armas del Rey de España, y al mismo tiempo, que las fuerzas de la República de Colombia por mar y tierra que obran en la actualidad sobre sus aguas y territorios respectivos son suficientes para llevar al cabo esta medida con respecto a los buques de las naciones neutrales, y amigas:

Por tanto en uso de / las facultades que expresamente me ha delegado el Excmo. Sr. Presidente de Colombia, y de los derechos reconocidos e incuestionables de la guerra que nos corresponden como a nación beligerante en paz, y buena inteligencia con las demás potencias europeas, y con

los Estados Unidos del Norte, y S.M. el Rey del Brasil en esta parte de nuestro continente he venido en decretar y decreto lo siguiente.

1°. Los puertos de Cartagena y Santa Marta, bahías, radas y costas de ambas provincias que aun no están ocupadas por las armas de la República de Colombia están declaradas en estado de rigoroso bloqueo.

2°. Para llevar al cabo / esta medida, se comunicarán a los comandantes de los buques de guerra de la República las instrucciones y órdenes correspondientes a fin de llevar a debida ejecución el anterior artículo conforme a los usos y costumbres autorizados por el derecho de gentes.

3°. El presente Decreto se comunicará con las formalidades de estilo a los Gobiernos de las naciones neutrales, y a las autoridades de sus colonias para los efectos que correspondan.

Dado, firmado, sellado y refrendado en la Villa de Barranquilla a 6 de julio de 1820. 10°.

L. Brion.
Por orden de S.E.
M. Santamaría
Secretario

TRANSLAAT

REPUBLIEK VAN COLOMBIA

Louis Brion, van de orde
der Liberators, Admiraal
van de republiek, en Generaal
en Chef over de Legers, enz.,
enz., enz.

In aanmerking, dat het van het grootst gewigt is, tot bevordering eener goede uitslag nopens de Militaire operatien dewelken tegens de provintien van Carthagena en Sta. Martha ondernomen zijn, alle uitwendige Communicatien met deszelver Havens, Reeden, Bayen en Kusten door de gewapende magt van de Koning van Spanje geocupeert te beletten; En daar tergelijkertijd de Zee en Land Magt van de Republiek van Colombia, thans op deszelver Zeeën en Respective Territorien in werking zijnde, genoegzaam zijn, om dit middel werkstellig te maken met betrekking tot vaartuigen, aan onzijdige en in vriendschap zijnde Natien toebehorende;

Zoo is het, dat ik, gebruik makende van de magt en Faculteit mij door / Zijne Excellentie de President van Colombia verleend, en van de Erkende en ontwijffelbare regten des oorlogs, dewelken ons Zijn Competerende als Eene oorlogvoerende Natie in Vrede en goede verstandhouding met de verdere Europeesche Mogendheden en met de vereenigde Staten van Noord Amerika, en zijne Majesteit de Koning van Brazil in dit gedeelte van onzen vaste Kust, gedecreteerd heb, gelijk ik decreteer bij deze:

1°. de Havens van Carthagena en Sta. Martha, Bayen, Reeden, en Kusten van beiden Provintien, welken als nog niet door de wapenen van de Republiek van Colombia in bezit zijn, in eenen Staat van Strenge Blokkade te verklaren;

2°. om dit middel in het werk te Stellen zoo zullen de nodige Instruc-

tien en bevelen bekend gemaakt worden aan de kommandanten van de oorlogsvaartuigen van de Republiek, ten Einde het voorig artikel, ingevolge de gewoonten en gebruiken, veroorloofd bij de volkerenwetten / behoorlijk ten uitvoer te brengen;

3°. dit Decreet zal met de gewone formaliteiten bekend gemaakt worden, aan de Gouvernementen van onzijdige Natien en aan de gezag voerende personen in hunne Kolonien, ten einde zich daarna te kunnen regelen;

Gegeven, getekend, gezegeld, en gecontrasigneerd, in de Stad Barranquilla, den 6e July 1820. – 10e Jaar.

(w.g.) L. Brion
op last van Z.E.
(w.g.) M. Santamaria Sec^{s}.

L.S. Door mij
M. Ricardo
Gouv^{ts}. Int. en Tr. ad Int^{m}

Onder de stukken die in het Algemeen Rijksarchief worden bewaard, bevinden zich eveneens enkele documenten inzake het opbrengen of visiteren van schepen van neutrale mogendheden door vaartuigen van de vrijheidsstrijders en omgekeerd, alsmede inzake de terechtstelling door de Admiraliteit van Venezuela van een in haar dienst varende kaper, die zich aan neutrale schepen had vergrepen.

Bij deze archivalia treffen wij wederom enkele stukken aan van Admiraal BRION, die wij hier laten volgen.

No. 12

Proclamatie van Admiraal BRION, afgekondigd de 12de februari 1817 te Pampatar, behelzende mededeling inzake de instelling van de Admiraliteit van Venezuela, die paal en perk zal stellen aan de onrechtmatige handelingen van kaapvaarders tegenover bevriende en neutrale mogendheden.

Zo bevinden zich thans twee kapers in arrest, tegen wie desbetreffende klachten waren ingebracht. Ieder die reden heeft zich over hun optreden te beklagen, wordt verzocht zich te melden.

Deze proclamatie was ingesloten bij de brief van BRION van de 14de februari 1817, die in ons eerste artikel in extenso werd gepubliceerd en werd besproken. Men zal zich herinneren dat de Admiraal zich in dat schrijven uitdrukkelijk van dergelijke onrechtmatige activiteiten distancieert.

Een translaat was niet bij deze 'proclama' gevoegd. Wij hebben er daarom zelf een Nederlandse vertaling van gegeven.

PROCLAMA

Cuando se ha creado el establecimiento del Almirantazgo de Venezuela, se ha dado el primer paso de importancia hacia su felicidad para coadyuvar a la causa de la libertad e independencia. El por lo tanto ha tomado las medidas de prudencia compatibles con las circunstancias para poner orden al corso, que sin alguno han hecho hasta ahora los Buques de la República; él trata de reparar la opinión y crédito lastimados por la conducta de muchos corsarios, que han faltado a sus deberes; y él desea que todas las naciones amigas y neutras, como también los hombres generosos amantes de la libertad se persuadan de este espíritu arreglador, que anima el establecimiento.

Por fuerza de él se hallan detenidos en este punto los capitanes José Porras del corsario "Matilde", y Juan Pinell del otro nombrado "General Piar", alias "Decatur" por varios reclamos, que se han indicado contra sus procederes, aunque no se hallan calificados en forma. Así pues se invita y emplaza a todos que tengan razones y pruebas para acusarles, a fin de que ocurran a exponer sus derechos inmediatamente para hacerles justicia.

Pampatar, y febrero 12 de 1817, 7mo de la Independencia de Venezuela.

L. Brion
Almirante

Por orden de S.E.
M. Brune
(Secretario)

PROCLAMATIE

Met de instelling van de Admiraliteit van Venezuela is de eerste belangrijke schrede op de weg naar zijn geluk gezet om mede te werken aan de zaak van de vrijheid en de onafhankelijkheid. Zij heeft derhalve de door de voorzichtigheid en de omstandigheden geboden maatregelen genomen, teneinde orde te stellen op de kaapvaart, die de schepen van de Republiek tot dusver zonder enige (orde) hebben uitgeoefend; zij tracht de goede naam en faam te herstellen, welke geleden hebben door het gedrag van vele kaapvaarders, die hun plichten hebben verzaakt; en zij wenst dat alle bevriende en neutrale mogendheden, evenals alle edelmoedige en vrijheidlievende lieden, zich overtuigen van de ordenende geest, waardoor de Admiraliteit wordt bezield.

Door haar toedoen bevinden zich hier thans in arrest de kapiteins José Porras van de kaper "Matilde" en Juan Pinell van de kaper, genaamd "General Piar", alias "Decatur" wegens verschillende klachten, die tegen hun optreden zijn ingebracht, zij het ook niet in de vereiste vorm. Derhalve worden allen die redenen en bewijzen hebben om hen aan te klagen,

uitgenodigd en gedagvaard om te verschijnen teneinde onmiddellijk hun rechten voor te dragen, opdat hun recht kan worden gedaan.

Pampatar, 12 februari 1817, 7e [jaar] van de Onafhankelijkheid van Venezuela.

L. Brion
Admiraal
In opdracht van Z.E.
M. Brune
(Secretaris)

No. 13

Brief van Admiraal BRION aan Gouverneur KIKKERT van Curaçao, geschreven de 19de september 1819 te Juan Griego, op het eiland Margarita, inzake een van Nederlandse zijde ingediend protest tegen de aanhouding van de Curaçaose schoener 'Intrépida' door een Venezolaanse kaper.

Naar aanleiding daarvan merkt BRION op dat hij altijd de meest strikte orders geeft om geen neutrale schepen lastig te vallen, zulks in overeenstemming met het volkenrecht. De zaak zal worden onderzocht en indien de gezagvoerder zijn boekje te buiten is gegaan, zullen schip en lading onmiddellijk worden vrijgelaten en schadeloosstelling worden betaald.

REPÚLICA DE VENEZUELA

Almirantazgo

Juan Griego, septiembre 19. 1819.

LUIS BRION, Almirante etc., etc., etc.

Al Excmo. Sr. Almirante A. Kikkert, Gobernador de la Isla de Curaçao etc., etc., etc.

Excmo. Sr.:

El Teniente Muller me ha hecho el honor de hacerme la comunicación que V.E. le ha encargado, y siento infinito el acontecimiento que lo ha motivado.

Del carácter del capitán del corsario, el General English, extraño que haya detenido la goleta "Intrepid", bajo las circunstancias que el Teniente Muller me ha explicado, porque le he dado (como hago generalmente) las más positivas órdenes de no molestar a ningún buque de nación que guarda una neutralidad en la guerra entre este país y España.

Creo en consecuencia que dicho capitán habrá obtenido alguna información, por la cual parece dudosa la propiedad del cargamento de la "Intrepid". Aun no ha llegado este buque aquí, pero en el momento que

llegue trasmitiré todos sus papeles a la corte de almirantazgo, que determinará según las leyes de las naciones, y puede V.E. estar seguro que si resulta como el Ten(ien)te Muller me dice, el buque con su cargamento / estarán puestos en libertad inmediatamente, haciendo a los captores pagar los daños y perjuicios ocasionados a su dueño.

Permítame V.E. asegurarle que mi Gobierno no tiene la más remota idea de desviar de los principios de las leyes de las naciones, y que al mismo tiempo que insiste sobre el derecho de apresar propiedad española cuando encontrada a bordo de buque neutral, no pone impedimiento a estos buques cuando trafican a puertos españoles y sus cargamentos consisten de efectos de lícito comercio (no contrabando de guerra) y propiedad de individuo de nación neutral.

Espero que V.E. no atribuirá el hecho de individuo a ningún defecto de su Gobierno que está dando continuamente las más convincentes pruebas de sus deseos de vivir en paz con todas las naciones, y estoy convencido que V.E. quedará perfectamente satisfecho con la decisión de la corte de Almirantazgo en el caso en cuestión.

Tengo el honor de ser, Excmo. Sr.,

su más obediente y
humilde servidor
L. Brion

TRANSLAAT

REPUBLIEK VAN VENEZUELA

Admiraliteit

Juan Griego, den 19den Sept. 1819.

LOUIS BRION, Admiraal enz., enz., enz.

Aan Zijn Excellentie den Heer Admiraal
A. Kikkert, Gouverneur over het Eiland
Curaçao, enz., enz., enz.

Excellentie,

De Luitenant Muller heeft mij de Eer aangedaan, hetgene Uwe Excellentie hem aanbevolen heeft, mede te deelen, en gevoel innerlijk Leed wegens het gebeurde, hetwelk daartoe aanleiding gegeven heeft.

In aanmerking nemende het Karakter van den Kapitein van den Kaper, Generaal English, zo komt het mij vreemd voor dat hij de Schoener "Intrepid", onder de omstandigheden mij door den Luitenant Muller medegedeeld, aangehouden heeft, aangezien ik hem (gelijk ik gemeenlijk doe) Stellige orders gegeven heb om geen overlast te doen / aan eenig Vaartuig behoorende tot eene Natie dewelke in den thans plaats hebbenden oorlog tusschen dit Land en Spanje onzijdigheid behoudt.

Ik geloof derhalve dat de gemelde Kapitein eenige informatie moet bekomen hebben, dewelke den Eigendom van de Lading der "Intrepid" twijfelachtig heeft doen voorkomen. Dit vaartuig is alsnog alhier niet aangekomen; echter zoodra het arriveert, zal ik alle de papieren aan het

Admiraliteitshof toezenden, hetwelk daarover volgens de wetten der Natien zal beslissen. – Uwe Excellentie kan verzekerd zijn dat, indien de zaak bevonden wordt te zijn gelijk de Luitenant Muller mij zegt, het Vaartuig en de Lading dadelijk vrij zullen worden verklaard, en dat de Nemers gehouden zullen zijn in de betaling van alle Kosten en Schade aan den Eigenaar toegebragt of veroorzaakt.

Veroorloof mij Uwe Excellentie te verzekeren dat het ver van mijn Gouvernement is de minste gedachten te voeden om van / de grondbeginzelen der Volkerenwetten af te wijken, en dat hetzelve, tegelijkertijd dat het deszelfs regt staande houdt van Spaansche eigendommen te nemen, wanneer dezelve aan boord van een neutraal vaartuig gevonden worden, nogthans geen hindernis stelt aan zoodanige vaartuigen, dewelke op de Spaansche plaatsen handel drijven, wanneer dezelver Ladingen niet bestaan in waren die in den oorlog verboden zijn, maar wel uit Koopmanschappen waarmede eenen wettigen handel kan gedreven worden en dezelve Eigendommen zijn van persoonen tot Neutrale Natien behoorende. –

Ik hoop dat Uwe Excellentie door de Daad van een Individu geen ongunstige denkbeeld zal voeden van zijn gouvernement, hetwelk gestadig de overtuigendste bewijzen geeft van deszelfs begeerte om met alle Natien in vrede te leven. Terwijl ik overtuigd ben dat Uwe Excellentie met de decisie van het Admiraliteitshof in deze zaak volkomen voldaan zal blijven . . . Ik heb de Eer te zijn

Uwe Excellenties
allergehoorzaamste en
onderdanige Dienaar
(w.g.) L. Brion

Vertaald door mij
M. Ricardo,
Gouv^{s}. Tolk en Vertaler
ad Interim.

No. 14

Brief van Brion, d.d. 30 oktober 1819, geschreven op het eiland Margarita aan de Gouverneur van Curaçao, houdende een fel protest tegen het opbrengen door een Nederlands oorlogsschip van de Venezolaanse schoener 'Sosegada', thans onder beslag tot bekend zal zijn wat er zal gebeuren met de schoener 'Intrépida', die van Cuba onderweg van Puerto Cabello door een Venezolaanse kaper is genomen. (zie No. 13).

Verwezen wordt naar een bijgesloten kopie van een verklaring z.d. van José Rafetti, commandant van de 'Sosegada', behelzende een verslag van het gebeurde. Deze verklaring wordt hier achterwege gelaten.

REPÚBLICA DE VENEZUELA

Almirantazgo

Juan Griego, octubre 30. 1819. – 9°.

LUIS BRION, Almirante, etc., etc., etc.

Al E. Sr. Almirante A. Kikkert, Gobernador de la Isla de Curaçao y sus dependencias etc., etc., etc.

Excmo. Sr.:

No había querido dar asenso a los rumores que se habían divulgado en esta Isla de que la goleta "Sosegada", armada en guerra con pabellón de esta República había sido conducida a ese puerto por un buque de guerra de S.M. el Rey de los Países Bajos, pero por la representación de su Comandante, el Teniente de Fragata José Raffetti, que tengo el honor de acompañar en copia a V.E., he visto con inexplicable sorpresa que el buque ha sido embargado hasta las resultas del reclamo que se había hecho de la goleta "Intrépida" de ese comercio, apresada por uno de nuestros corsarios, cuando regresaba de la Isla de Cuba a Puerto Cabello.

Me ha sido ciertamente muy extraño que por el agravio que cree V.E. ha irrogado un corsario de esta República a un buque mercante de esa Isla, se haya tratado de hacer una hostilidad escandalosa a otro corsario, que navegando con patente / legítima, y arreglando su conducta a los principios del derecho de gentes, no ha dado el menor motivo para ser retenido, y mucho menos para que sus oficiales sean tratados como delincuentes.

No es la República de Venezuela y Nueva Granada una horda de salvajes ni una gavilla de piratas y malvados, como habrán hecho creer a V.E. nuestros enemigos implacables los españoles. Es un Estado regularmente constituido sobre el modelo de otros cultos y florecientes: tiene su Gobierno Leyes y Magistrados, que celosos de su propia reputación y del honor de su país, han sabido castigar hasta con la muerte a los capitanes de corso que han infringido de cualquier modo la neutralidad que observa(n) las Potencias que no tienen la extravagante manía de subyugar la América para vivir como zánganos del trabajo de sus hijos.

Al decoro con que se han conducido siempre los Jefes de la República, y a la consideración y respeto que ha tributado a los Gobiernos, debe sin duda la reputación de que goza en las demás partes del globo. Las naciones más poderosas de la Europa no se desdeñan de mantener relaciones mercantiles en los / puntos ya independientes, ni de recibir en sus puertos a nuestros buques con su pabellón enarbolado, ni de procurar en nuestro territorio establecimientos de utilidad recíproca y de una amistad duradera, ni de proporcionarnos medios para llevar adelante una guerra, cuyo término debe ser el principio de la prosperidad general del mundo, como que, abolido el monopolio español, los individuos de todas las naciones tendrán el arbitrio de negociar y aun de establecerse en un hermoso y extenso país, cuya fertilidad recompensará superabundantemente las tareas de los que apliquen a él su industria; y he aquí, Excmo. Sr., que no es la República de Venezuela y Nueva Granada tan despreciable como aparece a los ojos de V.E. para que desconfiando de la rectitud

de sus autoridades haya tratado de apoderarse por la fuerza de un buque que tremolaba su pabellón.

Cuando se presentó en esta Isla un oficial que se decía comisionado de V.E. para reclamar la goleta "Intrépida", sin embargo de que no vino autorizado con los despachos y comunicaciones que ha introducido la civilidad entre las naciones cultas, yo no dejé de asegurar oficialmente a V.E. que la goleta sería restituida a V.E. e indemnizado su propietario de cualesquiera quebrantos que hubiese sufrido. La sola comprobación de que el buque navegaba con el pabellón holandés, conduciendo intereses de negociantes de esa Isla, habría sido bastante, sin necesidad de reclamos para dejarlo / inmediatamente en libertad de seguir a su destino, como se ha hecho varias veces con buques neutrales que los corsarios por presunciones o por probabilidad de que contenían propiedades españolas, han conducido a estos puertos; pero la goleta "Intrépida" no ha llegado aquí ni se sabe adónde se ha dirigido.

La buena harmonía entre los Jefes de Estados vecinos e independientes y la neutralidad que media entre Su Majestad el Rey de los Países Bajos y la República de Venezuela y Nueva Granada, exigían que no se violase la libertad de los mares con los buques de la República, que no habiendo infringido las leyes de las naciones navegan satisfechos de que no tienen otros enemigos que los españoles.

Yo espero pues que V.E. reiterando las pruebas de amistad que antes ha dado a la República, y obrando conforme a las máximas que han adoptado las demás naciones, se sirva dejar expedito al corsario "la Sosegada" con su oficialidad y tripulación y a cualquiera otro buque de la República que se halle detenido, para que sigan a sus destinos, seguro de que si la goleta "Intrépida" hubiese sufrido perjuicios por su detención, serán resarcidos a satisfacción de los propietarios, sin que por esto se turbe la paz que procura mantener con sus vecinos / el Estado de Venezuela y la Nueva Granada.

Tengo el honor de ser,

Excmo. Sr.,
su más obediente
y humilde servidor
Q.S.M.B.
L. Brion.

TRANSLAAT

REPUBLIEK VAN VENEZUELA

Admiraliteit

Juan Griego, den 30sten October 1819. – 9.

LOUIS BRION, Admiraal enz., enz., enz.
Aan Zijne Excellentie den Admiraal A. Kikkert,
Gouverneur over het Eiland Curaçao en
Onderhorige Eilanden, enz., enz., enz.

Excellentie!

Ik was geenszins genegen geloof te slaan aan de geruchten dewelke men op dit Eiland verspreidde, namelijk dat de Schoener "Sosegada", gewapend ten Oorlog en de Vlag dezer Republiek voerende, naar Uwe Haven door een Oorlogsvaartuig van Z. M. den Koning der Nederlanden opgebragt was; dan, door de gedane Voordracht van derzelver Commandant, den Luitenant eens Fregats, José Raffeti, en waarvan ik de Eer heb Kopij aan Uwe Excellentie toe te zenden, ontwaar ik met onuitspreekbare verwondering dat het / Vaartuig onder beslag is, totdat de uitslag wegens de gedane reclame van de Koopvaardijschoener, de "Intrepid", dewelke op derzelver terugreis van het Eiland Cuba naar P[uer]to Cabello door een onzer Kapers is genomen geworden, bekend zal zijn. –

Het is mij zeker zeer wonderlijk voorgekomen dat voor eene beleediging, welke Uwe Excellentie vermeent door een Kaper van deze Republiek *aan een Koopvaardijvaartuig van Uwer Excellenties Eiland te zijn* aangedaan, men heeft kunnen overgaan eene schandelijke vijandelijkheid aan een ander Kaper aan te doen, dewelke met eene wettige Commissie varende, in deszelfs gedrag volgens de grondbeginzelen der Volkeren regt inrigtende, geene de minste reden tot aanhouding heeft gegeven, en veel minder dat zijne Officieren als misdadigers zouden worden behandeld.

De Republiek van Venezuela en Nieuw Grenada is geen Bende van wilden of Troep van Zeeroovers en kwaadgezinden, zooals onze onverzoenlijke Vijanden de Spanjaarden Uwer Excellentie hebben doen gelooven. Het is een staat op eene geregelde wijze gevestigd op het voorbeeld van andere beschaafde en bloeyende staten: deszelfs Gouvernement heeft wetten en Magistraten, die ijverzuchtig wegens hunne eigene reputatie en de Eer van hun Land, hebben weten te straffen, ja zelfs met den dood de Kapiteinen van de Kapers die op eenige wijze de geringste inbreuk gemaakt hebben / op de onzijdigheid dewelke wordt in acht genomen door de Mogendheden, die de buitensporige zotheid niet hebben van America ten onder te brengen, om als luyaards van het werk hunner kinderen te leven.

Aan het immer onbesproken gedrag der opperhoofden van de Republiek en aan de oplettendheid en den Eerbied aan Gouvernementen betoond, moet men ongetwijfeld verschuldigd zijn de reputatie dewelke dezelve in de verdere gedeelten der wereld is genietende.

De magtigste Natien van Europa achten het zich niet onwaardiglijk

om handelsbetrekkingen met de plaatsen die reeds onafhangelijk zijn te onderhouden, noch van onze Vaartuigen met vertooning van derzelver Vlaggen in hunne Havens te gedogen, noch van te trachten in onze staten stichtingen tot wederzijdsche nuttigheid en duurzame vriendschap daar te stellen, noch van ons de middelen te beschikken [1] om eenen Oorlog voor te zetten, waarvan het einde het begin moet zijn van den algemenen voorspoed der wereld, aangezien door de Vernietiging der Spaansche Monopolie allen landaarden den weg gebaand wordt van te handelen met en ja zelfs van zich te vestigen in een schoon en uitgebreid Land, welks vruchtbaarheid ten overvloede beloonen zal de moeite en arbeid van degenen die hunnen Vlijt en nijverheid / aan hetzelve willen besteden. Zie daarom, Excellentie! de redenen waarom de republiek van Venezuela en Nieuw Grenada zoo verachtelijk niet is als dezelve in de oogen van Uwe Excellentie schijnt te zijn, door, wantrouwende de regtvaardigheid van derzelver gevestigde magten, Een Vaartuig hetwelk de Vlag van die Republiek voerde, met de sterke hand te doen in bezit nemen. – Toen zich een Officier op dit Eiland vertoonde, dewelke zich voorgaf als door Uwe Excellentie belast te zijn om de Schoener "Intrepid" te reclameren, heb ik, ofschoon hij niet voorzien was met Documenten en Communicatien welke de welvoegelijkheid onder beschaafde natien heeft ingesteld, nogtans niet nagelaten Uwer Excellentie officiëlijk te verzekeren dat de Schoener aan Uwe Excellentie zoude teruggegeven en de Eigenaar derzelve voor de nadeelen die hij mogt geleden hebben, schadeloos gesteld worden. – Het bewijs alleen dat het vaartuig onder de Hollandsche Vlag voer en Eigendommen van Kooplieden van Uw Eiland aan boord had zoude genoeg geweest zijn, zonder de noodzakelijkheid van reclamatien, hetzelve terstond vrij te stellen om deszelfs reis te kunnen vervolgen, gelijk zulks meenigmaal geschied is met de neutrale Vaartuigen, dewelke door de Kapers in deze Haven zijn opgebragt geworden op vermoeden of op waarschijnlijkheid dat dezelve Spaansche Eigendommen / aan boord hadden, dan de schoener "Intrepid" is alhier niet gearriveerd, noch weet men waarheen dezelve zich begeven heeft.

De goede verstandhouding tusschen de Chefs van de naburige en onafhankelijke staten, en de onzijdigheid dewelke onderhouden wordt tusschen Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden en de Republiek van Venezuela en Nieuw Grenada, vorderden dat men de vrijheid der Zeeën niet moest geschonden hebben ten aanzien der Vaartuigen van de Republiek, dewelke geen inbreuk gedaan hebbende aan der volkeren wetten, gerust navigeren, verzekerd zijnde van geene andere vijanden dan Spanjaarden te hebben.

Ik hoop dus dat Uwe Excellentie, herhalende de bewijzen van vriendschap welke Uwe Excellentie te vooren aan de Republiek gegeven heeft, en handelende volgens de grondstellingen door andere Natien aangenomen, zal gelieven te doen vrijstellen den Kaper "Sosegada" met deszelfs Officieren en manschappen en eenig ander Vaartuig van de Republiek, hetwelk zich aangehouden mogt bevinden, ten einde derzelver destinatien te kunnen vervolgen, zich verzekerd houdende dat indien de Schoener "Intrepid" door derzelver detentie schaden mogt geleden hebben, zulks

---

[1] Versta: de middelen ter beschikking te stellen.

ten genoegen van de Eigenaren zullen [sic] worden vergoed, zonder dat daardoor de rust, dewelke de Staat van / Venezuela en Nieuw Grenada met deszelfs naburen tracht te onderhouden, verstoord worde.

Ik heb de Eer te zijn
Uwer Excellenties Zeer Gehoorzame
en Onderdanige Dienaar
(w.g.) L. Brion

Door mij
M. Ricardo
Gouv^{s}. Int^{r}. en Tran^{r}.
ad Int^{m}.

Van de drieëntwintig uit Curaçao ontvangen bescheiden, lopende over de jaren 1816–1828, die in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage bewaard worden, hebben wij hier de belangrijkste, waaronder de brieven van de Libertador en van BRION in extenso met een Nederlandse vertaling gepubliceerd. Wij zijn van oordeel dat wij het bij dit veertiental moeten laten, niet omdat de overige documenten van belang ontbloot zijn, maar omdat hun betekenis beslist veel geringer is.

Utrecht, augustus 1964.

RESUMEN

En el número anterior de esta revista (*NWIG 44*, págs 109–118), en un artículo que se rotula 'Brieven van Simón Bolívar en van Louis Brion in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage', quien escribe estas líneas, ha llamado la atención hacia una cantidad de documentos interesantes que se custodian en el Archivo General. Entonces, se publicaron algunas cartas del 'Libertador' y de BRION que se hallan en La Haya. En el presente artículo se continúa la publicación de los más importantes documentos de la colección, la cual se eleva a un total de veintitrés, escritos al correr de los años 1816 hasta 1828. Cada una de las cartas va acompañada de una versión neerlandesa, hecha a raíz de la llegada de la correspondiente a la isla de Curazao.

De los catorce documentos que se publican aquí los primeros dos son cartas de SIMÓN BOLÍVAR, firmadas de su propio puño y letra. El 8 de julio de 1816 el Libertador escribe al Gobernador de Curazao, A. KIKKERT, que acaba de llegar al puerto de Ocumare con un ejército bastante numeroso. Se forja la ilusión de que los holandeses no dejan de hacerse cargo de la importancia de la guerra de la independencia. Pone de manifiesto las excelentes relaciones que existen entre la Tierra Firme y Curazao. Expresa

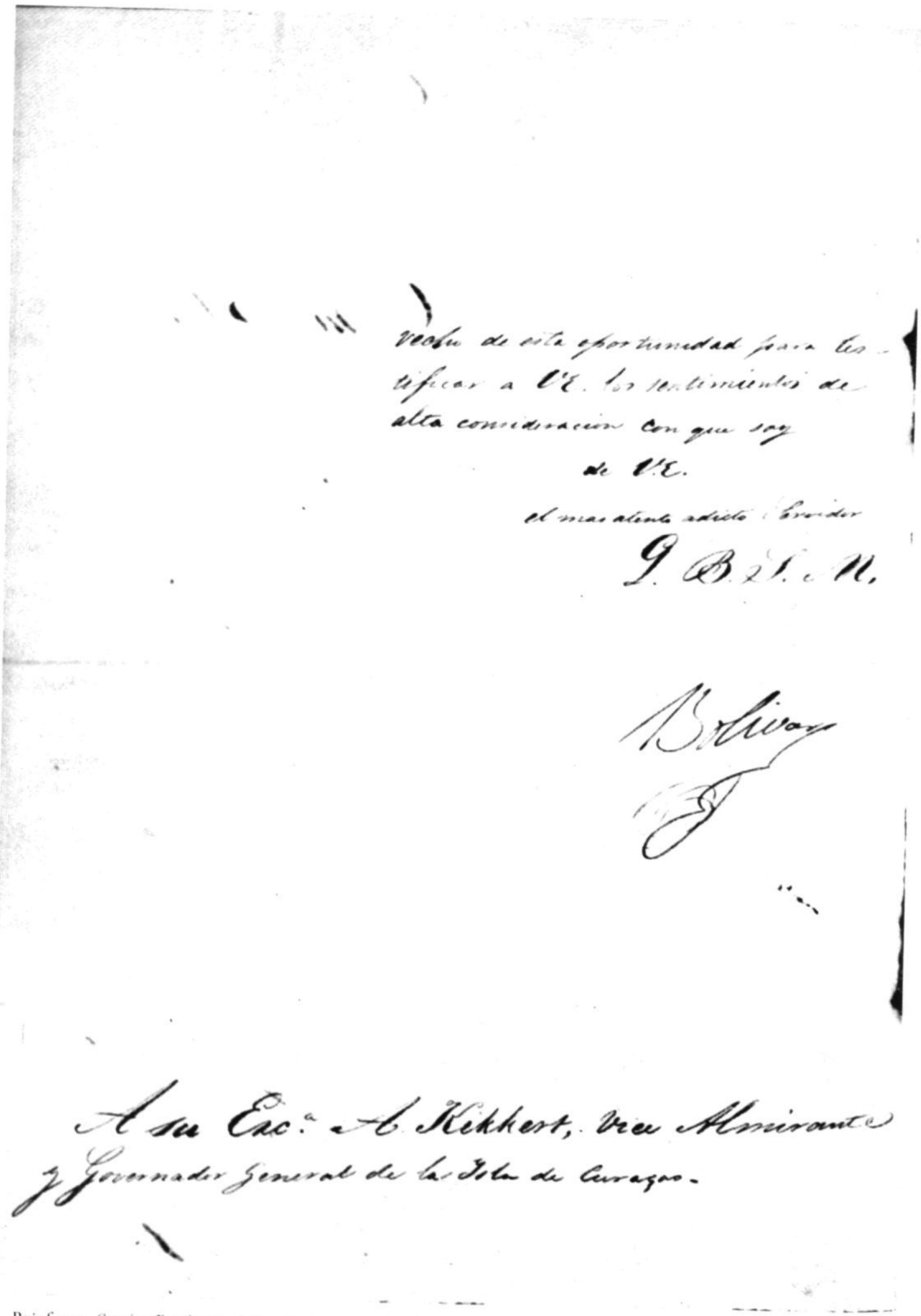
Quartel General en Guayana 3 de Sept. 1817

Exmo Sor

Tengo el honor de anunciar á V.E. la completa libertad de la Provincia de Guayana rendida á nuestras armas desde el 18 del mes pasado. Estando ahora abolido, como queda, el Bloqueo del Orinoco, su Comercio está expedito p.r la Nación Holandesa, y lo mismo aprecio á poner en conocimiento de V.E. á fin de que lo sirva comunicarlo á los subditos de su Magestad el Rey de los payses bajos que quieran frequentar nuestros Puertos. Segun el estado de nuestros negocios en la costa firme mui pronto los demas Puertos de Venezuela serán igualmente libres que Guayana, pues que nuestras armas triunfan por todas partes y los enemigos estan reducidos á la ultima estremidad.

Yo apro-

Brief van Simón Bolívar, d.d. 3.IX.1817, aan de Gouverneur van Curaçao. (Eerste bladzijde; × 4/5.)

Brief van SIMÓN BOLÍVAR, d.d. 3.IX.1817, aan de Gouverneur van Curaçao. (Tweede bladzijde; × 4/5.)

que deben perpetuarse esas relaciones que, comercialmente, serán para los holandeses sumamente favorables. En cuanto a la lucha contra España, el Libertador no cejará en el empeño.

El 3 de septiembre de 1817, BOLÍVAR escribe al Gobernador de Guraurazo otracarta, en la cual comunica que el 3 de agosto de 1817, la provincia de Guayana sacudió el yugo de los españoles y que otros varios puertos no tardarán en seguir el buen ejemplo. Se ha levantado el bloqueo del río Orinoco. El Libertador ruega al Gobernador que entere a aquellos súbditos holandeses que estén deseosos de comerciar con puertos venezolanos.

Es verdad que en el Número 3 se trata igualmente de una carta firmada por BOLÍVAR, pero en el caso presente solo ha llegado a nosotros una traducción hecha en Curazao. Es el caso que el 9 de julio el Libertador hace saber al Gobernador de Curazao que LOUIS BRION, almirante de la República, queda designado para entablar negociaciones con el Gobernador acerca de relaciones comerciales amistosas.

Los Números 4, 5 y 6 son documentos que tratan de la guerra de la liberación, vista por los españoles, o sea por los representantes del poder legítimo. Son cartas dirigidas al Gobernador de Curazao; la primera el 3 de agosto de 1816, escrita por el capitán general a.í. de Caracas, don SALVADOR DE MOXÓ; la segunda del general español don PABLO MORILLO, fechada en Bogotá, el 31 de agosto de 1816. La tercera es otra misiva también de MORILLO, dirigida al Gobernador de Curazao, del 11 de mayo de 1818. Puesto que los documentos se publican aquí íntegros, y cada uno de ellos habla por sí mismo, no nos parece necesario dedicar en este resumen mucha atención al contenido de cada uno de los mismos.

Los demás documentos, desde el Número 7 hasta el Número 14 inclusive, son cartas de BRION, dirigidas al Gobernador de Curazao al correr de 1817, 1818, 1819 y 1820, el año antes de su muerte. Para el conocimiento de la persona del gran curazoleño, estos documentos son menos interesantes que la carta del 14 de febrero de 1817, publicada íntegra en el artículo anterior. Para la historia de las primeras relaciones entre la República de Venezuela y las Antillas Neerlandesas no dejan de revestir bastante interés.

Dr. Ds. A. J. C. KRAFFT, 1892–1964

Met de dood van de theoloog–historicus–geograaf dr. ds. A. J. C. Krafft – op 8 januari 1964 te Hilversum – is een voor Curaçao belangrijke figuur heengegaan: een opvallende doelbewust-strevende persoonlijkheid, die kans zag – nadat hij reeds vijfentwintig jaren in Indonesië had gewerkt en daar de Japanse kampen had doorgemaakt – in korte tijd enkele veeleisende uitgaven het licht te doen zien, waarvoor menigeen hem dankbaar zal blijven.

Arnoldus Johannes Cornelius Krafft werd op 22 september 1892 te Curaçao geboren. Hij werd daar leerling van de Hendrikschool, bezocht daarna de H.B.S. te 's-Gravenhage en werd opgeleid tot zendeling-leraar. Hij haalde de hoofdakte, de akte land- en volkenkunde, en later de doctorstitel in de letteren en wijsbegeerte. Hij studeerde in Utrecht, Leiden en Amsterdam; de bekende paedagoog van de Vrije Universiteit prof. dr. J. Waterink was zijn promotor. Zijn dissertatie, *Coöperatie in Indië*, verscheen in 1929 en was binnen enkele maanden uitverkocht.

Krafft werd zendeling-leraar bij het Nederlandsche Zendings Genootschap op Noord-Celebes en later directeur van een zendingsschool in Oost-Java (Modjowarno); daarna leraar aan het Christelijk en Gouvernements Lyceum, de kweekschool en de hoofdakte-cursus te Bandoeng. Toen werd overgegaan tot het oprichten van een Middelbare Opleidingsschool voor Inlandsche Ambtenaren (de Mosvia) te Bandoeng, werd hij aan deze instelling docent en internaatshoofd, en later plaatsvervangend directeur. Daarnaast verzorgde hij de jeugdkerk van de Indische Kerk.

Tijdens de tweede wereldoorlog werd hij door het Synodaal Bestuur der Protestantse Kerken in Indonesië aangesteld als

waarnemend predikant van Noord-Bandoeng. Zijn verblijf in de Japanse kampen duurde van augustus 1942 tot december 1945, toen hij met de eerste tocht van de 'Oranje' terugkeerde naar Nederland.

Maar Curaçao trok: reeds in september 1946 werd hij daar leraar aan de Algemeen Middelbare School, later het Stuyvesant College.

Eind 1947 werd besloten dat er een gedenkboek van de Nederlandse Antillen zou worden uitgegeven naar aanleiding van het vijftigjarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina. KRAFFT werd Eerste-Secretaris van de Redactie-Commissie en kreeg tot opdracht het *Officieel Gedenkboek Oranje en de zes Caraibische Parelen* samen te stellen: een enorme onderneming die binnen een jaar werd voltooid, en waarbij hij zijn gaven als organisator en redacteur duidelijk heeft laten blijken.

Wij mogen hem ook dankbaar zijn voor de uitgave van het gelijknamige *Platenboek*, in 1949, met een Engelse tekst, dat reeds spoedig was uitverkocht.

Tijdens het afdrukken van het gedenkboek, waarvoor KRAFFT enige tijd in Nederland vertoefde, keerde hij in september 1948 terug naar de West, waar hij als eerste bibliothecaris van Aruba de grondslagen legde van de rijke bibliotheek welke dit eiland thans bezit.

De *Historie en Oude Families van de Nederlandse Antillen* is zijn tweede grote werk: een onuitputtelijke bron van informatie en genoegen voor hen die het uit belangstelling of uit pure nieuwsgierigheid raadplegen. Waardering is stellig op zijn plaats voor zijn wijze van uitgeven, welke een verschijnen van dit kostbare werk mogelijk maakte.

Op het titelblad van deze *Historie en Oude Families* noemt de schrijver zich "Secretaris van de Stichting: 'De Encyclopedie der Nederlandse Antillen' ". Zijn bemoeiingen voor deze nieuwe encyclopedie waren vele – zij werden echter met een zó grote voortvarendheid uitgevoerd dat negatieve gevolgen niet konden uitblijven, hetgeen leidde tot een ontijdig afbreken van de werkzaamheden, nadat van de Encyclopedie nog slechts een aantal drukproeven waren verschenen. Voor velen zijn aan de periode juli 1950–februari 1953, geen prettige herinneringen verbonden. Vele zaken werden op onnodig scherpe wijze naar voren gebracht; het vertrouwen ontbrak dat noodzakelijk is om een zo groot werk te volvoeren.

KRAFFT'S publicistisch werk beleefde daarna nog een bescheiden hoogtepunt bij het gereedkomen van de *Atlas* van de Nederlandse Antillen, in 1956, welke werd voorafgegaan door een *Wegenkaart* van Curaçao waaraan grote behoefte bestond en waarvan dan ook enkele duizenden exemplaren werden verkocht. De kaart waarop de plantages en landhuizen staan aangegeven waren het resultaat van vele dagen 'veldwerk' en van archiefstudies welke prof. OZINGA bij het samenstellen van *De Monumenten van Curaçao* nog van veel nut zijn geweest.

Tijdens zijn Indische periode was KRAFFT hoofdredacteur van het wekelijks tijdschrift *De Christelijke Onderwijzer* en redacteur van *Het Protestants Weekblad*. Op Curaçao leverde hij verscheidene bijdragen aan de *Beurs- en Nieuwsberichten* en de *Amigoe di Curaçao*. In Nederland publiceerde hij o.a. in het *Nederlands Zendingsblad*, het *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* en in *Oost en West*. Hij was een bekend spreker en zijn betekenis voor het onderwijs blijkt uit zijn aardrijkskundige leerboeken en werkschriften, welke vele herdrukken beleefden.

KRAFFT is enige jaren tweede voorzitter van de afdeling in het Gooi van 'Oost en West' geweest. Als zodanig had hij enige malen de leiding van de viering van de Statuutdag in Hilversum, uitgaande van deze Vereniging, waarbij hij werd bijgestaan door Antilliaanse bursalen voor wie hij als mentor was aangesteld: één van de werkzaamheden welke thans door Mevrouw N. KRAFFT-VAN MASTENBROEK worden voortgezet.

Twee onderscheidingen zijn KRAFFT verleend welke hem bijzonder moeten hebben verheugd. Toen hij voor de samenstelling van het gedenkboek in Nederland vertoefde, werd hij gevraagd als een van de vier officiële vertegenwoordigers van de Nederlandse Antillen (naast N. DEBROT, M. F. DA COSTA GOMEZ en A. CURIEL) bij de inhuldiging in september 1948, waarbij hij van H.M. KONINGIN JULIANA persoonlijk de herinneringsmedaille mocht ontvangen. In mei 1964 ontving hij de onderscheiding van ridder in de Orde van Oranje Nassau.

In *Historie en Oude Families* vinden wij op bladzijde 334–341 een groot aantal genealogische gegevens van de familie KRAFFT, waarvan de Antilliaanse tak in 1844 op Curaçao aanving. Dit werk geeft ook een goed portret (fig. 69, tegenover blz. 321) van

hem, wiens dood voor de kleine schare Antillenkenners het verlies betekent van iemand, die niet alleen kennis van de eilanden en liefde voor dit gebied bezat, maar die ook beschikte over de durf en de voortvarendheid welke altijd nog nodig zijn om dit Rijksdeel door middel van publicaties van allure in de belangstelling te kunnen plaatsen.

LIJST VAN BELANGRIJKSTE GESCHRIFTEN

Coöperatie in Indië, een sociaal-paedagogisch vraagstuk. Diss. V.U. Amsterdam; J. B. Wolters' Uitg. Mij., 31. V. 1929, viii + 356 blz.

Aardrijkskunde bestemd voor Voortgezet en Middelbaar Onderwijs (met J. OVERWEEL en J. J. Z. OFFRINGA), J. B. Wolters, Groningen. – I. Ons Zonneland (1931, 9e druk 1949). II. Het lage land aan de zee (1930, 8e druk 1948). III. De werelddelen rondom ons zonneland (1932, 9e druk 1949). IV. Het avondland (1932, 8e druk 1950).

Werkschrift voor Middelbare scholen, (met A. J. P. MOEREELS en J. OVERWEEL), J. B. Wolters, Groningen. – I. Europa (2e druk 1934, 12e 1961). II. Werelddelen en Indonesië (2e druk Werelddelen 1934, Ned.-Indië 1937, 11e 1962). III. Nederland en de Overzeese Rijksdelen (2e druk Nederland 1934, 11e 1962).

Werkschrift voor scholen met Meer Uitgebreid Lager Onderwijs I. Europa. II. Werelddelen. III. Ned.-Indië. IV. Nederland (2e druk 1939).

Oranje en de zes Caraïbische Parelen. Officieel Gedenkboek ter gelegenheid van het gouden regeringsjubileum van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina . . . J. H. de Bussy, Amsterdam, 1948, 532 blz., 30 x 23½ cm met afb. 692 blz. – Met bijdragen van KRAFFT, red. secr., op p. 11, 93, 278, 395, 409 en 499.

Oranje en de zes Caraïbische Parelen. Orange and the six Caribbean pearls. Platenboek / Picturebook. J. H. de Bussy, Amsterdam, 1949. 236 blz., waarvan 76 blz. tekst. – Met bijdragen van KRAFFT op p. 5, 7, 15, 28 en 64. Afb. ná blz. 72 overgedrukt uit *Gedenkboek*.

Historie en oude families van de Nederlandse Antillen. Het Antilliaanse patriciaat. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1951, 448 blz. 30½ x 23½ cm, plus 49 blz. foto's.

Shell wegenkaart van Curaçao. N.V. Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij, (1956), 75 x 40 cm.

Atlas. De Nederlandse Antillen, Suriname, Nederland en de wereld. J. B. Wolters, Groningen, 1956, 40 blz. 30 x 25 cm.

P.W.H.

BOEKBESPREKING

Van Brits-Indisch emigrant tot burger van Suriname. Gedenkboek, uitgegeven ter gelegenheid van het feit, dat het op 5 juni 1963 negentig jaar geleden was, dat de eerste Hindoestanen uit het toenmalige Brits-Indië voet op Surinaamse bodem zetten. Surinaamse Jongeren Vereniging 'Manan', 's-Gravenhage, 1963, 128 blz., ill. (*f* 3.50).

Op suggestie van Surinaamse zijde heeft *De West-Indische Gids* in 1953 een speciaal emancipatie-nummer gewijd aan de afschaffing van de slavernij negentig jaar tevoren. Bij het eeuwfeest der abolitie in 1963 zijn ook enige publicaties verschenen in verband met deze herdenking, o.a. *Uit Suriname's historie*, een bundel van radiovoordrachten vanwege de Surinaamse Historische Kring in Paramaribo gehouden, maar het hoogtepunt zal toch gevormd zijn door de feestelijkheden in Suriname op 1 juli, georganiseerd onder leiding van Dr. Lou Lichtveld.

De immigratie van Hindostanen in Suriname, die begonnen is tien jaar na de afschaffing van de slavernij, kon in 1963 haar negentigste verjaardag vieren. Dit is voor de Surinaamse Jongeren Vereniging 'Manan' in Nederland aanleiding geweest een gedenkboek uit te geven, dat reeds met zijn titel *Van Brits-Indisch emigrant tot burger van Suriname* aangeeft dat de Hindostaanse jongeren zich ook Surinamer willen voelen. Zij willen "een harmonisch verloop van de nationale integratie" helpen bevorderen door "karakter, zeden, levensopvattingen en idealen van deze groep" te belichten.

Het was voor deze jongeren – die zeker niet elke dag met de samenstelling van publicaties te maken hebben – geen gemakkelijke taak, maar zij zijn er in geslaagd een aantal representatieve auteurs bereid te vinden om aan hun plan mee te werken. Representatief zowel voor de Hindostaanse Surinamers in allerlei leeftijden (ADHIN, KARAMAT ALI, JUGLALL, LUTCHMANN, voorzitter van 'Manan', PANDAY), als voor de Nederlandse deskundigen die zich met onderzoekingen inzake de Hindostanen hebben bezig gehouden (VAN HOUTE, DE KLERK, SPECKMANN, THIJS).

Inderdaad is het nuttig, dat de verschillende bevolkingsgroepen in de Surinaamse maatschappij de stereotiepe visie, die zij op elkaar hebben, trachten te doorbreken door ook andere aspecten van hun gedragspatroon naar voren te brengen en te belichten. En in dit gedenkboek zijn van die aspecten bekende en minder bekende in beknopte vorm samengebracht. DE KLERK beschrijft de komst en vestiging der immigranten en de Hindoese religie (niet de Islamitische); ADHIN en PANDAY behandelen resp. de economisch-historische en de sociaal-economische betekenis der Hindostaanse groep; de sociale veranderingen worden door SPECKMANN

sociologisch geanalyseerd en door KARAMAT ALI in een eigen beeld samengevat, een beeld dat door de secretaris van Sticusa als onbekend wordt gekwalificeerd, nl. in Nederland nog te weinig bekend. JUGLALL beziet de resultaten van het onderwijs in de bereikte posities en VAN HOUTE uit het oogpunt van de onderwijzer en de leerling in de lagere schoolklas die moeite hebben elkaar te verstaan met het Nederlands als voorgeschreven voertaal.

Het is te hopen dat degenen voor wie dit gedenkboek bestemd is – zoals minister Pos in zijn voorwoord zegt – de 'andere landgenoten' en de 'Rijksgenoten', ook uit de heterogene samenstelling van dit gedenkboek begrip zullen puren voor de eigen visie van Hindostaanse Surinamers.

JOHANNA FELHOEN KRAAL †

The Gentle People: a Journey among the Indian Tribes of Guiana, door COLIN HENFREY. Hutchinson & Co., London, 1964, 286 blz., ill. (35/).

Wanneer men dit boek karakteriseert als een goed journalistiek reisverhaal een travelogue, doet men de schrijver tekort. Het gaat hem niet zozeer om zijn eigen reiservaringen als om de Indianen die hij in Brits Guyana bezoekt en de hedendaagse omstandigheden waarin zij moeten leven. Dit bezoek heeft slechts drie maanden geduurd, maar Colin Henfrey was tevoren een jaar als 'jongeren vrijwilliger' in Indianendorpen werkzaam geweest, in Oreala aan de Corantijn en in het noordwesten. Hij keerde dus terug naar oude vrienden en hij kende de kaart van het land en de de manier van reizen.

Als om de urgentie van zijn pleidooi voor de Indianen te adstrueren heeft Henfrey haast gemaakt met de publicatie van zijn verslag: zijn tweede reis viel in de zomervacantie van 1962, het boek – goed geschreven en met vele eigen foto's doorschoten – verscheen in het begin van 1964, met een bijlage over de politieke situatie in Brits Guyana bijgewerkt tot eind 1963. Ook uiterlijk is het aardig gepresenteerd, Indiaanse vlechtwerkmotieven als schutblad en het zachtaardige karakter van de mensen in de titel verwerkt.

Toch is pleidooi ook niet het juiste woord, want Henfrey blijkt met een zekere wetenschappelijke objectiviteit zijn waarnemingen te vertellen, die hoogstens subjectief gekleurd zijn door zijn participerende periode in de 'Voluntary Service Overseas.'

Hij beschrijft hoe hij zijn tweede verblijf in B. G. begonnen is met een bezoek in Oreala, waar hij hartelijk wordt verwelkomd maar ook geconfronteerd met de veranderingen: een nieuw en onwennig districtskantoor en Indianen die hun baantjes hebben opgegeven of moeilijkheden hebben door het grotere contact met 'de kust': "The face of change" heet dit hoofdstuk. Het volgende verplaatst ons met een vliegtuig vanuit Georgetown naar de Kamarang, een zijrivier van de Marazuni bij de westelijke grens, ten noorden van het drielandenpunt B. G.–Venezuela–Brazilië. Hier gaat Henfrey op zoek naar de Hallelujahcultus, op grond van informaties die hij uit Oxford had meegekregen van dr. Audrey Butt over

haar ervaringen bij de Akawaio [1]. Inderdaad gelukte het hem enige ceremonies van deze messianistische beweging bij te wonen: evenals overal elders is het een reactie op de invloed van de 'vreemdelingen': bestuur, zending, goudzoekers, enz.

Terug naar Georgetown en vandaar een vliegroute – ditmaal met een Indiaanse reisgezel uit Lethem – over de Kaieteur waterval naar Orinduik aan de Ireng, de grensrivier met Brazilië. Voor degene die deze tocht eens heeft gemaakt ligt in dit gedeelte van Henfrey's boek het bewijs hoezeer deze jonge auteur de gave heeft het landschap en de sfeer, de mensen en hun levenswijze bondig èn kleurrijk te beschrijven. Dit geeft vertrouwen in zijn overige mededelingen, die niet zo egocentrisch zijn als de opzet van het verhaal van eigen reiservaringen zou doen verwachten.

Van de prachtige cascades bij Orinduik gaan de beide mannen eerst naar een nog vrij geïsoleerde stam stroomafwaarts, waar ook een soort Hallelujahcultus blijkt te bestaan, en dan terug naar het zuiden, verder te voet langs de bospaden die naar de Rupununi savanne leiden rondom Lethem, de cattle-ranchers plaats, waar jeeps en fietsen bij het locale vervoer helpen. Dit centrum van vleesproductie heeft uiteraard een verstrekkende invloed op de Indianen in de omgeving en in dit gedeelte – met een bezoek aan een resettlement scheme in Nappi – proeft men opnieuw de bezorgdheid van de schrijver over het lot van de Indianen en hun rechten op het land.

Tenslotte volgt nog een hoofdstuk over het noordwestelijke district, dat de schrijver met enige ambtenaren vanuit Georgetown bezoekt. Dit is, evenals Oreala, een hem bekende streek. De Moruca-Indianen zijn veel langer in contact geweest met de 'moderne' wereld en uit Henfrey's beschrijving van hun situatie zou men geneigd zijn een vergelijking te trekken met bv. de Indianen van Bernharddorp die in de stad of bij de bauxiet werken.

Ook het verschijnsel van het messianisme kwam en komt in Suriname voor, zoals o.a. Van Renselaar en Voorhoeve voor verschillende groepen hebben beschreven [2] en Audrey Butt bij de Indianen aan de boven-Lawa, constateerde, waar zij en een jongere collega uit Oxford, Peter Rivière, en 1963 ethnologisch onderzoek verrichtten.

Henfrey's opmerkingen en zijn fotomateriaal maken de indruk voor verder onderzoek een basis te kunnen verschaffen, al is uiteraard een tocht van drie maanden die vijf of zes verschillende stammen omvat niet meer dan een oppervlakkige verkenning. Voor de Indianen is het te hopen dat Henfrey's boek de belangstelling zal hebben van de bestuursambtenaren in Brits Guyana; voor Suriname levert het vergelijkbare stof tot overdenking.

JOHANNA FELHOEN KRAAL †

---

[1] AUDREY J. BUTT, Symbolism and Ritual among the Akawaio of British Guiana. *N.W.I.G. 41*, 1961, p. 141–161 (met vermelding van eerdere artikelen van de schrijfster),
AUDREY J. BUTT, The Birth of a Religion. *Journal of the Royal Anthropological Institute 90* (I), 1960, p. 66–106.

[2] J. VOORHOEVE & H. C. VAN RENSELAAR, Messianism and Nationalism in Surinam. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 118*, 1962, p. 193–216.

Jews in colonial Brazil, door ARNOLD WIZNITZER. New York, 1960, 227 blz., ill. ($ 7.00).

De Surinaamse Joden zijn ten dele afkomstig uit Midden- en Oost-Europa (Ashkenazim of Hoogduitse Joden), ten dele afkomstig uit Portugal (Sephardim of Portugese Joden). De laatstgenoemde groep is in de 16e en 17e eeuw uit Portugal naar Brazilië geëmigreerd en vandaar na 1654 naar West-Indië, o.a. Suriname en Curaçao, en Noord-Amerika. De voorouders van bekende Surinaamse families als ROBLES DE MEDINA, BUENO DE MESQUITA, DE MIRANDA, COUTINHO, DA FONSECA, DEL PRADO, DA COSTA, MONSANTO, DA SILVA en anderen werden in Noordoost-Brazilië geboren.

Over de trek van de Sephardische Joden uit Portugal naar Brazilië en vandaar verder naar West-Indië en Noord-Amerika werd een boek geschreven door ARNOLD WIZNITZER, docent aan de Joodse Universiteit te Los Angeles, *Jews in colonial Brazil*. Hierin zijn 99 bladzijden gewijd aan de Joden tijdens de Nederlandse periode in Brazilië in 1624-1654, welke periode voor de Joodse gemeenschap in dat land van de grootste betekenis is geweest.

De schrijver heeft veel archiefonderzoek in Brazilië, Portugal en Nederland verricht en vele publikaties, waaronder Nederlandse, geraadpleegd. Zijn werk is uitstekend gedocumenteerd en voorzien van uitgebreide, belangwekkende bijlagen. Het is echter spijtig, dat hij zijn geschiedverhaal strikt chronologisch heeft ingedeeld, waardoor het als een kroniek aandoet en aan de lezer onvoldoende inzicht en overzicht van het leven der Joodse gemeenschap in zijn verschillende aspecten biedt.

De geschiedenis der Braziliaanse Joden begint eigenlijk reeds in 1496, toen koning MANUEL van Portugal al zijn 190.000 Joodse onderdanen, bijna 20% van zijn volk, tot Rooms-Katholieken verklaarde. Deze gedwongen massabekering riep de volksgroep der Nieuwe Christenen in het leven, die in het geheim het Joodse geloof bleven belijden en de scheldnaam Marranos kregen, hetgeen misschien zwijnen betekent. Zij stonden voortdurend onder verdenking van Judaïsme. Als duidelijke aanwijzingen daarvoor werden beschouwd het reinigen van lichaam en huis, het aantrekken van schone kleren en het vroeg aansteken van kaarsen op vrijdag, niet werken op de sabbat, vasten op Joodse feestdagen, het niet eten van varkensvlees, knaagdieren, en waterdieren zonder schubben, de besnijdenis, het volgen van Joods ceremonieel na overlijden, bijvoorbeeld het ledigen van vaatwerk gevuld met water, het opzeggen van de boetepsalmen zonder de toevoeging Gloria Patri et Filio et Spiritu Sancto, en vele andere gebruiken en ceremoniën. Op Judaïsme stond zware straf en bij weigering het Joodse geloof openlijk op een auto da fe af te zweren de dood op de brandstapel.

De Nieuwe Christenen trachtten in groot aantal Portugal te verlaten, vooral na de aanstelling van een Inquisiteur in 1547. Hun emigratie werd sterk bemoeilijkt en van tijd tot tijd verboden, omdat zij vermogende kooplieden en bekwame medici en handwerkslieden waren. Toch wisten velen uit Portugal te emigreren naar landen aan de Middellandse Zee en naar West-Europa. Het enige land waarheen Nieuwe Christenen steeds vrij mochten emigreren en waarheen de krypto-Joden onder hen verbannen werden, was de in 1500 door CABRAL ontdekte Portugese kolonie

Brazilië. Omstreeks 1515 voerden zij de suikerrietcultuur in van Madeira en Sâo Thomé, een eiland in de Golf van Guinea, waar bannelingen uit Portugal de cultuur hadden ontwikkeld. Brazilië werd spoedig een belangrijk exportland voor verfhout (brazielhout) en ruwe rietsuiker.

Na de aanhechting van Portugal aan de Spaanse kroon in 1580 werd de activiteit van de Inquisitie in Portugal en zijn koloniën versterkt en in 1591 begon zij haar werk in Brazilië. Hoewel vele Nieuwe Christenen in dat land als suikerplanters en kooplieden tot welstand kwamen, ontstond er onder hen door de verdenking en vervolging, waaraan zij blootstonden, een gevoel van onbehagen en vrees. WIZNITZER's uittreksels van stukken over processen tegen Judaïsten roepen een levendig beeld op van hun halfheimelijke zaterdagse bijeenkomsten met Joods ritueel, van Roomskatholieke geestelijken die in feite Judaïsten waren, van Joodse spotternijen met het Christendom, van steekpenningen aan Braziliaanse ambtenaren en geestelijken betaald om Judaïsten ongemoeid te laten, van onderlinge denunciaties, berouwvolle boetedoening door Judaïsten op de autos da fe en standvastigheid van enige Joden, die de dood op de brandstapel verkozen boven het afzweren van hun geloof.

De Nieuwe Christenen waren dan ook ingenomen met de komst van de Nederlanders, die in 1624 vaste voet in Brazilië kregen en hun gebied door moeizame verovering langzaam uitbreidden in het Noordoosten van dit land.[1] Recife werd de hoofdstad van dit gebied. De Nederlanders kondigden overal gewetensvrijheid af, dat wil zeggen dat niemand werd vervolgd wegens zijn geloof, maar dat alleen de Nederlands Hervormde en de Rooms-Katholieke godsdienst in het openbaar mochten worden beleden. De grote meerderheid der Nieuwe Christenen ging dadelijk na de Nederlandse bezetting openlijk over tot het Jodendom en werkte bereidwillig samen met de Nederlanders. Volgens WIZNITZER laat een Spaanse toneelschrijver, LOPE DE VEGA, in een toneelstuk van 1625 een Nieuwe Christen zelfs zeggen, dat zijn Joodse rasgenoten in Brazilië uit vrees voor de Inquisitie de Nederlanders hadden gevraagd hen te komen bevrijden,[2] maar voor deze bewering is geen bewijs te vinden.

Er bestonden sedert de ontdekking en kolonisatie van Brazilië nauwe handelsbetrekkingen tussen Portugal en Brazilië enerzijds en de Nederlanden anderzijds. Talrijke Nieuwe Christenen weken namelijk uit Portugal naar Antwerpen en na de herovering van dit handelscentrum door het Spaanse bewind in 1585 naar Amsterdam uit, het nieuwe middelpunt van de wereldhandel. Vandaaruit onderhielden zij drukke relaties met hun rasgenoten in Portugal en zijn koloniën. Zo ontstonden nauwe economische en godsdienstige banden tussen de Joden te Amsterdam en in Brazilië. Honderden Joden emigreerden uit Nederland naar het door de West-Indische Compagnie bezette deel van Brazilië als koopman, schriftgeleerde, dokter en zelfs als soldaat.

WIZNITZER corrigeert echter de overdreven berichten, dat daar 5000 Joden zouden hebben gewoond. Hij schat op goede gronden, dat hun

---

[1] Het beste overzicht van de geschiedenis der Nederlandse periode in Brazilië is van C. R. BOXER, *The Dutch in Brazil, 1624–1654*, Oxford 1957.

[2] Zie het facsimile van LOPE DE VEGA's handschrift met transcriptie door WIZNITZER, bijlagen, p. 208–209.

aantal steeg tot omstreeks 1450 in 1645, toen de opstand der Brazilianen tegen de Nederlanders begon, en daalde tot 720 in 1648 en 650 in 1654. Daaronder waren ook Ashkenazim uit Europa. Van discriminatie tegen hen door Sephardim in Brazilië, gelijk elders is voorgekomen, heeft de schrijver niets geconstateerd.

Vooral in de eerste jaren traden de Joden op als tolk en bemiddelaar tussen Nederlanders en Portugezen, en zij voeren daar financieel wèl bij. De schrijver corrigeert intussen misverstanden over de invloed en rijkdom der Braziliaanse Joden. Niet het merendeel, maar slechts 6% van de suikerplantages was in Joodse handen. Wel waren de Joden belangrijk als geldschieter aan de planters, als importeur van slaven en plantagebenodigdheden en als exporteur van suiker en verfhout. Voorts hadden zij 63% van het belastingpachtbedrijf in handen. Zowel Portugezen als Nederlanders werden echter naijverig op de Joden en klaagden over hun uitdagend optreden en bespotting van het Christendom. Uit WIZNITZER's boek blijkt intussen duidelijk, dat de overheid in Nederlands Brazilië en in Nederland de Joden in Brazilië de hand boven het hoofd hield en hun in feite godsdienstvrijheid verleende, ook al signaleert de schrijver in officiële missiven enige malen voor de Joden ongunstige uitlatingen. Zij waren inderdaad de beste bondgenoten van de Nederlanders, daar zij van terugkeer van het Portugese bewind en van de Inquisitie niets goeds te verwachten hadden. Vandaar de opdracht van de Staten-Generaal aan de Hoge Raad in Het Recief in 1645 de Joden als loyale natie geen enkele beperking in godsdienstig en ander opzicht op te leggen en hen gelijk te stellen met de Nederlanders. Dit wordt door WIZNITZER een unieke daad van een Christelijke overheid in de 17e eeuw genoemd. De keerzijde van deze loyaliteit was, dat Joden na hun gevangenneming door de Brazilianen werden terechtgesteld als geloofsafvalligen en landverraders.

Het boek van WIZNITZER versterkt de indruk, dat gouverneur JOHAN MAURITS DE BRAZILIAAN (1637–1644) een behendig politicus was. Hij treedt hierin naar voren als goed gezind jegens de Joden: het actiefste en ondernemendste deel der gemengde bevolking. Hij deed slechts tijdelijke en onbelangrijke concessies aan de acties van Portugezen en Nederlanders tegen de Joden, hoewel hij de laatsten geen vertegenwoordiging in de bestuurslichamen, o.a. het parlement van 1640, wist te verschaffen. Om zijn termijn als gouverneur te doen verlengen liet hij de Joodse gemeenten verklaringen van waardering en aanhankelijkheid opstellen met het doel deze in Nederland te laten circuleren. Een van deze verklarigen (1642) is als bijlage in het hier besproken werk gereproduceerd.

De Braziliaans-Portugese 'bevrijdingsoorlog' van 1645-1654 betekende voor de Joden in Nederlands Brazilië achteruitgang en verarming, hoewel voor velen nog geen totale ruïnering. Bij de capitulatie van het laatste Nederlandse bolwerk te Recife in 1654 stond de Braziliaanse veldheer aan Joden en Nederlanders vrije uittocht binnen drie maanden met medeneming van al hun roerend goed toe. Deze uittocht was vrijwel volledig. De meeste Joden reisden naar Nederland en vandaar naar West-Indië en Noord-Amerika. WIZNITZER had er in dit verband op kunnen wijzen, dat zij zeer veel hebben bijgedragen aan de verbreiding van de suikercultuur in West-Indië, o.a. in de Guyana's.[1]

---

[1] DR. J. MEYER beschrijft de reis van een groep Braziliaanse Joden uit

Het laatste hoofdstuk van het werk behandelt de geloofsvervolging der Marranos in Brazilië na 1645, welke voortduurde totdat de verlichte Portugese minister POMBAL hieraan in 1773 een einde maakte.

WIZNITZER heeft een oorspronkelijke en zeer te waarderen bijdrage geleverd aan de geschiedvorsing van de Nederlandse koloniale politiek.

C. DE JONG

The 3rd Element. A revolutionary hypothesis propounding the existence of a supernormal form of vibration, serving as a link between and interpenetrating the two worlds, while playing a fundamental role in all processes and manifestations in nature, door PADÚ LAMPE. Carlton Press, New York, 1960, xvi + 79 blz. ($ 2.50).

Enkele persoonlijke ervaringen wekten bij de schrijver, die als schilder en toonkunstenaar naam verwierf, belangstelling op voor het parapsychologisch onderzoek. Ofschoon dit feit op zichzelf een reden tot verheugenis is, betreuren wij, dat deze ervaringen de schrijver (die in dit boekje geen blijk geeft van het bezit van een grondige theoretische en practische kennis op het gebied van het parapsychologisch onderzoek) aanleiding hebben gegeven tot metaphysische bespiegelingen met een sterk oosterse inslag.

Wij achten de tijd voor dergelijke bespiegelingen nog niet gekomen. Voorlopig zij onze leuze: minder redeneren en meer constateren.

Op pag. 25 e.v. bericht de schrijver over zijn ontmoetingen met een man van wie hij zegt dat deze "one of the world's greatest exponents of extra-sensory perception" is. Kennelijk wordt deze man PIET VAN DEN HURK (Peter Hurkos) bedoeld. Ofschoon wij niet ontkennen dat genoemde Nederlander (die de Amerikaanse nationaliteit bezit) tot opmerkelijke paragnostische prestaties in staat is, hebben wij een andere mening over hem en doet die van de schrijver ons naief aan. Naïveteit kenmerkt trouwens dit gehele werkje. Wij betreuren dit, ofschoon wij de oprechte bedoelingen van de schrijver ten zeerste waarderen.

W. H. C. TENHAEFF

Zeeland naar de Pomeroon (in het huidige Brits Guyana) in 1658 met het doel aldaar een Joodse kolonie te stichten: *Pioneers of Pauroma: Contribution to the earliest history of the Jewish colonization of America*, Paramaribo 1954. Zie ook *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* (1915), s.v. Israëlietische Gemeenten, p. 385.

Hugenholtz' Curaçao. Uitgegeven ten bate van het Prinses Wilhelmina Fonds voor Kankerbestrijding op Curaçao, z.j. (1964), 47 blz. met 3 blz. tekst (Nederl., Papiamentu, Engels) en 35 reproductie's van foto's plus afb. op band. (Verkrijgbaar bij de boekhandel op de Ned. Ant. en IVEC, Singel 289, Amsterdam; Ned. ƒ 6,75).

Het aantal plaatwerken over onze Nederlandse Antillen is weer met één vermeerderd – verrijkt mogen wij wel zeggen, want het foto-album dat als hulde aan de nagedachtenis van de chirurg MARIE JOSEPH HUGENHOLTZ (24.VIII.1898 – 14.V.1962) werd uitgegeven is een bijzonder boek geworden, dat een boeiend beeld geeft van de wijze waarop dr. HUGENHOLTZ Curaçao heeft gezien.

In geen ander werk vindt men zulke majestueuze foto's van het landschap – soms met wijdhoeklens of telelens genomen en veelal over het volle oppervlak van de bladzijde (22 cm hoog en 27½ cm breed) afgedrukt – met daar tussendoor enkele opnamen van een geheel ander karakter (een decoratieve plant, een aangespoelde boomstronk, een vogel als welkome gast op Hugenholtz' terrasje, of een gedekte tafel bij een van zijn koenoekoevrienden), die er toe bijdragen dat de landschapsfoto's in hun weinig briljante reproductie hun kracht en frisheid blijven behouden.

Het zou inderdaad bijzonder jammer zijn, wanneer deze prachtige opnamen van Curaçao verloren zouden gaan. Wat HUGENHOLTZ zelf met zijn foto's voor had? Hij fotografeerde vermoedelijk meer als artiest, uit puur plezier, dan dat hij er op uit was bepaalde plekjes van het eiland in beeld vast te leggen. Velen zullen waarschijnlijk dan ook geen behoefte hebben aan enige verklarende tekst, hetgeen blijkbaar ook zo werd aangevoeld door de samenstellers van dit album, toen zij meenden de afbeeldingen geheel voor zichzelf te moeten laten spreken. Anderen daarentegen zullen het stellig wèl betreuren dat men heeft nagelaten onderschriften te geven; deze zouden nauwelijks hebben gestoord, indien zij bijvoorbeeld met een bescheiden lettertje waren afgedrukt op de blanco bladzijde tegenover de fors-gezette 'Colofon' welke de namen vermeldt van hen die zich voor deze uitgave verdienstelijk hebben gemaakt: initiatief Dr. L. W. STATIUS VAN EPS, Mevrouw H. A. M. DEUTEKOM-SCHUTTE; fotokeuze Mevrouw J. M. VAN DER SAR-VUYK, FRED FISCHER, Dr. J. E. LOE, Drs. Mr. E. B. N. DE LOS SANTOS; introductie P. Fr. M. MÖHLMANN O.P.; vertalingen PIERRE LAUFFER; omslag en layout P. J. KEYZER; uitvoering Focus n.v., Haarlem.

Willen wij thans, naar ons beste weten, in dit gemis aan bijschriften trachten te voorzien, dan is het aanbrengen van een *nummering* noodzakelijk, waarbij de eerste afbeelding ná de inleiding als *1ste* plaat zal worden beschouwd.

De mooie foto op de *band* valt hier dan buiten: een kerkgang van jongelui, op de weg van Siberië naar Jan Kok, met de St. Marie-baai op de achtergrond. Ook de *titelplaat* wordt niet medegeteld: de laatste pasfoto van dr. HUGENHOLTZ.

De *1ste* plaat geeft al dadelijk een bijzonder beeld van Curaçao: twee dode Manguel Blancu aan de rand van een ondergelopen moddervlakte, vermoedelijk de zuidzijde van de salinja van Santa Cruz.

De *2de* afbeelding is een manzanillabosje, mogelijk bij Westpunt.

De *3de* geeft een meesterlijk beeld van Landhuis Knip, naar het zuidoosten gezien, met Rooi Sánchez, tussen de Seroe Baha Hoendoe en de Seroe Palomba, op de achtergrond.

De *4de* is een puinstrandje met Manzanilla, aan de voet van de steile klip, ergens aan de Zuidkust, en de *5de* een schilderachtige Manguel Blancu, op de kalksteenterrasrand boven het water, mogelijk aan dezelfde boca.

De *6de* en *7de* zijn machtige vergezichten over het breedste deel van het Spaanse Water, naar het Zuiden toe, genomen van dezelfde plaats: een mooi beeld van de steile noordwand van de Tafelberg (met duidelijke sporen van de fosfaat-exploitatie) en de Seroe di Boca.

De *8ste* plaat – een Gele Troepiaal op een voederbakje, met een klein poppetje er tegenover – valt in dit werk van HUGENHOLTZ wel het meest 'uit de toon', maar of deze foto daarom in dit boek niet thuis hoort?

De *9de* is van een landweggetje naar het Noorden genomen, in de richting van de Seroe Gracia en de Christoffel.

De *10de* toont ons de wijde baai van Westpunt, naar het Zuiden gezien.

De *11de*: een vissersjongen.

De *12de*: het landhuis Ascención, vóór de restauratie.

De *13de*: een visser in fraaie houding poserend met zijn taraai.

De *14de* plaat geeft ons weer de ruimte: de binnenbaai van Playa Grandi met de wijde Noordkust, naar het Zuidoosten gezien.

De *15de*: pad door een manzanillabosje, zoals we er op Curaçao verscheidene hebben, hier misschien op Santa Cruz.

De *16de* plaat laat ons het landweggetje zien aan de voet van de Veerisberg; links zien we nog een stukje van de Piscadera-binnenbaai.

De *17de* en *18de* tonen ons de West en de Oost-oever van de Santa Marta-binnenbaai, met op de achtergrond het Christoffel-gebied.

De *19de* is een artistieke impressie van de bladrozet van een inheemse agave, de Kuki'indján.

De *20ste* foto toont ons ten tweede male het landhuis Ascención, van een andere zijde genomen en zo ogenschijnlijk minder vervallen dan op plaat 12 – waarschijnlijk een oudere foto, lang voor de restauratie.

De *21ste*: lucht en water bij Boca Playa Canoa, met een wijde blik op de Noordkust in west-noordwestelijke richting.

De *22ste* en *23ste* zijn van de Tafelberg op Santa Barbara: de machtige noordwand, naar het Noordwesten gezien, en een stukje fosfaatmijn langs de zuidrand, een deel van de berg dat nu wel zal zijn verdwenen.

De *24ste* plaat toont ons een gedekte tafel, overdag, waarschijnlijk in een visserswoning bij Westpunt – zeer juist geplaatst tegenover een blanco linker-bladzijde, evenals 1, 12 en 21.

De *25ste* en *26ste* foto zijn van eenzelfde grillige kalkrotspartij aan de Noordkust, vermoedelijk benoorden Boca Grandi: eerst een overzicht en vervolgens een detail van de andere zijde genomen.

De *27ste* en *28ste* zijn vergezichten van de Seroe Baha So: de eerste naar het Zuidoosten, over Spaanse Put, in de richting van Rif gezien;

de tweede naar het Noorden, met op de voorgrond de St. Kruis-baai, en daarachter de Boca's van Lagoen, Djerimi, Knip, Playa Abau en (onduidelijk) Westpunt.

De *29ste* geeft ons weer een manzanillabosje, thans mogelijk bij Ronde Klip: een van die begroeide plekjes op de eilanden welke (veel te) gemakkelijk aan de machete ten offer vallen.

De *30ste* toont ons het 'manzanilla-monster', zoals dr. Hugenholtz het langs de kust van een onzer binnenbaaien aantrof.

De *31ste* plaat brengt ons weer naar het uiterste Noordwesten: Playa Kalkie, met uitzicht over de Westpunt-baai op de heuvels langs de Curaçaose Westkust.

De *32ste* is een treffend kijkje op de blank-staande salinja van St. Kruis, met links het eilandje en op de achtergrond de Seroe Paramira.

De *33ste* is waarschijnlijk de salinja achter de zandwal van Playa Scopap, tussen San Juan en Playa Hoendoe.

En de *34ste*, als mooi slot: het uitzicht van de top van de Seroe Commandant op de plantage St. Kruis; het mooi begroeide eilandje in de ondergelopen salinja op de voorgrond, het landhuis boven het midden, en de witte romp van de oude suikermolen boven het kreupelhout uitstekend, naast het grote mango-bos.

P. W. H.

BIBLIOGRAFIE

SEPARATE PUBLICATIONS

(33)
Continued from *N.W.I.G. 43*, 1964, p. 149–173, and previous lists since 1947 (cf. *Register W.I.G. 26-39*, p. 88, and *N.W.I.G.* 40, p. 171; *41*, p. 285). – Publications not seen by the compiler of this incomplete bibliography are not included. – The existence of a summary is indicated by a translation of the title.

ABBENHUIS, Frater M. F.: *De Katholieke Kerk in Suriname*. Paramaribo, 1959, 40 pp. 22½ × 15 cm, 14 figs. on 8 pls. excl. – Text from *Vox Guyanae 2*, 1956, p. 117–144.

ADHIN, J. H.: *Ontwerp voor een geromaniseerde spelling van het Surinaams-Hindostaans*. Bureau Volkslectuur, Paramaribo, 1963, ii + 26 pp. mimeogr. 33½ × 21½ cm.

Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen de Landen van het Koninkrijk. ('s-Gravenhage), 24 × 17 pp.
Jaarverslag 1961, 59 pp., 2 phot. [First annual report.]
Jaarverslag 1962, (1963), 27 pp., phot.

Amigoe di Aruba. Dagblad voor de Nederlandse Antillen. (A special Aruba issue in the series of the *Amigoe di Curaçao*), *80*, no *14504*, 9. XII. 1963, 8 pp., with Bijvoegsel: Opening van chemische fabrieken, 6 pp.

AMSON, F. W. v. & LEMS, G.: *De invloed van de bodem op de kolfproduktie in een cacaoklonen-experiment*. (Soil conditions and pod production of cacao clones.) Meded. Landbouwproefsta. Sur. *33*, 1963, 31 pp. 24½ × 17 cm, 11 + 7 figs.

Ansoco. Driemaandelijks tijdschrift (nr 1), 26 pp. mimeogr. Antilliaanse Sociale Coöperatie. (R.K. Sociale Academie, Sittard).

Antilliaanse Nieuwsbrief. Wekelijkse uitgave van het Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van de Nederlandse Antillen, 's-Gravenhage. Jaargang 5 – Nr. *16* – 18 oktober 1963, 4 pp. 24 × 16 cm.
First printed number of previously mimeographed leaflet.

Anton Felipe. Tentoonstelling te Paramaribo en Willemstad 1963. Schil-

derijen, aquarellen, gouaches. 16 pp. 21½ × 16½ cm, cover incl., fig. [= J. A. Philipszoon].

ARNOLDO, Fr. M. (A. N. BROEDERS): *Wat in het wild groeit en bloeit op Curaçao, Aruba en Bonaire. Zakflora*. 2de herziene druk. Uitgaven Natuurwetensch. Werkgroep Nederl. Ant., Curaçao, *16*, Nov. 1964, viii + 232 pp., figs., 156 phot. on 68 pls. excl.
Pocket flora of Curaçao, Aruba and Bonaire, 2nd edn.; 1st. ed. 1954.

AROCHA, J. J.: *Manuel Carlos Piar, el heroe y el genio*. Editorial 'Cultura classica y moderna', Madrid 1961, xvi + 156 pp. 17 × 12½ cm, portraits on front and dust jacket.

Aruba Activities Guide (Including Radio, T.V. and Movie Schedules). Printed by Aruba Drukkerij N.V. No. *1*, Vol. *1*, July 19, 1963, 16 pp. 30½ × 22 cm.

Aruba Caribbean. Souvenir gaming guide. 16 pp. 10 × 14 cm., ill.

Aruba industrialiseert. Kabinet Vice-Min.-Pres., Den Haag, 1963, 16 pp. 19 × 19½ cm incl. cover, ill.

Aruba 1964. (Calendar). De Wit N.V., Aruba, (1963), 12 col. pp. 33 × 23 cm.

Aruba. Orgaan van de Voorlichtingsdienst van het Eilandgebied Aruba. *1*ste Jaargang – Aña 1, September 1957, No. *1*, 8 pp. 44 × 30½ cm, ill.; Oct. *2*, 8 pp.; Feb. 1958 *3*, 12 pp.; Aug. *4*, 8 pp. – *2*, Dec. 1958 *1*, 8 pp. – *3*, Jan. 1960 *1*, 8 pp. 28 × 21 cm; Dec. 1960 *2*. – *4*, Nov. 1961 *1*, 8 pp. 30 × 22 cm. – *6*, Dec. 1962, 8 pp. 44 × 30½ cm.

Aruba. Your guide to: –. Aruba Tourist Bureau, 92 pp. 22½ × 14½ cm. Fourth edition, Feb.–June 1963.

BAKKER, Piet: *De grote reportage*. Elsevier Pocket E42, 1960, 190 pp. – Drie snippertjes Nederland, p. 47–61. [Neth. Windward Islands]

Bao di Kwihi. [Monthly school magazine] La Salle College, Aruba, 21½ × 15½ – 17 cm mimeogr., ill. Eerste Jaargang: nr. *1*, Sep. 1963, 20 pp. – *3*; *4*, Dec., 28 pp.; *5*, Jan. 1964, 20 pp. – *9*; *10*, June, 36 pp.

Begroting van het eilandgebied Curaçao voor het dienstjaar 1965, Curaçao, 1964, (358) pp. 36½ × 29 cm. *Personeelsstaat* . . . 24 pp. 32½ × 38 cm.

Begroting van het Eilandgebied Bonaire voor het dienstjaar 1955. 95 pp. 21 × 30 cm mimeogr. – *Begroting Bonaire 1956*, 111 pp. – *1957*, 135 pp. – *1958*, 130 pp. 22 × 28 cm. – *1960*, 180 pp. 22 × 33 cm.

Begroting van de Nederlandse Antillen voor het dienstjaar 1965. Curaçao, 1964, (354) pp.

BISWAMITRE, C. R.: *Waak voor de Vrijheid! Fundamentele menselijke rechten en vrijheden voortdurend in gevaar*. Drukkerij 'Srenang', Paramaribo, 1960, 96 pp. 19 × 13 cm, 4 figs.

Bijbel-Almanak ofoe Dei Boekoe vo da Evangelische Broedergemeente vo da jari 1964. Kerkbestuur der Evangelische Broedergemeente te Paramaribo. Printed by Eldorado, Paramaribo, 132 pp. 15 × 11 cm.

BLIJDORP, P. A. & LEUPEN, F. F.: *De landbouw op Curaçao en Aruba.* Advies, uitgebracht op verzoek van de Regering der Nederlandse Antillen, naar aanleiding van door de Eilandbesturen van Curaçao en Aruba opgestelde plannen voor de ontwikkeling van de Landbouw. 52 pp. 29 × 20 cm mimeogr. (publ. 10. 1. 1963).

Bonaire beckons. Printed by Ediciones populares S. A. to commemorate the opening of Hotel Bonaire. [31. VIII. 1963]. 16 pp. 42½ × 28 cm, ill.

Bonaire 1963. Program and information 1st. lustrum Netherlands Antilles Spearfishing and Trolling Tournament Nov. 14–17. Aruba Drukkerij N.V. (De Wit Stores), 32 pp. 26 × 20 cm, ill.

Bon Nobo. [Monthly newsletter] Lions Club, Bonaire, 1963, abt 10 pp. each, 34 × 21½ cm mimeogr.

BOOMKER, A. & VERMEULEN, Fr.: *Plantkunde voor Suriname.* 3rd imp. Printed by Leo-Victor, Paramaribo, 165 pp. 24 × 16 cm, 125 figs.
Textbook for primary schools.–1st. ed. 1953.

BRONGERSMA, L. D.: *Qua patet orbis. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de systematische dierkunde aan de rijksuniversiteit te Leiden op vrijdag 22 mei 1964.* E. J. Brill, Leiden, 39 pp. 24 × 16 cm.
Dealing with W.I. turtles.

BRUMA, E. J.: *De opmars van het Nationalisme. De nationalistische ideologie. Deel I (met een inleidend woord van –).* De Partij Nationalistische Republiek, maart 1963, Paramaribo, 24 pp. 22½ × 15½ cm.

Calendar, see: *Aruba 1964.*

Caribbean Agriculture. Central Secretariat Caribbean Organization, Hato Rey, Puerto Rico, 22 × 15 cm photopr., ill.
Vol. *1* – No. 1, Dec. 1962, p. xii + 1–66; 2, Mar. 1963, p. x + 67–178; 3, June, p. xiv + 179–292; 4, Sep. p. xii + 293–396; *2*, 1, Dec. p. xvi + 397–490; 2, Mar. 1964, p. xii + 491–582; 3, p. 583–688 ; 4, Sep., p. xii + 689–796; *3*, 1, Dec. [publ. Mar. 1965], p. xviii + 797–880. [Last issue.]

Caribbean Plan Annual Report, 1962. First review of the Development Plans of the countries served by the Caribbean Organization. Car. Org. Puerto Rico 1963, vi + 261 pp. 27½ × 21½ cm photopr. – *1963. Second review*, . . 1964, viii + 143 pp.

Carmabi, see: *Stichting Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut.*

Catálogo Lucila y Chris Engels. Museo de Bellas Artes Caracas. Exposición de pinturas 17 de Abril – 30 de Abril 1955. Text of JUAN ROHL. Two sheets with 18 repr.

C.C.S. Mededelingen, Aflevering *2*, April 1949, Paramaribo (three-monthly), 14 pp. 28 × 22 mimeogr.

Centrale Bank van Suriname. Verslag over 1962. Paramaribo, (1963), 161 pp., 24½ × 17 cm, folding tables incl.; *1963* (1964), 173 pp.

COLERIDGE, K. R. S.: *Problemen rondom onze volksschool in Paramaribo. Paedagogische, didactisch-psychologische en organisatorische beschouwingen.* Rapport inzake–uitgebracht aan de Minister van Onderwijs en Volksontwikkeling, Mei 1960. N.V. Varekamp & Co., Paramaribo, 1960, 60 pp. 23½ × 15 cm.

Corsow. Organo di Servicio di Información di Territorio Insular di Corsow. Orgaan van het Bureau Voorlichting van het Eilandgebied Curaçao. Aña *1* Numero *1*, Maart 1963, 12 pp. 37½ × 27 cm, ill.

Curaçaosch Museum: December 1954–Januari 1955. Vincent van Gogh. 20 pp. 24 × 16 cm.
Catalogue, compiled by H. J. SILIAKUS, of an exhibition of the work of Vincent van Gogh in Curaçao, with a contribution on 'The paintings of Vincent van Gogh' by V. W. VAN GOGH.

Curaçaos Museum. IIIe lustrum. Curaçao, 1963, 26 pp. 30 × 19 cm, excl. cover, ill.

Curaçao this week including Bonaire, vol. III–No. *40*, week beginning October 19, 1963, 6 pp. 31 × 22½ cm.

DAHLBERG, H. N.: *Ons Suriname, aardrijkskundeboek voor de lagere scholen.* 3rd ed. C. Kersten & Co. N.V., Paramaribo, 24½ × 15½ cm, ill. – *Deel I*, 1962, 71 pp. – *Deel II*, 1963, 84 pp.

DAHLBERG, H. N.: *Suriname in de Aardrijkskunde*. 3rd edn. C. Kersten & Co N.V., Paramaribo, July 1961, 224 pp. 23 × 15½ cm, ill.
Textbook for secondary schools. 1st ed. 1954.

Da pikin manspasiboekoe fo di manspasi tapoe wanhondro jari 1863 – 1 juli – 1963. Da Komte foe Manspasifeest, 12 pp. 22 × 16 cm, col. fig.

DEBROT, N.: *De kringloop van het paard. Toespraak gehouden door zijne Excellentie de Gouverneur van de Nederlandse Antillen, Mr. N. Debrot bij de opening van de Expositie "A propos Ponnie en Paard" van Chris Engels op 8 maart 1963*. Dept. Cultuur Opv. Ned. Ant., 1963, 36 pp. 21 × 15½ cm, 11 phot.

De Collectie Oudschans Dentz, zie: SAMSON, 1964.

De Nederlandse Antillen en de EEG. Uitgave van het Kabinet van de Vice-Minister-President, 's-Gravenhage, 1965, 28 + 4 pp. 22 × 14 cm, 13 figs.

Departement van Economische Zaken, Paramaribo, 24½ × 16½. *Verslag . . . over het jaar 1958*, 40 pp.; *1959*, 71 pp.; *1960*, 95 pp.; figs., annexes; *1961*, 79 pp., figs., ann.; *1962*, 105 pp., figs., ann.

Departement van Onderwijs. Verslag 1963, see: *Het Onderwijs*.

Departement van Sociale Zaken en Immigratie, Paramaribo, 23½ × 18½ cm. *Verslag van de Verrichtingen over 1949*, 106 pp.; *1950*, 98 pp.; *1951*, 103 pp., 2 phot.; *1952*, 142 pp., 4 pls. excl.; *1953*, 160 pp., ill.; *1954*, 160 pp., 10 pls excl.; *1956*, 120 pp., 4 pls. & tables excl.; *1957*, 127 pp., 8 pls. & tables excl.

30 jaar Curom. Stichting Curaçaosche Radio Vereeniging. 20 Februari 1933–20 Februari 1963. 16 pp. 29 × 20½ cm, ill.

De Surinaamsche Bank N.V., Paramaribo (1962), 28 pp. 12½ × 21 cm, ill.

De West-Indische Gids. Register op de Jaargangen XXVI–XXXIX 1944–1959. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1964, 91 pp. 24 × 16 cm.
Compiled by LOUISE J. VAN DER STEEN. Table of Contents and Directions for Use, p. 89–90.

De Syllabus, maart 1965. Tien jaar Statuut, p. 105–118, ill.
Contr. by DENNERT (p. 107), THIJS (p. 110), MEYER (p. 113), HENRIQUEZ (p. 116).

DIEKMANN, MIEP: *Nildo en de Maan*. Cu luz na man 1. Een serie leesboekjes voor de lagere school in de Nederlandse Antillen. J. B. Wolters' U. M., (1963), 44 pp. 21 × 16½ cm, col. ill.

Dienst Landsbosbeheer [Suriname], *Jaarverslag 1963*. (Forest Service, Annual Report 1963). P. J. D. VERSTEEGH ed., Paramaribo, (1964), viii + 93 pp. mimeogr., 13 phot. + 6 maps on 13 pls. excl., cover picture.

Dierenbescherming. Orgaan van de Vereniging voor Dierenbescherming (in Suriname). Redactie E. HOOGHIEMSTRA, J. MICHELS, F. E. M. MITRASING. December 1963, 12 pp. 22½ × 15½ cm.

10 pintores modernos de Holanda. Caracas / Curazao. Stedelijk Museum Amsterdam, 1951, 24 pp. 26½ × 19½ cm, cover incl., pls.

DONICIE C. ss. R., A.: *De Creolentaal van Suriname. Spraakkunst*. 2nd edn., 1959. Radakishun & Co. N.V., Paramaribo, 151 pp. 24 × 16 cm.
Grammar of the Creole language of Surinam, in collaboration with W. CAMPAGNE, Ph. VAN DAAL, F. LANSDORF, R. SAMSON and R. SLOOTE.

DONICIE C.ss.R., ANTOON & VOORHOEVE, JAN: *De Saramakaanse woordenschat*. Bureau voor Taalonderzoek in Suriname van de Universiteit van Amsterdam, (1963), x + 117 pp. 27½ × 21½ cm mimeogr.

DONNER, W. R. W.: *Suriname en de E.E.G.* Paramaribo, June 1962, 119 pp. mimeogr. 26 × 19½ cm.

DONSELAAR, JOHANNES VAN: *An ecological and phytogeographic study of northern Surinam savannas*. Diss. Utrecht 27.XI.1963. xvi pp. printed (incl. 'Samenvatting' and 'Contents'). – Mimeographed report of vi + 114 pp. 34 × 21 cm, 15 figs. & 11 tables loosely inserted.

To be published as vol. IV of 'The Vegetation of Suriname', from *Wentia*.

DONSELAAR–TEN BOKKEL HUININK, WIKJE ALEIDA ELISABETH VAN: *Structuur, beworteling en periodiciteit van savanneplanten en – vegetaties in Noord-Suriname*. Diss. Utrecht 27.XI.1963. xv pp. printed (incl. 'Samenvatting' en 'Inhoud'). – Mimeographed report of vi + 117 pp. 34 × 21 cm, 5 phot. & 16 figs. & 9 tables loosely inserted.

Structure, root systems and periodicity of savanna plants and vegetations in Northern Surinam. – To be published as vol. V of 'The Vegetation of Suriname', from *Wentia*.

DORREN, C. J. O.: *De geschiedenis van het Nederlandsche Korps Mariniers van 1665–1945*. Ad. M. C. Stok Zuid-Hollandsche Uitg. Mij., Den Haag, 1948, xxiv + 452 pp. 31½ × 24½ cm, ill.

De Nederlandsche Mariniers in Rio de Berbice (1763–1764), p. 291–327, fig., folding map. – De Nederlandsche Mariniers in Suriname (1772–1777), p. 327–374, 11 figs., folding map. – De mariniers in de overzeesche gebiedsdeelen van 1940–1945", p. 394–413: Suriname, p. 409–411, 3 figs.; Curaçao, p. 412–413.

DOST, H.: *Opbouw 1958–1963, de nationale visie. Verslag van de departementale werkzaamheden 1958–1963*. Ministerie van Opbouw, Suriname, Paramaribo, 1963, xvi + 226 pp. 27½ × 19½ cm, ill., pls. excl.

DOUGLAS, J.: *Veiligheid op de weg. Beknopte handleiding voor het verkeer in Suriname*. 5th edn. Paramaribo, Apr. 1961, 64 pp. 21½ × 15 cm, ill.

DUSSELDORP, D. B. W. M. VAN: *Het Centraplan voor Suriname. Some aspects of town and country planning in a developing country*. H. Veenman & Zoonen N.V., Wageningen, 1963, 95 pp., 7 figs., 14 maps excl. - From *Meded. Landbouwhogeschool Wageningen 63* (9).

Eco di Bonaire. Organo di Partido Democratico Bonairiano. Imprima pa Ediciones Populares, Juli 1963, 2 pp. 33 × 25 cm.

EDMUNDO: *Boskopoedron. Poeëma*. Printed by Leo-Victor, Paramaribo, 50 pp. 23½ × 16 cm.

Eerste Surinaamse Verzekeringsmaatschappij 'De Nationale', N.V., Paramaribo, Suriname, 28 × 23 cm. *Verslag Boekjaar 1955*, 12 pp., 1 pl. excl.; *1956*, 12 pp.; *1957*, 12 pp.; *1958*, 12 pp., 2 pls. excl.

Emancipatie 1863/1963. Biografieën. Surinaamse Historische Kring, Paramaribo, 1964, 198 pp. 24 × 15 cm, portraits, 2 folding maps excl.

A. J. A. QUINTUS BOSZ: De ontwikkeling van de rechtspositie van de vroegere plantageslaven in Suriname (p. 5).

M. F. ABBENHUIS: Bonni (p. 23)
Ph. SAMSON & M. F. ABBENHUIS: Adolf Frederik Gravenberch 1811–1906 (p. 40, portr.)
J. VOORHOEVE: Johannes King 1830–1899 (p. 53, portr.)
H. VAN OMMEREN (& C. DE JONG): Julius E. Muller. 1846–1902 (p. 67, portr.)
R. D. SIMONS: Dr. Herman Daniel Benjamins. 1850–1933 (p. 82, portr.)
R. A. RAAN: Jan Ernst Matzeliger, 1852–1889 (p. 89, portr.)
W. A. LEEUWIN: Johannes Nicolaas Helstone, 1853–1927 (p. 98, portr.)
R. TJON A YONG – NAHAR: Cornelis Winst Blijd, 1860–1921 (p. 113, portr.)
M. F. ABBENHUIS: Carel Paulus Rier, 1863–1917 (p. 124, 2 figs.)
C. F. G. GETROUW: Henri Rikken CssR. (p. 138, portr.)
H. N. RIJK VAN OMMEREN: Harry Johan van Ommeren, 1879–1923 (p. 150, portr.)
W. H. LIONARONS: Professor Dr. Paul Christiaan Flu, 1884–1945 (p. 178, portr.)
S. A. S. MITRASING–SITALSING: Sophie Redmond, 1907–1955 (p. 185, portr.)
M. F. ABBENHUIS: Toelichting bij de kaarten (p. 191).

ENGELS, CHRIS: *À propos ponnie en paard*. Printed in the Netherlands by Augustin & Schoonman, (1963), 16 pp. 31 × 24½ cm, incl. col. cover. Picturebook on an exhibition of gouaches and ink drawings in the Curaçaos Museum.

Examenresultaten en huidige bezigheden van de deelnemers aan de M.U.L.O.- en L.T.S.-examens in de Nederlandse Antillen in 1963. Dept. Onderwijs Curaçao, Maart 1964, 28 pp. mimeogr. 30 × 21 cm.

EYCK, H. A. VAN, see: *Surinam . . . a guide for tourists*.

Facts and Figures about Suriname. Government Information Service (R.V.D.S.), Paramaribo, Sep. 1962, 20 pp. 23 × 15 cm, ill.

Field check list of the birds of Aruba, Curaçao and Bonaire, N.W.I. prepared by Florida Audubon Society. Compiled by C. RUSSELL MASON & MARGARET H. HUNDLEY, 1961 (P.O.B. 825, Maitland, Fla.), 4 pp. 17 × 9½ cm.

Flora of the Netherlands Antilles, edited by A. L. STOFFERS. Publ. Found. Sci. Research Surinam and Neth. Ant.; Nijhoff, The Hague. – Vol. *I*: *Spermatophyta Monocotyledoneae*. Publ. 36, Oct. 1963, vi + p. 85–203. STOFFERS (Typhaceae), p. 87–88. LINDEMAN & STOFFERS (Cyperaceae), p. 89–120. LINDEMAN & STOFFERS (Gramineae), p. 121–203.

FLORSCHÜTZ, PETER ARNOLD: *The Mosses of Suriname. Part I*. Thesis Utrecht 29.VI.1964, xxvii + 271 pp. 22½ × 16 cm, 107 figs. – Page 1–271 from *Flora of Suriname* 6.

FORTANIER, E. J.: *Rapport inzake het onderzoek naar mogelijkheden van verbouw tweede gewassen en boomcultures voor het Wageningen-project Suriname. Verdere mechanisatie en middenstands-landbouw.* Wageningen, Suriname, 1962, iv + 188 pp. 29 × 20½ cm photopr., ill.

Fos'ten Odo. Buvo, Paramaribo, 1959, 24 pp. 14 × 22 cm, cover excl., drawings by RUDI DE LA FUENTE.

Fotoboek "na 100 jaar". Printed by Leo Victor, Paramaribo, (1963), (38) pp. 12½ × 25 cm, col. cover excl., 35 phot.
Surinam Picture book; 2 pp. English text.

FRENKEN, J. H.: *Diffuse leprosy of Lucio and Latapi*. De Wit Inc., Aruba, 1963, x + 240 pp., 29 figs., 101 phot. – Translation of *De diffuse lepra van Lucio en Latapi*, thesis Utrecht 19.VI.1962, 249 pp. [Not dealing with Neth. Ant.]

Gedenkboek. De Vereniging Buiten Sociëteit Het Park. Tachtig Jaar op 18 december 1957. [Paramaribo] 106 pp., 16 pls. excl.

GEIJSKES, D. C.: *Stichting Surinaams Museum 1947 / 1957*. Printed by N.V. Varekamp & Co, Paramaribo, 1957, 27 pp. 21 × 15 cm.

Geneeskunst en Leefgewoonten, see: *Van Geneeskunst en Leefgewoonten*.

Geschiedenisblad, uitgegeven door de redacties van het R.K. Onderwijsblad voor de Nederlandse Antillen, De Brug, orgaan van V.O.O.C., Horizon, kwartaalblad van de P.C.O.V., naar aanleiding van de Geschiedenisdag gehouden op vrijdag 13 oktober 1961, op Curaçao. R.K. Onderwijsblad 9, 1961, 5 p. 89–112.

Getijtafel Suriname Rivier 1964. Uitgegeven door de Chef der Hydrografie te 's-Gravenhage, 16 pp. 16½ × 12 cm.

Gevleugelde Verovering. Operatie Sprinkhaan. (Folder), 4½ pp. 22 × 15½ cm, 18 phot. by PETER CREUTZBERG [premiere Alhambra Amsterdam, 12.IV.1961.]

GOILO, E. R.: *Papiaments Leerboek*. 2nd edn. Printed by W. J. Thieme & Cie, Zutphen, 1958, 140 pp. 23 × 15½ cm. – *Hulpboekje*, 23 pp.

GOILO, E. R.: *Papiamentu Textbook*. D. J. de Wit, Aruba, 1962, 150 pp. 21½ × 15 cm.

GORRIS, GABRIEL: Over grondeloze diepten. In: *Gorris Omnibus*, Thymfonds, Den Haag, p. 287–438.
Novel, dealing with Curaçao.

GRAAF, H. J. DE: *Catalogus van de handschriften in Westerse talen toebehorende aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde*. Martinus Nijhoff, 1963, xii + 172 pp. 24 × 15½ cm.

Groeten uit Suriname. Een brochure uitgegeven ter gelegenheid van het bezoek van H.K.H. Prinses Beatrix aan Suriname van 17 februari t/m 2 maart 1958. Bureau Voorlichting en Volksontwikkeling, Paramaribo, 64 pp. 14½ × 23 cm, ill.

Grondslagen en doelstellingen van de culturele samenwerking tussen de landen van het Koninkrijk. Ministerie Onderwijs Volksontw., Bureau Volkslectuur Paramaribo, 1963, 10 pp. 23½ × 16 cm.

GROOT, SILVIA W. DE: *Van isolatie naar integratie. De Surinaamse Marrons en hun afstammelingen. Officiele documenten betreffende de Djoeka's (1845–1863)*. (From isolation to integration. The Surinam Maroons and their descendants. Official documents concerning the Djuka tribe.) Verhandel. Kon. Inst. Taal-, Land- en Volkenk. *41*, 1963, viii + 100 pp. 24 × 16 cm.

Guía para las fuentes holandesas de información sobre La América Latina. Publ. R. Tropical Inst. Amsterdam, *279* s, 1963, 26 pp. 24 × 16 cm; appendices 14 pp.

GUYOT, CHARLY: *Pierre-Alexandre DuPeyrou. Un ami et défenseur de Rousseau*. Les hommes et leur temps. Ides et Calendes, Neuchâtel, (printed Nov. 1958), 230 pp. 25 × 16 cm, 6 pls. excl.

> "Hollandais millionnaire, né à Paramaribo . . . En 1739, à l'âge donc de dix ans, Pierre-Alexandre fut amené de Paramaribo en Hollande, pour y faire ses études. . . . à dix-neuf ans et demi . . . bourgeois de Neuchâtel . . . † 1794."

HANNEMAN, J. H.: *Nationalisme. Een preek op zondag 14 febr. 1960 gehouden in de Ev. Lutherse Kerk te Paramaribo*. (Paramaribo), 6 pp. 20½ × 14 cm.

HARTMAN, OLGA: *Catalogue of the Polychaetous annelids of the world*. Allan Hancock Found. Publ., Occ. Paper *23*, Los Angeles, 1959. *I* & II, vi + 1–353; *II*, vi + 355–628 pp.

Also dealing with Neth. Antilles.

HARTOG, JOHAN: *Aruba past and present, from the time of the Indians until today*. Translated from the Dutch by J. A. VERLEUN. D. J. de Wit, Oranjestad, Aruba, 1961, xii + 451 pp., (8) figs., 113 phot. on pls. excl.

HARTOG, JOH.: *Aruba, zoals het was, zoals het werd, van de tijd der Indianen tot op heden. Tweede druk*. D. J. de Wit, Aruba, 1961, xvi + 498 pp., (8) figs., 113 phot. on pls. excl.

2nd imp. in offset of 1st edn., 1953.' Aruba nu', p. 427–444, added.

HARTOG, JOH.: *Bonaire*. D. J. de Wit, Oranjestad, Aruba, 1962, 60 pp. 21½ × 14½ cm, ill.

HARTOG, JOH.: *St. Maarten, Saba, St. Eustatius*. De Wit N.V., Aruba, 62 pp. 21 × 14½ cm, ill. – English text by J. A. VERLEUN.

HEEKEREN, H. R. VAN: *Studies on the archaeology of the Netherlands Antilles: III. Prehistorical research on the islands of Curaçao, Aruba and*

Bonaire in 1960. Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen, Curaçao, *15*, Sep. 1963. – From *N.W.I.G. 43*, 24 pp., fig., 12 plates excl.

HEESTERMAN, J. E.: *The taste of Liberia coffee and of the instant coffee prepared from it*. Bull. Dept. Agric. Res. R. Trop. Inst. Amsterdam *282*, 1964, 9 pp.

HELMER, HANS: *Dit volk is uw vijand niet. Roman*. N.V. Uitgeversmaatschappij Pax, 's-Gravenhage, (1957), 187 pp. 21½ × 13½ cm.
A novel on Surinam soldiers in Indonesia.

HENRIQUEZ, P. C.: *Problems relating to hydrology, water conservation, erosion control, reforestation and agriculture in Curaçao*. Uitgaven Natuurwet. Werkgroep Ned. Antillen, Curaçao, *14*, dec., 1962. – From *N.W.I.G. 42*, 54 pp., fig.

HESSLING, H. A.: *Bovenwindse Eilanden. Economische- en Sociale opheffing. Eindrapport*. Economische Zaken, Curaçao (1955), 11 + (36) pp. mimeogr. 29 × 21 cm.

Het ABC der cultuur. Serie 6. Plan voor 26 radio-uitzendingen van 15 minuten, bestemd voor Suriname en de Nederlandse Antillen. Sticusa, Amsterdam. [Ser. *4* and *5* not discussing Sur. or N.A. problems].
Dealing with Surinam and the Neth. Antilles: nr. *15*, Oudheidkundig bodemonderzoek, by P. GLAZEMA; *19*, Scheepvaart, by W. J. VAN BALEN; *21*, Universitair onderwijs, by J. M. L. TH. CALS; *24*, Maria Sibylla Merian, by L. DE VRIES-HAMBURGER; 6–7 pp. mimeogr.

Het Brokopondo Projekt, een gemeenschappelijke onderneming van Suriname en Suralco. Technische gegevens. Suralco, Public Relations, Paramaribo, Sept. 1962, (folder) 8 pp. 18 × 12½ cm, ill.

Het onderwijs in de Nederlandse Antillen. Verslag over het jaar 1962. Departement van Onderwijs, Curaçao, 1963, (6) + 104 pp. mimeogr. 29½ × 21½ cm. – *Verslag . . . 1963*, 1964, 147 pp. – P. T. M. SPROCKEL ed.

Historische monumenten in Suriname. Schakels 1963, *S 51*, 48 pp., 64 figs.
Contributions by: M. D. OZINGA, De historische monumenten van Suriname: many figs. C. L. TEMMINCK GROLL, De taak van een monumentenzorg in Paramaribo. J. L. VOLDERS, Het houten huis. Ph. A. SAMSON, Het oude fort Nieuw-Amsterdam in Suriname. E. O. I. JOSEFZOON, Enige opmerkingen t.a.v. de boslandcreoolse woningen in Suriname. D. C. GEIJSKES, Samenvatting van het archeologisch onderzoek in Suriname.

HOCHSTUHL, W. C.: *Aruba . . . sunshine isle. Its history, its people, its riches*. De Wit Stores N.V., Publishers, Oranjestad, Aruba, (1963), vi + 57 pp. 20½ × 14½ cm, 13 pls.

Hollandsche Bank-Unie N.V. Jaarverslag 1962–1963. 49. Amsterdam, (Dec. 1963), 155 pp. 30 × 23 cm, ill. – *1963–1964. 50*. (Dec. 1964), 151 pp., ill.

Holland Bank Union. – Neth. Ant. *49* p. 52–63, *50* p. 52–61; Surinam *49* p. 64–77, *50* p. 62–73; 2 phot. each.

Hotel: *Prince's Quarter St. Maarten Netherlands Antilles*. Col. folder 6 pp. 21 × 9½ cm. Dir.-man. H. S. W. VAN DER SAR.

HULTEN–WOISKI, H. VAN: *Standaard diëten met voorlichting. Eenvoudige kennis van de voedingsleer en warenkennis*. (Paramaribo), 1962, 130 pp. 32½ × 15 cm.

HURAULT, JEAN: *Les Noirs Réfugiés Boni de la Guyane Française*. Mémoires de l'Institut Français d'Afrique Noire No *63*, IFAN, Dakar 1961, xiv + 363 pp. 27 × 22 cm, 29 figs. & 7 pls., 9 folding pls. excl.

Inferno. Maandblad ter behartiging der ware belangen van Suriname en de Nederlandse Antillen. Redactie: voor Suriname: KODJO, voor de Antillen: MENTOR, voor Nederland PRESENT. – No.*1*, 1 Mei 1949. 8 pp. 24 × 15 cm.

Introducing: *The Sun*. (Aruba, San Nicholas) Vol. I, Nov. 16, 1963, No. 1, 12 pp. 22 × 14 cm mimeogr.

"The Sun plans to bring you [Windward Islanders], in a nutshell, the news of the week"

Jaarbeurs Suriname 1960. Stichting Jaarbeurs Suriname. Paramaribo, 80 pp. 23 × 15 cm. – Trade fair Suriname. Oktober 28–november 7, 1960.

Jaarverslag Sticusa 1963, see: *Nederl. Stichting voor Cult. Samenwerking*.

JAGER, S. DE: *Garnalen kweken in oude zoutpannen. Verslag van een onderzoek naar de levenseisen van Penaeus aztecus Ives*. Caraïbisch Marien-Biol. Inst. Curaçao, 1964, 20 pp. mimeogr. 33 × 22 cm, 3 figs. excl.

On the biology of the shrimp *Penaeus aztecus*.

JAISI: *De kern van de Surinaamse problematiek. Anno 1961*. Paramaribo dd. 20.VI.1961, 15 pp. 23½ × 15 cm.

JONGH, EDWARD A. DE: *Quietud. Poëmas*. Corsou, Agosto di 1957, 27 pp. 19½ × 13 cm.

Justicia. Rechtsgeleerd periodiek voor de Nederlandse Antillen. Redacteur: Mr. P. V. SJIEM FAT. Stichting tot bevordering van de Rechtswetenschappen in de Nederlandse Antillen. (Aruba). Eerste Jaargang Afl. 1, Januari 1965, 28 pp. 24 × 16 cm.

Kamer van Koophandel en Fabrieken. Jaarverslag 1962, Paramaribo, 1963, 84 pp. 23½ × 15½ cm.

KANE, ROBERT S.: *South America A to Z*. Doubleday & Company, Inc., Garden City, N.Y., 1962, xii + 370 pp. 21 × 14 cm, maps, 50 phot. on 8 pls. excl.

Surinam, p. 156–160, 2 phot.

KARBAAT, J.: *Sociaal-geneeskundige beschouwingen over de personeelsleden van de troepenmacht in Suriname en hun gezinnen*. Diss. Leiden 2.XII. 1964, x + 242 pp. 23 × 15½ cm, 15 figs.

A socio-medical study of the social and hygienic conditions under which the persons attended by the military service in Surinam were living.

Kennis. Surinaams populair-wetenschappelijk maandblad. Ed. A. L. HOLLAND; Instituut Volksopbouw (Paramaribo), 23½ × 15 cm, ill. – *1*, No. 1, Jan. 1959, p. 1–28. Instituut Snel Vooruit (first numbers), *1*, 2–4, July–Sep. 1960, p. 362–393. – *2*, 8–9, Aug.–Sep. 1961, p. 394–425. (Bimonthly).

Kinderspel in Suriname. Stichting Etnologische Kring Suriname, Paramaribo, Nov. 1963, 48 pp., 24 × 15½ cm, ill.

Surinam children's games, collected by Mr. and Mrs. H. H. NEKRUI; drawings by R. BARENDS.

KOCK, W. CHR. DE & WILDE, W. J. J. Q. DE: *Verslag over het onderzoek naar de fertiliteit van enige Curaçaose binnenbaaien*. Car. Marien-Biol. Inst. Curaçao, no. 51, 1964, (53) pp. 33 × 21½ cm, mimeogr., 7 maps.

Report on a survey of some of the inner bays of Curaçao with regard to the possible cultivation of marine organisms.

Kontakt. Personeelsorgaan van de Bruynzeel Suriname Houtmaatschappij N.V., Paramaribo, Suriname. – Febr. 1964, 16 pp. ill. 29 × 22 cm.

KOOL, RUDOLF: *Agricultural planning in Surinam 1950–1960. An evaluation*. H. Veenman & Zoonen N.V., Wageningen, 1964, 139 pp. 22½ × 15 cm.

Kunst uit Israel. Curaçaosch Museum 4–20 januari 1962. 8 pp. 16½ × 24½ cm, cover incl., 4 figs.

KUYP, E. VAN DER: *Helminthiasis in the suburban and rural region Anniestraat-Garnizoenspad and Uitvlugt–Uitkijk, Surinam*. Bureau voor Openb. Gezondh. Sur., Publ. *4*, 1964, 22 pp.

KUYP, E. VAN DER: *Report on public health conditions and progress achieved in Surinam during the period between the XV (1958) and XVI (1962) Pan American Sanitary Conference*. (From Off. Doc. Pan Amer. Health Organ., XVI Pan Amer. San. Conf. 1963). Bureau Openbare Gezondheidszorg Sur., Publ. *1*, 1963, 7 pp.

KUYP, E. VAN DER: *Schistosomiasis mansoni in the region Anniestraat–Garnizoenspad and Uitvlugt – Uitkijk, Surinam*. Bureau Openbare Gezondh. Sur., Publ. *2*, 1964, 28 pp. 22½ × 15½ cm.

KUYP, E. VAN DER: *Taphius glabratus in Surinam*. Bureau Openb. Gezondh. Sur., Publ. *3*, 1964, 14 pp. 22½ × 15½ cm, table excl.

Kwartaalstatistiek van de in- en uitvoer per land van Curaçao en Aruba, Statistiek- en Planbureau Nederlandse Antillen, 9e Jrg., 1962, *3–4* (publ. 1963); *10*e ,1963, *1–2*, *3–4* (publ. '64); 11e, 1964, *1–2*.

Landbouwproefstation Suriname, Jaarverslag 1963. Meded. *34*, 1964, ii + 93 pp., 28 figs. on 15 pls. excl. – J. A. SAMSON ed.

Lelydorpplan. Jaarverslag 1952, (37) pp. mimeogr. *Jaarverslag 1953*, 31 pp. mimeogr., col. map & 2 phot. excl. *Jaarverslag 1954*, 30 pp. mimeogr., col. map & 2 phot. excl.

LÉVÊQUE, A.: *Les sols développés sur le bouclier antecambrien Guyanais*. Office Rech. Sci. Techn. Outre-Mer, ORSTOM, Inst. Fr. d'Amér. Trop: P. 47; Paris, Juin 1963, vi + 244 pp. 26½ × 21 cm mimeogr., ill. (2 vols.)

LÉVÊQUE, A.: *Mémoire explicatif de la carte des sols de terres basses de Guyane Française*. ORSTOM, Inst. Fr. d'Amér. Trop., IFAT; Paris, dd. Dec. 1961, vi + 86 pp. 27 × 21 cm, maps excl., 2 large folding col. maps in a pocket at the back.

Lexique stratigraphique international. Centre National de la Recherche Scientifique, Paris. Vol. *V*. Fascicule *10b*. *Guyanes*.
Surinam, by H. T. L. VAN EIJK, p. 19–42, folding map excl.

Lijst van de Schepen varende onder Nederlandse vlag, thuisbehorende in Nederland, de Nederlandse Antillen en Suriname, aan welke roepnamen zijn gegeven uit het Internationaal Seinboek. Bewerkt door het Hoofdkantoor van de Scheepvaart-Inspectie. Staatsdrukkerij- en Uitg. 's-Gravenhage, 18½ × 26 cm. – *Op 1 januari 1955*, 1955, 95 pp. (Ned. Ant. p. 89–94; Sur. p. 95); *1956*, 98 pp. (N.A. p. 92–97; Sur. p. 98); *1958*, 107 pp. (N.A. p. 100–105; Sur. p. 106).

LINDEMAN, J. C. & MENNEGA. A. M. W.: *Bomenboek voor Suriname. Herkenning van Surinaamse houtsoorten aan hout en vegetatieve kenmerken*. Dienst 's Landsbosbeheer, Paramaribo; Meded. Bot. Museum en Herb. Utrecht 200, July 1963, 312 pp. 24 × 15½ cm, ill.
Identification of Surinam woods.

LINTON RIGG, J.: *The Alluring Antilles. A Cruising Guide to the West Indies*. D. van Nostrand Company, Inc., Princeton, New York, London, Toronto, 1963, xviii + 267 pp. 25 × 19 cm, 6 drawings, 80 phot., 7 col. pls. excl.
St. Martin, p. 90–92; Saba, p. 101–104, 3 figs.; Statia, p. 111–113.

L.V.V. in 1961, 1962, see PRADO, H. DEL.

Maandelijks Bulletin van het Cultureel Centrum Curaçao. 7e jaargang. *Januari 1960*, (10) pp. mimeogr. 28 × 21½ *cm*.

Maandstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort en per land. A.B.S. *Suriname, Okt. 1962 – Dec.* (publ. '63); *Jan. 1963 – Juni, Juli – Dec.* (publ. '64;) *Jan. 1964 – Maart, April*. (publ. '65).

Maandstatistiek van de in- en uitvoer per goederensoort van Curaçao en Aruba. Statistiek- en Planbureau Nederlandse Antillen, 9e Jrg., 1962, *7–12* (publ. '63); *10*e, 1963, *1–6, 7–12* (publ. '64); *11*e, 1964, *1–6*.

Machinale Landbouw in Suriname, see: *Stichting voor de ontwikkeling van de –*.

MARTINUS, F.: *Hier en Daar. Aardrijkskunde voor MULO-scholen in de Nederlandse Antillen en Suriname*. De Wit N.V., Oranjestad, Aruba, (1963), ill. – *Wiskundige Aardrijkskunde*, 20 pp. 21½ × 15 cm. – *Nederland*, 51 pp. – *Kaartkennis*, 63 pp. 21½ × 18 cm.

MEINZAK, EMILIO – en Medewerkers. *Woordenlijst en Samenspraak. Nederlands – Surinaams – Spaans, Nederlands – Surinaams – Papiaments en Surinaams vertaald in het Nederlands* (*alphabetisch*). 10th impr. Paramaribo, 1963, 72 pp. 22½ × 15½ cm.

MELSTER, M. E. A.: *Rapport betreffende Landbouw, veeteelt en visserij op de Bovenwindse Eilanden*. (Curaçao, Econ. Zaken Welvaartszorg), dd. 1 Sep. 1956, 16 pp. 27½ × 12 cm mimeogr.

MEYER DE SCHAUENSEE, R.: *The Birds of Colombia and adjacent areas of South and Central America*. Illustrated by EARL L. POOLE and GEORGE MIKSCH SUTTON. Livingston Publishing Company, Narberth, Penn., 1964. xvi + 427 pp., 87 figs., 20 plates (12 col.) excl.

Ministerie van Financiën Juli 1958–April 1963. 5 jaar financieel en fiscaal beleid in Suriname. Paramaribo, (1963), 223 pp. 24 × 15½ cm, frontispiece (portrait of author: J. SEDNEY).

Ministerie van Onderwijs en Volksontwikkeling, Paramaribo, 24 × 18 cm. *Verslag . . . over het jaar 1952*, 110 pp., ann.; *1955*, 121 pp., ann.; *over de jaren 1956, 1957 en 1958*, 105 pp., ann.; *over het jaar 1959*, 102 pp., ann.; *1960*, 74 pp., ann.; *1961*, 84 pp., ann.; *over 1962*.(Paramaribo, 1964), 74 pp. 24 × 16 cm, 15 folding tables incl.

MITRASING, FRITS EDUARD MANGAL: *Tien jaar Suriname. Van afhankelijkheid tot gelijkgerechtigdheid. Bijdrage tot de kennis van de staatkundige ontwikkeling van Suriname van 1945–1955*. Thesis Leiden 1.VII.1959, xvi + 348 pp. 24 × 16 cm.

Description of the political evolution of Surinam during 1945–1955. Summary, p. 285.

Monthly Bulletin Ionospheric, geomagnetic, solar radio noise, earth current data. Paramaribo, Surinam. (cf. *NWIG 43*, p. 162) *Dec. 1961, Jan.–May* 1962, publ. 1964. *Jan. 1964, Feb. – Apr.* 1964, publ. 1965.

MOODY, D. L.: *E camina pa Dios y con pa hay'e*. Traducí pa B. HENRIQUEZ. Editorial Evangelica di Antillas Neerlandes, 128 pp. 17½ × 12 cm.

MOUS, G. P.: *Langs eigen weg. Taalmethode voor het Ned.-Antilliaanse mulo afd. bovenbouw. Deel I* (*zevende klas*). De Wit N.V., Aruba. (1962?), 104 pp. 22½ × 14½ cm, ill.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. Verslag over het jaar 1963. (1964), 60 pp. 29 × 21 cm, ill.
Surinam, p. 35–36; Neth. Antilles, p. 37–39, fig.

Nederlandse Stichting voor Culturele Samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen. Jaarverslag 1963. Amsterdam, 1964, 64 pp. 23½ × 17½ cm, folding page & 13 pls excl.

NEKRUI, H. H., see: *Kinderspel in Suriname.*

Netherlands Antilles Expedition organised under the auspices of the University of Nottingham and the Nottingham Branch of the British Sub-Aqua Club. Leader C. P. BETTANY, B.Sc. July-October 1962. General report, (1963), 32 pp. 26½ × 21½ cm, 16 figs.

Netherlands Foundation for the Advancement of Research in Surinam and the Netherlands Antilles (Wosuna). Report for the year 1963. Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Suriname – Nederlandse Antillen (WOSU-NA), 1964, 48 pp. 21 × 15 cm, 20 figs. on 12 pls. excl.
The last Wosuna Report, due to the establishment of a new Netherlands Foundation for the Advancement of Tropical Research (Wotro). Previous reports: *Jaarbericht 1954*, 1955, until *1960*, 1961, Netherlands language; *Report for the year 1961*, 1962, until *1963*, English. – *Wosuna 1954–1959*, 1960.

Newport News N.V. Mijnmaatschappij Curaçao, No. *1*, Sep. 1963, 12 pp. 29 × 22½ cm cm, ill.
This magazine was brought-out for the first time in Jan. 1956, during the next two years at more or less regular intervals.

Nuttige wenken bij het gebruik van DOW produkten. Uitgegeven door het CKC Landbouw Centrum. 2nd. ed. C. Kersten & Co, Paramaribo, 1963, 42 pp. 21 × 13½ cm.

N.V. Billiton Maatschappij Suriname. Korte beschrijving van het bauxietbedrijf. Paramaribo, Aug. 1959, 8 pp. 29 × 20 cm, ill.

OBERG, KALERVO & MAY, EDWARD, 1961. Polder Settlement Study no. 1. La Poule. Surinam-American Technical Cooperative service, Paramaribo, July 1961, iv + 82 pp. mimeogr. + 13 annexes.

Ontwerp voor een Vlag van Suriname. Printed by Varekamp & Co, Paramaribo, 4 pp. 29½ × 20½ cm, col. pl. excl.

Ontwikkelingsplan voor Suriname. Begroting van de uitgaven verband houdende met het Tienjarenplan. 1964. Werkplan met toelichting. Stichting Planbureau Suriname, Sep. 1963, iii + 93 pp. mimeogr. 25½ × 20½ cm, 2 foldings maps.

Omvang en gevolgen van het zittenblijven op de GLO-b en Mulo-scholen in de Nederlandse Antillen (Schooljaar 1962/'63). Deel I. Departement van Onderwijs, Curaçao, Dec. 1963, 74 pp. mimeogr. 29 × 21 cm.

Opbouw 1958–1963, see: DOST, H., 1963.

Opgave van litteratuur betreffende de Nederlandse Antillen, Sticusa, 1964, 35 pp. 31½ × 21 cm.

Opgave van litteratuur betreffende Suriname. Sticusa, Amsterdam, 1963, 91 pp. 31½ × 21 cm mimeogr.

ORT, J. W. C.: *Vestiging van de Hervormde Kerk in Suriname 1667–1800*. Sticusa (Sti. Cult. Samenw. Sur. Ned. Ant.), Amsterdam, 1963, 342 pp. mimeogr. 29 × 20 cm, 2 pls. excl. – Review in *De West* 19. II. 1964. p. 4, C. DE JONG.

Oud Suriname in kaart en beeld. Catalogus der geëxposeerde kaarten en prenten . . . in het gebouw Wosuna, Zorg en Hoop, te houden van 24 November tot 8 December 1954. 8 pp. 22 × 14 cm.

Overzicht van de in de Nederlandse Antillen geldende Voorschriften inzake toelating tot verblijf of tijdelijk verblijf. Drukkerij de Curaçaosche Courant, 16 pp. 20½ × 14½ cm.

OWISA Onderwijs Instituut Sint Antonius. 1ste Jaargang Nr. 1, Jan. 1964, 23 pp. 21½ × 17 cm mimeogr.

Pan-o-ram, Seroe Colorado High School, *18*, 1. XI. 1963, *3*, 9 pp. 28 × 22 cm mimeogr.

Paramaribo. Lijst van straatnamen, belangrijke kantoren enz. enz. Centraal Bureau luchtkaartering (Paramaribo), Nov. 1963, 10 pp. 24½ × 16 cm.

PENGEL, J. A.: *Regeringsverklaring. Op 7 juni 1963 in de Staten van Suriname uitgesproken*. 20 pp. 24 × 17 cm. Suriname, 7 juni 1963.

PHELPS, WILLIAM H. & PHELPS, Jr., WILLIAM H.: *Lista de las Aves de Venezuela con su distribución*. Tomo I, Parte II. *Passeriformes. Segunda edición*. Caracas, 1963, Editorial Sucre, 1963, 479 pp. 23 × 16 cm. – From *Bol. Soc. Ven. Cienc. Nat. 24*.

Pioniers. 50 Meesterwerken Masterpieces uit: Stedelijk Museum Amsterdam [Exhibited in] *Curaçao's Museum*. Printed by G. J. Thieme, Nijmegen; Curaçao, 1962, 38 pp. 26 × 19 cm, col. plates & cover incl.

Planbureau Suriname, see: *Tienjarenplan Suriname*.

PRADO, H. DEL: *L.V.V. in 1961. Overzicht van de verrichtingen van het Department van Landbouw, Veeteelt en Visserij in 1960*. De Surinaamse Landbouw *10*, 1962, 6, p. 217–338, ill.

PRADO, H. DEL: *L.V.V. in 1962. Overzicht . . . . in 1962*. Sur. Landb. *11*, 1963, 5/6, p. 153 – 277, ill.

PRONK, B.: *Verkenningen op het gebied van de criminaliteit in Suriname*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1962, ix + 286 pp., 4 pls. excl., graph.

Publicatie Bureau voor Openbare Gezondheidszorg Suriname, Paramaribo, 22½ × 15½ cm. *No. 1*, 1963; *2*, 1964, *4*, 1964. See: E. VAN DER KUYP.

Raamwerk Integraal Opbouwplan Suriname 1963–1972. Stichting Planbureau Suriname, Paramaribo, March 1963, vi + 183 pp. 24½ × 16½ cm.

RAAN, A. R.: *De Surinaamse Postspaarbank en het Departement van Financiën. Uitgegeven ter gelegenheid van de officiële ingebruikneming van het kantoor van de Surinaamse Postspaarbank op 15 januari 1960*. Paramaribo, 35 pp. 23 × 15 cm, 5 phot. on 3 pls. & postcard excl.

Rapport houdende voorstellen omtrent onderwijsvoorzieningen op de Bovenwindse Eilanden. Dept. Onderwijs Volksontw. Curaçao, dd. 8.XII.1956, (16) pp. 30 × 21 cm mimeogr.

Rapport inzake het onderzoek naar de mogelijkheid van uitbreiding van het Wageningen-project. Wageningen, Suriname, nov. 1959, iv + 46 pp. photopr.

Rapport over de begrenzingen van het Transatlantische Rijksdeel Suriname, opgesteld in opdracht van de Minister voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen (beschikking van 11 Februari 1952 No. 1).
Departement voor Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, dd. 15. IV. 1952, ii + 46 + (80) pp. 32 × 21 cm mimeogr., 2 maps excl.

Rapport over de industrie en industrialisatie in Suriname. Paramaribo, dd. 16.II.1948, 61 pp. mimeogr. 35½ × 21½ cm.
A report on industrialisation in Surinam, in connection with the activities of the Caribbean Commission, by J. E. HEESTERMAN, e.a.

Register . . . De West-Indische Gids; see: L. J. VAN DER STEEN.

RELLUM, EUGÈNE W.: *Kren. Klim. Gedichten uit Suriname*. [Poetry] Paramaribo, 1961, 53 pp. 24 × 13½ cm excl. col. cover.

RIGG, J. LINTON, see: LINTON RIGG.

RÖELL, J. W., 1962, see: *Verslag van de delegatie uit de Staten-Generaal*.

Roman-Catalogus van de C.C.S.-bibliotheek. Paramaribo, October 1955. 65 pp. 21 × 17 cm mimeogr.

Roos, M. F. L.: *Freshwater supply for Shell Curaçao N.V.* Report prepared at the request of the United Nations Technical Assistance Operations Mission in the Netherlands Antilles. August, 1961, (69) pp. 29 × 21 cm photopr., 33 phot.

ROSENSTAND, E. E.: *Cuentanan pa un y tur*. (Aruba), General Printing Co., 54 pp. 21 × 15 cm.
Children's book.

ROUSE, IRVING & CRUXENT, JOSÉ M.: *Venezuelan Archaeology*. Caribbean Series, *6*. Yale University Press, New Haven / London, 1963, xiv + 179 pp. 21½ × 14 cm, 34 figs., 55 pls. excl.

S.A.B.T.S. Jaarverslag 1958. Surinaams-Amerikaans Bureau Technische Samenwerking, Paramaribo, 43 pp. mimeogr., ill. – *Jaarverslag* (Annual Report) *1959*, Surinam-American Technical Cooperative Service, 69 pp. mimeogr. ill.

Safari in Surinam. (Folder)12 pp. 23 × 10 cm, col. ill. Surinam Tourist Devel. Board / Sur. Tourist Bureau, N.Y.

SAMSON, J. A. ed., see: *Jaarverslag Landbouwproefstation*.

SAMSON, PH. A.: *De Collectie Oudschans Dentz van de Centrale Boekerij van het Koninklijk Instituut voor de Tropen. De geschriften . . . betrekking hebbende op Suriname*. Kon. Inst. Tropen Amsterdam, 1964, 48 pp. 24 × 16 cm.

SANDERSON, AGNES G.: *The agricultural economy of Surinam*. U.S. Dept. Agric., Econ. Res. Service, Reg. Analysis Division, *ERS Foreign 35*, 30 pp., 26 × 20 cm, 6 figs.

Schakels S50 / NA 39, 1963. *Suriname en de Nederlandse Antillen. Kanttekeningen bij het literaire leven*, 31 pp., 22 × 16 cm, ill.
Schakels S 51, 1963. *Historische monumenten in Suriname*, 48 pp. 20½ × 29 cm incl. cover, 64 figs.
Schakels S 52, 1963. *Suriname. Zakelijke perspektieven*, 42 pp. ill.
Schakels S 53, 1963. *Suriname: Reizen in het binnenland*, 28 pp. 20½ × 29 cm, 10 maps, 35 phot. incl. cover.
Schakels S 54, 1963. *Suriname. Staatkundige ontwikkeling*, 67 pp., ill.
Schakels S 55, 1963. *Surinam. Scientific research in the interior*, 36 pp., ill.
Schakels S 57, 1964. *Suriname bouwt aan zijn toekomst*, 32 pp., ill.
Schakels NA 40, 1964. *Het toerisme in de Nederlandse Antillen*, 40 pp., ill.

SCHILDKAMP, J. A.: *De geschiedenis van het notariaat in het octrooigebied van de West-Indische Compagnie* (*voor Suriname en de Nederlandse Antillen tot het jaar 1964*). (The development of the notarial office in the former Dutch possessions in North and South America and on the West Coast of Africa.). N.V. de Ned. Boek- en Steendrukkerij v/h H. L. Smits, 's-Gravenhage, 1964, xii + 388 pp. 24 × 16 cm, fig., map excl. – Also thesis Amsterdam. [Summary: p. 378–382.]

Schoolloopbaan van de kandidaten voor de MULO-examens 1963 in de Nederlandse Antillen. Dept. Onderwijs Curaçao, juni 1963, 19 pp. 29 × 21 cm mimeogr.

SCHOUTEN–ELSENHOUT, JOHANNA: *Tide ete. Fo sren singi.* (Poetry). Paramaribo, 1963, 44 pp. 21 × 14½ cm.

SEDNEY, J.: *De plaats van de industrie in de economische ontwikkeling.* Voordracht gehouden op Vrijdag 20 december op de jaarvergadering van de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven. Paramaribo, 15 pp. 21 × 15½ cm.

SEDNEY, J.: *Financiën 1958–1963,* see: *Ministerie van Financiën in Suriname.*

SHRINIVASI. *Anjali. Sarnami kavitaen* (*Surinaamse gedichten*). Printed by N.V. Varekamp & Co., Paramaribo, (1963?), 81 pp. 23½ × 19½ cm, portrait excl., drawing on dust cover.

SMITH, F. G. WALTON: *The Spiny Lobster industry of the Caribbean.* Caribb. Comm. Port-of-Spain; State of Florida Board of Conserv. Miami, 1959, 39 pp. 23 × 15 cm, 14 figs.

Soela. Bureau Volkslectuur, Paramaribo; printed by N.V. Varekamp & Co, 24½ × 24½ cm. *1, 2* and *3,* 1962, 24 pp. each, *4/5,* 1963, 36 pp.; *6/7,* 1964, 32 pp.; col. cover excl.

Prose and poetry by J. H. ADHIN, ERNESTO ALBÍN, BHAI, GIL DE BRUIN, LOULOU VAN BUREN, CYRANO, SAD DARSHI, DONATE DIOSSE, THEA DOELWIJT, ANÉ DOORSON, EDMUNDO, JOHN FERDINAND, E. D. FRUIN, A. GILDS, HAGEGE, HEO, KAWINA, JO LUMA, M. MARIUS, W. NODS, JOHAN PONT, EUGÈNE W. RELLUM, RÉ RUISMAN, JOH. SCHOUTEN-ELSENHOUT, SHRINIVASI, J. H. SLAGVEER, CORLY VERLOOGHEN, and BEA VIANEN. Drawings by IWAN DILROSUN, RUDI GETROUW, NOLA HATTERMAN, and STUART ROBLES DE MEDINA.

Spearfishing and Trolling Tournament, see: *Bonaire 1963.*

SPROCKEL, P. T., see: *Het onderwijs in de Nederlandse Antillen.*

Statistiek van de meteorologische waarnemingen in de Nederlandse Antillen. (*Statistics of the meteorological observations in the Netherlands Antilles*). Statistiek- en Planbureau, 9e Jrg., 1961 (publ. '62), 50 pp. 21 × 28 cm mimeogr., 4 pls. – Bureau voor de Statistiek, *10e,* 1962 (publ. '64), 51 pp. – *11e,* 1963 (publ. '65), 63 pp.

Statistische Berichten van het Algemeen Bureau voor de Statistiek Suriname. 21½ × 34 cm mimeogr. No. *24* Jan. 1958; *45* Jan. 1959; *71* Jan. 1960; *91* Jan. 1961; *113* Jan. 1962; *126* Jan. 1963; *151* Jan. 1964; *178* Jan. 1965.

Statistische Mededelingen Nederlandse Antillen, Statistiek- en Planbureau, (Curaçao), *10, 6* Dec. 1962 (publ. 1963) – *12* June 1963; *11, 1* July–*6* Dec., *Bijlage Enquete kleine autobussen Curaçao,* aug., 16 pp.; Departement Sociale en Economische Zaken, Bureau voor de Statistiek, *11, 7* Jan. 1964 –*12* June, *Enquete kleine autobussen Aruba,* 13 pp.; *12, 1* July–*6* Dec. 1964 (publ. Jan. '65).

Statistisch Jaarboek 1963 Nederlandse Antillen. Statistical Yearboek 1963 Bureau Statistiek, Dept. Soc. Econ. Zaken, Curaçao, 1964, viii + 82 pp. 21 × 14½ cm.

Ed. 1962 has not been published; *1963* is completely linked up with *1961*.

STEEN, L. J. VAN DER: *De West-Indische Gids. Register op de jaargangen XXVI – XXXIX, 1944–1959*. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1964, 91 pp.

Stichting Bouwgrondexploitatie, Suriname, Paramaribo, 22¼ × 16 cm. *Jaarverslag 1952 en 1953* . . . , 19 pp., 2 ann.; *1954*, 13 pp., ann.; *1955*, 14 pp., ann. (1956).

Stichting Caraïbisch Marien-Biologisch Instituut. Jaarverslag 1962-1963. (Curaçao, 1964), 24 pp. 20½ × 17½ cm.

Stichting Volkshuisvesting Suriname, Paramaribo, 23 × 16 cm. *Jaarverslag van de . . . 1952*, 19 pp., ann.; *1953*, 19 pp., ann.; *1955*, 38 pp., ann.

Stichting voor de Ontwikkeling van Machinale Landbouw in Suriname. 29 × 20½ cm. *Jaarverslag 1950–1951 van de* . . . , 51 pp. photopr., ill. – *Jaarverslag 1951*, 68 pp., maps + pls. excl. – *1952*, 64 pp. – *1953*, 58 pp. – *1954*, 80 pp. – *1955*, 48 pp., col. map + 14 pls. excl. – *Landbouwkundig-technisch Jaarverslag 1956 van de* . . . , 48 pp., 2 maps + 8 pls. excl. – *1957*, iv + 51 pp., graphs. + 6 pls. excl. – *1958*, iv + 55 pp., graphs + 7 pls. excl. – *1959*, iv + 59 pp., graphs + 13 pls. excl. – *1960*, vi + 76 pp., graphs + 12 pls. excl.–*1961*, viii + 69 pp., graphs. + 5 pls. excl.

Stichting voor Experimentele Landbouwbedrijven. Jaarverslag over 1955, 78 pp. mimeogr.–*1956*, 50 pp.–*1957*, 39 pp.–*1958*, 26 pp.–*1959*, 36 pp. 1960, 29 pp.

St. Martin. Your guide to –. Intern. Trade & Tourist Devel. Publ., 3rd ed., Aug. 1963 – March 1964, 56 pp. 22½ × 14½ cm, ill.

STOCK, J. H.: *Hoe maken wij de Nederlandse Antillen zo aantrekkelijk mogelijk voor het toerisme?* Inzending op de door Shell Curaçao N.V. uitgeschreven prijsvraag . . . op 15 december 1959. Shell Curaçao N.V., Emmastad, (1963?), 26 pp. photopr. 21 × 14½ cm.

Studie-rendement van de leerlingen op de Mulo-bovenbouwscholen op Curaçao en Aruba (*Generatie 1959*). Aug. 1963. Departement van Onderwijs, Curaçao, 38 pp. mimeogr. 29½ × 21 cm.

Studies on the fauna of Curaçao and other Caribbean islands, edited by P. WAGENAAR HUMMELINCK. Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Antilles; Nijhoff, The Hague.

Volume *XVI*, Publ. 31, July 1963, 87 pp., 121 figs.

Contributions by SELLNICK (mites), and COOMANS (molluscs).

Volume *XVII*, Publ. 33, Oct. 1963, 96 pp., 29 figs., 4 plates excl.

Contr. by STOCK, HUMES & GOODING (parasitic copepods), CORRÊA (worms), and GILMOUR (beetles).
Volume *XVIII*, Publ. 34, Dec. 1963, 102 pp., 24 figs., 3 plates excl.
Contr. by STOCK, HUMES & GOODING (paras. copepods), and GILMOUR (beetles).
Volume *XIX*, publ. 35, Dec. 1963, 110 pp., 68 figs., 3 plates excl.
Contr. by DU BOIS – REYMOND MARCUS & MARCUS (sea snails), and RANDALL (fishes).
Volume *XX*, Publ. 38, Sep. 1964, 57 pp., 16 figs., 13 plates excl.
Contr. by ROOS (corals), and BOESEMAN (fishes).
Volume XXI, Publ. 39, Dec. 1964, 119 pp., 274 figs.
Contr. by HOFKER (foraminifera).

Studies on the fauna of Suriname and other Guyanas, edited by D. C. GEIJSKES & P. WAGENAAR HUMMELINCK, Publ. Found. Sci. Research Surinam Neth. Antilles; Nijhoff, The Hague.
Volume *VI*, Publ. 32, July 1963, 64 pp., 5 figs., 4 pls. excl.
Contr. by VAN DER DRIFT (soil fauna), and MASSOUD (collemboles), and SCHEDL (beetles).
Volume *VII*. Publ. 37, Apr. 1964, 110 pp., 42 figs.
Contr. by CONDÉ & TERVER (millipeds), BELLE (dragon flies), GEIJSKES (dragon flies), DELAMARE DEBOUTTEVILLE & MASSOUD (collemboles), and OCHS (water beetles).

SUCHTELEN, N. J. VAN: *Wering van het bederf van citrusfruit uit Suriname*. Publ. R. Trop. Inst. Amsterdam *278*; from Meded. Landbouwhogeschool Gent *26*, 1961, (4) pp.

Suralco gids voor de Paranam Affobakka weg. (Folder) 29½ × 25 cm, ill.

Surinaamse Citrus Centrale, Paramaribo, mimeogr. mostly 21 × 27 cm. – *Jaarverslag van de . . . 1952*, 11 pp.; *1953*, 11 pp.; *1954*, 15 pp., *1955*, 10 pp.; *1956*, 16 pp.; *1959*, 26 pp.; *1960*, 19 pp.; *1961*, 11 pp.; *1962*, 4 pp. 5 ann. excl.

Surinaamse Postspaarbank. Paramaribo, 23 × 17 cm. – *Verslag over het jaar 1950*, 27 pp.; *1953*, 26 pp.; *1954*, 27 pp., 1 ann.; *1955*, 28 pp.; *1956*, 27 pp.; *1957*, 29 pp; *1958*, 28 pp. (Previously: Koloniale Postspaarbank in Suriname).

Surinaamse Postspaarbank en Departement van Financien, see: RAAN, 1960.

Surinaamse Volkscredietbank, Paramaribo, 22½ × 15½ cm, ann. *Verslag der . . . over het tweede boekjaar 1950*, 34 pp.; *derde boekjaar 1951*, 61 pp.; *vierde boekjaar 1952*, 45 pp.; *vijfde boekjaar 1953*, 46 pp.; *zesde boekjaar 1954*, 52 pp.; *zevende boekjaar 1955*, 50 pp.; *achtste boekjaar 1956*, 55 pp.

Surinaams Nieuws. Uitgave van het Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van Suriname, 's-Gravenhage. Jaargang *14* – Nr. *30* – 25 juli 1964. 8 pp. 24 × 16 cm. – First printed number of previously mimeographed leaflet.

Surinam . . . a guide for tourists, businessmen and every-one seeking information about this country. Surinam Travel & Tourist Bureau, Paramaribo, Oct. 1962. Editor: H. A. VAN EYCK. 128 pp. 24 × 15½ cm ill. excl. col. cover.

Suriname Fotoboek, see: *Fotoboek "na 100 jaar"*.

Suriname. Guide for Businessmen and Tourists. Daal Publishing Company, Aruba, 1963, 100 pp. 22 × 14 cm ill., incl. advert., col. cover. excl.

Suriname. Map. (Folder) 50 × 35 cm, col. (Tourist Dev. Board Surinam).

Surinam in a nutshell. Surinam Museum, Zorg en Hoop, Paramaribo, (folder) 6 pp. 22 × 10 cm, ill.

Suriname zoals het leeft en werkt. (Sep. 1953), 16 + 4 pp. 19 × 13½ cm incl. cover, 7 figs.

On an exhibition of the Surinam Government in the Royal Tropical Institute, Amsterdam; originally held on occasion of the 1st meeting of the Car. Commission at Paramaribo (see: *Tentoonstelling Suriname*).

Suzanne Perlman schilderijen van 16 jan. tot 16 febr. 1961 in het Curaçaosch Museum. 16 pp. 24 × 16½ cm, cover incl., 4 pls.

TACOMA, J.: *American Indians from Suriname. A physical-anthropological study*. Thesis Utrecht 5. XI. 1963, 180 pp. photopr., 6 figs., 1 pl. excl. *Appendix*: portfolio of 3 folding tables & 20 plates in a pocket at the back.

Tekeningen en etsen van Dick Stolwijk in het Curaçaosch Museum, 28 Februari tot 16 Maart. Printed by De Curaçaosche Courant N.V., 24 pp. 25 × 16½ cm excl. cover, 10 figs.

Telefoongids voor het eiland Aruba. Oktober 1962, xxviii + 148 + 31 pp.

Telefoongids voor Paramaribo en omstreken 1962. 178 pp. 22½ × 15 cm.

Tentoonstelling Suriname. Ter gelegenheid van de eerste vergadering der Caraïbische Commissie in Suriname. Gehouden te Paramaribo van 9–30 Mei 1953. 16 pp. 24 × 15 cm.

The agricultural economy of Surinam (Netherlands Guiana). U.S. Dept. Agric., Econ. Research Service, Region Analysis Division, *ERS Foreign 35*, (1962), 30 pp. 26 × 20 cm, 6 figs.

The Caribbean. The Newsletter of the Caribbean Organization. Hato Rey, Puerto Rico. Vol. 4, No. 5, December, 1964, (1965), 22 pp. 28 × 21½ pp. photopr., ill. – Last issue.

The island of Curaçao in the Caribbean. Curaçao Tourist Bureau, Willemstad, 1964, (folder), 12 pp. 21½ × 10 cm, col. ill.

The Lago Calendar for 1964. Lago Oil & Transport Co., Ltd., 26 pp. 3 × 23 cm, excl. cover, 12 col. phot.

The Silver Jubilee of Methodism in Aruba. Souvenir brochure. 1938–1963. Aruba, 1963, 28 pp. 21½ × 15 cm incl. cover, ill.

The Sun: see *Introducing: The Sun.*

Tien jaar Statuut. De Syllabus, maart 1965, p. 105–118, ill.
Contr. by DENNERT, THIJS, MEYER and HENRIQUEZ.

Tienjarenplan Curaçao, Bestuurscollege van het Eilandgebied Curaçao, Gezaghebber M. P. GORSIRA, Secr. O. R. A. BEAUJON, Februari 1962, 29 × 21 cm mimeogr.

1. *Algemeen overzicht*: 44 pp.
2. *Prognose van de bevolking tot 1975*; 45 pp.
3. *Het werkgelegenheidsvraagstuk*; 57 pp.
4. *Verbeterde infrastruktuur;* 47 pp.
5. *Volkshuisvesting en gezondheidszorg;* 41 pp.
6. *De ontwikkeling van het onderwijs;* 83 pp.
7. *Volksontwikkeling en opvoeding;* 39 pp.
8. *De industrialisatie*: *Mogelijkheden en voorwaarden;* 60 pp.
9. *Internationale handel via de vrije zone;* 16 pp.
10. *De bevordering van de industrialisatie;* 54 pp.
11. *De bevordering van de landbouw, veeteelt en visserij;* 23 pp.
12. *De mogelijke ontwikkeling en ekonomische betekenis van het toerisme;* 70 pp.
13. *De bevordering van het toerisme;* 39 pp.
14. *Begrotingspositie en financiering;* 52 pp.

Nrs. 2, 3, 6, 8, 9 and 12 bij Stichting Het Nederlands Economisch Instituut, Rotterdam.

Tienjarenplan Curaçao. Projecten tot en met 1966. Dec. 1962, 57 pp. mimeogr. 29½ × 20½ cm.

Tienjarenplan Suriname. Stichting Planbureau Suriname, Paramaribo. *Herziening October 1954,* 74 pp. mimeogr.
Verslag 1954–1956, May 1957, 108 pp. mimeogr., ill. excl.; *Cijfergedeelte,* 43 pp. – *Verslag 1957,* Dec. 1958, 115 pp. printed, ill. – *Verslag 1958,* Apr. 1960, 113 pp., ill.
Jaarverslag 1961, March 1963, 169 pp. 23 × 15 cm, ill., folding table excl.
Verslag over de voortgang der werkzaamheden van het Tienjarenplan per 30 Juni 1956, Dec. 1956, 106 pp.; *Cijfergedeelte,* 35 pp. – *per 30 September 1956,* Feb. 1957, 32 pp.; *Cijfergedeelte* 32 pp. – *per 31 Maart 1957,* July 1957, 69 pp.
Verslag derde kwartaal 1957 Tienjarenplan Suriname, Dec. 1957, 79 pp. mimeogr. – *eerste kwartaal 1958,* Sep. 1958, 70 pp. – *tweede kwartaal 1958,* Nov. 1958, 87 pp. – *derde kwartaal 1958,* Feb. 1959, 86 pp. – *eerste kwartaal 1959,* Sep. 1959, 88 pp. – *tweede kwartaal 1959,* Dec. 1959, 102 pp. – *derde kwartaal 1959,* March 1960, 101 pp. – *eerste kwartaal 1960,* Sep. 1960, 126 pp. – *tweede kwartaal 1960,* Nov. 1960, 133 pp. – *derde kwartaal 1960,* Jan. 1961, 125 pp. – *eerste kwartaal 1961,* Dec. 1961, 129 pp. – *derde kwartaal 1961,* June 1962, 64 pp. – *eerste kwartaal 1962,* Oct. 1962, 24 pp. – *derde kwartaal 1962,* Dec. 1962 (publ. Jan. 1963).

Tienjarenplan voor Suriname 1955. Begroting met toelichting, 70 pp. mimeogr. – *1956*, 82 pp. – *1957*, 89 pp. – *Begroting 1958 met bijlagen*, 47 pp. mimeogr. *Herziene begroting 1958* id., 49 pp. – *Begroting 1959*, id., 48 pp. *Herziene begroting 1960* id., 52 pp. (publ. Jan. 1961). – *Herziene begroting 1961* id., 39 pp. *Tienjarenplan Suriname. Financieel overzicht 1954 t/m 31-2-1961*, March 1962, 72 pp. mimeogr.

Toelichting bij de ontwerpplannen voor Bonaire en de Bovenwindse Eilanden. Terna, Jan. 1960, 99 pp. 29 × 21 pp. [P. C. Henriquez].

Tourist Guide Curaçao 1963, see: *Your free guide to Curaçao.*

Uit Suriname's historie. Uitgegeven op 1 juli 1963 door de Surinaamse Historische Kring met medewerking van de Nederlandse Stichting voor culturele samenwerking met Suriname en de Nederlandse Antillen, 68 pp. 24 × 16½ cm.

GEIJSKES, D. C.: Archeologisch onderzoek in Suriname (p. 6–8).
DOST, H.: Oudheidkundige vondsten in Suriname en de bodemkaartering (p. 9–11).
QUINTUS BOSZ, A. J. A.: De ontwikkeling van het plantage-wezen in Suriname (p. 12–15). De geschiedenis van de verdedigingsorganisatie in Suriname (p. 30–34).
JONG, C. DE: Een vergelijking van de slavenwetten in Spaans, Brits, Frans, Deens en Nederlands West-Indië (p. 16–19). Uit de geschiedenis van het Samaraccakanaal (p. 46–49). De zeekoevangst in Guyana ten tijde van de slavernij (p. 64–67).
RENSELAAR, H. C. VAN: Colin, profeet van Coronie (p. 20–24).
BISWAMITRE, C. R.: Iets uit de geschiedenis van de rechterlijke macht in Suriname (p. 25–29).
EERSEL, CH. H.: Slaven en vrijen onder de Nederlandsche wet (p. 35–42).
CARPENTIER ALTING, Z. H.: Pleitrede door een advocaat te Paramaribo uit het jaar 1843 (p. 43–45).
ABBENHUIS, M. F.: De kathedraal van Paramaribo (p. 50).
GONGGRYP, J. W.: De paalworm, vriend of vijand van Suriname (p. 51–53).
SAMSON, PH. A.: Wat er aan een naam als kwatta vastzit (p. 54–55).
C. van Drimmelen (p. 56–58).
TEMMINCK GROLL, C. L.: De taak van monumentenzorg ten aanzien van het woonhuis (p. 59–63).

Van Brits-indisch emigrant tot burger van Suriname. 1873 5 juni 1963. Gedenkboek, uitgegeven ter gelegenheid van het feit, dat het op 5 juni 1963 negentig jaar geleden was, dat de eerste Hindoestanen uit het toenmalige Brits-Indië voet op Surinaamse bodem zetten. Surinaamse Jongeren Vereniging 'Manan', 's-Gravenhage, 128 pp. 24 × 16 cm.

E. G. AZIMULLAH, H. GANPAT & W. I. LUTCHMAN ed. Contributions by:
KLERK, C.ss.R., C. J. M. DE: De komst en vestiging van de Brits-Indiërs in Suriname; p. 15–27, 3 figs.
ADHIN, J. H.: De economisch-historische betekenis van de Hindostaanse immigratie voor Suriname; p. 31–38, fig.
PANDAY, R. M. N.: De sociaal-economische betekenis van de Hindu-

staanse bevolkingsgroep in Suriname; p. 39–48, fig.
SPECKMANN, J. D.: Het proces van sociale verandering bij de Hindostaanse bevolkingsgroep in Suriname; p. 51–58, 2 figs.
KLERK C.ss.R., C. J. M. DE: Over de religie der Surinaamse Hindostanen; p. 61–80, 2 figs.
JUGLALL, W. E.: Het onderwijs aan nakomelingen van Brits-Indische immigranten in Suriname; p. 83–89, fig.
HOUTE, I. C. VAN: Het bilinguïsme van de Hindostaanse kinderen in Suriname; p. 90–98.
THIJS, M. D.: Het ongekende beeld; p. 99–101.
KARAMAT ALI, M. A.: De evolutie van de Hindostansevolks groep in het kader van de Surinaamse samenlevin;p. 105–122, fig.

Van Geneeskunst en Leefgewoonten. Curiosa en Curaçao. Jaartallen en Epidemiën. Hospitalen en Quarantaine. Ter viering van het derde lustrum 18–11–63 van de Vereniging van Geneeskundigen in de Nederlandse Antillen, bij tentoonstelling in Het Curaçaosch Museum. Curaçao, 1963, 22 pp. 24½ × 32 cm.
C. J. H. ENGELS: Curiosa en Curaçao, p. 3–12.
G. E. VAN ZANEN, R. F. W. BOSKALJON, C. J. H. ENGELS: Jaartallen en epidemiën, p. 13–19.
G. E. VAN ZANEN: Hospitaal en Quarantaine, p. 20–22.

Vereniging Bedrijfscontact Nederland-Suriname. Verslag over het veertiende verenigingsjaar. 1 januari–31 december 1963. 's-Gravenhage, 1964, iv + 24 + (5) pp. 26½ × 20½ cm mimeogr.

Vereniging Surinaams Bedrijfsleven. Verslag over het twaalfde verenigingsjaar 1961. Paramaribo, (1962), 69 pp. – *Verslag over het dertiende verenigingsjaar, 1962,* (1963), 88 pp.

Verkeersboekje voor alle weggebruikers. Uitgegeven vanwege het Korps Gewapende Politie in Suriname. Paramaribo, 84 pp., 23 × 15 cm, ill.

VERLOOGHEN, CORLY: *"Oe". 10 gedichten.* (*Met een psychologisch-stilistische studie over het foneem oe.*) Drukkerij Lionarons, Paramaribo, 1962, 20 pp. 20½ × 14 cm, excl. cover. (Poetry).

VERMEULEN, Frater: *M.U.L.O. Dierkunde voor Suriname.* 5th imp. Printed by Leo-Victor, Paramaribo, 1961, 258 pp. 24 × 16 cm, 249 figs.

Verslag van de toestand van het eilandgebied Aruba over 1963 en een supplement op het verslag . . . 1962. Aruba, 1964, vii + 154 (+ 7) pp. mimeogr. 29 × 21 cm.

Voditud. Maandblad van Hubentud na Marcha. Jeugd teleparade. Editors: HENRY PIETERSZ JR and EDMUND R. NIEUW. Printed by Ediciones Populares S.A., Curaçao 21½ × 14½ cm, ill. *1e* Jrg., Nummer *1*, Nov. 1962, 28 pp.; *3*, Jan. 1963, 32 pp.; *5*, Maart, 32 pp.

Volkstelling 1960. Curaçao, Bonaire, St. Maarten, St. Eustatius en Saba. (Population census 1960.) Statistiek- en Planbureau Nederlandse Antil-

len, (Curaçao, 1962), 20 × 20½ cm. Deel: A. *Methodologische Inleiding* (Introduction), 40 pp. B. *Volkstelling 1960 Curaçao*, 110 pp. C. *Volkstelling 1960 Bonaire*, 39 pp. D. *Volkstelling 1960 Bovenwindse Eilanden*, 47 pp.

Voordrachten-cyclus landbouwproefstation. Versl. Rapp. LP 64, Sep. 1964, iv + 101 pp. mimeogr.

VOORHOEVE, JAN & DONICIE, ANTOON: *Bibliographie du négro-anglais du Surinam. Avec une appendice sur les langues créoles parlées à l'interieur du pays*. Kon. Inst. Taal- Land- en Volkenk., Bibl. Series 6; Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage, 1963, viii + 116 pp. 22½ × 15 cm.

WAALDIJK, LUDWIG THOMAS: *Motivering van strafvonnissen*. (La motivation des sentences penales.) Thesis Utrecht, 3. VII.1963, xii + 161 + 32 pp.
Author was born in Paramaribo. Not dealing with Surinam.

WALLE, J. VAN DE: *Een vlek op de rug*. P. N. van Kampen & Zoon N.V., Amsterdam, (1964), 336 pp. 20½ × 12½ cm.
Novel, about Surinam life from 1842 to 1863.

Wat nu? Comité ter bevordering van Immigratie in Suriname, Paramaribo; Drukkerij 'Het Nieuws', 32 + 4 pp. 20 × 14 cm incl. cover, 8 figs.
Pamphlet by H. A. SAMSON, publ. March 1949. – A plea for the proposals of the Freeland League, suggesting the immigration of 30.000 Jews, after the official discussions (April. 1946 – Feb. 1949) came at a deadlock.

WAUGH, ALEC: *A Family of Islands. A history of the West Indies from 1492 to 1898, with an epilogue sketching events from the Spanish–American war to the 1960's*. Weidenfeld and Nicolson, London, 1964, xii + 290 pp. 23 × 15½ cm, map.
Dealing with Neth. Antilles incidentally.

WEL, F. J. VAN: *Bonaire. Een locale studie over het hele complex problemen in verband met het toerisme*. Inzending op de door Shell Curaçao N.V. uitgeschreven prijsvraag over de problemen van het toerisme . . . 1959. Shell Curaçao, Emmastad, (1963?) 31 pp. 21 × 14½ cm photopr.

West-Indische Gids. Register, see: *De West-Indische Gids*.

Wij Surinamers. Film by PETER CREUTZBERG. (Folder) 27½ × 28½ cm, ill. (Première Seinpost The Hague, 15.XII.1961).

WINKEL, R.: *Rapport over de ontwikkeling van de Landbouw – Veeteelt en Visserij op Curaçao*. Curaçao, Sep. 1960, 2 + 17 pp. 34 × 22 cm mimeogr.

YOHAI, I. DE CASTRO: *Summary of rules in effect in the Netherlands Antilles covering admission for permanent and temporary residence*. Curaçao, 1963, 19 pp. 20½ × 14½ cm.

Your free Guide to Curaçao. 4th ed. Int. Trade & Tourist Dev. Publ., Curaçao, 1963, 64 pp. 22½ × 14½ cm, ill.

Zwart op wit. Een overzicht van het beleid der Regering der Samenwerkende Partijen in Suriname. (Paramaribo, Feb. 1963), 116 pp. 28½ × 21 cm, ill.